

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

FAİZSİZ BANKACILIKTA PERFORMANS ÖLÇÜMÜ: TÜRK
KATILIM BANKALARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE
AMPİRİK BİR İNCELEME
(DOKTORA TEZİ)

Selahattin BEKTAŞ

BURSA-2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI

FAİZSİZ BANKACILIKTA PERFORMANS ÖLÇÜMÜ: TÜRK KATILIM
BANKALARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME
(DOKTORA TEZİ)

Selahattin BEKTAŞ

ORCID: 0000-0001-6285-8318

Danışman:

Prof. Dr. Emin ERTÜRK

BURSA-2022

Yemin Metni

Doktora Tezi olarak sunduğum “**Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

30/12/2021

Adı Soyadı: Selahattin BEKTAŞ

Öğrenci No:711711004

Anabilim/Anasanat Dalı: İKTİSAT

Programı: İKTİSAT

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

: Sanatta Yeterlik

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam **253** sayfalık kısmına ilişkin, **30/12/2021** tarihinde şahsım tarafından (**Turnitin**)* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%8**'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

30/12/2021

Adı Soyadı: Selahattin BEKTAŞ
Öğrenci No: 711711004
Anabilim Dalı: İKTİSAT
Programı: İKTİSAT
Statüsü: DOKTORA (PhD)

Prof. Dr. Emin ERTÜRK
(30/12/2021)

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, **İktisat** Bilim Dalı'nda **711711004** numaralı **Selahattin BEKTAŞ**'ın hazırladığı “**Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme**” konulu **Doktora Tezi** ile ilgili tez savunma sınavı, 18/01/2022 Salı günü 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Emin ERTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi

18/01/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, **İktisat** Bilim Dalı'nda **711711004** numaralı **Selahattin BEKTAŞ**'ın hazırladığı "**Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme**" konulu **Doktora Tezi** ile ilgili tez savunma sınavı, 18/01/2022 Salı günü 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye
Prof. Dr. Hülya KANALICI AKAY
Bursa Uludağ Üniversitesi

18/01/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, **İktisat** Bilim Dalı'nda **711711004** numaralı **Selahattin BEKTAŞ**'ın hazırladığı “**Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme**” konulu **Doktora Tezi** ile ilgili tez savunma sınavı, 18/01/2022 Salı günü 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye
Doç. Dr. Filiz ERYILMAZ
Bursa Uludağ Üniversitesi

18/01/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, **İktisat** Bilim Dalı'nda **711711004** numaralı **Selahattin BEKTAŞ**'ın hazırladığı “**Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme**” konulu **Doktora Tezi** ile ilgili tez savunma sınavı, 18/01/2022 Salı günü 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye
Prof. Dr. Mehmet DUMAN
İstanbul Üniversitesi

18/01/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İktisat Anabilim Dalı, **İktisat** Bilim Dalı'nda **711711004** numaralı **Selahattin BEKTAŞ**'ın hazırladığı "**Faizsiz Bankacılıkta Performans Ölçümü: Türk Katılım Bankalarının Performansları Üzerine Ampirik Bir İnceleme**" konulu **Doktora Tezi** ile ilgili tez savunma sınavı, 18/01/2022 Salı günü 14:00-16:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **başarılı** olduğuna **oybirliği** ile karar verilmiştir.

Üye
Prof. Dr. Alpaslan SEREL
Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi

18/01/2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Selahattin BEKTAŞ
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitüsü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim/Anasanat Dalı: İKTİSAT
Bilim/Sanat Dalı : İKTİSAT
Tezin Niteliği : Doktora Tezi
Sayfa Sayısı : xxiv+292
Mezuniyet Tarihi : 18/01/2022
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Emin ERTÜRK

FAİZSİZ BANKACILIKTA PERFORMANS ÖLÇÜMÜ: TÜRK KATILIM BANKALARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Tez çalışmasında Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının performansları, konvansiyonel bankalarla mukayeseli olarak analiz edilmiştir. 2005-2020 dönemi için on sekizi konvansiyonel, üç tanesi katılım bankası olmak üzere toplam yirmi bir banka için Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği endeksi yardımıyla bankaların teknik etkinlik ve toplam faktör verimlilik skorları hesaplanmıştır. İlgili dönemde Veri Zarflama analizinden elde edilen yıllık ortalama değerler gerek katılım bankalarının gerekse konvansiyonel bankaların etkin olmadıklarını göstermektedir. Buna karşın bir bütün olarak katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık sektörlerinin etkisiz olduğu ancak katılım bankacılığı sektörünün etkinliği yakalama seviyesinin (Catch-Up Effect) konvansiyonel bankacılık sektörüne göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksine ait ortalama değerler ise, her iki banka grubu için etkinlikte, teknolojiye, ölçek etkinliğinde ve toplam faktör verimliliğinde ilerlemeye işaret etmektedir. Ayrıca katılım bankalarının teknik etkinliklerini etkileyen faktörlerin ortaya konması adına uygulanan dinamik panel veri analizi sonuçlarına göre katılım bankalarının teknik etkinliklerini, öz kaynak kârlılığı, toplam kredilerin toplam aktiflere oranı ve likit aktiflerin toplam aktiflere oranının pozitif, sermaye yeterliliği oranının ise negatif etkilediği tespit edilmiştir. Modelin teknik etkinlik üzerindeki etkileri ve etki düzeylerinin katılım ve konvansiyonel bankalar açısından farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacı doğrultusunda tanımlanan kukla değişkenin, Öz kaynak kârlılığı ve sermaye yeterliliği oranı ile etkileşimlerini gösteren etkileşim kuklalarının parametre tahminlerine bakıldığında, öz kaynak kârlılığının katılım bankalarının teknik etkinliklerini, konvansiyonel bankalara göre pozitif yönde ve daha fazla, sermaye yeterliliği oranının katılım bankalarının teknik etkinliklerini, konvansiyonel bankalara göre negatif ve daha fazla etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Veri Zarflama Analizi, Katılım Bankacılığı, Konvansiyonel Bankacılık, Performans, Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi, Dinamik Panel Veri Analizi, Sistem-GMM.

ABSTRACT

Name and Surname : Selahattin BEKTAŞ
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : ECONOMICS
Branch : ECONOMICS
Degree Awarded : Doctorate (PhD)
Page Number : xxiv+292
Degree Date : 18/01/2022
Supervisor/s : Prof. Dr. Emin ERTÜRK

MEASUREMENT OF PERFORMANCE IN INTEREST-FREE BANKING: AN EMPIRICAL STUDY ON THE PERFORMANCES OF TURKISH PARTICIPATION BANKS

This study analyzes the performances of participation banks in Turkey by comparing them with conventional banks for the period of 2005-2020. Both technical efficiency and total factor productivity score were calculated using the data envelopment analysis and Malmquist total factor productivity index for a total of twenty-one banks, eighteen conventional banks and three participation banks. The annual average values calculated showed that neither participation banks nor conventional banks were efficient in the period covered. However, the participation banks were found to have a higher catch-up effect than that of the conventional banks. The average values of the Malmquist total factor productivity index indicated progress in efficiency, technology, scale efficiency, and total factor productivity for both banking groups in this period. In addition, according to the dynamic panel data analysis performed to identify the factors affecting the technical efficiency of the participation banks, the return on equity, total-debt-to-total-assets ratio, and liquid asset ratio positively affected technical efficiency, while capital adequacy ratio negatively affected it. A dummy variable was defined to determine the effects of the model on technical efficiency and whether its effect levels differed for participation and conventional banks, and the parameter estimates of interaction dummies showing the interactions of this dummy variable with return on equity and capital adequacy ratio were examined. The results revealed that the return on equity affected the technical efficiency of participation banks positively and more than that of conventional banks, while the capital adequacy ratio affected the technical efficiency of participation banks negatively and more than that of conventional banks.

Key Words: Data Envelopment Analysis, Participation Banking, Conventional Banking, Performance, Malmquist Total Factor Productivity Index, Dynamic Panel Data Analysis, System-GMM.

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

Türkiye’de katılım bankacılığı sistemi 1983 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile “Özel Finans Kurumları” adı altında başlamıştır. 2005 yılında ise bankacılık kanunu kapsamında statüleri bankaya dönüştürülmüştür. Türkiye’de şu an üçü kamu üçü de özel sermayeli olmak üzere altı katılım bankası mevcuttur. Katılım bankaları konvansiyonel bankalara bir rakip olarak değil, aksine sistemin tamamlayıcısı ve bir alternatifidir. Türkiye’de katılım bankacılığı sektörünün, Türk bankacılık sektöründen aldığı pay 2020 yılında %7 dir. Katılım bankaları konvansiyonel bankalardan farklı bir şekilde fon toplama ve fon kullandırma tekniklerine sahiptir. Söz konusu bankalarda, inanç hassasiyeti olan birey ya da kurumlardan toplanan fonlar cari hesap ve katılma hesabına aktarılır. Burada toplanan fonlar ise ihtiyaca göre birey veya kurumlara İslâmi usullere uygun ve meşru olan fon kullandırma yöntemleri ile kaynak tahsisi yapılır. Katılım bankacılığı hem reel sektörü destekleyen yapısı hem de 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizden konvansiyonel bankalara göre daha az etkilenen yapısıyla dikkatleri üzerine çekmektedir.

Bu tez çalışması çok uzun uğraşların karşılığı olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu tezin ortaya çıkmasında ve nihai şeklini almasında yol gösteren danışman hocam sayın *Prof. Dr. Emin ERTÜRK*’e teşekkür ederim. Ayrıca yine tezin nihai şekline ermesinde katkıları ve yapıcı eleştirileri ile tezin oluşumunda rolleri olan değerli tez izleme komitesi üyeleri hocalarıma ve jüri üyesi hocalarıma ayrı ayrı teşekkür ederim.

Benim her zaman gerek sosyal gerek akademik manada yanımda duran, moral motivasyon konusunda bıkmadan, usanmadan beni her zaman güler yüzüyle destekleyen ve usta çırak ilişkisi içinde bildiklerini esirgmeden bana öğreten değerli hocam sayın *Doç. Dr. Murat Ozan BAŞKOL*’a sonsuz saygı ve teşekkürü borç bilirim. Ekonometri alt yapımın oluşmasında şüphesiz emeği olan *Prof. Dr. Mehmet ÇINAR*’a teşekkür ederim. Tezin model kısmında yapıcı eleştiri ve katkılarından dolayı *Prof. Dr. Kadir Yasin ERYİĞİT*’e teşekkür etmeden geçemeyeceğim.

Yüksek Öğretim Kurumu’na, şahsımı 100/2000 YÖK bursları kapsamında bursiyerliğe layık görmesi, doktora bursiyer araştırmacı olarak desteklemesinden ötürü teşekkür ederim. Ayrıca bu burs ile *Bursa Uludağ Üniversite*’ne, bana *İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-İktisat Bölümü*’nde doktora burs süresi boyunca, aidiyet hissi ile yerine getirmekten onur duyduğum, akademinin ilk adımı olan asistanlık mesleği görevini yerine getirme fırsatı sunduğu için ve mesleki gelişimime katkı sunmasından ötürü sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak benim buralara gelmemde şüphesiz sonsuz katkıları ve sabırları ile destek olan ve bana her daim güvenip, beni maddi ve manevi olarak her zaman destekleyen, vefa borcumun hiçbir zaman asla bitmeyeceği ve asla ne yaparsam yapayım ödeyemeyeceğim sevgili AİLEME sonsuz şükran, sevgi ve teşekkürlerimi bir borç bilirim. Doktora tezimi, benim üzerimde büyük emekleri olan asla yeri dolmayacak ve her an özlemine hasretle çektiğim sevgili BABAANNEM Ayşe (Sebahat) BEKTAŞ’a ithaf ederim.

Bursa 30/12/2021

Selahattin BEKTAŞ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
YEMİN METNİ.....	i
İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	x
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar	xvi
GRAFİKLER	xix
ŞEKİLLER	xxi
KISALTMALAR.....	xxii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASA VE BANKACILIK, GELENEKSEL BANKACILIK, KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. PİYASA KAVRAMI, FİNANSAL PİYASA VE FONKSİYONLARI	5
2. BANKA KAVRAMI VE TÜRLERİ	11
2.1. Banka Kavramı.....	11
2.2. Faaliyetlerine Göre Bankalar.....	15
2.2.1. Merkez Bankaları	15
2.2.2. Konvansiyonel (Ticari/Mevduat) Bankalar.....	17
2.2.3. Kalkınma Bankaları.....	20
2.2.4. Yatırım Bankaları.....	20
2.2.5. Katılım Bankaları.....	21
3. KONVANSİYONEL (MEVDUAT/TİCARİ/GELENEKSEL) BANKACILIK.....	23
3.1. Dünya’da Konvansiyonel Bankacılığın Gelişimi.....	24
3.2. Türkiye’de Konvansiyonel Bankacılığın Gelişimi.....	27
3.3. Konvansiyonel Bankacılığın Önemi.....	47
3.4. Konvansiyonel Bankaların Fon Toplama Yöntemleri.....	48
3.5. Konvansiyonel Bankaların Fon Kullandırma Yöntemleri.....	49

4. KATILIM (İSLÂMÎ/FAİZSİZ) BANKACILIĞI.....	50
4.1. Katılım Bankacılığı Kavramı.....	50
4.2. Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri.....	51
4.2.1. Faiz Yasağı	52
4.2.2. Belirsizlik ve Kumar Yasağı.....	54
4.2.3. Haram Olan Yiyecek, İçeceklerin ve Ahlâksız Faaliyetlerin Yasağı.....	55
4.2.4. Kâr-Zarar Paylaşımı.....	55
4.2.5. Yapılan Bütün İşlemlerin Reel Olması.....	56
4.3. Faiz ve Kâr Payı Arasındaki Farklar.....	56
4.4. Faiz ile Kâr Payı Oranlarının Birbirine Yakın Olma Durumu.....	57
4.5. Dünya’da Katılım Bankacılığının Gelişimi.....	58
4.6. Türkiye’de Katılım Bankacılığının Gelişimi.....	62
4.7. Katılım Bankacılığının Önemi.....	65
4.8. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri.....	67
4.8.1. Cari Mevduat Hesabı.....	67
4.8.2. Katılma Hesabı.....	68
4.9. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri.....	70
4.9.1. Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha).....	70
4.9.2. Bireysel Finansman Desteği (Murabaha).....	72
4.9.3. Kâr-Zarar Ortaklığı Finansman Desteği (Mudaraba-Muşaraka)..	72
4.9.4. Finansal Kiralama (Leasing, İjara).....	75
4.9.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı.....	76
4.9.6. Selem ve İstisna.....	76
4.9.7. Tavarruk.....	77
4.9.8. Karz-ı Hasen.....	78
4.9.9. Sukuk.....	78
4.10. Diğer Bankacılık Faaliyetleri.....	81
4.11. Katılım Bankacılığının Konvansiyonel Bankalar Açısından Rakiplik veya Tamamlayıcılık Hususu.....	82

İKİNCİ BÖLÜM
PERFORMANS KAVRAMI, BANKACILIKTA PERFORMANS, KATILIM VE
KONVANSİYONEL BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BELİRLİ
BÜYÜKLÜKLERİ BAKIMINDAN MUKAYESE EDİLMESİ

1. PERFORMANS KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ.....	84
1.1. Performans Kavramı	84
1.2. Performans Çeşitleri	86
1.2.1. Mutlak ve Nispi Performans.....	86
1.2.2. Formüle Dayalı ya da Sübjektif Performans.....	86
1.2.3. Finansal veya Finansal Olmayan Performans.....	87
1.2.4. Dar ve Geniş Anlamda Performans.....	89
2. PERFORMANS ÖLÇÜMÜ VE DEĞERLENDİRME SÜRECİ.....	90
2.1. Performans Ölçümü ve Performans Ölçümünün Amacı.....	90
2.2. Performans Ölçümünün Sağladığı Yararlar.....	94
2.3. Performans Değerlendirme Süreci.....	95
2.4. Performans Planlaması.....	96
2.5. Performans Değerlendirmesi.....	97
3. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ÖLÇÜMÜ.....	98
3.1. Bankacılık Sektöründe Performans Ölçümünün Önemi.....	99
3.2. Banka Performansını Etkileyen Faktörler.....	100
3.2.1. Sermaye Yeterliliği.....	101
3.2.2. Likidite ve Kârlılık.....	101
3.2.3. Alternatif Dağıtım Kanalları (AKD) ve Teknoloji Kullanımı.....	103
3.2.4. Personel Kalitesi.....	103
3.2.5. Kaynakların Verimli Kullanımı.....	103
3.2.6. Risk Yönetimi.....	105
4. BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ.....	106
4.1. Oran (Rasyo) Analizi Yöntemi.....	107
4.2. Parametrik Yöntemler.....	109
4.2.1. Stokastik Sınır Yöntemi Yaklaşımı.....	110
4.2.2. Serbest Dağılım Yöntemi Yaklaşımı.....	111
4.2.3. Kalın Sınır Yöntemi Yaklaşımı.....	111

4.3. Parametrik Olmayan (Non-Parametric) Yöntemler.....	112
4.3.1. Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı.....	113
4.3.2. Serbest Atılabilir Zarf Yöntemi Yaklaşımı	113
5. KONVANSİYONEL BANKACILIK VE KATILIM BANKACILIĞININ SEÇİLMİŞ FİNANSAL BÜYÜKLÜKLERİ VE ORANLARI İLE PERFORMANS GÖSTERGELERİ AÇISINDAN MUKAYESE EDİLMESİ.....	114
5.1. Konvansiyonel ve Katılım Bankaları Arasındaki Farklar.....	114
5.2. Konvansiyonel ve Katılım Bankaları Arasındaki Benzerlikler.....	115
5.3. Katılım ve Konvansiyonel Bankacılık Sistemlerinin Belirli Büyüklükleri ve Oranları ile Mukayese Edilmesi.....	116

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KATILIM BANKALARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

1. LİTERATÜR TARAMASI.....	148
1.1. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKV) Literatürü.....	149
1.2. Veri Zarflama Analizi (VZA) Literatürü.....	162
1.3. Uluslararası Ampirik Literatür.....	167
2. VERİ SETİ VE YÖNTEM	175
2.1. Veri Zarflama Analizi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi İçin Hazırlanan Veri Seti.....	175
2.2. Yöntem.....	176
2.2.1. Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi.....	176
2.2.2. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi Yöntemi.....	181
2.3. VZA Analizi Bulguları.....	187
2.3.1. Teknik Etkinlik (TE) Endeksi Sonuçları.....	187
2.3.2. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi Sonuçları.....	198
2.4. Panel Veri Analizi.....	231
2.4.1. Veri Seti.....	231
2.5. Panel Veri Analizi Statik Modelleri.....	232
2.5.1. Sabit Etkiler Modeli.....	234
2.5.2. Rassal (Tesadüfi) Etkiler Modeli.....	235
2.6. Dinamik Panel Veri Analizi.....	236

2.6.1. Çalışma İçin Hazırlanan Dinamik Panel Veri Analizi Modeli.....	240
2.7. Tahmin Sonuçları.....	241
SONUÇ.....	246
KAYNAKÇA.....	253
EKLER.....	286
ÖZGEÇMİŞ.....	291

TABLÖLAR

Tablo 1.1. Finansal Piyasanın İktisadi Sisteme Faydaları.....	11
Tablo 1.2. 1900 Öncesi Kurulan Merkez Bankaları ve Bilgileri.....	16
Tablo 1.3. Nisan 2020 yılı Türkiye’de Faaliyette Bulunan Ticari Bankalar.....	19
Tablo 1.4. Yatırım ve Kalkınma Bankaları Arasındaki Farklar.....	21
Tablo 1.5. 2020 Yılı Türkiye’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankaları.....	23
Tablo 1.6. Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.....	25
Tablo 1.7. 1923-1932 Yılları Arasında Kurulan Ulusal Bankalar.....	32
Tablo 1.8. Özel Bankalar Dönemi Kurulan Diğer Bankalar.....	37
Tablo 1.9. 1960-1980 Arasında Kurulan Bankalar.....	39
Tablo 1.10. Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklar.....	57
Tablo 1.11. Katılım Finans ve Bankacılığın Gelişim Özeti.....	60
Tablo 1.12. Katılım Bankacılığı Sisteminde Kullanılan İsimler.....	64
Tablo 1.13. Türkiye’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankaları.....	65
Tablo 1.14. Katılım Bankalarının Finansal Göstergeleri Ekim-2020.....	66
Tablo 1.15. Katılım Bankacılığı SWOT Analizi.....	66
Tablo 1.16. Katılım Bankacılığı SWOT Analizi (Devam).....	67
Tablo 1.17. Türk Katılım Bankacılığı Sisteminin Sukuk İhracının Gelişimi.....	81
Tablo 2.1. Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankalar Arasındaki Farklar.....	115
Tablo 2.2. Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankaların Şube ve Personel Sayısı Gelişimi.....	116
Tablo 2.3. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların ATM Sayılarının Gelişimi.....	118
Tablo 2.4. Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Katılım ve Konvansiyonel Banka Sayıları.....	120
Tablo 2.5. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Aktif Gelişimi.....	121
Tablo 2.6. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Pasif Gelişimi.....	122

Tablo 2.7. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Öz kaynak Gelişimi.....	124
Tablo 2.8. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Yabancı Kaynak Gelişimi...	125
Tablo 2.9. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplanan Fonlarının Gelişimi.....	127
Tablo 2.10. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kullandırılan Fonların Gelişimi.....	128
Tablo 2.11. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Net Kâr Gelişimi.....	130
Tablo 2.12. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sektör Paylarının Gelişimi.....	131
Tablo 2.13. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Gayri Nakdi Kredi Performansları..	133
Tablo 2.14. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Kredilerinin Gelişimi.....	134
Tablo 2.15. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Mevduat Gelişimi.....	136
Tablo 2.16. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Toplam Aktif Gelişimi.....	137
Tablo 2.17. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sermaye Yeterliliği Gelişimi.....	139
Tablo 2.18. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Mevduat/Toplam Aktif Gelişimi.....	140
Tablo 2.19. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Vadesiz Mevduat/Toplam Mevduat Gelişimi.....	142
Tablo 2.20. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi Riski Gelişimi.....	143
Tablo 2.21. Konvansiyonel Bankaların Aktif ve Öz kaynak Kârlılığı Gelişimi.....	145
Tablo 2.22. Katılım Bankalarının Aktif ve Öz kaynak Kârlılığı Gelişimi.....	147
Tablo 3.1. VZA'da kullanılan Girdiler ve Çıktılar.....	175
Tablo 3.2. Analiz Edilen Bankaların Teknik Etkinlik (TE) Performans Değerleri.....	188
Tablo 3.3. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği ve Bileşenlerinin Değişimleri.....	199
Tablo 3.4. Bankaların ED Endeksindeki Performans Değerleri.....	199
Tablo 3.5. Bankaların Ortalama TD Endeksi Performans Değerlerinin Değişimleri.....	201
Tablo 3.6. Bankaların Ortalama Toplam Faktör Verimliliğindeki Performans Değerleri.....	202
Tablo 3.7. 2006-2020 Yıllık Ortalama Malmquist TFV Endeksi Özeti.....	203

Tablo 3.8. 2006-2020 Dönemi 21 Bankanın ED Değişim Değerleri.....	208
Tablo 3.9. 2006-2020 Dönemi 21 Bankanın TD Değişim Değerleri.....	214
Tablo 3.10. 2006-2020 Dönemi 21 Bankanın MTFVD Değişim Değerleri.....	220
Tablo 3.11. Etkin Olamayan Bankaların Referans Kümeleri.....	226
Tablo 3.12. Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi.....	241
Tablo 3.13. Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler.....	241
Tablo 3.14. Model 1 Kontrol Değişkenlerinin Dikkate Alınmadığı Model.....	242
Tablo 3.15. Model 2 Kontrol Değişkenlerinden ENF'un Dikkate Alındığı Model.....	243
Tablo 3.16. Model 3 Kontrol Değişkenlerinden RDK'nun Dikkate Alındığı Model.....	244

GRAFİKLER

Grafik 1.1. Türk Katılım Bankacılığı Sisteminin Sukuk İhraç Gelişimi.....	81
Grafik 1.2. Katılım Bankalarının Sektörden Aldığı Pay.....	83
Grafik 2.1. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Personel Gelişimi.....	117
Grafik 2.2. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Şube Gelişimi.....	118
Grafik 2.3. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların ATM Gelişimleri.....	119
Grafik 2.4. Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sayıları.....	120
Grafik 2.5. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Aktif Gelişimi.....	122
Grafik 2.6. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Pasif Gelişimi.....	123
Grafik 2.7. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Öz Kaynak Gelişimi.....	124
Grafik 2.8. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Yabancı Kaynak Gelişimi..	126
Grafik 2.9. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplanan Fon Gelişimi.....	127
Grafik 2.10. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kullandırılan Fon Gelişimi.....	129
Grafik 2.11. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Net Kâr Gelişimi.....	130
Grafik 2.12. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sektör Paylarının Gelişimi.....	132
Grafik 2.13. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Gayri Nakdi Kredi Gelişimi.....	133
Grafik 2.14. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Kredilerinin Gelişimi.....	135
Grafik 2.15. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Mevduat Gelişimi.....	136
Grafik 2.16. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Toplam Aktif Gelişimi.....	138
Grafik 2.17. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sermaye Yeterliliği Gelişimi.....	140
Grafik 2.18. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Mevduat/Toplam Aktif Gelişimi.....	141
Grafik 2.19. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Vadesiz Mevduat/Toplam Aktif Gelişimi.....	143
Grafik 2.20. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi Riski Gelişimi.....	144

Grafik 2.21. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Aktif Kârlılığı ROA Gelişimi.....	146
Grafik 2.22. Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Öz Kaynak Kârlılığı ROE Gelişimi.....	147
Grafik 3.1. Bankaların 2005-2020 Dönemi Yıllık Ortalama TE Performansları.....	196
Grafik 3.2. Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılık Sektörünün Etkinliği...	197
Grafik 3.3. 2006-2020 Ortalama Teknik Etkinlik Değişim Değerleri.....	213
Grafik 3.4. 2006-2020 Ortalama Teknolojideki Değişim Değerleri.....	219
Grafik 3.5. 2006-2020 Ortalama Toplam Faktör Verimliliği Değişim Değerleri.....	225

ŞEKİLLER

Şekil 1.1.İktisadi Sistemde Piyasa Hareketleri.....	6
Şekil 1.2.A'dan Z'ye Finansal Sistem ve Bileşenleri.....	8
Şekil 1.3.Finansal Sistem Yoluyla Fon Akışı.....	9
Şekil 1.4.Osmanlı Döneminde Bankacılığı Etkileyen Olayların Kronolojisi.....	29
Şekil 1.5.Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılık Sektörüne Etki Eden Gelişmeler.....	30
Şekil 1.6.1933-1944 Yılları Arasında Özel Görevler için Kurulan Kamu Bankaları.....	35
Şekil 1.7.Katılım Bankacılığı sisteminin Temel İlkeleri.....	52
Şekil 1.8.Katılma Hesabı İşleyiş Süreci.....	68
Şekil 1.9.Kurumsal Finansman Desteği İşleyiş Süreci.....	71
Şekil 1.10.Kâr ve Zarar Ortaklığı İşleyiş Şekli.....	74
Şekil 1.11.Finansal Kiralama (Leasing, İjara) İşleyiş Şekli.....	75
Şekil 2.1.Performans Ölçümü Evreleri.....	93
Şekil 2.2.Performans Ölçümünün Cevaplaması Gereken Sorular.....	94
Şekil 2.3.Performans Ölçümünün Sağladığı Yararlar.....	95
Şekil 2.4.Performans Değerlendirme Sistemi.....	96
Şekil 2.5.Bankacılık Sektöründe Performans Ölçüm Yöntemleri.....	107
Şekil 3.1.Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (MTFV) Endeksi ve Bileşenleri.....	184

KISALTMALAR

AAOIFI: İslâmi Finansal Kurumlar Muhasebe ve Denetim Teşkilatı

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

ADK: Alternatif Dağıtım Kanalı

API: Açık Piyasa İşlemleri

ATM: Bankamatik

BCC: Banker Charnes Chooper

BD: Birim Değer

BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BES: Bireysel Emeklilik Sistemi

BHD: Birim Hesap Değer

bkz: Bakınız

BPP: Bankalararası Para Piyasası

CCR: Charnes Chooper Rohades

ÇKKV: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri

DEA: Veri Zarflama Analizi

DESİYAB: Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası

DFA: Serbest Dağılım Analizi

DİBS: Devlet İç Borçlanma Senetleri

ED: Ekinlikteki Değişim

ENF: TÜFE Endeksli Enflasyon

EVDS: Elektronik Veri Dağıtım Sistemi

FDH: Serbest Atılabilir Zarf Analizi

GEGP: Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

GMM: Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HD: Hesap Değer
IMF: Uluslararası Para Fonu
İKB: İslâm Kalkınma Bankası
İMKB: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KİT: Kamu İktisadi Teşekkülleri
KOBİ: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
MB: Merkez Bankası
MÖ: Milattan Önce
MTFV: Malmquist Toplam Faktör Veremliliği Endeksi
ÖED: Ölçek Etkinliğindeki Değişim
ÖFK: Özel Finans Kurumları
PPK: Para Politikası Kurulu
RDK: Reel Döviz Kuru
SED: Saf Etkinlikteki Değişim
SETA: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı
SFA: Stokastik Sınır Analizi
SGK: Sosyal Güvenlik Kurumu
SPL: Sermaye Piyasası Lisanslama Sicil ve Eğitim Kuruluşu
TBB: Türkiye Bankalar Birliği
TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBS: Türk Bankacılık Sistemi
TC: Türkiye Cumhuriyeti

TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TD: Teknolojik Değişim
TDK: Türk Dil Kurumu
TE: Teknik Etkinlik
TFA: Kalın Sınır Analizi
TFV: Toplam Faktör Verimliliği
TFVD: Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim
TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TL: Türk Lirası
TMSF: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TP: Türk Parası
vb: Ve Benzeri
VZA: Veri Zarflama Analizi
YP: Yabancı Para
yy: Yüz Yıl

GİRİŞ

Finansal piyasalar, fon fazlası olanlardan, fon açığı olanlara, ihtiyacı olan kaynakları bankalar ve finansal kurumlar aracılığıyla sağlamaktadır. Bankalar finansal sistemin yapıtaşı olmasının yanı sıra sistemde bulunan en etkin ve aktif aktör durumundadır. Bu yüzden güçlü bir finansal sistemin varlığı için güçlü bir bankacılık sisteminin olması elzemdir.

Finansal piyasalarda kaynak tahsisini konvansiyonel ve katılım bankaları yerine getirmektedir. Konvansiyonel bankacılık sisteminde kazanç, herhangi bir emek sarf etmeksizin önceden belirlenen ve belirli bir oranda faiz kazancının mevduata eklenmesi mantığıyla hareket eden bir süreci kapsamaktadır. Katılım bankacılığı ise, temelinde faizin yasak olduğunu kabul etmekte ve yaptığı tüm işlemlerde bu kurala uyarak hareket etmektedir. Katılım bankacılığı İslâmi prensiplere uygun olarak emek sarf edilmeden elde edilmiş bir kazancı yok saymaktadır. Bundan dolayı, katılım bankaları kâr-zarar ortaklığını benimseyen, diğer bir ifade ile önceden belirlenmemiş belirli bir oran vermeksizin dönem sonunda gerçekleşen duruma (kâr veya zarara) göre hareket etmektedir.

Katılım bankaları konvansiyonel bankalardan farklı bir şekilde fon toplama ve fon kullandırma tekniklerine sahiptir. Söz konusu bankalarda, inanç hassasiyeti olan birey ya da kurumlardan toplanan fonlar cari hesap ve katılma hesabına aktarılır. Burada toplanan fonlar ise ihtiyaca göre birey veya kurumlara İslâmi usullere uygun ve meşru olan fon kullandırma yöntemleri ile kaynak tahsisi yapılır. Katılım bankacılığı hem reel sektörü destekleyen hem de 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizden konvansiyonel bankalara göre daha az etkilenen yapısıyla ve yarattığı güven duygusuyla dikkat çekmektedir.

Literatürde Faizsiz bankacılık veya İslâmi bankacılık olarak da bilinen katılım bankacılığı, ilke ve prensip olarak faizsizliği benimseyen bir bankacılık türü mantığıyla 1960'lı yıllarda Mısır'ın Mith Ghamr kasabasında ortaya çıkmış ve dünya çapında hızla gelişmiştir. Ortadoğu ve Arap coğrafyası haricinde Avrupa, Amerika ve dünyanın birçok ülkesinde katılım bankacılığı sistemi yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. 2019 yılı itibarıyla 1.993 Milyar (\$) dolarlık toplam varlığa sahip olan küresel katılım bankacılık sisteminde öne çıkan ülkeleri İran, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arap Emirlikleri

(BAE) ve Kuveyt olarak belirtmek mümkündür. Söz konusu beş ülke küresel katılım bankacılık sistemi varlığının %63'üne sahiptir.

Türkiye'de katılım bankacılığı sistemi 1983 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile "Özel Finans Kurumları" adı altında başlamıştır. 2005 yılında ise bankacılık kanunu kapsamında statüleri bankaya dönüştürülmüştür. Türkiye'de şu an üçü kamu üçü de özel sermayeli olmak üzere altı katılım bankası mevcuttur. Katılım bankaları konvansiyonel bankalara bir rakip olarak değil, aksine sistemin tamamlayıcısı ve bir alternatifidir. Türkiye'de katılım bankacılığı sektörünün bankacılık sektöründen aldığı pay, 2020 yılında %7 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de katılım bankaları özellikle konvansiyonel bankalardan yeterince yararlanamayan Küçük ve Orta Ölçekli İşletme için hem finansal kiralama hem de uygun finansman teknikleri yardımıyla yatırım malları tedarik etmekte, üretime ve dolayısıyla istihdama katkı sağlamaktadır. Katılım bankaları kaynaklarının belirli bir kısmını başta ihracat ve döviz geliri elde edici unsurların finansmanına ayırmasıyla Türkiye'ye bir yandan döviz girdisi sağlarken öte yandan ise dış ticaretin gelişmesine katkı sunmaktadır. Katılım bankaları ayrıca uyguladıkları kendilerine has tekniklerle kayıt dışının önüne de geçmektedir.

BDDK'dan derlenen verilere göre, Türk katılım bankacılığı sektörünün başlıca belirli büyüklükleri ile genel durumuna mukayeseli bir şekilde bakılacak olursa, 2020 yılında toplam aktiflerde bir önceki yıla göre %53,7 oranında bir artış sağlamıştır. Katılım bankacılığı sektörünün 2020 yılında öz kaynaklarının gelişiminde ise, bir önceki yıla göre %27,00 oranında bir yükselme yaşanmıştır. Katılım bankacılığı sektörünün 2020 yılı net kâr gelişimine bakıldığında, bir önceki yıla göre %52,45 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Katılım bankacılığı sektörünün 2020 yılında mevduat gelişimi incelendiğinde, bir önceki yıla göre %49,17 oranında bir yükselme yaşanmıştır. Katılım bankacılığı sektörünün 2020 yılında kredi gelişimine bakılacak olursa, bir önceki yıla göre %63,25 oranında bir artış yaşanmıştır. Katılım bankacılığı sektörünün 2020 yılında şube sayısının gelişiminde ise, bir önceki yıla göre %6,36 oranında bir yükselme yaşanmıştır. Katılım bankacılığı sektörünün 2020 yılında personel sayısının gelişimine bakıldığında, bir önceki yıla göre %5,04 oranında bir artış yaşanmıştır. Genel olarak bakıldığında, yukarıdaki katılım bankalarının ilgili büyüklüklerinde gerçekleşen artışlar

konvansiyonel bankacılık sektörüne göre daha fazladır. Ayrıca konvansiyonel bankacılıkta 2020 yılında şube ve personel sayısında azalmalar yaşanırken katılım bankalarının her iki kalem de artış yaşaması, ayrıca diğer kalemlerde konvansiyonel bankalara göre artışın meydana gelmesi, katılım bankalarının performans açısından, konvansiyonel bankalara göre daha iyi olduğunun bir yansıması olarak düşünülebilir.

Performans, planlı ve amaçlı bir etkinlik sonrasında elde edilen sonucun, nitel veya nicel bir şekilde ifadesidir. Herhangi bir şeyi ölçmedeki amaç, ölçülen şey hakkında bilgi edinmektir. Performans değerlendirmesi, günümüzde kurumlar için adeta vazgeçilmez bir durum haline dönüşmüştür. Performans değerlendirmesi hem kurumun hem de kurum içi personelin yönetilebilir olması ve gelişim göstermesi, kurumun ürettiği hizmet ürünlerinin kalitesinin artırılmaları bakımından gittikçe önemli hale gelmektedir. Bankaların bütün birimleri için performans ölçümü yapılmaktadır. Bir bütünlük sağlaması açısından bankaların bütün birimlerinin performansının ölçülmesi ve değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu sayede yöneticiler sürekli ve detaylı bilgi akışını elde edebilmektedir. Dolayısıyla bu bilgiler ile bankaların etkinlikleri, performansları ve bankaların kendi iç dinamiklerinin, performanslarının artırılması adına faaliyet yürütülebilmektedir. Bankalar ileriye dönük projeksiyon stratejileri ve herhangi bir yatırım kararı alacak iken, elde edilecek kâr ya da zararı ve kaynak maliyetlerini tespit etme konularında performans çıktılarına göre hareket ederler.

Bu çalışmanın amacı katılım bankalarının etkinlik ve verimlilik performanslarını detaylıca konvansiyonel bankalar ile mukayeseli bir şekilde belirlemektir. Ayrıca etkinlik performanslarını belirleyen etmenlerin belirlenmesi üzerine ampirik bir model test etmektir. Bu amaç doğrultusunda tez çalışması üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde finansal piyasalar ve işlevleri ele alınacak ardından Dünya’da ve Türkiye’deki bankacılık sistemine değinilecektir. Katılım bankacılığının kavramsal boyutu değerlendirildikten sonra ve katılım bankacılığının tarihsel gelişimi hem Dünya hem de Türkiye özelinde tartışılacaktır.

İkinci bölümde ise performans, performans değerlendirmesi ve performans ölçüm yöntemleri incelenecektir. Bankacılıkta kullanılan performans ölçüm yöntemleri ele alındıktan sonra, Türkiye’de faaliyet gösteren konvansiyonel ve katılım bankacılığı

sektörlerinin mevcut durumu belirli büyüklükler ve oranlar yardımıyla 2005-2020 dönemi için mukayeseli olarak değerlendirilecektir.

Son bölümde ise katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların performansları veri zarflama analizi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi yardımıyla analiz edilecektir. Ayrıca katılım bankalarının etkinlikleri üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amacıyla bir dinamik panel veri analizinden yararlanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASA VE BANKACILIK, GELENEKSEL BANKACILIK, KATILIM BANKACILIĞI KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde ilk olarak piyasa kavramı tanıtılıp söz konusu kavram hakkında kavramsal çerçevede bilgiler verilecektir. Daha sonra bir piyasa türü olan finansal piyasalar kavramı tanımlanarak söz konusu piyasanın fonksiyonları hakkında kavramsal boyutta bilgiler verilecektir. Son olarak ise hem konvansiyonel bankacılık hem de katılım bankacılığı hakkında teorik çerçeve, her iki banka türünde de tartışılacaktır.

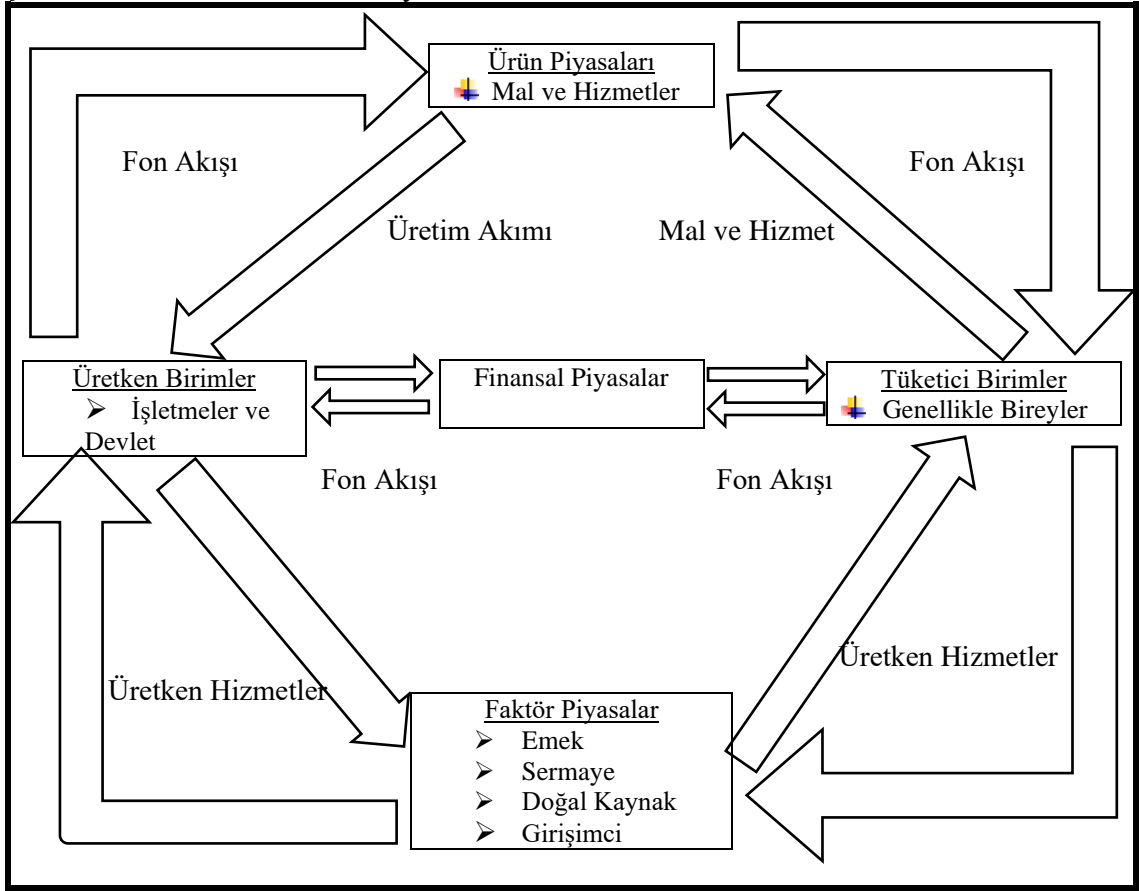
1. PİYASA KAVRAMI, FİNANSAL PİYASA VE FONKSİYONLARI

Piyasa veya pazar (market) alıcıların ve satıcıların bir araya gelerek malların ve hizmetlerin fiyatlarının belirlendiği fiziksel ya da sanal ortam ya da platformdur (SPL, 2019: 1; Doğukanlı, 2019: 3; Duranlar, 2014: 1; Uygurtürk, 2018: 268; Yalta ve Yalta, 2019: 19). Piyasa olgusu teorik bir kavram ve mekândan soyutlanmış bir terimdir (Duranlar, 2014: 1).

Bu platformlar alıcıların ve satıcıların yüz yüze bir araya geldiği semt pazarları, çarşılar vb. yerler olabileceği gibi telefon veya internet üzerinden de oluşabilir. İster sanal ister fiziksel olarak piyasalar bireylere faydalı olduğu için vardır. Piyasada kimse zorunlu olarak değil, tamamen kendi iradesiyle bir araya gelirler. Piyasada her iki tarafta fayda sağlarsa alışveriş tamamlanmış olur (Yalta ve Yalta, 2019: 19).

Piyasalar, faktör, ürün ve finansal piyasa olarak üçe ayrılmaktadır. Faktör piyasası (Factor market) veya girdi piyasası (input market), üretimin gerçekleşebilmesi için ihtiyaç duyulan faktörlerin ve araçların alınıp satıldığı piyasadır. Ürün piyasası (product market) veya çıktı piyasası (output market), nihai ürünlerin tüketime hazır olduğu ihtiyaçları karşılamada kullanılan malların ve hizmetlerin alınıp satıldığı piyasadır (Yalta ve Yalta, 2019: 19-20; Kutval, 2019: 4). Son olarak finansal piyasa ise diğer iki piyasanın gereksinim duyduğu fon/mevduat ihtiyacını karşılayan piyasadır (Kutval, 2019: 4).

Şekil 1.1.: İktisadi Sistemde Piyasa Hareketleri

Kaynak: (Kutval,2019: 5).

Şekil1.1.'de üç piyasanın nasıl çalıştığına dair basit bir gösterimi görmek mümkündür. İlk etapta hem faktör hem de ürün piyasalarından fon talebinde bulunan iktisadi birimler diğer iki piyasayı fonlayan finansal piyasalara başvurular. Böylelikle iktisadi birimler finansal piyasada karşı karşıya gelirler. Fon ihtiyacı olan, ihtiyaç duyduğu fonu karşılamayı, fon sağlayanda elinde tuttuğu âtıl fondan kâr elde etme beklentisi içindedir. Arz ve talebin olduğu söz konusu piyasada şartlar optimal olup fon transferi başarılı şekilde gerçekleşirse iki taraf için de kârlı olur.

Finansal piyasalar, gelirlerinden daha az harcama yaparak tasarruf eden bireylerin ellerinde tuttuğu fon fazlasını, gelirlerinden daha fazla harcama yapmak isteyen fon kıtlığı çeken bireylere fon kanalize ederek temel bir ekonomik işlem ve fonksiyonunu yerine getirir (Mishkin, 2016, 68; Mishkin ve Eakins, 2018: 56). Diğer bir ifade ile söz konusu piyasa, fon talep edenlerle fon arz edenlerin karşı karşıya geldiği buluştuğu alandır.

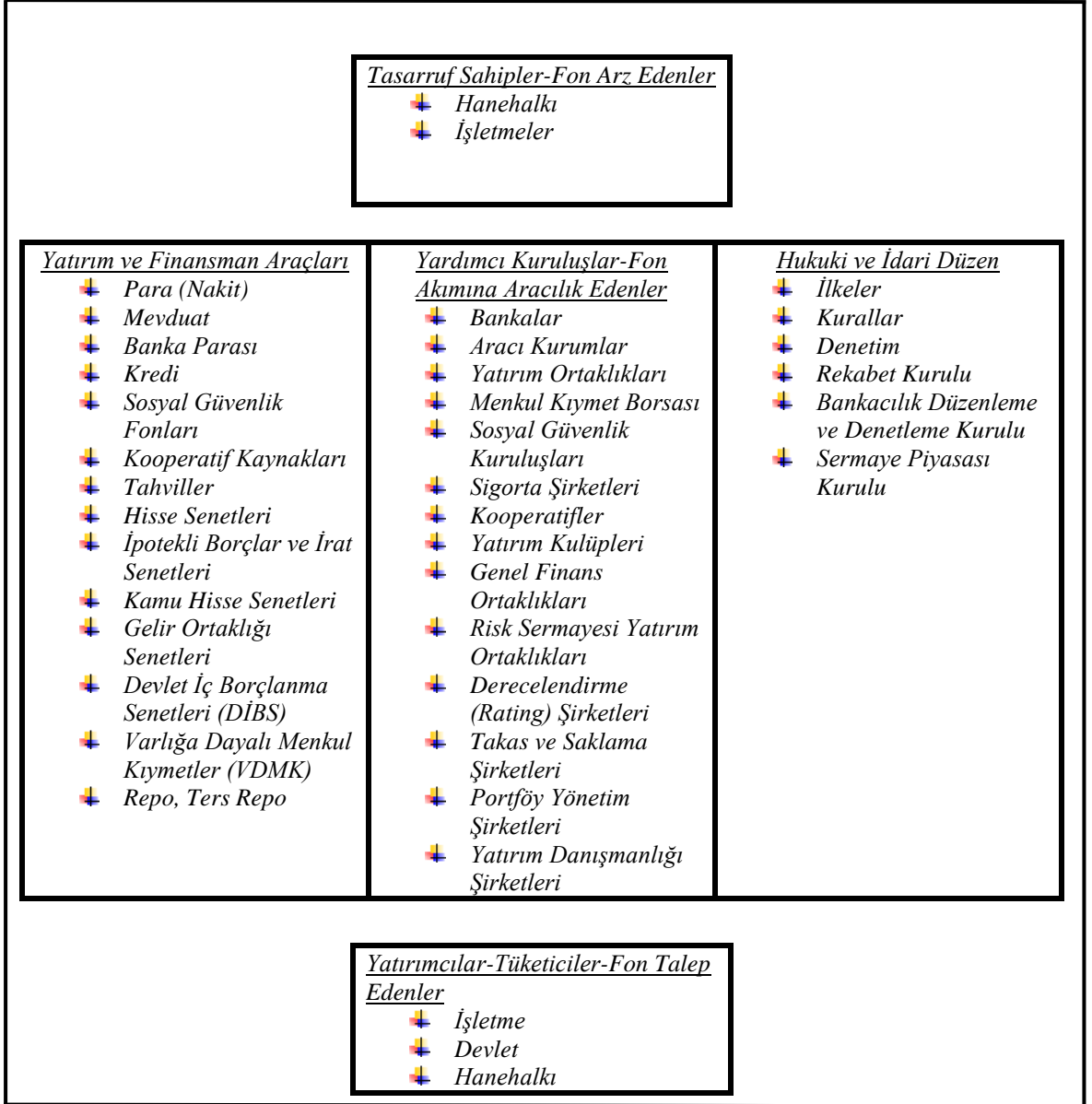
Söz konusu piyasa mali piyasa olarak da anılır. Mali piyasa da “mali varlık” olarak bilinen değerli kâğıtların alınıp satıldığı piyasa türüdür. Finansal piyasa; para ve sermaye piyasalarından daha büyük ve hacimli olup diğer iki piyasayı da kapsayan piyasadır (SPL, 2019: 1).

Finansal piyasalar vasıtasıyla mevduatlar verimli yatırım alanlarına kanalize edilirken, bir yandan da toplum refahını artırma işlevi görülür. Eğer söz konusu piyasa iyi işlemezse, biriken tasarrufların yatırım yapmak isteyen ancak fon ihtiyacı olanlara ulaşması imkânsızdır. Fon arz ve talep edenlerin bir araya geldiği bu piyasa da kişiler ya da kurumlar dolaylı ya da dolaysız bir araya gelebilirler. Söz konusu iktisadi birimlerin genellikle doğrudan karşılaşması neredeyse imkânsızdır. Fon talep ve arz eden iktisadi birimlerin arasında köprü görevi kurup aracılık yapan, mevduatı hızlı bir şekilde aktaracak aracı kuruluşlara ve aktarma işleminin gerçekleşmesi içinde çeşitli finansal enstrümanlara ihtiyaç duyulur. Son olarak da bu piyasada yapılan bu işlemlerin de yasal ve idari bir düzen içinde olması gerekir (Doğukanlı, 2019: 3).

Finansal sistem ve bileşenlerinin yer aldığı Şekli 1.2’den görüldüğü üzere, en üstte fon arz edenler, sonra sırasıyla finansal enstrümanlar, aracı kurumlar, hukuki ve idari düzen ve en sonunda da fon talep edenler gelmektedir. Diğer bir ifadeyle finansal (mali) piyasalar beş temel unsurdan oluşur (Duranlar,2014, 1; Alpın, 2017: 4):

1. *Fon Arz Edenler*
2. *Fon Talep Edenler*
3. *Finansal Varlıklar*
4. *Aracı Kurumlar*
5. *İdari ve Hukuki Düzen(ler)*

Şekil 1.2.: A'dan Z'ye Finansal Sistem ve Bileşenleri.

Kaynak: (Aydın, 2018: 4).

Fon arz edenler; kazançlarının bir miktarını tasarruf ederek ya da harcamayarak ellerinde tutan iktisadi birimlerdir. Söz konusu birimler mevduat arz eden kısmı temsil ederler. Biriken mevduatlarını finansal enstrümanlara kanalize ederek söz konusu piyasanın fon kaynağının önemli bir kısmını oluşturur ve temsil ederler. *Fon talep edenler* ise; Kazandıklarından daha fazla harcamak isteyip ya da farklı sebeplerden dolayı örneğin, yatırım gibi nedenlerle fona ihtiyaç duyan iktisadi birimlerdir. Bu birimler ise finansal piyasalarda mevduat talep eden kesimi temsil ederler (Alpun, 2017: 5).

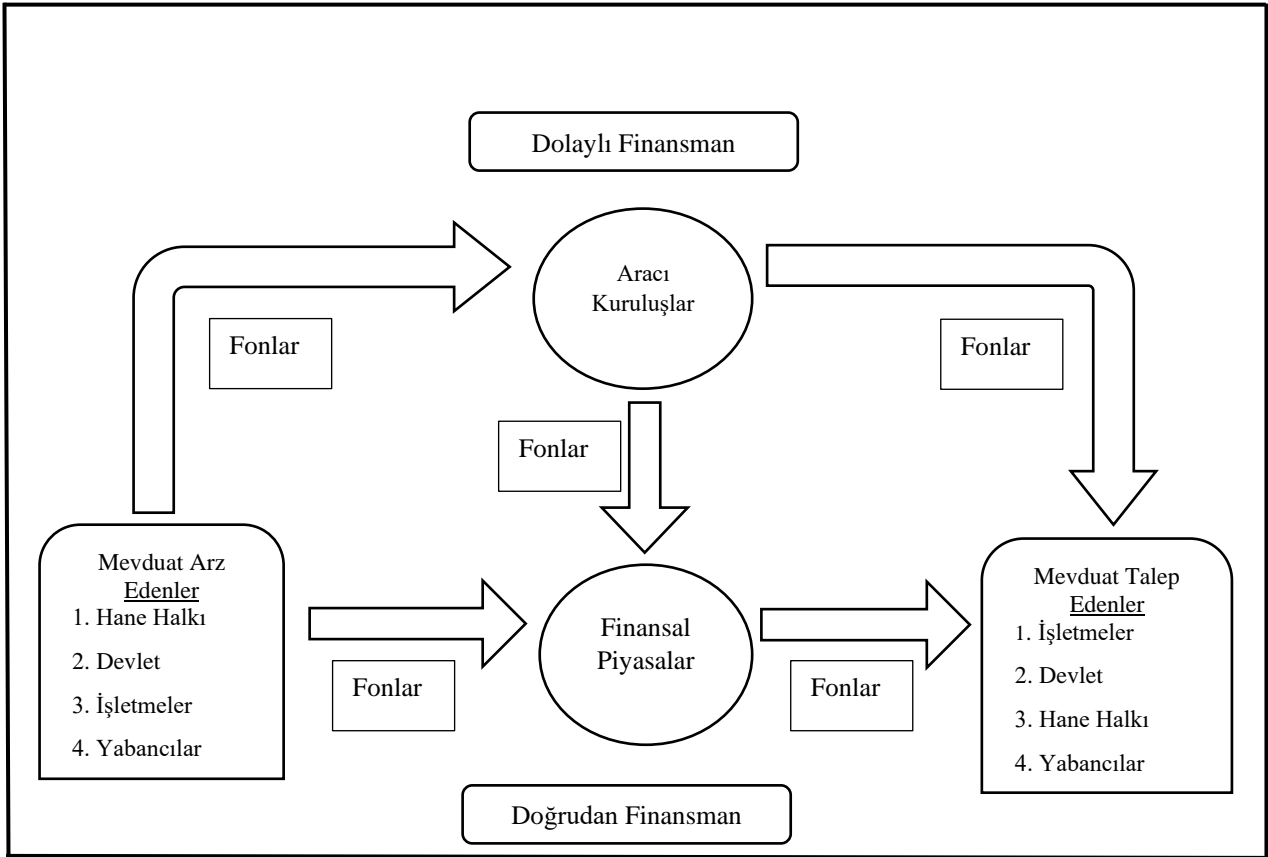
Finansal piyasalar; Mevduat talep edenler ile mevduat arz edenlerin finansal enstrümanları alıp-sattığı bir araya geldiği alanlardır (TCMB, 2015: 2).

Finansal kurumlar ise; basitçe mevduat sahipleri ile mevduat kıtlığı çeken birimler arasında köprü görevi sağlayan fon transferini sağlayan bankalar, aracı kurumlar, menkul kıymetler borsası gibi kurumlardır (Gürkan, 2018: 229).

Finansal enstrümanlar (araçlar); Mevduatların el değiştirmesinden doğan, ortaklık ve alacak haklarını belirleyen değerli kâğıtlardır. Diğer bir ifadeyle söz konusu piyasalarda mevduat sahiplerinin ortaya koydukları mevduatlara karşılık olarak mevduat talep edenlerden aldıkları varlıklara para, mevduat, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) gibi finansal enstrümanlar denir. (Aydın, 2018: 8).

Yasal-hukuki düzenleme(ler) ise; finansal sistemin düzgün ve doğru çalışabilmesi için denetim, yazılı kural ve yaptırımlardan oluşan bir sistem mekanizmasıdır (Alpun, 2017: 7).

Şekil 1.3.: Finansal Sistem Yoluyla Fon Akışı

Kaynak: (Mishkin F.S., 2016: 69).

Şekil 1.3'te finansal sistem yoluyla fon akışının nasıl sağlandığını görmek mümkündür. Şekil 1.3'ten görüldüğü üzere, tasarruf eden yani borç verenler, şeklin sol tarafındadır, harcamalarını finanse etmek isteyenler yani borç almak isteyenler ise şeklin sağ tarafındadırlar. Ekonomik sistemde temel olarak borç verenler hane halkı tasarruf sahipleridir, fakat bazen de devlet, işletmeler ve yabancılarda mevduat arz edebilirler yani borç verebilirler. Öte yandan yine ekonomik sistemde temel olarak borç alanlar işletmeler ve devlettir, fakat yanı sıra bazen de hane halkı veya yabancılar da borç almak isteyebilir. (Mishkin, 2018: 56-57; Mishkin, 2016, 69-70; Uygurtürk, 2018: 271).

Finansal sistem yoluyla fon akışının nasıl sağlandığını gösteren Şekil 1.3'ten görüldüğü üzere, okların gittiği yön mevduatların fon arz edenlerden fon talep edenlere doğru iki şekilde aktığını göstermektedir. İlk olarak doğrudan finansmanda, mevduat fazlası olanlardan mevduatlar finansal piyasalar vasıtasıyla mevduat talep edenlere doğrudan ulaştırılırken, ikinci yol olan dolaylı finansman da mevduatların, mevduat talep edenlere akışında aracı kuruluşlar, finansal enstrümanlar vasıtasıyla ulaştırır (Mishkin, 2018: 56; Uygurtürk, 2018: 271).

Doğrudan ya da dolaylı finansmana bir örnek vermek gerekirse; birikimlerini değerlendirmek isteyen bir iktisadi birim, elindeki parasını kullanarak gidip bankadan hazine bonusu alırsa bu doğrudan finansmana örnektir. Fakat aynı kişi yine elindeki parayı bir broker vasıtasıyla hisse senedi olarak değerlendiriyorsa bu da dolaylı finansman olur (Uslu, 2018: 10).

Finansal piyasaların temel fonksiyonlarını finansal aracılık görevi, mevduat talep edenlerle mevduat arz eden kesime mevduat transfer etmek, finansal enstrümanları likit hale getirmek, finansal enstrümanların işlem maliyetlerini minimuma çekmek ve mübadelelerini kolaylaştırmak, finansal enstrümanların değerlerini fiyatlandırmak, mevduat arz ve talep eden kesimin risklerini transferlerini gerçekleştirmelerine imkan sağlamak ve son olarak iktisadi kaynaklar ve mevduatları sunmak olarak belirtmek mümkündür (Uludağ ve Arıcan, 1999:110 ve Kutval, 2019: 9).

Finansal sistemin fonksiyonlarından bazıları finansal sistemin getirmiş olduğu çeşitli faydalardan olup, bu faydaları Tablo 1.1. yardımıyla göstermek mümkündür.

Tablo1.1.: Finansal Piyasanın İktisadi Sisteme Faydaları.

Yararı	Yansıması
Gelir ve refahı artırır	Söz konusu piyasalarda kaynakların optimal dağılım yoluyla verimli yatırımlara kanalize edilmesi sağlanır.
Vade ayarlaması yapar	Çeşitli vadeler yoluyla mevduat kullanımını sağlayarak, çeşitli finansal enstrümanların alınıp satılmasını sağlayarak, vade ayarlama işlemini sağlar.
Miktar ayarlaması yapar	Farklı farklı küçük ve yatırım yapılmayacak mevduatları güvenli, tek ve büyük bir havuzda toplanmasını sağlar. Böylelikle biriken büyük hacimli fonla büyük çapta yatırım imkânı doğar.
Risk ayarlaması yapar	Çeşitli finansal enstrümanlar vasıtasıyla riski söz konusu araçlara dağıtır. Böylelikle yatırımcı risk tercihine göre seçim yapar.
Büyük ölçekli firmaların kurulmasını sağlar	Finansal piyasada biriken fonun belirli bir miktarı sanayi ve hizmet sektöründeki firmalara akar, böylelikle söz konusu firmaların büyümesine katkı sağlar.
Rekabet artışını sağlar	Söz konusu piyasanın gelişmesi, piyasadaki kurumlar ve enstrümanlar arasındaki rekabeti de artırır.
Mülkiyetin tabana yayılmasını sağlar	Mülkiyeti geniş çapta halka yayarak dengeli bir gelir dağılımına fayda sağlar.

Kaynak: (Doğukan, 2019: 4).

2.BANKA KAVRAMI VE TÜRLERİ¹

Bu bölümde ilk olarak banka kavramı üzerinde durulup söz konusu kavram tanımlanmaya çalışılacaktır. Sonrasında banka türlerine değinilip, bankla türleri hakkında detaylı bilgiler verilecektir.

2.1.Banka Kavramı

Terim olarak banka kavramı farklı iktisatçılar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Birkaç tanıma bakarsak:² Walter Leaf'a göre, "Banka müşterileri tarafından geri istendiğinde çekle ödenebilmek üzere mevduat kabul eden kurum ya da kişidir." Horace White'a göre, "Banka kredi ticaretine olanak veren ve takas kolaylığı sağlayan bir makinedir." Kinley'e göre, "Banka kişilere güvenli bir şekilde mevduat avansları sağlayan ve kişilerin kullanmadıkları mevduatlarını emanet ettikleri bir kuruluştur (Somashekar, 2009: 1).

¹ Sahiplik yapılarına göre bankalar Üçe ayrılmaktadır. Bunların ilki Kamu Sermayeli Bankalar, ikincisi Özel Sermayeli Bankalar, üçüncüsü ise Yabancı Sermayeli Bankalardır (Sucu, 2019: 13; Köse, 2008: 17).

² Walter Leaf, Horace White ve Kinley 'in yapmış oldukları tanımlar "SOMASHEKAR Ne Thi, *BANKING*, Hindistan: New Age International Publishers, 2009." dan referans alınmıştır.

Bankalar hem kredi hem de borç işlemleriyle ilgilenen, mevduat alan, borç veren, tasarruf sahipleri ve borçlular arasındaki boşluğu dolduran köprü olan, sadece para ticareti yapmayan önemli derecede para üreticisi olan bir finansal kurumdur. (Somashekar, 2009: 2).

Bankalar, finansal menkul kıymetlerin perakendecisi olan finansal kurumların bir alt kümesi olarak borçluların ihraç ettikleri menkul kıymetleri satın alıp, bunları borç verenlere satan kurumlardır (Deb ve Murty, 2008: 18).

Çoğunlukla dünya genelinde bazı küçük değişikliklerle söylenen banka kavramı İtalyanca’ da “banco” kelimesinden geldiği daha sonra bu kavramın banka kelimesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. “Banco” kelimesinin İtalyanca’ da tezgâh, sıra, masa gibi anlamları vardır (Parasız, 2014: 17).

Türk Dil Kurumu (TDK, 2020) ise bankayı “Faizle para alıp veren, kredi, ıskonto, kambiyo işlemleri yapan, kasalarında para, değerli belge, eşya saklayan ve ticaret, sanayi, ekonomi alanlarında çeşitli etkinliklerde bulunan kuruluş” ve “bankacılık işleminin yapıldığı yapı” olarak tanımlamaktadır.

5411 sayılı Türk Bankacılık Kanununun 3. Maddesinde ise Banka (Türk Bankacılık Sistemi) “*Kendi nam ve hesabına mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşlar.*” şeklinde tanımlanmaktadır (TBB, 2014: 15).

Finansal aracılık hizmetini yerine getiren bankalar, tasarruf erbabı (fon arz edenler) ile fon ihtiyacı olanlar (fon talep edenler) arasındaki fon trafiğini sağlayan iktisadi işletmelerdir (Akdiş, 2011: 83). Bu işlevi gören bankalar, literatürde hem” ticari” hem de “mevduat” bankası olarak da anılmaktadır. Söz konusu bankalar topladıkları fonu (mevduatı) tüketicilere kredi olarak kullandırarak kâr elde eden kurumlar olarak da karşımıza çıkmaktadır (Öztürk, 2017: 91).

Söz konusu fon akışının merkezinde olan bu kurumlar mevduat yaratma yetenekleri ile aktarım mekanizmasında üstlendikleri görevleri gereği önemli konumda bulunmaktadırlar (Dinç, 2016: 71).

Fon trafiğini gerçekleştirirken bankalar bir yandan da bu fonların kârlı bir şekilde verimli olarak yatırım kanallarına yönlendirmesini sağlarken hem ekonomik kalkınmaya fayda sağlar hem de kaynakları etkin kullandırmada pozitif bir etki gerçekleştirir.

Banka, fonları koruyarak ekonomik kalkınmaya katkı sağlayacak şekilde fon kullanımını gerçekleştirerek Bankacılık Kanununa göre kurulan ve söz konusu kanuna göre faaliyet gösteren işletmelere banka denir (Altay, 2014: 7-8).

Bankalar birçok ürün ve hizmet sunmaktadır. Bankaların ürün gamlarında farklılıklar olsa da bankaların sağladığı temel hizmetler şunlardır (Apostolik ve Donohue, 2015: 2).:

- *Mevduat Toplama: Gelecekte kullanmak için banka hesaplarında tutmak isteyen mevduat sahibi bireyler ya da kurumlardan mevduat kabul etme sürecidir.*
- *Ödeme Hizmetleri: Bankanın, banka hesaplarını kullanan müşterileri adına ödeme yapma işlemlerini kabul etme süreci.*
- *Kredi Taahhüdü/Sigorta Etmek: Borçlu ya da borcu olan müşterinin kredi alabilme durumunun uygun olup olmadığına bakıldıktan sonra karar verme süreci ve kredinin kullanılması sürecidir.*

Bankaların faaliyet alanları³ 5411 sayılı Türk Bankacılık Kanununun 4. Maddesinde, diğer kanunlarda öngörülen hükümler gizli kalması şartıyla, belirtilmiştir⁴:

- *Mevduat kabulü.*
- *Katılım fonu kabulü.*
- *Nakdî, gayri nakdî her cins ve surette kredi verme işlemleri.*
- *Nakdî ve kaydî ödeme ve fon transferi işlemleri, muhabir bankacılık veya çek hesaplarının kullanılması dahil her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri.*
- *Çek ve diğer kambiyo senetlerinin iştirası işlemleri.*
- *Saklama hizmetleri.*

³ 5411 sayılı bankacılık kanununda belirtmek üzere mevduat (ticari) bankaları birinci fıkrada belirtilen katılım fonu kabulü, finansal kiralama, katılım bankaları birinci fıkrada belirtilen mevduat kabulü, kalkınma ve yatırım bankaları ise mevduat kabulü ve katılım fonu kabulü faaliyetlerini gerçekleştiremezler (5411 sayılı kanun, 2005: 9540).

⁴ ([https://www.mevzuat.gov.tr/5411 sayılı Bankacılık Kanunu, 2005: 9539-9540](https://www.mevzuat.gov.tr/5411%20sayılı%20Bankacılık%20Kanunu,%202005%3A%209539-9540)).

- *Kredi kartları, banka kartları ve seyahat çekleri gibi ödeme vasıtalarının ihracı ve bunlarla ilgili faaliyetlerin yürütülmesi işlemleri.*
- *Efektif dahil kambiyo işlemleri; para piyasası araçlarının alım ve satımı, kıymetli maden ve taşların alımı, satımı veya bunların emanete alınması işlemleri.*
- *Ekonomik ve finansal göstergelerle, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı; vadeli işlem sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin, opsiyon sözleşmelerinin birden fazla türev aracı içeren basit veya karmaşık yapıdaki finansal araçların alımı, satımı ve aracılık işlemleri.*
- *Sermaye piyasası araçlarının alımı ve satımı ile geri alım veya tekrar satım taahhüdü işlemleri.*
- *Sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık işlemleri.*
- *Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık maksadıyla alım satımının yürütülmesi işlemleri.*
- *Başkaları lehine teminat, garanti ve sair yükümlülüklerin üstlenilmesi işlemleri gibi garanti işleri.*
- *Yatırım danışmanlığı işlemleri.*
- *Portföy işletmeciliği.*
- *Hazine müsteşarlığı ve/veya Merkez Bankası ve kuruluş birlikleri nezdinde oluşturulan bir sözleşme kapsamında üstlenilen yükümlülükler çerçevesinde alım satım işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.*
- *Faktöring ve forfaiting işlemleri.*
- *Bankalararası piyasada para alımı satımı, işlemlerine ilişkin piyasa yapıcılığı.*
- *Finansal kiralama işlemleri.*
- *Sigorta acenteliği ve bireysel emeklilik aracılık hizmetleri.*
- *Kurulca belirlenecek diğer faaliyetler.*

5411 sayılı Türk Bankacılık kanununun 4. Maddesinde yer alan bankaların temel fonksiyonlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Öztürk, 2017: 91; Altay, 2014: 9):

- *Aracılık fonksiyonu.*

- *Kaynaklara akıcılık sağlama fonksiyonu*
- *Kısa süreli fonları, büyük ölçekli uzun süreli fonlar haline dönüştürme (Transformasyon) fonksiyonu.*
- *Kaynakların kullanımını iyileştirme fonksiyonu.*
- *Fonları hareketlendirme fonksiyonu.*
- *Para politikasının etkinliğini artırma fonksiyonu.*
- *Kaydi para yaratma fonksiyonu.*
- *Uluslararası ticareti geliştirme fonksiyonu.*
- *Gelir ve servet dağılımını etkileme fonksiyonu.*
- *Finansal danışmanlık fonksiyonu.*
- *Hizmet işlemleri fonksiyonu.*

2.2.Faaliyet Türlerine Göre Bankalar

Bankalar buldukları faaliyet alanlarına göre çok çeşitli şekillerde işlem ve fonksiyon icra ederler. Burada bankalar faaliyet türlerine göre merkez bankaları, mevduat diğer adıyla ticari bankalar, kalkınma bankaları, yatırım bankaları ve son olarak katılım (islâmi) bankalar olarak açıklanacaktır.

2.2.1.Merkez Bankaları

Merkez bankaları bir ülkenin (Avrupa Birliği (AB) Merkez Bankası örneğinde olduğu gibi bir grup ülkenin) başlıca para otoritesidir ve tüm bankaların, finansal piyasaların ve ekonominin işleyişi için çok önemlidir. Merkez bankaları, genellikle fiyat istikrarını sağlamak ve/veya ekonomik büyümeyi teşvik etmek amacıyla bir ekonomideki para ve kredi miktarını yönetir. Genellikle bunu günlük borç alma ve satma, temel faiz oranlarını belirleme ve sürdürme, zorunlu karşılık oranlarını belirleme ve para basma faaliyetleri yoluyla gerçekleştirirler. Bazı merkez bankaları da kendi para birimi için belirli döviz kuru seviyelerini korumakla yükümlüdür. Merkez bankaları bankalar arasında da ödeme yaparlar. (Apostolik ve Donohue, 2015: 15).

Merkez bankaları çeşitli görevleri yerine getirir. Büyük ödemeler için uzlaştırma hizmetleri sağlarlar, finansal istikrar uğruna bankaları denetler, son borç verme mercii olarak hareket ederler ve para politikası uygularlar. Bu görevler ve çalışma şekilleri, belirli parasal ve finansal krizleri çözmek için tekrar tekrar tanımlanmıştır (Aglietta ve Mojon, 2010: 233).

Merkez Bankaları kâr amacı gütmeyen bir kurum gibi durmalarına rağmen ilk olarak ticaret bankası şeklinde var olmuşlardır. İlk banknot ihracı 17. yüzyıl başında yapılmıştır. Stockholm Bankası 1661’de dünyada ilk banknot ihracı yani emisyonu yapan banka olmasına rağmen bu ihrac işlemi çok kısa sürmüştür. 1668 yılında kurulan ilk MB vasfında olan İsveç Devlet Bankası (Riskbank) MB özelliğiyle piyasaya para emisyonu gerçekleştirmiştir (Duranlar, 2014: 125).

20. yy. başına kadar MB sadece banknot ihracı yapan bir kurum gibi görülürken, Dünya’da bankacılığın ilerlemesi ve bugünkü manada işleyişi 1870’lerden sonra meydana gelmiştir. Dünya’da ilk MB örneğini teşkil eden banka ise 1694’te kurulan Bank of England, İngiltere MB’dır (Akdiş, 2011: 73; Takan ve Acar, 2018: 17-18). MB’cılığı gerçek manada 19. yy.’in sonundan itibaren gelişme kazanmıştır. 1900 yılı öncesi kurulan MB’ları ve kuruluş yılları aşağıda Tablo 1.2’de gösterilmiştir.

Tablo 1.2.: 1900 Öncesi Kurulan Merkez Bankaları ve Bilgileri.

Merkez Bankaları	Merkez Bankaların Kuruluş Tarihleri	Banknot İhraç Etme Tarihleri	Sonuç Borç Verme Mercii Tarihleri
İsveç Riskbank	1668	1897	1890
İngiltere Merkez Bankası	1694	1844	1870
Fransa Merkez Bankası	1800	1848	1880
Hollanda Merkez Bankası	1814	1863	1870
Avusturya Merkez Bankası	1816	1816	1870
Norveç Merkez Bankası	1816	1818	1890
Belçika Merkez Bankası	1850	1850	1850
Japonya Merkez Bankası	1882	1883	1880
İtalya Merkez Bankası	1893	1926	1900
Finlandiya Merkez Bankası	1811	1886	1890
Almanya Merkez Bankası	1876	1876	1880
Danimarka Merkez Bankası	1818	1818	1880
Portekiz Merkez Bankası	1845	1886	1870
İspanya Merkez Bankası	1874	1874	1910
TCMB	1930	1930	2002

Kaynak: (Akdiş, 2011: 73; Takan ve Acar, 2018: 18; Önder, 2005: 12).

Merkez Bankalarının görev ve yetkileri zaman içinde oluşmuş olup bu görevleri aşağıdaki gibi izah edilebilir:

- *Bankaların bankası görevini icra etmek ve bankaların kendi içlerindeki borçlarında son ödeme mercii olması.*

- *Bankaların kanun hükmünde belirlenen oranlara göre ayırdıkları yasal zorunlu karşılıkları muhafaza etmek.*
- *Kanuni para basmak ve söz konusu çıkardığı paralar deforme oldukça yerine yenisini basmak.*
- *Devlet ve Maliye Bakanlığı ile koordineli bir şekilde iletişimde olarak para ve kredi hacmini o anki konjonktürün icap ettiği durumlara göre hem enflasyonu hem de deflasyona mahal vermeyecek şekilde idare etmek.*
- *Bütçe ve bütçeyle ilgili yeri geldiğinde gereken hamleleri icra etmek.*
- *Kambiyo kontrolü yapmak.*
- *Merkezi kliring, ödeme ve transferini yapmak. Ülkenin milli ihtiyatı karşılığında döviz ve altın rezervi oluşturmak ve muhafaza etmek.*
- *Bazı özel müşteriler için ufak boyutlu işlemler yapmak. Başka bankaların yapamayacağı işlemleri yapmak ve mali işlemler görmek.*
- *Bankaların portföylerinde bulunan ticari senetleri reeskonta alarak, bankaların ihtiyaç duyduğu nakdi onlara sağlamak. Bunun yanı sıra söz konusu reeskont oranını piyasa faizini belirleyecek şekilde düzenlemek.*
- *Piyasanın ihtiyaç duyduğu nakit miktarını sağlamak.*

MB temel görevi ilk zamanlarda banknot ihraç etmek olması hasebiyle ilk etapta bu bankalar hem kamu hem de özel sermaye ile kurulmuşlardır. Fakat zaman içinde MB görevleri ve fonksiyonları artış göstermeye başlamasıyla bazı iktisatçılar devletin tekelinde bulunmasını savunmuşlardır. Söz konusu iktisatçıların görüşünü benimsemeyen bazı iktisatçılar ise devletin gelirinin yetersiz olması durumunda ise devletin karşılıksız para basacağı görüşünü iddia edip savunmuşlardır (Takan ve Acar, 2018: 18).

2.2.2.Konvansiyonel (Ticari/Mevduat) Bankalar

Bankaların en önemli türü konvansiyonel (ticari) bankalardır. Bireyler tarafından verilen mevduatı kabul edip mevduat ihtiyacı olanlara borç verme faaliyetinde bulunurlar. Bu bankalar kısa süreli mevduata sahip olduklarından dolayı kısa süreli kredi işlemi yapma yetkileri vardır. Fonları uzun süreli tahvillere yatırma ve uzun süreli borç verme gibi bir yetkilere sahip değildirler (Somashekar, 2000: 3).

Bankalar, birçok farklı finansal hizmetleri sunmaktadır. Bankalar, bir yıldan az vadeli mevduat toplayan, topladıkları bu mevduatları hem bireysel hem de ticari ihtiyaçların karşılanması için kullanan, nakdî ve gayri nakdî kredi sunan ve bu yaptığı hizmetler karşılığında faiz, komisyon ve masraf adı altında ücret alan kuruluşlardır. Söz konusu bankaların mevduat toplayıp kredi kullandırarak paradan para kazanmanın yanı sıra kaydî para yaratma özellikleri de vardır (Kutval, 2019: 39).

Ticari (konvansiyonel) banka yükümlülükleri genellikle çeşitli tiplerde mevduat dışı fon kaynaklarını içerirken, kredileri tüketici, ticari ve emlak kredileri de dahil olmak üzere daha geniştir. Ticari bankacılık faaliyeti, tasarruf kuruluşları ve kredi birliklerinin faaliyetlerinden ayrı olarak düzenlenmektedir (Saunders ve Cournet, 2007: 29).

Ticari bankalar, büyük işletmelere geniş çapta uzmanlaşmış krediler sunar, fon toplamada aracı görevi görür ve ödeme ve risk yönetimi hizmetleri gibi özel finansal hizmetler sunar. Bu bankaların amacı ekonomilerde fon ihtiyacı olup desteklenmesi gereken sektörleri ya da kişilerin fon gereksinimlerini sağlamaktır. Bankalar sektörde tek bir dalda uzmanlaşıp bankacılık faaliyetlerini geniş şube ağ yapıları ve çeşitli dağıtım yoluyla sürdürerek perakende bankacılık işlevi yaparlar (Erol ve Erol, 2013: 123; Apostolik ve Donohue, 2015: 11).

Söz konusu bankalar borç verdikleri fonların ya da kaynakların yapısı bakımından mevduat bankası olarak ifade edilebildikleri gibi borç verme yöntemi yapısıyla da iskonto bankası olarak isimlendirilirler. Bu isimlendirmeler bankacılık tarihi ve ticaret bankacılığının günümüze kadar gelişip ulaşması için önemli olduğu kadar da ticaret ya da mevduat bankasının çalışma durumunu gösterme bakımından da önemlidir. Söz konusu bankaların fon kaynakları ise mevduat, müşterilerine verdikleri krediler ve kendi öz kaynaklarıdır (Sunbat, 2016: 4; Yağcılar, 2010: 11).

Tablo 1.3.: Nisan 2020 Yılı Türkiye’de Faaliyette Bulunan Ticari Bankalar.

Kurulum Türü	Adı	Şube Sayısı	
		Yurt İçi Şube	Yurt Dışı Şube
Devlet (Kamu) Sermayesi ile	T.C. Ziraat Bankası	1733	24
	Türkiye Halk Bankası	1000	6
	Türkiye Vakıflar Bankası	937	3
Özel Sermaye ile	Adabank	1	0
	Akbank	757	1
	Anadolu bank	113	0
	Fibabanka	62	0
	Şekerbank	238	0
	Turkishbank	9	0
	Türk Ekonomi Bankası	467	4
	Türkiye İş Bankası	1238	22
Yapı ve Kredi Bankası	844	1	
TMSF'ye Devredilen Bankalar	Birleşik Fon Bankası	1	0
Yabancı Sermaye ile	Alternatif bank	49	0
	Arap Türk Bankası	7	0
	Bank of China Turkey	1	0
	Burganbank	35	0
	Citibank	3	0
	Denizbank	707	1
	Deutsche	1	0
	HSBC	77	0
	ICBC Turkey Bank	43	0
	ING Bank	207	0
	MUFG Bank Turkey	1	0
	Odea bank	48	0
	QNB Finans Bank	517	1
	Rabobank	1	0
	Turkland Bank	17	0
Türkiye Garanti Bankası	905	8	
Türkiye'de Şube Açan Yabancı Sermayeli Bankalar	Bank Mellat	3	0
	Habib Bank Limited	1	0
	Intesa Sanpaolo S.p.O.	1	0
	JPMorgan Chase Bank N.A.	1	0
	Société Générale (SA)	1	0
Toplam	34	10026	71

Kaynak Yazar tarafından TBB veri tabanından derlenmiştir.

2.2.3.Kalkınma Bankaları

Kalkınma bankaları belirlenmiş bazı amaçları ifa etmek üzere kurulan özel faaliyetleri bulunan ihtisas bankalarıdır (Takan ve Acar, 2018: 59). Söz konusu bankalar sermaye piyasaları ve bankacılık sisteminin hem gelişmemiş hem de yeterli derecede fon temin edemediği ülkelerde yapılacak olan yatırımlara orta ve uzun vadede fon sağlayan kurumlardır (Gürkan, 2018: 311; Öztürk, 2017: 97).

Bu bankaların bir başka özelliği ise, fon sağlayacağı yatırımlar için ilgili sektörün söz konusu o yatırıma ihtiyacı olup olmadığını ve ihtiyaç varsa yaratacağı katma değeri hesaplar. Söz konusu bankalar fon sağladığı yatırımların yönetimine de doğrudan ya da dolaylı bir şekilde el de koyarlar. Gelişmekte olan ülkelerin geri kalmış bölgelerinin kalkınmaları için yapılacak yatırımlara teknik yardım ve hizmet sağlarlar. Söz konusu bankaların mevduat toplama fonksiyonu yoktur (Takan ve Acar, 2018: 60; Öztürk, 2017: 97).

Kalkınma bankalarının fonksiyonları (Hazar ve Babuşçu, 2019: 58).:

- *Ülke ekonomisinde oluşturulacak yeni yatırımlar hakkında yönlendirmek.*
- *Ülke' deki kaynakların sanayiye kanalize edilerek kullanımına imkân vermek.*
- *Orta ve uzun vadede yapılacak olan yatırımlar için gereken fonu temin etmek.*
- *Girişimcilerin yeteriz olduğu durumlarda (teknik ve yönetsel) konularda desteklenmelerine imkân oluşturmak.*
- *Kurumsal finansman çapında destek vermek. (Firma bileşimi, bölünme, değerlendirme, yeniden yapılandırma, yeni ortaklık temin etmek vb.).*

2.2.4.Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları ticari bankalardan ayrı bir kimlik sahibi olup, doğrudan mevduat kabul etmeyen, ticari banka faaliyetlerinde bulunmayan, kalkınma bankalarının faaliyet alanlarının dışında kalan alanlarda faaliyet gösteren banka türüdür. Yatırım bankaları daha çok hem sınaî hem de ticari paydaşların ihraç ettiği tahvil ve hisse senetlerinin halk tarafından alınmasını sağlayarak, bir anlamda halkın elinde tuttuğu âtil fonları toplayarak sınaî ve ticari yatırımlar yapılmasına imkân yaratır (Takan ve Acar, 2018: 62; Öztürk, 2017, 96).

Bu bankalar genellikle tasarruf oranı yüksek olan piyasalarda ellerinde âtil durumda olan mevduat bulunduranların mevduatlarıyla menkul kıymet alıp satmak isteyenlerin işlemlerini yapmak suretiyle hizmet verir (Gürkan, 2018; 311). Söz konusu bankaların geçmişi 17. yy'a dayanır. Bazı Avrupa ülkelerinde tüccarların kendi birikimlerini (sermayelerini) menkul kıymetlere çevirmek istemesiyle başlamıştır. ABD'de ise 18.yy. sonlarında ve 19.yy. başlarında sermaye piyasalarının gelişmesiyle beraber ortaya çıkmaya başlamıştır (Takan ve Acar, 2018: 62). Yatırım ve Kalkınma bankalarının arasındaki farklara gelirsek aşağıdaki tabloda şöyle izah edebiliriz (Hazar ve Babuşçu, 2019: 59):

Tablo 1.4.: Yatırım ve Kalkınma Bankaları Arasındaki Farklar.

Kalkınma Bankası	Yatırım Bankası
Hükümet tarafından hükümet desteği ile kurulurlar.	Genelde Özel sektör tarafından kurulur.
Faaliyet alanları gelişmekte olan ülkelerdir.	Faaliyet alanları ise genellikle sermaye piyasalarının gelişmiş olduğu ülkelerdir.
Bu bankalarda kâr amacı ikinci sırada gelir	Bu bankalarda kâr amacı birinci sırada gelir.
Orta ve uzun vadeli işletmelere kredi desteği sağlarlar.	Kurumlara direkt bir şekilde kredi vermek yerine onlara hisse senedi ya da tahvil ihraç etmek yoluyla sermaye piyasalarında uzun vadeli kaynak bulmalarını kolaylaştırırlar.
Ekonomi ve teknoloji üzerine yoğun işlevleri bulunur.	Genellikle işlevleri işletme/kurum bazlıdır.
Kaynak bakımından daha çok bankaların öz sermayelerini, yönetimi kendilerine devredilmiş fonlar, alınan iç ve dış krediler kullanırlar.	Genellikle sermaye piyasasından sağlar.
Öncelikli amaçları imalat sanayisini finanse etmektir.	Sermaye piyasalarında aracılık yaparlar.

Kaynak: (Hazar ve Babuşçu, 2019: 59).

2.2.5.Katılım Bankaları⁵

5411 sayılı Türk bankacılık kanununa göre katılım bankaları; “*Özel, cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar*

⁵ Tezin Diğer Bölümünde Katılım Bankacılığına detaylıca değinilecektir.

ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleridir.” şeklinde tanımlanmıştır (TBB, 2014: 15).

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) katılım bankalarını faizsizlik ilkesine göre hareket eden ve söz konusu ilkelere uygun tüm bankacılık faaliyetlerini yerine getiren kâr ve zarara katılma prensibini esas alarak mevduat toplayıp, topladığı bu mevduatı ortaklık ve finansal kiralama vb. şekillerle mevduat kullandıran bankacılık sistemi olarak tanımlamıştır (TKBB, 2019: 1).

Katılım bankacılığı küresel çapta İslami bankacılık (Islamic Banking) olarak da bilinir. İslami bankacılık teriminin yanı sıra faizsiz bankacılık (Interest-Free Banking) terimi de söz konusu bankaları yansıtmak için kimi zaman kullanılmaktadır. Katılım bankacılığı, İslâmi toplumlar içinde uygulanan faizi dışlayan iktisadi yaşamdan doğan bir alt sistemdir (Tunç, 2010: 37-39).

Katılım bankacılığı İslâm değerleri çerçevesinde toplumların ve bireylerin iktisadi hayatlarını devam ettirebilmesi için üretim, tüketim ve dağıtım faaliyetlerini kapsayan iktisadi ve politik bir modeldir. Bankaların bu faaliyetleri ifa edebilmeleri için Kur-an prensiplerine bağlı olmaları esastır. Halihazırda İslâmi bankacılık olarak tanınan katılım bankacılığı; Müslüman toplumların sürdürdüğü finansal işlemlerin tamamını tek bir sistem altında toplayan bankalardır (Özdemir ve Sözen, 2019: 95).

Faizsizlik prensibine göre hareket eden söz konusu bankalar inanç ve faiz hassasiyeti olan muhafazakâr insanların geleneksel ticari bankalara dahil etmediği âtil durumda tuttuğu mevduatları bir yandan ekonomiye çekerken, öte yandan faiz hassasiyeti olup geleneksel ticari bankalara başvurmayan muhafazakâr kesime ihtiyaç duydukları mevduat desteğini sağlar (Kutval, 2019: 43-44).

Katılım bankacılığı 1980'lerde Türkiye'de filizlenmeye başlamıştır. Katılım bankaları 1982 yılında Bakanlar Kurulu kararıyla Özel Finans Kurumları (ÖFK) adı altında kurularak bir kurumsallaşma dönemine girmiştir. Böylelikle ellerindeki âtil fonları faizsizlik prensibine göre uygun bir şekilde değerlendirmek isteyen mevduat sahipleri ile aynı prensipler çerçevesinde mevduat ihtiyacı olan insanlar veya müteşebbisler hem ihtiyaç duyduğu kaynakları temin etme hususunda hem de yatırım araçları çerçevesinde kolaylıklarla karşılaşmaya başlamışlardır (Görmüş ve Yabanlı, 2019: 123).

Katılım bankaları öncelikle ÖFK adı altında işlem yapmaya başlamışlardır. 1999 yılında ilk kez bir banka statüsüne geçirilerek 2005 yılına kadar böyle devam etmiştir. Son olarak söz konusu ÖFK'lar 2005 yılında ise isim değişikliği yaşayarak katılım bankası unvanına kavuşmuştur (Kutval, 2019: 44).

Tablo: 1.5.: 2020 Yılı Türkiye’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankaları.

Bankanın Kuruluş Türü	Banka Adı	Banka Şube Sayısı	Banka Kuruluş Tarihi
Devler (Kamu) Sermayesi ile	Ziraat Katılım Bankası	96	2015
	Vakıf Katılım Bankası	106	2015
	Türkiye Emlak Katılım Bankası	11	2019
Özel Sermaye ile	Albaraka Türk Katılım Bankası	230	1984
	Kuveyt Türk Katılım Bankası	428	1989
	Türkiye Finans Katılım Bankası	310	2005
Toplam	6	1181	***

Kaynak: Yazar tarafından TKBB veri tabanından derlenmiştir.

Türkiye’de 36 yıllık bir geçmişe sahip olan katılım bankacılığı sektörü şu an hali hazırda 6 katılım bankası ile varlığını sürdürmektedir. Bu sektörün toplam bankacılık sektörünün içindeki payı 31 Aralık 2019 itibarı ile %6 olarak gerçekleşmiştir. 31 Aralık 2019 itibarı ile bankacılık sektöründeki sermaye yeterlilik oranına baktığımızda genel bankacılık sektöründe bu oran %18,40 iken, mevduat bankalarında %17,95 olarak, katılım bankalarında ise %18,04 olarak gerçekleşmiştir (BDDK, 2020: 3).

Görüldüğü üzere katılım bankalarının sermaye yeterlilik oranı mevduat bankacılığını geride bırakmış, genel bankacılık sektörünün oranına yaklaşmıştır. Katılım bankacılığı, aslında inanç hassasiyeti olan kişilerin, toplumların ya da kurumların istifade edeceği bir model olarak görülmesinden ziyade geleneksel (konvansiyonel) finans ya da bankacılık modeline alternatif bir sistem ve tamamlayıcı unsur olarak ortaya çıkmış, dinamik güçlü ve devrimsel bir dinamizm olarak görülmesi daha isabetli olacaktır.

3. KONVANSİYONEL (MEVDUAT/TİCARİ/GELENEKSEL) BANKACILIK

Bu bölümde Konvansiyonel bankaların Dünya’da ve Türkiye’de gelişimleri üzerine, geleneksel bankacılığın önemi hakkında, geleneksel bankaların fon toplama ve kullandırma yöntemleri hususunda sistematik bir şekilde bilgi verilecektir.

Fonksiyonları ve belli başlı görevleri ile kısa dönemde sadece kredi ve mevduat işlemleri yapan kurumlar olarak bilinen bankalar, uzun soluklu düşünüldüğünde finansal sistem ve ülkelerin ekonomik sistemlerinin güçlenmesi, kalkınması, gelişmesi ve

ilerlemesi için en önemli finansal kurum ve çok önemli paya sahip olduğu bilinmektedir. Bu bölümde finansal sistemin en önemli unsuru olan bankaların dünya ve Türkiye'deki gelişimleri detaylı bir şekilde tartışılıp incelenmesi faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.1. Dünya'da Konvansiyonel Bankacılığın Gelişimi

Çoğunlukla dünya genelinde bazı küçük değişikliklerle söylenen banka kavramı İtalyanca'da "banco" kelimesinden türediği daha sonra bu kavramın banka kelimesi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. "Banco" kelimesinin İtalyanca'da (tezgâh, sıra, masa) gibi anlamları vardır. Tarihte bankerlik işlemlerini ilk yerine getirenler Lombardiyalı Yahudilerdir. Bu bankerler bankacılık işlemlerini pazarda önlerine koydukları banco (masa) ile gerçekleştirirdi. Bazıları verdikleri taahhütleri yerine getirmediğinde iflas ettiğinde insanların bancosunu parçaladıkları bilinmektedir (Parasız, 2009: 105).

Geçmiş ilk çağlara kadar giden bankacılığın orta çağa kadar gelişimini paranın ticaretini, paranın emanetini, paranın komisyonculuğu ve paranın bankerliği biçiminde sürdürmüştür. Deniz ticaretinin Avrupa'nın kıyı kentleri sayesinde ilerlemesiyle birlikte bankacılık da ileri bir seviyeye taşınarak gelişim kaydetmiştir. Banka bir işletme yönüyle ilk olarak Venedik'te M.Ö. 1157 yılında kurulmuştur. Ticari kapitalizm olarak da bilinen merkantilizmin etkisiyle XV. yy. başlangıcıyla beraber süratli bir ivme gösteren bankacılık faaliyetinin göstergesi olarak 1401 yılında Barselona bankası ve 1408'de ise Cenova bankası kurulmuştur (Altay, 2014: 5).

Eski Sümer ve Babil'de ilk bankacılık hizmetinin ilk uygulandığı yer olarak düşünülür. "Market" olarak isimlendirilen ilk banka M.Ö. 3500 yılında Sümerlilerde kurulmuştur. İlk olarak borç verme işlemini bu marketlerde bulunan rahipler yapmaya başlamışlardır. Söz konusu marketler ilk zamanlarda çiftçilere ayni (fiziki) olarak sonrasında ise parasal şekilde kredi verdikleri (tohum vb. hammadde ve tahıl alımı) için vadesini de harman zamanı olarak belirledikleri yapılan kazılar neticesinde tespit edilmiştir (Parasız, 2009: 105).

Tablo 1.6.: Konvansiyonel Bankacılığın Tarihsel Gelişimi.

Tarihte ilk Banka	İlk Bankacılık Yasaları	Bankacılığın Gelişmesi ve Denetlenmesi	Milad	İlk Modern Banka	Çek ve Banknot Kullanımı	GoldSmithler ve Sertifika	İlk Merkez Bankası	Modern Bankacılığın Başlaması
3500	2000	1000	0	1609	1637	1640	1694	1907
M.Ö. 3500	Sümer ve Babil'de mabetlerde rahiplerin borç verdiğiğine dair bankacılık belgeleri bulunmuştur.							
M.Ö. 2000	Eshunnance Krallığı ilk bankacılık yasalarını düzenlemiş, faiz oranını %20 olarak hükme bağlamıştır. Hammurabi'nin yasaları kredi verme, mevduat toplama, komisyon işlemlerini hükme bağlamış, kredi senetleri killere iki nüsha halinde yazılmıştır.							
M.Ö. 1000	İlk ve Orta Çağ'da Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar bankacılığı geliştirmiş, eski Mısır'da faizi sınırlanırken eski Yunan'da bankacılık denetimlerine başlamıştır.							
1609	İlk Modern Banka (Amsterdam Bankası) kurulmuştur.							
1637	Venedik Bankası kurulmuş, çek ve banknot kullanım başlamıştır.							
1640	İngiltere'nin kralı tarafından tüccarların altınlarına el konulmasıyla birlikte, altınlar "goldsmith" denilen tüccarlara sertifika karşılığı verilmeye başlanmıştır.							
1694	İngiltere Fransa ile yaptığı savaşın finansmanı için İngiltere Merkez Bankası (ilk merkez bankası) kurulmuştur							
1907	Bankacılık Sistemi Federal Reserve Bank (ABD Merkez Bankası) ile olgunluğa ulaşmış ve modern banka sisteminin iskeleti oluşmuştur.							

Kaynak: (Coşkun, 2006: 21).

Marketlerin temel görevleri, mevduat toplamak ve ödünç kabul etmektir, söz konusu marketlerde değişim işleminin çok tertip ve düzenli olarak yapıldığı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Söz konusu ödünç mevzusunda faiz işlemine de izin verilirdi. Faiz oranı belirleme de tahıl ve hurma ihracatı baz alınarak ana paranın 1/3' oranını, nakit para ihracatında ise 1/5 oranı olarak belirlenmiştir. Çeşitli sebeplerden dolayı ürün hasadı yapılmadı ya da yine bu sebeplerden ötürü rekolte çok düşük olduğunda sadece ana paranın tahsil edilmesi belirlenerek kayıtlara geçirilmiştir (Parasız, 2014: 17).

Bankacılığın tarihi serüveninin ilerleyişi, paranın ortaya çıkışı ve gelişimiyle çok yakından ilgilidir. Eski zamanlarda saray ve mabetlere para veya eşya tevdiatı yapılması, bankacılığa ait ilk adımlar olarak kabul edilmektedir (Takan, 2002: 2; Yetiz, 2016: 108)

Bu zamana kadar ulaşılmış en eski bankacılık yasaları yaklaşık olarak M.Ö. 2000 yılında “*Eshunnance*” krallığındadır. Söz konusu zamanda ve krallıkta faiz oranları kullanıldığı saptanmıştır (Takan ve Acar, 2018: 2). Babil’in VI. kralı olan Hammurabi’nin yasalarında bankacılıkla ilgili maddelerin yer aldığı levhalar bilinmektedir ve söz konusu bu kurallar (Hazar ve Babuşçu, 2019: 38; Takan ve Acar, 2018: 3):

- *Kredi verme.*
- *Komisyon sözleşmesi.*
- *Para toplama.*
- *Ayrıca söz konusu levhalarda kredi işlemleriyle alakalı yazılara da senetler de bulunmuştur.*

Eski Mısır’da bankacılıkla ilgilenen kurumların varlığı da bilinmektedir (Parasız, 2014: 18). Eski Mısır’da bankacılığın gelişimi M.Ö. IV. yy’da (M.Ö. 356-323) İskender’in Mısırı işgal ettikten sonra başladı. Öncesinde söz konusu yerde bileşik faiz yasaktı. Batlamyüs döneminde (127-51), bankacılık devletin himayesinde yani tekelinde hüküm sürmüştür. Fakat Romalılar ülkeyi ele geçirdikten sonra özel bankacılık sistemi yeniden kurulmuştur (Takan, 2002: 3).

Eski Yunan’da ticaretin ilerlemiş olması öte yandan zenginleşmiş halk, zengin Atina marketlerinin yanı sıra özel bir banker çeşidi vardı bunlara “*trepeniati*” denirdi (Parasız, 2009: 106).

Eski Atina ve eski Romanın ilk bankerleri sarraflık yapanlardı. Eski Yunan’da faiz yasak değildi ve kayda da geçirilmesi zorunlu değildi. Ayrıca özel bankerlerin yanı sıra mabetlere ödünç verilen paralar çeşitli kişilere borç kullanırlardı. Roma’da bankacılık Roma’nın birleştirici kimliği, politik yönünün de etkisi ile ticari merkez oluşum sağladığı için bankacılık işlem alanlarını da genişletmiştir. M.Ö. III. yy’de para sistemlerini düzenleyip hem kendi içlerinde hem de dışarıda ticaretlerini gelişim kaydetmişlerdir (Takan ve Acar, 2018: 3).

Ticaretin gelişmesi paranın mübadele aracı olma özelliğini geliştirmiştir. Ticaretin gelişmesi, parayla ilgili birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntılardan dolayı İtalya’da orta çağ döneminde sarraf sınıfının doğuşunu meydana getirmiştir. İtalya köşelerinde, ağaçların aralarında önlerindeki masalarda madeni paraları eskileri alıp yenileri ile değiştiren, başkaları için koruyan, para bozan, ayarlarını kontrol eden

sarraflara XII. yy'de “*bacherius*” denilirdi. Zaman içinde ilerleme kaydedip bu “*bacheriuslar*” kredi ticaretini de yapmaya başlamışlardır. Para alımları, adlıkları paraları muhafaza etmeleri ve krediye çevirmeleri söz konusu bu kişileri bu işlemleri yaptıkları yerlerde zorunlu olarak ikamet etmelerini gerektirmiştir. Söz konusu bu durumun gelecekteki banka işlemlerinin ve bankacılığın ilk adımları olarak sanılmaktadır (Duranlar, 2014: 38).

İstanbul'un fethi ile başlayan süreçle Rönesans hareketinin yayılması, kıtaların keşfi özellikle Amerika'nın, ticaretin okyanusa doğru yön değiştirmesi günümüzde bulunan batı ülkelerinin kilise hukukundan vaz geçip Roma hukukunu tercih etmesine sebep olup faize serbest bir bakış açısı getirmiştir (Parasız, 2014: 18).

ABD'den Avrupa'ya fazlaca altınları ve gümüşlerin getirilmesi, ilaveten Avrupa'dan hali hazırda işlem gören sikkelerin farklı farklı değerlerde olması paraların değerlerinin saptanmasında sıkıntılar meydana getirmiştir. Söz konusu bu sıkıntıların çözülmesi adına 1609 yılında Hollanda'da Amsterdam Bankası kurulmuştur. Bu bankanın görevleri ise para kabul etme, tediye ifa etme olarak belirlenmiştir (Duranlar, 2014: 39). Söz konusu banka standart (sabit) değerli olan “*florinini*” çıkarttı. Hamburg Bankası'da aynı hareketle *banka markını* çıkartmıştır. Sonrasında 1637'de Venedik bankası kurulmuştur (Parasız, 2009: 106).

İngiltere'de ise kuyumcular banker olarak hizmetlerini 1694 yılında Bank of England kurulana kadar sürdürmüşlerdir. ABD'de ise 1782'de ilk olarak bir özel kanunla Filadelfiya'ya kurulan Bank of North America'dır. Sonrasında ise ABD'de modern manada ilk banka olarak kurulan Federal Reserve Bank gelmektedir Endüstri devriminin yaşanması ve ulaştırma sistemlerinde yaşanan gelişmeler vasıtasıyla XIX. yy'de bankacılık sistemi büyük oranda ilerleme kaydetmiştir. Söz konusu bu yy'de kurulan bankalar onları kuranlara ait “*şahsi şirket*” unvanı taşıdığı için ömürleri de onları kuranların ömürleri kadar oluyordu. Fakat XIX. yy. sonrasında kurulan bankaların tamamına yakınının statüsü “*sermaye şirketi*” unvanı alarak değişmiş ve ömürleri de uzamıştı (Hazar ve Babuşçu, 2019: 5).

3.2.Türkiye’de Konvansiyonel Bankacılığın Gelişimi

Türkiye’de geleneksel bankacılığın gelişimini gösteren dönemleri çeşitli alt başlıklar halinde toplayabiliriz. Bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir:

- *Osmanlı Dönemi (1847-1923),*
- *Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932),*
- *Kamu Bankaları Dönemi (1933-1944),*
- *Özel Bankalar Dönemi (1945-1960),*
- *Planlı Dönem (1960-1980),*
- *Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1981-2001),*
- *Sektörde Büyüme ve Yapısında Değişme ve Günümüz ((2002-2007)-2008 ve sonrası)*

-*Osmanlı döneminde, Tanzimat dönemine kadar geçen süreçte Osmanlıda bankacılıkla ilgili faaliyetler görülmemektedir. Sebebi ise Türklerin hem yöneticilikle hem de askerlik gibi konularla meşgul olmaları ve parasal mevzularda, (faizcilik, ticaret ve sarrafcılık) gibi konuları Türk ve Müslüman olmayanlara bırakmalarındır (Parasız, 2014: 19).*

Asıl nedeni ise Osmanlı devlet ekonomisinin Batı Avrupa' da ortaya çıkan ve ivme kazanan sanayi devrimini zamanında kendi içine uyarlayamaması ve yakın tarihe kadar esnaf ve zanaatkârlardan oluşan bir kapalı ekonomik model uygulamasıdır. Kısmen de olsa o dönemde bankacılık işlemlerine yakın birtakım uygulamaları gerçekleştiren *Galata Bankerleri* ve sarrafların olduğu görülmektedir. Söz konusu sarraflar ve bankerler Osmanlı'nın hazinesi parasal boyutta sıkıştığı miktarda saygınlık ve etkinlik alanı bulabilmişleridir (Parasız, 2014: 19). Osmanlıda emisyon (*kâğıt para basımı*) ilk olarak 1840 yılında bütçe açıklarını sonlandırma gerekçesiyle gerçekleşmiştir (Artun, 1983: 22; TBB, 2019: 11). Kaime ismi verilen söz konusu kâğıt para, Osmanlı'nın sürekli açık vermesinden dolayı miktar bakımından sürekli olarak artırılmıştır. Osmanlı'nın sürekli olarak dış açık vermesi hasebiyle basılan kâğıt paranın değeri diğer yabancı paralar karşısında dikkat çekici boyutlarda düşüş meydana gelmiştir. Bundan dolayı Osmanlı Devleti kaimelerin değerlerinin daha fazla düşmemesi için çıkar yollar aramaya başlamıştır (TBB, 2019: 11).

Şekil 1.4.: Osmanlı Döneminde Bankacılığı Etkileyen Olayların Kronolojisi.

1609 Amsterdam Bankası
1637 Venedik Bankası
1694 İngiltere Merkez Bankası
1839 Tanzimat Fermanı İlanı
1847 İstanbul Bankası
1863 Osmanlı Bankası
1863 Memleket Sandıkları
1883 Menafî Sandıkları
1888 Ziraat Bankası

Kaynak: (Coşkun 2010: 100).

1845 yılına gelindiğinde *Galata Bankerlerinin* en tanınmış ve ileri gelenlerinden olan *J. Alleon ve Theodor Baltazzi* ile Osmanlı Devleti bir sözleşme yaptı (Artun, 1983: 23; TBB, 2019: 11; Parasız, 2014: 19). Yapılan sözleşmeye göre, bir yıl boyunca yapılacak ithalat sabit döviz kuru ile sürdürülmesi, dış mali piyasalara poliçe yazılarak finanse edilecektir (TBB, 2019: 11).

Sözleşme başarılı bir şekilde gerçekleşince 1817 yılında tekrar yenileneceğinde bankerler Osmanlı Devletinden yaptıkları işlemleri yerine getiren bir banka kurmalarının kabul edilmesini istemişlerdir. Osmanlı Devleti bankerlerin bu isteklerini onaylayınca 1847 yılında İstanbul Bankası (*Banque de Constantinople*) kurulmuştur (TBB, 2019: 11; Artun, 1983: 23; Parasız, 2014: 19; Kandemir, 2017: 45).

İstanbul Bankası 1852 yılına kadar kaimelerin dış değerinin korunması hususunda hizmet etmiştir. Fakat 1852 yılından itibaren kaimelerin değerindeki hızlı düşmelerin önüne geçemediği için banka kapatılmıştır (Artun,1983: 23; Bulut, 2015:6).

Cumhuriyet öncesinde faaliyette bulunan bankalar daha çok yabancı şirketlere finans sağlamak için yabancı sermaye ile kurulmuş ya da yabancı girişimi (*iştirak*) ile kurulmuşlardır. Cumhuriyet öncesi dönemde hem kurulan hem de şube açarak faaliyet

gösteren yabancı bankalar içinde en çok önem arz eden Osmanlı Bankasıdır. Osmanlı Bankası 1868 yılında (*Bank-ı Osman-i Şahane*) adı altında kurularak faaliyetini yürütmüştür (Parasız, 2014: 19-20).

İstanbul Bankasının faaliyetleri kısa süreli olduğu için Osmanlı Döneminde, bankacılık faaliyetleri 1856 yılında hayata geçen Osmanlı Bankası ile başlamış olduğu genel kanı niteliğini taşımaktadır (Kandemir, 2017: 46). Merkezi Londra olan Osmanlı Bankasının esas işlem merkezi ise İstanbul olarak belirlenmiştir (Babuşçu ve Hazar, 2019: 6).

Şekil 1.5.: Cumhuriyet Öncesi Türk Bankacılık Sektörüne Etki Eden Gelişmeler.

1840	• Kaimenin tedavüle girmesi
1847	• İstanbul Bankasının Kurulması (Dersaadet Bankası)
1852	• İstanbul Bankasının Faaliyetinin sonlanması
1856	• Osmanlı Bankası Kurulması
1863	• Osmanlı Bankasının isminin Bank-i Osman-i Şahane olarak değişmesi ve Merkez Bankası olarak faaliyetine devam etmesi
1863	• Memleket Sandıklarının Kurulması (Mithat Paşa önderliğinde halkın elindeki birikmiş az ve dağınık olan paralarla)
1868	• İstanbul Emniyet Sandıklarının Kurulması
1883	• Memleket Sandıklarının Menafi Sandıklarına evrimi
1888	• Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankasının kurulması ve Mneafi Sandıklarının devri

Kaynak: (Coşkun, 2010: 100).

Osmanlı Bankasının diğer yabancı menşeli bankalardan önde gelen özelliği ise 1863 yılında hem İngiliz hem de Fransız ortaklığı ile tekrardan teşkilatlanarak bir devlet bankası statüsünde kurulmasıdır. Banka, Osmanlı Devleti adına banknot basma ve hazineyi işlerini idare etmekle görevlendirilmiştir. (Kandemir, 2017: 46).

Cumhuriyet kurulduktan sonra bu yetkilere 1924 ve 1925'te çıkan sözleşmelerle feshedilmiştir. Osmanlı Devleti zamanında yerli (*milli*) banka sayısı çok azdır. Söz konusu dönemde yerli bankacılığın ilk örneği 1863 yılında Nişte valilik görevini ifa ederken Yugoslavya'nın Pirot kasabasında kurduğu "*Memleket Sandıkları*" olarak bilinmektedir. Diğer bir girişimi ise tamamen sıfır sermaye ile kurduğu "*İstanbul Emniyet Sandıkları*" farklı bir uygulamadır. Bu uygulamanın amacı, zaten dağınık ve az bir

miktarda halkın elinde bulunan paralar bir araya getirerek diğer bir ifadeyle fon havuzu oluşturarak ihtiyaç sahibi insanlara vermek ve halka tasarruf alışkanlığı aşılamaktır (Takan ve Acar, 2019: 4).

1907 yılında ise İstanbul Emniyet Sandıkları, Ziraat Bankası bünyesine geçmiştir (Parasız, 2014: 20). 1908 yılında ikinci meşrutiyetin ilan edilmesiyle 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasına kadarki geçen süre zarfında toplamda 24 adet yerli banka kurulmuş olmasına rağmen Cumhuriyet döneminde sadece 14 tanesi faaliyetlerine devam edebilmiştir (Kandemir, 2017: 47).

-*Ulusal bankalar döneminde ise*, Cumhuriyet ilan edildikten sonra göze çarpan bir husus'da Türk Bankacılık Sisteminde (*banka-kredi*) sisteminin çoğunlukla geçmişten beri süre gelen yabancı sermayenin kontrolünde olmasıydı (Artun, 1983: 42; Hazar ve Babuşçu, 2019: 10).

Cumhuriyetin ilanının ilk yıllarında bankalar, varlıklarını büyük oranda dış sermayeye bağlı bir şekilde yürütmekteydiler. Bu durum Türk sermayesinin üstünlük sağladığı ticaret ortaklıkları ile Türkiye'deki dış sermayeli bankalar arasında derin bir çelişki yaratıyordu. Dolayısıyla Cumhuriyetin kurulduğu ilk birkaç yıl, söz konusu çelişkiyi ortadan kaldırmaya yönelik ulusal bankacılığın geliştirilmesine yönelik gayretlerin ortaya konduğu yıllardır (Artun, 1983: 42).

Cumhuriyetin kurulduğu yıl olan 1923'te Türkiye ekonomisine bakıldığında Osmanlıdan kalma, birkaç askeri fabrika, yabancı işletmelerin (*imtiyazlı*) bazı alanlarda yaptığı yatırımlar (*demir yolu, madencilik*), İstanbul, İzmir gibi büyük vilayetlerde ikamet eden insanların, bazı ihtiyaçlarını karşılamak (*su, elektrik, hava gazı, telefon ve taşıt*) için kurulmuş işletmeleri göz önüne alınmaz ise, geneli idame ekonomilerinden meydana gelmektedir (Babuşçu ve Hazar, 2019: 10; TBB, 2019: 13).

Bu durumu ortadan kaldırmak için uzun emek veren o dönemlerin hükümetleri iktisadi kalkınmanın ivme kazanmasında bankacılık sektörünün ne kadar önemli olduğunun idraki içinde ulusal bankacılığın gelişmesi için farklı girişimlerde bulunmuşlardır (TBB, 2019: 13).

Hem toplumun bazı alanlarında (*tarım, ticaret, sanayi*) öne çıkan insanlar hem de hükümetin katılımıyla 1923' te yapılan *İzmir İktisat Kongresi*'nde ekonomik açıdan gelişim göstermek için ulusal bankacılık sisteminin kurulup ve geliştirilmesinin elzem

olduğu bütün hazirun tarafından söylenmiştir (Babuşçu ve Hazar, 2019: 11; Kandemir, 2017: 48).

İzmir İktisat Kongresi'nde görüşlerini beyan eden hazirun' un vardığı ortak bir sonuç ise şöyledir: “Özel kesimin olanakları henüz güçlü bankalar kurulması için yeterli değildir; bankaların kurulmasında devletin katkısı olmalıdır.” şeklinde karar birliği oluşmuştur (Akgüç, 1992: 19-20; Kandemir, 2017: 48).

Tablo 1.7.:1923-1932 Yılları Arasında Kurulan Ulusal Bankalar.

Tarih	Banka	Tarih	Banka
1924	Akhisar Tütün Bankası	1928	Bor Esnaf Bankası
1925	T. Ticaret ve Sanayi Bankası	1928	Ürgüp Zürra ve Tüccar Bankası
1925	Karaman Çiftçi Bankası	1928	Şarki Karaağaç Bankası
1925	İstanbul Esnaf Bankası	1928	Türkiye İmar Bankası
1926	Afyon Terakki Bankası	1928	İzmir Esnaf ve Ahali Bankası (Ege Bank)
1926	Aksaray Halk İktisat Bankası	1929	Elâzığ İktisat Bankası
1926	Niğde Çiftçi ve Tüccar Bankası	1929	Lüleburgaz Birlik Ticaret
1926	Eskişehir Bankası	1929	Mersin Ticaret Bankası
1927	Akseki Ticaret Bankası	1929	Üsküdar Bankası
1927	Nevşehir Bankası	1930	Kastamonu Bankası
1927	Ermenak Ahali Bankası	1931	Diyarbakır Bankası
1927	Kocaeli Halk Bankası	1931	Kırşehir Ticaret Bankası
1927	Denizli İktisat Bankası	1928	Trabzon Tasarruf ve İkras Sandığı
1928	Trabzon İktisat Ltd. Şti.		

Kaynak: (Babuşçu ve Hazar, 2019: 12; Akgüç, 1992: 38-39).

İzmir İktisat Kongresi'ne katılan grupların birtakım istekleri vardı. Tüccarlar tarafına bakıldığında, tüccarlar bir ana ticaret bankasının kurulmasının gerektiği hususuna değinmişlerdir. Bu istek dolayısıyla 1924 yılına gelindiğinde *Türkiye İş Bankası* kurulmuştur (TBB, 2019: 13). Kurulan *İş Bankası*' nın sermayesinin bir kısmı da Atatürk tarafından karşılanmıştır (Hazar ve Babuşçu, 2019: 11).

İzmir İktisat Kongresi'ne katılan sanayicilerinde isteği vardı. Bir ana sanayi bankasının kurulmasıydı. Bu talep doğrultusunda 1925 yılına gelindiğinde Türkiye *Sanayi ve Maadin Bankası* kurulmuştur. Söz konusu bankanın en önemli özelliği ise Türkiye'nin ilk *kalkınma bankası* statüsünde kurulmuş olmasıdır. Bu bankanın amacı, özel sanayi şirketlerine hem orta hem de uzun dönemli kredi sağlamak, mali, ekonomik ve teknik konularda bilgi yardımı sağlaması olarak düşünülmüştür (Kandemir, 2017: 48; Hazar ve Babuşçu, 2019: 11;). Bankanın ismi 1932 yılında *Türkiye Sanayi ve Kredi*

Bankası olarak değiştirilmiş ve 1933 yılında ise *Sümer Bank*'a devredilmiştir (Parasız, 2014: 21; TBB, 2019: 13).

İzmir İktisat Kongresi'ne katılan bir diğer kesim olan tarım sektörünün ileri gelenlerinin talebi ise *Ziraat Bankası*'nın tarım sektörüne daha uygun ve daha fazla kredi vermesi adına güçlendirilmesini talep etmişlerdir. Söz konusu kesiminde talepleri neticesinde *Ziraat Bankası*'nın varlıkları 1924 yılına gelindiğinde artırılmış ve iyileştirilmiştir. Ayrıca *Ziraat Bankası*'na tarım sektörüne kredi verme yetkisinin ek olarak A'dan Z'ye tüm bankacılık faaliyetlerinde ifa edebilme ehliyeti verilmiştir ve statüsü de anonim şirket şeklinde revize edilmiştir (Babuşçu ve Hazar, 2019: 11; Kandemir, 2017: 48; Akgüç, 1992: 20-21).

Alınan bir diğer karar ise konut sektörü cephesi için bir banka kurulması yönündeydi. Alın kararlar *Emlak ve Eytam Bankası* 1927 yılında kurulmuştur. Kurulan bu bankanın amacı, konut sektörü cephesine kredi tahsisi etmektir. Söz konusu bankanın ismi 1946 yılında *Emlak ve Kredi Bankası* olarak revize edilmiş ve faaliyetine devam etmiştir (TBB, 2019: 14).

Ulusal bankacılık döneminde, bankacılık sistemi adına yapılan en önemli hamlelerden biri de *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası*'nın (TCMB) kurulması olmuştur. Birinci cihan harbinden sonra dünya genelinde para basma (*emisyon*) sağlaması konusunda *Merkez Bankaları*'nın (MB) kurulması düşüncelerinin meydana gelmesi Türkiye'de de *Merkez Bankası* kurulması gerektiği adına girişimleri başlatmıştır (Kandemir, 2017: 48).

1920'lerde aslında Merkez Bankası kurulması yönünde girişimlerde bulunulmuş fakat bir takım ekonomik sıkıntılardan (*ödemeler dengesi sorunları, bazı mali zorluklar, bir Merkez Bankası kurulması için gereken yabancı para (döviz) ve altın rezervinin bulunmaması*) dolayı 1930'a kadar ertelenmiştir (TBB, 2019: 14). Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM), 11 Haziran 1930'da yasa tasarısı sunulmuş ve kabul edilip Resmî Gazete'de yayınlanmıştır. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 3 Ekim 1931 tarihinde resmen faaliyetine başlamıştır (Kandemir, 2017: 48).

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 45 milyon TL sermaye ile 11 Haziran 1930'da anonim ortaklık olarak kurulmuştur. 1715 sayılı T.C.M.B. kuruluş kanununa göre, Merkez Bankasının görevleri şöyledir (Babuşçu ve Hazar, 2019: 11-12):

- a) *Para basma (emisyon)*
- b) *Paranın değerini korumak*
- c) *Ekonominin genel manada likiditesini ayarlamak*
- d) *Bankalara ödünç para vermekle mükellef olan bir emisyon bankasıdır.*

şeklinde tanımlanmıştır.

1715 sayılı yasa 1971 yılına kadar varlığını sürdürmüş ve birden fazla revizyona uğramıştır. Ayrıca bankanın hem hazine hem de Kamu İktisadi Teşekküllerine (KİT) verdiği kredi olanaklarının genişletilmesi için çalışılmıştır. İlk etapta emisyon yapma yetkisi ile sınırlanmasına rağmen, sonraları bu sınırlar esnetilerek genişletilmiş ve asıl uğraş alanı etkin para politikası yürütmek ve kamunun finansman açıklarını bertaraf etmek olmuştur (Babuşçu ve Hazar, 2019: 12).

-Kamu bankaları dönemine bakıldığında, 1929 yılında meydana gelen Büyük Buhran'ın etkisiyle tüm dünya' da hâkim olan ekonomi politikası olan Keynesyen ekonomi politikası, diğer bir deyişle ekonomiye devletin müdahale etmesini savunan görüş, Türkiye'de de etkisinin göstermiştir (Kandemir, 2017: 49). Ulusal bankacılık döneminde uygulanan liberal politikalar sonuç vermeye başlamış ve Büyük Buhran'ın meydana gelmesi sonucu tarım sektörü ve ilkel halde olan üretim-imalat sektörü negatif olarak etkilenmiştir. Büyük buhranın etkisi Türkiye'nin dış satışlarını da olumsuz etki yapmıştır. Yapılan tüm müdahalelere rağmen dış ticaret dengesi sağlanamamıştır (Akgüç, 1992: 29). Yaşanan bu kötü deneyimlerin sonucunda devletçilik politikası öne çıkmıştır (Parasız, 2014: 21; TBB, 2019: 14).

Söz konusu olumsuzluklardan dolayı 1920'li yıllarda uygulanmaya başlanan özel sektörün özendirilmesi sanayileşme çabaları terkedilerek, 1930'lu yılların ilk zamanlarda kamunun desteği vasıtasıyla (Kamu İktisadi Teşekkülleri), sanayileşme çabasına girilmiştir (Hazar ve Babuşçu, 2019: 13; TBB, 2019: 14). 1933-1944 döneminin bankacılık açısından en göze çarpan tarafı ise, anılan dönemler arasında devletin desteği ile özel amaçlar için kurulan ulusal kamu bankalarıdır (Takan ve Acar, 2018: 5; Parasız, 2014: 21; Hazar ve Babuşçu, 2019: 13).

1925 yılında kurulan Sanayi ve Maadin Bankası, 1932 yılında Sanayi ve Kredi Bankası'na çevrilmişti. On bir yıllık kısa bir dönemi kapsayan bu dönemde özel

kanunlarla kurulan kamu bankaları şu şekilde sıralanabilir (Takan ve Acar, 2018: 5; Kandemir, 2017: 49; Parasız, 2014: 21).

Şekil 1.6.: 1933-1944 Yılları Arasında Özel Görevler için Kurulan Kamu Bankaları.

Kaynak: (Takan ve Acar, 2018: 5; Kandemir, 2017: 49; Parasız, 2014: 21).

Özel amaçlar için özel yasalarla devlet desteğiyle kurulan söz konusu bankaların görevlerine bakıldığında ise, Sümer Bank'ın görevi Birinci Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Plan'ında üretim yapacak olan yirmi önemli fabrika tesisinin kurulması kararlaştırılmıştır. Sümer Bank ise bu 1933-1938 yılları kapsamında on üç tanesinin kurulmasını sağlamıştır (TBB, 2019: 15).

Eti Bank'ın görevine bakıldığında, maden yatakları ve enerji sahalarının ve kaynaklarının işletilmesini sağlayacak olan işletme tesislerinin kurulması, yönetilmesi ve finansmanının sağlanmasından sorumlu tutulmuştur (TBB, 2019: 15).

Belediyeler (İller) Bankasının görevlerine gelindiğinde ise, bu banka hem şehirler hem de kasabalarda elektrik, su, hava gazı ve kanalizasyon gibi çeşitli altyapı imkanlarını düzenleme ve imar planlarının hazırlanması için belediyelere teknik destek ve kredi sağlamak olarak belirlenmiştir (Takan ve Acar, 2018: 15).

Halk Bankası ve Halk Sandıklarının görevi ise, sanatkarlara ve küçük ölçekli işletmelere ihtiyaç duydukları kredi desteğini sağlamak olarak kararlaştırılmıştır. (Parasız, 2014: 21). Deniz Bank'ın görevi de deniz yollarına ait işletmeler kurmak,

işletmek ve bu işletmeleri finanse etmek olarak vurgulanmıştır (Babuşcu ve Hazar, 2019: 13).

Büyük Buhran'ın ortaya çıkmasından dolayı Türkiye'de tarımsal faaliyet gelirlerinin düşmesine ek olarak ticaretinde azalması, 1930'un ilk yıllarında, tek şube olarak kurulmuş yerel bankaların çoğunluğunun yok olmasına sebep olmuştur. İlerleyen dönemlerde çok önemli bir özel banka konumuna sahip olacak olan Türk Ticaret Bankası ise 1930 tarihinde, Hazinesinin girişimleri sonucu Adapazarı İşlam Ticaret Bankası'nın yerine kurulmuştur. Bu dönemde Türkiye İş Bankası'da önemli bir ivme yakalamıştır (TBB, 2019: 16).

-Özel bankalar dönemine gelindiğinde, bu dönemde toplam otuz tane banka kurulmuştur. Üç tanesi ise özel yasa ile kurulmuştur. Söz konusu bankalar çok uzun süre varlıklarını sürdürememiş ve kuruldukları yılı takiben ilerleyen birkaç yıl içinde kapanmışlardır (Akgüç, 1992: 46).

1945-1959 yıllarını kapsayan dönemin en temel özelliği iktisadi devletçilikle sanayileşme planından vaz geçilerek, özel sektörün özendirilmesi (desteklenmesi) ile sanayileşmenin öne geçtiği bir dönem olmasıdır (TBB, 2019: 16).

Bu tarz bir yöntem izlenmesinin sebebi ise savaş yıllarının sebep olduğu yüksek düzeyde enflasyon ve spekülasyon'dan doğan, tarım ve ticaret alanlarında varlıklı bir özel kesimin var olması, bir diğer nedeni de iktidara liberalizm görüşünün tarafı olan Demokrat partisi'nin 1950 yılında gelmesiydi (Kandemir, 2017: 49).

1950'den sonra tarım sektöründe makineleşmenin ivme kazanması, tarım alanlarının genişletilmesi, üst üste iyi ekim yıllarının olmasından dolayı özel kesim sermaye oluşumu önemli derecede artış göstermiştir. Dolayısıyla söz konusu durumun bankacılık sektörüne etkisi olmuştur (Hazar ve Babuşcu, 2019: 14).

1950 yılından sonra özel girişimin öncülük etmesi, dış kredilerin artış göstermesi, ihracat gelirlerinin artış göstermesi, 1954 yılında Yabancı Sermayesi Teşvik Yasası'nın çıkarılması, 1950-1954 yıllarının kapsayan dönemde hızlı bir iktisadi büyüme yaşaması, enflasyon yükselirken faiz oranlarının yerinde sayması Türkiye'de tasarruf oranının gitgide artış göstermesi özel bankaların gelişmesinin temel kaynağını oluşturmuştur (Parasız, 2014: 21).

Bu gelişmelerin yaşanmasıyla, şehirlerin büyümesi, sanayi kolunun milli gelirden aldığı payın artması ve bunun sonrasında da üretim hattının genişlemesi, ekonomide para ve krediye olan ihtiyacın artmasıyla özel bankacılık alanına rağbet artmıştır (Babuşçu ve Hazar, 2019: 14).

Bu dönemde kurulan özel bankaları şöyle sıralayabiliriz (TBB, 2019: 17; Parasız, 2014: 22).:

- *Yapı ve Kredi Bankası (1944),*
- *Garanti Bankası (1946),*
- *Akbank (1948),*
- *Pamuk Bank (1955),*
- *Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası (1950)*

Mevduat toplama serbestleşmesiyle bankalar arasında bir rekabet ortamı oluşmuş ve bankalar şubeleşme yönünde gelişmeler kaydetmiştir. Şube bankacılığının yayılmasıyla bölgesel olan yerel bankaların kapanmalarını hızlandırmıştır (Kandemir, 2017: 50). 1960 yılında T.C. Merkez Bankası dahil toplam banka sayısı altmış'a çıkmış, şube sayısı ise toplamda bin altı yüz doksan dokuz'a kadar yükselmiştir. Bir diğer yandan ise 7129 sayılı yeni Bankalar Yasası o dönemin ekonomi politikasına uygun bir şekilde dizayn edilmiştir (Parasız, 2014: 22). Söz konusu kanun ise yirmi sekiz yıl geçerliliğini koruyabilmiştir (Babuşçu ve Hazar, 2019: 16).

Tablo 1.8.:Özel Bankalar Dönemi Kurulan Diğer Bankalar.

Türkiye Kredi Bankası	1948
Turum Bank	1948
Niğde Bank	1948
Türkiye Eski Muharıpler Bankası (Muha Bank)	1949
Göynük Sanayi ve Kredi Bankası	1951
Doğu Bank	1952
Demir Bank	1953
Türk Ekspres Bankası	1953
İstanbul Bankası	1953
Türk Yapı Bankası	1954
Şeker Bank	1954
Türkiye Vakıflar Bankası	1954
İşçi Kredi Bankası	1954
Buğday Bankası	1955
Türkiye Turizm Bankası	1955
Pamuk Bank	1956

Raybank	1956
Memurlar ve Subaylar Bankası (Tümsü Bank)	1957
Esnaf ve Kredi Bankası	1957
İzmir Halk Sandığı	1957
Türkiye Birleşik Tasarruf ve Kredi Bankası	1957
Sanayi Bankası	1958
Çaybank	1958
Maden Kredi Bankası	1958
Türkiye Öğretmenler Bankası	1959

Kaynak: (Hazar ve Babuşçu, 2019: 15; Duranlar, 2014: 65-66).

1958 yılına gelindiğinde ise bankacılık sektöründe bir önemli gelişme olan Türkiye Bankalar Birliği (TBB) kurulmuştur. Bu birliğin amaçları ise “bankacılık mesleğinin geliştirilmesi, bankaların aralarında dayanışma sağlanması ve artırılması, haksız rekabetin önlenmesi” olarak belirtilmiştir. Söz konusu birlik tüzel kişilik statüsünde kurulmuştur. Bu birliğe ait kuruluş kararları ise 7129 sayılı kanunda yer almıştır (TBB, 2019: 17).

-Planlı dönem bankacılığında ise, 1950’lilerin sonuna doğru, ekonominin durgunluk içine girmesinin yanı sıra 1958 istikrar programının uygulanmasına karşın ekonomik balansın bir türlü düzene oturtulamamasından ötürü, 1950’lili yıllarda benimsenen liberal ekonomik politika terkedilerek, kamu otoritesinin ekonomik düzende ağırlığının arttığı karma modele geçilmiştir (Hazar ve Babuşçu, 2019: 16; Kandemir, 2017: 50).

Bu dönemde kamu iktisadi teşekkülleri ve özel sektör tarafından birincisi 1963 tarihinde hayata geçirilen “Kalkınma Planları” ‘nda kararlaştırılan yatırımlar uygulanarak dış ticarete kapalı, ithalat yoluyla gelen malları Türkiye’de üretmeye yönelik bir sanayileşme stratejisi yürütülmüştür (TBB, 2019: 17, Babuşçu ve Hazar, 2019: 16).

Bu dönemde mevduata ve kredilere verilecek olan faiz oranları, banka işlem komisyon oranları, kredi limitleri vs. ithal ikameci politikanın gidişatıyla aynı hatta uygulanmış; söz konusu bankaların temel işlevleri kalkınma planlarında belirtilen yatırımları finanse etmeleri olarak belirtilmiştir (Kandemir, 2017: 50).

Anılan dönemde istisnai durumlar haricinde hem ticaret hem de özel yabancı banka kurulması izin verilmemiştir. Ücretler ve fiyatlar açısından bakıldığında rekabetin olmadığı, döviz kuru ve faiz noktasından bakıldığında ise problem görülmediği bir ortamda faaliyette bulunan bankalar, topladıkları negatif reel faizli mevduatları artırmak

için şubelerini artırma yoluna gitmişlerdir. Hali hazırdaki bankaları şubelerini çoğaltmaları hususunda teşvik edilmesi, küçük ölçekli bankaların ise birleştirilerek ortalama sabit maliyetleri azaltılma çabası güdülmüştür (TBB, 2019: 18; Hazar ve Babuşçu, 2019: 16). 1950’lilerde kurulmuş olan çoğu banka ise (küçük ölçekli), 1960’larda tasfiye olmuştur (Kandemir, 2017: 50).

1960-1980 arasını kapsayan planlı dönemde toplam yedi adet banka kurulmuştur. Bu bankaların beş tanesi kamu bankası, iki tanesi ise özel ticaret bankasıdır (Kandemir, 2017: 51; Babuşçu ve Hazar, 2019: 16-17). Aşağıdaki Tablo 1.9’da 1960-1980 döneminde kurulan bankalar verilmiştir.

Tablo 1.9.:1960-1980 Arasında Kurulan Bankalar.

Banka	Tarih	Türü
T.C. Turizm Bankası	1962	Kamu Yatırım
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası	1963	Kamu Yatırım
Devlet Yatırım Bankası	1964	Kamu Yatırım
Türkiye Maden Bankası	1968	Kamu Yatırım
Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası	1976	Kamu Yatırım
Amerika-Türk dış Ticaret Bankası	1964	Özel Ticaret
Arap Türk Bankası	1977	Özel Ticaret

Kaynak: (Duranlar, 2014: 68).

Altı ticaret bankasının sermayesiyle kurulan özel sektör kalkınma bankası olan Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası, kalkınma planlarında belirlenen sektörlere gerçekleştirilecek yatırımlar için uzun ve orta vadede kredi sağlamakla görevlendirilmiştir (TBB, 2019: 18).

Devlet yatırım bankası, kalkınma planlarında belirtilen yatırımları yapmaları hususunda kamu iktisadi teşebbüslerine gereken krediyi ayarlamak için kurulan bir kamu yatırım bankasıdır. Bu banka sadece imalat sanayi sektörünü desteklemekle kalmayıp, enerji, maden, ulaştırma sektörlerini kapsayan yatırımlara kredi finansmanı sağlamıştır. 1978’de Türkiye İhracat Kredi Bankası olarak ismini değiştirmiş ve faaliyette bulunacağı alanlar yeniden revize edilmiştir (Hazar ve Babuşçu, 2019: 17).

Temel görevi yurt dışındaki Türk vatandaşlarının birikimlerini öncelikli alanlardaki yatırımlara aktarmak olan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası hem kalkınma hem de yatırım bankası şeklinde kurulan bir bankadır. Bu bankanın ilerleyen zamanlarda, 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası şeklinde ismi değiştirilmiştir. Söz konusu bankanın birincil görevleri arasında ise, kredi vermek, iştirakte bulunmak, teknik

yardım sağlama yollarıyla halka açık çok ortaklı anonim şirketlerle bilhassa yurt dışında çalışanların Türkiye’deki işbirliklerini desteklemek olarak belirtilmiştir (TBB, 2019: 18).

Türk bankacılık sektörünün dışa açılışının ilk örnekleri ise Arap Türk Bankası ve Amerikan-Türk Dış Ticaret bankasıdır. Dış ticaretin finansmanının sağlanması için kurulan Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, Amerika ve İtalya sermayesi girişimleriyle var olan bir bankadır. Öte yandan Arap sermayesini Türkiye’ye çekmek ve Avrupa piyasalarından yararlanmak ve uluslararası bankacılık faaliyetleri yapmak amacıyla kurulan Arap Türk Bankası, Libya ve Kuveyt sermayesi işbirliğiyle kurulan bir bankadır (Duranlar, 2014: 68).

Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankasının bir özelliği de Cumhuriyet döneminde yabancı sermayesinin işbirliğiyle var olan ilk banka olmasıdır (Akgüç, 1982: 63). Bu dönemin bir diğer göze çarpan özelliği ise, ticari bankaların çoğunun holding bankası⁶ olarak devam etmeleridir. Anılan dönemde özel sektör yatırımlarının ivme kazanacağı düşüncesinden hareketle devlet tarafından teşvik edilen holding bankacılığı dünyada da yaygın haldeydi (TBB, 2019: 19).

1960-1980 döneminde süratli bir kalkınma yaşanmış olmasıyla birlikte, bir yandan sanayileşmenin enflasyona sebep olan metotlarının uygulanması diğer yandan geliştirilen sanayinin yüksek enflasyon ortamında ülke içine yönelik üretimde bulunması, ihracata gidememesi, 1970 ve devamında büyük bir döviz sıkıntısına sebep olmuştur. Bu sıkıntıdan kurtulma yönünde bir hamle olan “döviz çevrilebilir mevduat” yöntemi ve buna benzer yöntemler ile dış borç hatırı sayılır miktarda yükselmiştir. Hem döviz yoksunluğu hem de ödemeler dengesi problemlerinden dolayı dış alım yapılamaması, ithal ikame sanayi politikasından dolayı hammadde temini sağlayamayan fabrikalarda atıl kapasite ve eksik istihdam ile çalışmasından dolayı 1980’lerde bu sistemin terkedilmesiyle sonuçlanmıştır (Hazar ve Babuşçu, 2019: 18).

-Serbestleşme ve dışa açılmada, İthal ikame politikasının yetersizliği, 1970’li yılların sonuna doğru döviz probleminin yaşanması, sanayi sektöründe döviz ihtiyacının karşılanması için yeni bir politika arayışına geçilmiştir (Köne, 2003: 238; Duranlar, 2014: 70; Uluyol, 2019: 80).

⁶ Bkz. Türkiye Bankalar Birliği (TBB) 60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 2019, s.19.

1980’ de 24 “Ocak Kararları” alınarak Türkiye kalkınma stratejisini değiştirip dışa açılarak uluslararası piyasalarda, dünya ekonomisiyle entegre olma yolunu seçmiştir. İlk etapta mal ve hizmet piyasası sonrasında ise para ve sermaye piyasalarını serbest bırakarak dış piyasalara açılmıştır. Bu süreç içerisinde bankacılık ve finans sektörünün önemli bir yeri var olmuştur (Kne, 2003: 238; Ural, 2003: 16-17). Söz konusu yeni politikayı desteklemek ayrıca ekonomiyi de serbest piyasaya adapte etmek ve yeniden düzenlenmesi için esnek döviz kuru, pozitif reel faiz uygulamalarına yer verilmiştir. Mali piyasalar hem derinlik kazanması hem de serbestleşmesi için yeni düzenlemeler getirilmiştir (TBB, 2008: 14; Uluyol, 2019: 80).

1980-2001 dönemini kapsayan önemli gelişmeleri şöyle sıralayabiliriz:

Finansal liberalizasyon hareketiyle 1 Temmuz 1980 ve sonrasında faiz oranları kontrol dışı bırakılmıştır. Mevduat ve kredi faizleri hızla yükselmiştir (Parasız, 2014: 23). 1982 yılında Sermaye Piyasası Kanunu çıkarılarak sermaye piyasası araçları kullanımının yasal, kurumsal alt yapısı inşa edilmiştir. Bu minvalde’de 1984 yılında İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB) kurulmuştur (TBB, 2008: 14). Bankaların kabul ettiği mevduatın güvenliği için 1983’te yrrllğe sokulan ve 7129 sayılı kanunu yrrllkten çıkararak Bankalar Kanunu hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu” kurulmuştur (Kandemir, 2017: 52).

1980’ den sonra liberal sistemin ekonomide kabul görmesi sonucu bankacılık sektörüne yeni yabancı ve yerli bankaların dahil olması dolayısıyla mevduatlara ve kredilere verilen faiz oranlarının serbest kalması bankacılık alanında artan bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Klasik bankacılığın yerine, bankaların plasman ve kaynak çeşitliliğinin çoğaldığı bir bankacılığa dönülmüştür. Bankalar hizmetlerini genişleterek mudilerine tüketiciler, kredi kartı, döviz tevdiat hesapları, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri gibi ağdaş hizmetler verir hale gelmiştir. Rekabet ortamının artmasıyla, bilgisayar sistemlerinin yanı sıra diğer teknolojik yeniliklerden de faydalanılması, personelin eğitimine daha fazla yoğunlaşılması ile bankacılık sektörünün verimliliği daha da çok artmıştır (TBB, 2008: 14-15; Parasız, 2014: 23; Uluyol, 2019: 80). 1985 yılında 3182 sayılı bankalar kanunu yürürlüğe sokulmuştur. Kanunun amacı, bankaların kuruluş,

yönetim, çalışma şekli, devir, birleşme ve kapanması ile denetimin düzenlenmesidir (Kandemir, 2017: 52).

1984 yılına gelindiğinde İslami Bankacılık uygulaması olan Özel Finans Kurumları (ÖFK) hayat geçmiştir. Özel finans kurumları şimdiki adıyla katılım bankaları, faizsizlik prensibiyle alternatif bir finansman yöntemi sağlayıp mali sektörde yer alan reel ekonomiye finans kaynağı sağlayan ve bankacılık görevlerini yerine getiren kurumlardır. Bu hizmetleri yapmasının yanında, özel cari hesap ve katılma hesabı adı altında mevduat fazlalığı olanlardan topladığı mevduatı faizsizlik prensiplerine göre reel kesime aktaran ve oluşan kârı ya da zararı tasarruf sahipleriyle paylaşan bir kurumsal yapıdır (Tunç, 2000: 13).

1986 yılında Bankalararası Para Piyasası (BPP) diğer bir tabirle “İnterbank” kurulmuştur. Amacı ise kaynakları daha etkin bir şekilde kullanımlarını geliştirmektir. Dolayısıyla bankalarda biriken mevduat fazlalıklarını nakit açığı olan bankalara borç verip kâr elde etmelerini sağlamıştır. Borç vermek ya da almak isteyen bankaların merkez bankası’na başvurmaları gerekmektedir, çünkü bu işlemi merkez bankası sağlıyordu (Parasız, 2014: 24; Uluyol, 2019: 81). 1987 yılında merkez bankası açık piyasa İşlemlerine (APİ) başlamıştır. Sonrasında 1988’ de döviz piyasası kurulmuş, ertesine sene 1989’ da ise altın piyasası kurulmuştur (Karaçor, 2006: 387; Uluyol, 2019: 81).

“Türk parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Karar” 1989 yılında çıkarıldı. Hem döviz hem de sermaye hareketleri bu karar neticesinde serbest bırakıldı (Kandemir, 2017: 52). Türk lirasının (TL) konvertibilitesi 1990 yılında ilan edilmiştir. Dolayısıyla yurt dışındaki yerleşiklere Türkiye’de yatırım imkânları sunma, TL döviz mevduat hesabı açma izni getirilmiştir (TBB, 2008: 14). Yanı sıra 1989 yılında hem döviz hem de sermayeye serbestlik gelmesi sebebiyle bankaların yurtdışında borçlanarak elde ettikleri fonların önemi git gide artan bir kaynak haline gelmiştir (Ural, 2003: 17).

1989’dan sonra kamu finansmanı sektörü açıklarının aşırı artışlara ulaşması “yüksek enflasyon ve yüksek faiz düzeyi” durumunu ortaya çıkarmıştır. Merkez bankası git gide artan bütçe açıklarının belli bir kısmını karşılarken bu durum enflasyon üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Diğer yandan açığın geri kalanını bankalar iç borçlanma ile karşılaması kamunun mali kaynaklara talebini yükseltmiştir. Kamunun bütçe açığının artması, genişleyici para politika uygulanmasına devam edilmesi ve faiz oranlarının

düşürülmesi sebebiyle yurtiçi ve yurtdışı yatırımcıları kaçırmaya başlamıştır. Bu durum da 1994 krizine sebep olmuştur. Faiz oranları rekor boyutlara ulaşmış TL yabancı paralar karşısında değer kaybetmiş ve finans sektörü büyük çapta küçülmüştür (TBB, 2008: 15-16).

Krize çözüm olarak 5 Nisan 1994 kararları alınmıştır (Uluyol, 2019: 86). Türk lirası'na %38 oranında (devalüasyon) değer kaybettirilmiştir. Merkez bankası döviz kurunu belirlemek için bir takım değişikliğe gitmiştir. On banka belirlenmiş ve söz konusu bankaların verilerine bakılarak kur belirlenmiştir. Merkez bankası sıkı para politikası güdümüne geçmiştir. Munzam karşılıklar ve dispoñibilite oranlarına iyileştirme yapılmış bankaların kaynak maliyetlerini düşürme yönlü adımlar atılmıştır. Bu tedbirlere benzer tedbirler ilave olarak alınmıştır. Söz konusu uygulanan bu tedbirler ekonomiye nefes aldırılmış ve ekonomide büyüme gerçekleşmiştir (Hazar ve Babuşçu, 2019: 22-23).

1999'da yeni 4389 sayılı bankalar kanunu yürürlüğe girdi. Yeni kanun köklü değişiklikler içermiştir. Bu değişikliklerin en dikkat çekenini ise "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu" (BDDK) yapılandırılmasıdır. Kurumun amacı daha iyi bir denetim sistemi sağlamak, banka açılış, banka kapanış hususlarında tam olarak yetkilendirilmiştir. BDDK Ağustos 2000'de resmen görevine başlamıştır (Takan ve Acar, 2018: 5; Kandemir, 2017: 53). 2001 yılında "Güçlü ekonomiye Geçiş Programı" hayata geçirilmiştir. Söz konusu programın kapsamı ise 2002-2004 yıllarını da kapsayan bir biçimde büyütülmüştür (Takan ve Acar, 2018: 9).

-Sektörde Büyüme ve Yapısında Değişme ve Günümüz 1999'da hem bankacılık sektörünün yavaşlaması (zarar etmesi) hem de iktisadi faaliyetlerin ağır bir şekilde küçülmesiyle, ekonominin yapısal sorunlarının ileriye dönük çözülmesi adına harekete geçilmiştir. 2000'de International Money Found (IMF) ile görüşmeler neticesinde düzenlemeler yapılmış ve bu düzenlemelerin ön koşullarında da "Dezenflasyon Programı" kabul edilerek uygulanmaya başlanmıştır. Bu programın alt yapısının hazırlanması adına çok sayıda düzenlemeler 1999 yılının üçüncü ve dördüncü çeyreğinde yasalaşarak hazır hale getirilmiştir (Taşar, 2010: 79; Babuşçu ve Hazar, 2019: 24).

Programın kapsamı ise üç yıl olarak belirlenmiştir. Enflasyon oranı %10' un altına çekilmek hedeflenmiştir. Bu maksatla mali disiplinin sağlanması ve kamu açıkları

oranının azaltılması için idari ve yasal düzenlemeler belirli bir plan çerçevesine alınmıştır (Taşar, 2010: 79; TBB, 2019: 27; TBB, 2008: 34).

Söz konusu dezenflasyon programı üç sacayağından meydana gelmekteydi (TBB, 2008: 34, TBB, 2019: 27):

1. Kamu maliyesini disiplinli şekilde uygulamak ve faiz dışı fazlanın meydana getirilmesi hem özelleştirme hem de yapısal reformları hızlanma.
2. Para ve kur politikalarını enflasyonu düşürme güdümlü oluşturmak.
3. Gelirler politikasını enflasyon hedefi ile adaptif bir şekilde yürütmek olduğu söylenebilir.

Fakat işler istenildiği gibi plan dahilinde gitmemiştir. Enflasyon oranı belirtilen ve istenildiği gibi düşüş eğilimi göstermemiştir. Türk lirasının aşırı değerlenmesi, cari açığın aşırı derecede artması birtakım sıkıntıları ve güvensizlikleri beraberinde getirmiştir. Ayrıca Enerji fiyatlarının artışı, iç talepte canlanma, Euro/Dolar paritesindeki gelişmelerden dolayı hareketlenen cari açığın finansmanı konusundaki panik ortamının artması ve bu panik ortamından dolayı faiz ve kur riskinin meydana gelmesiyle faiz oranlarının artmasına zemin hazırlamıştır (Taşar, 2010: 79).

Yanı sıra yapısal reformların gecikmesi olsun, Dünya bankasının vereceği “mali sektör uyum kredisinin” rafa kalkması, kamu hizmetleri ve mallarına enflasyon oranı kadar fiyat artışlarının yansıtılması problemleri daha derinletirmiştir (Arabacı, 2018: 32). Söz konusu plan başarısız olmuş ve öylece sonlandırılmış ve yaşanan bu olumsuzluklar 2000 yılındaki bankacılık krizini meydana getirmiştir (Arabacı, 2018: 32; Babuşçu ve Hazar, 2019: 25; TBB, 2008: 35).

Hem 2000 hem de 2001 yıllarındaki ekonomik krizler ve bankacılık sektörünün başarısızlığından dolayı bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programı oluşturulması kaçınılmaz olarak belli olmuştur. 15 Mayıs 2001’ de “Güçlü Ekonomiye Geçiş programı (GEGP)” uygulanmaya başlanmıştır (Parasız, 2014: 28; Arabacı, 2018: 32).

Söz konusu programın en dikkat çeken yanı ise, bankacılık sektörünün yeniden düzeltilmesine yönelik olan “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programıdır” (Parasız, 2014: 28). Söz konusu bu programın amacı ise mali istikrarsızlık unsuru olan

kamu bankalarını bu halden kurtarmak, kamu maliyesi ve mali sistem istikrarı adına “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)” ye aktarılan bankaların problemlerini çözmektir. Krizlerden etkilenen özel bankaların güçlendirilmesi adına yasal düzenlemeler yapılmıştır (Parasız, 2009: 28; TBB, 2008: 41; Sümer, 2016: 49).

Süreçte ilk olarak uluslararası standartlara ve uygulanan adımlara uyumluluk sağlamak adına çalışmalar yapılmıştır. Bankacılık kanununda geniş çapta değişikliğe gidilmiştir. Bankacılık sektöründe özerklik bakımından idari ve mali yönde denetim ve düzenleme otoritesi olan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurulmuş ve Ağustos 2000’ de BDDK faaliyete başlamıştır (TBB, 2019: 29).

İlk olarak kamu bankalarının uzun süredir biriken görev zararları tasfiye edilerek, sermayeleri artırılmıştır. TMSF’ de olan bankaların ise yabancı açık pozisyonları kapatılarak kısa vadeli borçları ortadan kaldırılmıştır. Özel bankaların ise, borç takası gerçekleştirilerek yabancı para açık pozisyonlarını bertaraf etme yoluna gidilmiş ve sermaye yapılarının güçlendirilmesi için “Banka Sermayeleri Güçlendirme Programı” devreye alınmıştır (Öncü ve Aktaş, 2007: 249).

TMSF’ deki bankaların problemlerinin çözümüne ilişkin, bankacılık sektöründe bulunan beş problemlilik banka 1999’ da TMSF’ ye aktarılmıştır. Ayrıca iki tane yatırım ve kalkınma bankası da tasfiye edilmiştir. Ayrıca eski bankanın da lisanslarının iptali gerçekleştirilerek tasfiyeleri yapılmıştır (Babuşçu ve Hazar, 2019: 32; TBB, 2008: 41; Parasız, 2014: 29).

Kamu bankalarının yapılandırılmasına gelince, Ortak yönetim altında birleştirilen bu bankalara geniş çapta kapsamlı bir yeniden yapılandırma programı ayarlanmıştır. Bu program kamu bankalarının organizasyonel ve finansal açıdan etkinliklerini ve verimliliklerini artırmıştır. Kamu bankalarının bilanço büyüklüğünün %50’ si olan görev ve zararlarını kapatmak ve bilançolarını sağlam bir yapıya ulaştırmak adına 2001 yılının sonunda 21,9 milyar dolar (\$) kaynak aktarımı sağlanmıştır (Babuşçu ve Hazar, 2019: 32; TBB, 2008: 41-42). TMSF’ deki yirmi bankanın birleştirilmesi, satışı hedeflenerek kamu bankalarının adeta yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. (Parasız, 2009: 114; Yiğitoğlu, 2005: 119).

Özel bankaların sermayelerini güçlendirmeye bakıldığında, öz kaynakları düşük, aktiflerinde bozulmalar olan özel bankalar için finansal durumlarını güçlendirme adına özel bankaları yapılandırma programı uygulanmıştır (Babuşçu ve Hazar, 2019: 32). Kur ve faize duyarlılıklarının azaltılması için bankaların iç borç takası yapılmıştır. Yanı sıra “Enflasyon Muhasebesi” bankaların bilanço şeffaflıkları artırılmıştır. Bankaların aktif kalitesi artırılmış ve alacak tahsilinin kolay bir şekilde yapılması için “İstanbul Yaklaşımı” uygulamaya alınmıştır (Parasız, 2009: 114; Parasız, 2014: 30).

Merkez bankası kanununda değişikliğe gidilerek bankanın görevinin fiyat istikrarı olduğu daha açık ve belirgin bir şekilde söylenmiştir. Merkez bankası bağımsızlık sağlayarak Para Politikası Kurulu (PPK) oluşturup, enflasyonla mücadele etme çalışmalarına başlamıştır (Takan ve Acar, 2018: 9).

Finansal yeniden yapılandırma programına gelirsek, burada reel sektörün finans kesimine olan borçları üzerinde durulmuştur. Bu programa “İstanbul yaklaşımı” denmektedir. Söz konusu sektörün, bankacılık kesimine olan borçlarının yeniden yapılandırılması hususunda program oluşturulup Haziran 2002’de uygulanmaya başlanmıştır (Aktaş, 2007: 250; Babuşçu ve Hazar, 2019: 32).

2002-2007 dönemleri arası Türk ekonomisi sistem ve Türk bankacılık sistemi açısından yeniden inşa dönemidir. Özellikle bankacılık sektörü söz konusu dönem içinde dikkat çekici gelişmelerin olduğu bir yapılandırma içindedir. Bankacılık açısından hem uluslararası standartlara uyum çabası hem de uygulamaları bakımından uyumlaştırma süreci gerçekleşmiştir. Bu dönemde bankalar kanununda da ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. 2004 yılından itibaren alınan bu önlemlerin olumlu yansımaları ortaya çıkmıştır. Enflasyon oranları düşüşe yönelmesi, kredi ve mevduat faizlerinin düşüşe geçirmiştir. 2005 yılında ise bankacılık kanunu yasalaşmıştır (Arabacı, 2018: 34).

Diğer önemli bir sonuç ise TMSF’ de sınırsız güvence bedelinin 50.000 TL’ye çekilmesi olmuştur. 2004 yıl sonu itibariyle bankacılık sektörünün GSMH’ ye oranı %71 seviyelerinde gerçekleşmiş bu ora 2005’te ise %85 dolaylarına yükselmiştir. 2002-2007 döneminde (2002-2003) hariç olmakla birlikte, toplam aktiflerin 2002 GSMH’ ye oranı %77 seviyelerinde seyrederken bu oran 2006’da %84’ e yükselmiştir. Bu dönemde para ikamesi düşüş göstermiştir. Sebebi ise TL’nin yabancı paralara karşı değer kazanmasıdır. 2002-2007 de şube ve personel açısından da hep artış trendinde seyretmiştir. Düşük

enflasyon ve istikrarın sağlanması, doğrudan yatırım ve portföy yatırımları artırmıştır. Bu dönemler arasında finansal göstergelerde düzelme ve iyileşme trendine girmiştir (TBB, 2019: 40-44).

2007 yılında başlangıcı Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) olan ve 2007 yılında derinleşip finans ve reel kesime sirayet eden 2008 yılında küresel hale gelen kriz Türkiye'yi de etkilemiştir. Fakat hem yasal olarak alt yapısı hem de denetim sistemi kuvvetli ve sağlam olan Türk Bankacılık Sektörü krizin etkisini minimal düzeyde etkilenen sektör olmuştur. Yabancıların payı 2011' de giderek artarak %17 seviyesinde gerçekleşmiş bu durumda rekabeti artırmıştır. Temmuz 2012'de BASEL II uygulamaya alınmıştır. 2013 yılında ise BASEL III adım adım uygulamaya alınmıştır. Bankaların daralan faiz marjları ile faiz dışı fazla gelirlerini artırmaları için mudilere bankacılık dışı ürünlerde de hizmet vermeye başlanmıştır (Babuşçu ve Hazar, 2019: 33).

Mart 2020 itibariyle Türk Bankacılık Sektöründe faaliyette bulunan banka sayısı 54'tür. Bunlardan 34 tanesi mevduat bankası, 14 tanesi kalkınma ve yatırım bankasıdır. Türkiye'de 6 tane katılım bankası faaliyette bulunmaktadır. 2019 yılında Toplam Aktifler/GSYH oranı %105 oranında gerçekleşmiş, Sermaye yeterliliği/GSYH oranı ise %18 oranında meydana gelmiştir. Yine 2019'da Krediler/GSYH oranı ise %62 dolaylarında diğer bir oran olan Öz kaynak Kârlılığı/GSYH oranı ise %11 olmuştur. 2019 yılında sektördeki istihdam 205.000 olarak meydana gelirken yine aynı dönemde şubelerin sayısı ise 11.378 olmuştur (TBB Bankalarımız, 2020: 31).

3.3. Konvansiyonel Bankacılığının Önemi

Dünya'daki ülkelerin tamamına yakınının finansal sektörlerinin içinde konvansiyonel bankaların yadsınamayacak düzeyde dominant bir ağırlığı söz konusudur. Ülkelerin kendi ulusal ekonomik düzenleri içinde finansal sektörlerin ağırlıklarının yüksek olduğu düşünüldüğünde, bankacılık sektörü özelinde mevduat bankalarının finansal sistemin içinde olduğu kadar ekonomik sistemde de ağırlığı söz konusudur. Dolayısıyla Türk Bankacılık Sistemi için önemli olan mevduat bankaları Türk Finans Sisteminin en önemli, en büyük ve önde gelen yapı taşlarındandır (Selçuk ve Turan, 2014: 4).

Mevduat bankalarının ana işlevlerini yapmanın yanı sıra, ekonomik sistem içinde farklı görevlerde almaktadırlar. Bu görevlerin ilki, ödeme aracı olmalarıdır. Ticari ve

bireysel olarak para transfer işlemlerinin çoğunluğu banka transferleri ve banka kartları vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. İkincisi, konvansiyonel bankaların saklama vazifesini üstlenmeleridir. Şöyle ki, mevduatlar sadece yatırım gayesiyle bankalara aktarılmamaktadır, güvenlik, tedbir maksadı ile de bankalara sevk edilmektedir. Bir diğeri ise, ekonomik sistem içinde kayıt dışılığı azaltmak için fon trafiğinin takibi işlemidir. Belirli bir limitin üzerindeki meblağların transfer edilmesi, bankalar aracılığıyla yapılması mecburi şarttır. Hem temel işlevleri ile hem de özel işlevleri ile mevduat bankaları ekonomik sistem ve finansal sistem için çok önemli bir konumda yer almaktadır (Gürkan, 2018: 305-307).

Mevduatın milli ekonomi üzerindeki hizmeti ve etkisi her geçen gün önemini artırmaktadır. Toplumun tasarruflarının bir işletme unsuru niteliği kazanması genellikle mümkün olmamaktadır. Çünkü herkes mevduatını yatırıma veya bir işe yönlendirmeyi bilmediğinden, ek olarak bunu yapma ehliyetine haiz olsa bile tasarrufu, miktarsal boyutu işletme sermayesi olmayabilir. Dolayısıyla parça parça olan tasarrufların bankalarda toplanması, kredi olarak veya hem girişimci hem de işletmelerin yönlendirilmesi ise optimal yatırımların yapılarak üretime ve milli gelirin artmasına katkıda bulunur (Onur, 1965: 4).

3.4.Konvansiyonel Bankaların Fon Toplama Yöntemleri

Ekonomik kâr amacı güden farklı şirketler gibi mevduat bankalarının bilançolarının pasif kısmında öz kaynaklar ve dış kaynaklar bulunmaktadır. Mevduat bankalarının fon toplamada bankanın kurucuları olanların ortaya koydukları sermayelerden oluşan öz kaynaklar ve de borçlanma yolu ile elde ettikleri dış kaynaklardan ibarettir. Mevduat bankaları borçlanma yolları farklı şekillerde tezahür edebilmektedir. Şöyle ki, tahvil ihracı, TCMB' den borçlanma, Uluslararası Para Piyasalarından (Interbank) borçlanma ve mevduat kabulü ile borçlanabilmektedirler (Uzkesici, 1994: 22-23; Selçuk ve Tuna, 2014: 34; Uzunoğlu, 2020: 42).

Mevduatlar konvansiyonel (mevduat) bankalarının hem pasif hem de dış kaynaklarının içinde en çok ağırlığa sahip fon kaynağıdır. Vadeli ve vadesiz olmak üzere iki türü mevcuttur. Vadesiz mevduatta istediği an mevduat geri çekilebilir. Vadeli mevduatlar ise genellikle bir ay ve on iki ay süresinde çeşitlenen mevduat hesaplarıdır (Selçuk ve Tuna, 2014: 35).

Mevduat dışı kaynaklar, çoğunluğunu interbank kredilerinden meydana gelen, kalan kısmı ise ulusal ve uluslararası bankalar aracılığıyla temin edilen kredilerden oluşmaktadır. Bankalar likidite sıkışıklığına uğradıklarında Interbank kredilerine başvururlar. Mevduat bankaları hem para çekilişlerine hem de ödeme pozisyonlarını önceden planladıkları için bazen sürpriz bir şekilde planladıklarından daha fazla ödeme yapmaları gerekebilir, o zaman da MB himayesinde örgütlü veya örgütsüz olan para piyasasında borçlanmaktadır (Selçuk ve Turan, 2014: 36-37).

Öz kaynaklar ise, banka sahipleri bankaları kurarlarken ortaya koydukları sermaye olarak bilinir (Uzunoğlu, 2020: 42). Söz konusu mevduat kaynağı, özellikle de ödenmiş sermayesi, pasifler kısmında çok ağırlığı olmamasına karşın, önemli bir kaynaktır. Bankaların öz kaynakları ne kadar güçlü olursa, bankalar o derece sağlam bir yapı kazanır. Sağlam bir öz kaynak yapısı bankalar için ani ve negatif durumlarda adeta bir tampon görevi sağlamaktadır (Selçuk ve Turan, 2014: 37).

3.5. Konvansiyonel Bankaların Fon Kullanırma Yöntemleri

Konvansiyonel bankalar, kuruluş sermayeleri ve dış kaynaklardan oluşan fonlarını “Plasman” yapmak suretiyle kullanır. Önceden belirlenmiş bir miktar faiz karşılığı topladığı fonları, yine önceden belirlediği bir miktar faiz ile kredi olarak kullanır (Uzkesici, 1994: 23).

Konvansiyonel bankaların fon kullanırma esası dönen varlıkları ve duran varlıklarının toplamlarından oluşur. Genellikle dönen varlıklar iki alt bileşenden oluşur. Bunların ilki nakit değerler, ikincisi kredilerdir (Selçuk ve Turan, 2014: 37). Konvansiyonel bankalar, topladıkları paraların bir kısmını nakit çekimi için bir kısmını da kredi vermek için ayırır (Uzkesici, 1994: 23; Öztürk, 2017: 91).

Kredi, yasal bir çerçevede, bankaların kuruluş sermayeleri haricinde Konvansiyonel bankalarının topladıkları (vadesiz+vadeli) mevduat (TL), döviz mevduatı, banka dışı sağlanan fonları, belli bir süre zarfında ihtiyaç sahiplerine yasal çerçevede önceden belirlenmiş süre ve faiz ile geri ödenmesi koşuluyla verilen borçtur (Uzunoğlu, 2020: 54).

Krediler kendi aralarında vade yapısı ve niteliğine göre sınıflandırılabilir. Sınai ve Ticari kredilerin yapısı genellikle yüksek miktartlı, uzun dönemli, kurumsal kitlelere yöneliktir. Mesela, yenileme yatırımları, finansal kiralama, sabit sermaye yatırımları,

işletme sermayesi, dış ticaretin bütün faaliyetlerinin finansmanı, kurumsal kredilere emsal teşkil etmektedir. Öbür taraftan, bireysel kredi kartları, otomobil, tüketici, konut kredileri ise bireysel kredi olarak nitelendirilmektedir (Uzunoğlu, 2020: 54-57; Selçuk ve Turan, 2014: 38).

4.KATILIM (İSLAMİ/FİAZSİZ) BANKACILIĞI⁷

4.1.Katılım Bankacılığı Kavramı

İslâm'da faiz yasaktır. Dolayısıyla katılım bankacılığı, ribayı (faiz) sistemin dışında tutarak şariat prensiplerine uygun ürünler geliştirmiş ve faizsiz bankacılık olarak isimlendirilmiştir. Faizsiz finans sisteminin ürünlerine olan talep git gide artarken katılım bankacılığı sistemi de gelişimini artırmıştır. İslâmi usullerde bankacılık işlemi yaptırmak isteyen müşterilerin sayısı giderek artıyor ve birçok ticari banka da geleneksel işlemlerin yanı sıra katılım bankacılığı ürünleri de sunmaktadır. Katılım bankacılığı Müslüman olmayan bazı ülkelerde de popüler hale gelmiştir. Günümüzde yaklaşık yetmiş beş ülkede faaliyet gösteren üç yüz katılım finans kurumu bulunmaktadır (Salman ve Naway, 2018: 155).

Faizsizlik prensibi üç madde de toplanabilir (Hazıroğlu, 2017: 249; Bektaş ve Seki 2018: 203).:

- Fon toplama aşamasında hiçbir şekilde “sabit getiri” (faiz) sözünün verilmemesi, ortaya çıkan kâr-zararı belli oranda müşteri ile paylaşmak.
- Fon kullandırma hususunda nakdi olarak kredi kullandırmayıp malı “peşin alıp vadeli şekilde satmak” ya da ortak olmak.
- Bankacılık faaliyetlerinin tamamında faizin her türlüünden tamamen sakınmaktır.

Katılım bankaları, genelde İslâmi bankacılık veya faizsiz bankacılık olarak adlandırılırlar, çalışma kuralları Kur'an prensiplerine dayanarak faaliyette bulunan bankalardır. Katılım bankaları işlemleri dini kuralları esas alarak yerine getirir. İslam dininde faizin haram olmasından ötürü katılım bankaları faiz alıp vermesi yasaktır. Bu

⁷ Literatürde hem “İslami Bankacılık” hem de “Faizsiz Bankacılık” olarak söylenen bu bankacılık türü Türkiye’de “Katılım Bankacılığı” olarak isimlendirilmiştir. Çalışmanın genel kesiminde Katılım bankacılığı ifadesi kullanılmakla birlikte, yer yer İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık kavramları da kullanılmıştır.

hali, katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan temel farkıdır (Kettel, 2011a: 31-33). Katılım finans düzeninin kapsadığı katılım bankacılığı sistemi, “Faizsiz Bankacılık” görevi gören bir sistem olarak bilinmektedir. Katılım bankacılığı sistemi faaliyette bulunduğu tüm işlemlerde İslâm dinini referans alarak hareket eder (Bektaş ve Seki, 2018: 203).

Faiz, katılım bankalarının işlemlerinde referans olarak aldığı İslâm dininin yasaklarındanır. İslâm’a göre faiz karşılıksız bir kazançtır. İnsanların erdemlerini köreltip, toplumsal yardımlaşma duygusunu zayıflatır. Ayrıca insanları, temel ekonomik faaliyetlerden olan ticaret, zanaat, ziraattan de uzaklaştırır (Özsoy, 1994: 39). İslâm dini, faizi kesin olarak yasak tutarken, ticareti ise serbest bırakmıştır. Ticareti helal kılarak teşvik etmiştir (Aktepe, 2012: 22-23).

Katılım bankaları, faizsizlik esasını benimseyen, toplumdan topladığı mevduatları, bireysel mal veya hizmet temininde ve ticari faaliyetlerde gereksinim duyanlara kullanır. Konvansiyonel bankalardan en temel farkı ise, mevduatı kullanırken, kesinlikle mal ya da hizmet alım satımının gerçekleşmesidir. 5411 sayılı Bankacılık Kanununda katılım bankaları, “*özel, cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplama ve kredi kullandırma işlemleri esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini ifade etmektedir*” diye tanımlanmaktadır (Albaraka, 2015: 9).

Özet olarak; katılım bankacılığı, konvansiyonel bankalara karşı alternatif olarak finansman hizmeti veren, bankacılık sisteminin tamamlayıcı unsuru olan, finansal sektörde hizmet görevi yapan, yanı sıra reel ekonomiyi finansal açıdan destekleyen ve bankacılık hizmeti yapan kurumdur. Normal bankacılık hizmetlerinin yanı sıra, birikimi olan kişi ya da kurumlardan, cari hesap ve kâr-zarar ortaklığı hesapları ile toplanan fonları, İslâmi kurallar çerçevesinde faizsiz finansman prensipleri ile reel ekonomik sektöre aktaran ve sonucunda ortaya çıkan kâr-zararı birikim sahipleri ile paylaşan banka kurumlarıdır (Tunç, 2000: 13).

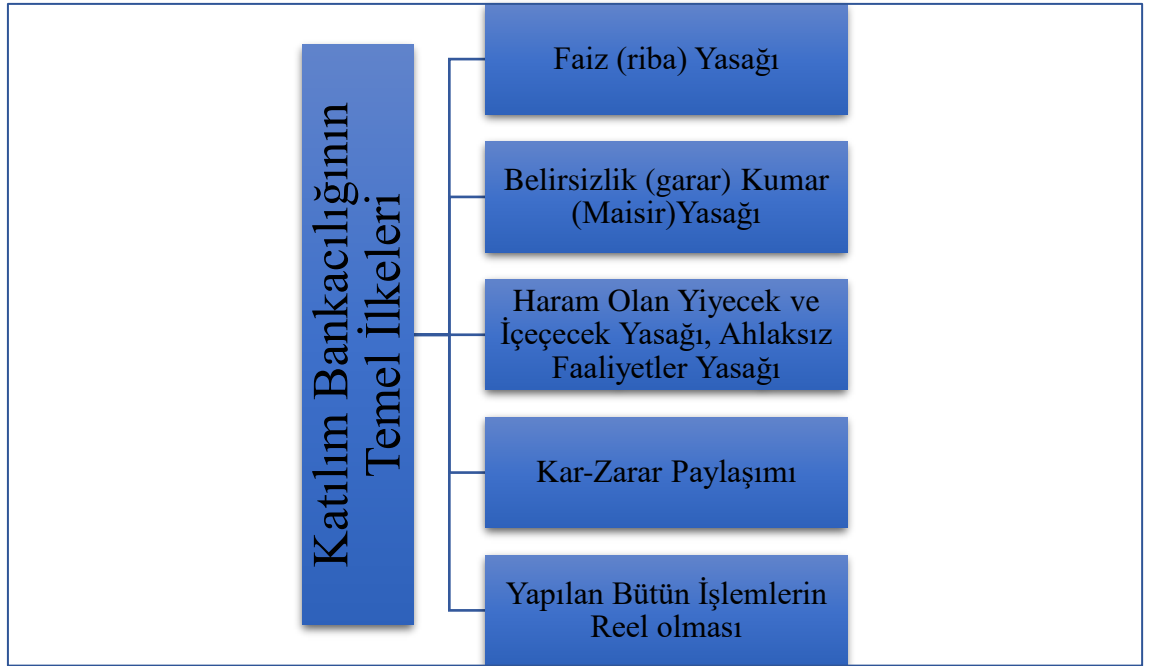
4.2.Katılım Bankacılığının Temel İlkeleri

İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim yanı sıra hadis ve sünnet, İslâm dininin ekonomik faaliyette hangi işlemlere müsaade edilip edilmeyeceğini ortaya koymaktadır. Yüz yıl boyunca İslâm alimleri ve ulemaları Kur’an da açık bir şekilde ifade

edilmiş olan faizin üzerinde durmalarının yanı sıra, İslâm hukukuna göre bütün Müslümanların aşırı risk barındıran, finansal işlemlerden, belirsizliklerden, kumardan ve haram ürünlerden uzak durmaları kararına varmışlardır. Ticaret ise teşvik edilmektedir; fakat kârın önceden belirlenmiş, sabit şekilde olmayıp, belirli oranda riski de içeren bir ticari ortaklık altında meydana gelmesi gerekmektedir (Khan, 2010: 806-807).

İslâm ticaret hukuku “Fıkıh el-Muamalat” olarak bilinir. İslâm hukukunun, kanun, kural ve yorumlarının çoğu, finansal işlemlerinin pratikliğinin yanı sıra sosyal adalet, eşitlik, adalet konularını da göz önünde bulundurmaktadır. Genel olarak, ticari işlemler ve sözleşmelerle ilgili şeriat hukuku ilkesi, “açık bir yasak olmadığı sürece izin verilir.” şeklindedir. İslâm hukuku altında başlıca yasak olan unsurlar (IOSCO, 2004: 6):

Şekil 1.7.: Katılım Bankacılığı Sisteminin Temel İlkeleri

Kaynak: (IOSCO, 2004:6-10; Aktepe, 2013: 3-17; Hazıroğlu, 2015: 113)

4.2.1. Faiz Yasağı

Batı perspektifinden etkileri açısından İslâm ekonomisinin belki de en geniş kapsamlı ve tartışmalı yönü faiz yasağıdır (riba). Geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi ribanın ödenmesi ve faizin alınması Kur'an-ı Kerim tarafından açıkça yasaklanmıştır ve bu nedenle yatırımcılar başka yollarla tazmin edilmelidir. Kuran-ı

Kerim'de faiz yasağını hiçe sayanların Allah ve Peygamber Muhammed (S.A.V.) ile savaş halinde oldukları da belirtilmektedir (Hassan ve Lewis, 2007: 39).

Kur'an-ı Kerim'de birden çok ayette faizin yasak olduğu belirtilmiştir⁸. İslâm dininde riba diye belirtilen faiz, kavramsal olarak aşırı artış, fazlalık manasına gelmektedir. İslâm dinine göre faiz, emeksiz bir şekilde kazanılan ve sebepsiz bir biçimde sağlanan kazanç olarak ifade edilmiştir (Kettell-a, 2011: 23).

Riba kelimenin tam anlamıyla “bir fazlalık” anlamına gelir ve mal sahibine bir emtianın takasında, satışında veya bir kredi düzenlemesi yoluyla diğer tarafa eşdeğer bir değer sağlamadan tahakkuk eden artış veya farklılık manasına gelmektedir (IOSCO, 2004: 6). Yine farklı bir tanıma göre İslâm dininde riba “aşırılık” ve “haksız artış” biçimde ifade edilmiştir (DIFC, 2007:11).

Riba (faiz) iki türlü meydana gelmektedir (DIFC, 2007:11):

Riba-Al Fadl: Genellikle altın, gümüş, arpa, buğday, tuz ve hurma da dahil olmak üzere belirtilen malların değişimi veya satışı ile ilgili aşırı tazminat veya eşitsiz bir değişim veya mal satışı olarak tanımlanır. Tarihsel olarak bu metalara para olarak muamele edildi ve bu nedenle metaların değişimi eşit miktarda olmak zorundaydı. Bir veya daha fazla malın takas edilmesindeki herhangi bir fazlalık bir taraf için haksızlık oluşturacağından dolayı bu işlem yasaklanmıştır.

Öte yandan yukarıda sayılan bu altı grup emtia alış-verişinde riba'nın söz konusu olmaması için gereken şartlar şunlardır (IOSCO, 2004: 7):

- 1- Aynı grup emtiaların alış-verişinde mesela altına altın hurmaya hurmada iki koşul olan emtiaların birebir eşit değerde olmaları ve anında teslimi gerekmektedir.
- 2- Aynı grupta bulunan, fakat farklı türde olan emtiaların mesela gümüşe karşılık altın veya arpaya karşılık buğday ticaretinde malların sadece eşit değerde olması gerekmektedir. Anında teslim şartı yoktur.
- 3- Farklı tür ve gruplardaki emtiaların ticaretinde mesela buğdaya karşılık altın, arpaya karşılık gümüş ticaretinde eşitlik, eşitsizlik, anında teslim veya

⁸ Bakınız (Bkz.) Rum/39, Nisa/160-161, Âl-i İmran/130, Bakara/275-281 ayetleri.

gecikme şartlarından hiçbirini aranmaz. Bu emtialar arasında serbest ticaret olabilir.

Riba-Al Nasiah: Geri ödenme hususundaki bir gecikmeden dolayı ödenen anapara tutarının üzerindeki herhangi bir fazlalık olarak tanımlanır. Faiz yasağı ile bağlantılı olan durum Riba-Al Nasiah durumudur.

Dolayısı ile İslâm dini kâr elde etmeyi teşvik eder, fakat faiz alınmasını da yasaklar. Kâr, başarılı girişimciliği ve üretken varlıkların kullanılması yoluyla ek servet yaratılmasını sembolize ederken, faiz ise ticari faaliyetlerin sonucuna bakılmaksızın tahakkuk eden bir maliyet kabul edilir ve iş kayıpları varsa servet yaratmayabilir. İslâm hukuku kapsamındaki sosyal adalet, borçluların ve borç verenlerin ödülleri ve kayıpları adil bir şekilde paylaşmalarını ve ekonomideki servet birikimi ve dağıtım sürecinin adil ve gerçek üretkenliği temsil etmesini gerektirir (IOSCO, 2004: 6). Bakıldığında İslâm dininin ticareti helal, faizi ise görüldüğü gibi haram kıldığı ve kâr-zarara ortak olunarak **katılım** esasının oluşturulmasının gerekliliğini vurgulamaktadır.

4.2.2. Belirsizlik ve Kumar Yasağı

Belirsizlik (Garar), kelimenin tam anlamıyla aldatma, tehlike, risk ve belirsizlik anlamına gelir. Teknik olarak, bir ticari işlemde, fiyat, karşı değerin niteliği ve miktarı, teslimat tarihi, alıcının veya satıcının yerine getirme kabiliyeti konusundaki belirsizlik sonucu aşırı risk ve tehlikeye maruz kalması anlamına gelir (Iqbal ve Molyneux, 2005: xii).

Garar, belirsizlik veya aldatma unsurlarına sahip faaliyetler olarak tanımlanır. Ticari bir işlemde, malların veya malların fiyatının belirsizliğini veya alıcıyı malların fiyatı konusunda aldatmayı ifade eder (IOSCO, 2004: 7).

Garar'ın Türkçe manası tehlike ya da risk olarak belirtilmektedir. Diğer taraftan garar'ın anlam olarak borç durumunda borca sebep olan durumun belirsiz ve kapalı olması, bir diğer anlamı ise sözleşmenin haksız olarak kazanca sebep olacak düzeyde anlaşılır olmamasıdır. Garar, satıcının ve alıcının sattığı ve aldığı malı ya da herhangi bir hizmeti bilmemesi, belli olmadığı durumundan kaynaklanan, insan ya da firmanın aldığı bir risk türü olarak ifade edilebilir (Karahana ve Ersoy, 2016: 99). Dolayısıyla belirsizliğin İslâm hukukuna göre yasak olması katılım bankalarının belirsizliğin söz konusu olduğu durumdaki işlemlerin yapılmasının ya da finanse edilmesini yasaklamıştır.

Türk Dil Kurumu'nun (TDK) kelime kökeni olarak Arapça "kimar" kelimesinden gelen kuma, "*Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu*" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2020).

Kumar, Arapça'da kimar ya da maisir olarak bilinir, yaygın olarak kumar faaliyetleri, iki ya da daha fazla insan arasında birinin kazanması diğerinin kaybetmesi ile sonuçlanan ve karşılıklı bu taraflar arasında bu şekilde bir düzenleme içeren bir faaliyet türüdür. Bu oyunlardan elde edilen kazançlar, oyuncuların, dikkatini üretken faaliyetlerden uzaklaştırması ve hiçbir çaba ve girişim göstermeden servet biriktirmekten uzaklaştırdığı için İslâm hukukuna aykırıdır ve yasaktır. Başka bir tarafın kaybı pahasına diğer tarafın kâr elde etmesi kişinin ahlaksız bir teşvik içinde olduğunu belirtmektedir (IOSCO, 2004: 8). Dolayısıyla katılım bankaları İslâm hukukuna göre hareket ettiğinde kumar ve bu tarz faaliyetlerin finansmanını yasaklamıştır.

4.2.3. Haram Olan Yiyecek ve İçeceklerin ve Ahlaksız Faaliyetlerin Yasağı

Katılım bankacılığı sisteminde bütün birimlerin İslam hukukuna ve ahlaki çerçevesine göre hareket etmesini zorunlu kıldığı için, katılım bankalarının, gece kulübü, şarap fabrikası, gazino ve benzeri İslam ahlak çerçevesine ters olan ya da topluma zarar verebilecek projelere finans sağlaması yasaklanmıştır (Kettell, 2011b-32; Canbaz, 2018: 151).

Alkollü içecekler ve domuz eti gibi caiz olmayan yiyecekler gibi İslâm'da yasaklanmış bir dizi içecek ve yiyecek vardır. Ayrıca pornografi, fuhuş, ahlaksız eğlence ve diğerleri gibi ahlaksız hizmetlere karşı da yasaklar vardır. Bu bağlamda İslâm hukuku alimleri, bu ürün ve hizmetlerle ilgili olarak işleme, üretme, pazarlama, tedarik etme ve satma gibi herhangi bir faaliyetin de izin verilemez olduğu görüşündedirler. Bu nedenle, bu izin verilmeyen faaliyetlerle ilgili ticari faaliyetlerde yer alan veya bunlardan kazanç elde eden şirketler, İslâm hukukuna uyumlu olarak kabul edilmeyecektir (IOSCO, 2004: 9). Dolayısıyla katılım bankaları da İslâm hukukunun izin vermediği söz konusu bu faaliyetlerin finanse edilmesini yasaklamıştır.

4.2.4. Kar-Zarar Paylaşımı

Katılım Finans, finansal girişimde kar ve potansiyel zararların katılımını ve paylaşımını gerektirir (DIFC, 2007: 11). Katılım bankalarının temel ilkelerinden biri olan

kar-zarar paylaşımı, İslâm hukukuna göre kazancın (para) faiz yoluyla değil, ticaret üzerinden kazanılması gerekmektedir (Karahana ve Ersoy, 2016: 97).

Katılım bankacılığının temel ilkelerinden biri olan kâr-zarar paylaşımı, riskin, tarafların arasında adaletli bir şekilde paylaşımıdır. Konvansiyonel bankacılıkta, borç verenin riski yoktur, borç veren tarafa önceden belirlenmiş bir faiz ödemesi verilir. Fakat katılım bankalarında ise yatırım yapan kişi (borç veren), yatırım yaptığı projenin kâr-zararı ölçüsünde kazanır veya kaybeder. Dolayısıyla kazanç beklenen tüm işlemlerde belirli bir miktar riskin söz konusu olması gerekmektedir (Kettell, 2011b: 33-34).

4.2.5. Yapılan Bütün İşlemlerin Reel Olması

Katılım bankaları çalışma prensipleri bakımında İslâm hukukuna bağlı olduklarından dolayı olmayan bir şey ya da hayali bir alım satımı finanse edemezler. Söz konusu ticarete konu olacak malın ya da hizmetin reel sektöre (üretim) bağlı ve reel olması gerekmektedir. Katılım bankalarının bir finansman sağlaması için bir alıcı, bir satıcı ve ortada görünür mal ya da hizmetin olması gerekmektedir. Dolayısıyla katılım bankalarının bu yönünden dolayı reel sektörde üretim teşviki sağlayarak hem ekonomiye hem de büyümeye katkı yaptığı düşünülmektedir.

Katılım bankaları, kullanılacak durumda olan kaynakların tümünü, kurumsal ve bireysel finansman desteği (alım-satım), finansal kiralama son olarakta projelendirme türüyle kâr-zarara katılma prensibinde reel sektöre finansman sağlar. Fonun kullanılacağı firmanın belirlenmesi ise, uluslararası düzeyde standart ve teamüller ve mali kriterler kullanılmaktadır (Albaraka Türk, 2015: 39).

4.3. Faiz ve Kâr Payı Arasındaki Farklar

Katılım bankaları ile konvansiyonel bankaları ayıran en temel nokta faizsizlik prensibidir. Katılım bankaları faiz getirisi yerine isminden de anlaşılacağı gibi kâr-zarara katılma yönüyle teşvik edip ortaya çıkan kârı taksim eder. Yani katılım bankacılığı kâr payı getirisi sağlar. İşte bu yönüyle katılım bankaları hem faizsizlik prensibini yerine getirmiş olur hem de ticaretten elde edilen kâr payını mudilere sözleşmedeki oranlara göre taksim eder. Tablo 1.10'da kâr payı ve faiz arasındaki farklar detaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 1.10: Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklar.

Kâr Payı	Faiz
Alışveriş veya ortaklık akididir.	Borç ve faiz akididir.
Katılma hesabına para yatırıldığı gün vade sonunda alınacak olan kâr payı belli değildir. Kâr payı vade sonunda belli olur.	Mevduat hesabına para yatırıldığı gün vade sonunda alınacak faiz oranı bellidir.
Fon havuzlarında biriken paralar, fon ihtiyacı olan müşterilerin ticari faaliyetlerinin finansmanında kullanmaları için verilir. Bu ticaretin sonunda elde edilen kârlar ve zararlar havuzlara yansıtılarak fon sahiplerine kâr payı ya da zarar olarak yansıtılır.	Müşteriye ödenecek olan faiz baştan bellidir ve bu oran değişmez.
Müşterilerin ana para garantisi yoktur. Hesap sahibi hesabın vade tarihinde kârlı göstermesi durumunda kârlı bakiyeyi alır, zarar göstermesi halinde ana parasından daha düşük tutarlar alır.	Müşterilerin ana para garantisi vardır. Vadeden önce çekilmesi halinde vade bozular.
Kâr payı ticarete veya ortaklığa dayanmaktadır. Ticaret veya ortaklık, yani alışveriş ise helal kılınmıştır. Faiz haram kılınmıştır.	Faiz mubahtır, paranın getirisi faizdir.
Katılım bankaları, üretim, yatırım ve ticaret/ortaklık ile ilgilenir. Fon fazlası olan müşterilerinden topladığı fonları ve öz kaynaklarını ticarete/ortaklıkta değerlendirerek toplumsal fayda sağlamayı hedefler. Ticarete/ortaklıkta elde edilecek kâr veya zarar ise tarafların kâr payını oluşturmaktadır.	Faiz işleminde paradan para kazanılır. Bu tür işlemlerin ekonomik bir yönü olmayıp toplumda artı bir değer üretmez.
Gerçek alışveriş olduğu için reel sektör desteklenir.	Nakit para ticaret dışında her türlü tüketim için kullanılabilir.
Gerçek alışveriş olduğu için kayıtlı ekonomiyi destekler.	

Kaynak: (Albaraka, 2015: 26; Katılım Bülteni, 2020; Baykuş ve Bektaş, 2021: 398; Yılmaz, 2021: 13).

4.4. Faiz ve Kâr Payı Oranlarının Birbirine Yakın Olma Durumu

Söz konusu durumun, aslında hem şüphe hem de bilgi eksiliğinden dolayı meydana gelmektedir. Konvansiyonel bankacılık sisteminde mudiye ilk başta (bankaya para yatırma) evresinde, konvansiyonel banka önceden belirlenmiş faiz oranı ve tutarını belirtirken, katılım bankacılığı sisteminde böyle bir durum söz konusu değildir. Fon kullandırma yöntemine göre mudinin fonu değerlendirildikten sonra meydana gelen kâr, paylaşım oranları vasıtasıyla taksim edilir. Dolayısıyla önceden bir oran belirlenmediği için konvansiyonel bankaları herhangi bir takip söz konusu değildir (Albaraka, 2015: 12).

Her iki bankacılık sistemi farklı bir şekilde fon (kredi) kullandırmak üzere yapılandırılmıştır. Aradaki farklılığa rağmen birbirleri arasında müşterilere cazip gelmesi adına rekabet durumu söz konusudur. Çünkü Katılım bankalarına sadece inanç hassasiyeti olan insanların fon yatırmaya gelmedikleri düşünüldüğünde yani faiz hassasiyeti olmayan insanlarda rağbet göstermektedir. Dolayısıyla bu rekabetten ötürü finansal enstrümanlarda fiyatları yakın tutma çabasına girilmiştir. Finansal

enstrümanların arasındaki makas ne kadar çok açılırsa mudilerin diğer bankacılık sektörüne geçme durumu o kadar fazla olacağından dezavantajlı bir fiyat uygulaması yapan taraf, rekabet ettiği fiyatlar bakımında piyasa normaline indirgemeye çalışır. Fakat bu yakınlık durumu katılım bankaları açısından kamuoyu nazarında yanlış anlaşılmalı ve konvansiyonel bankacılık sistemi gibi faiz getirisi elde ettiği şeklinde bir nazariyat kamuoyu nezdinde var olmuştur. Piyasa şartlarında, her iki bankacılık sektöründe rekabet durumunda olmalarından dolayı, kâr payı ve faiz oranı açısından yakınlık göstermelerine rağmen, zaman zaman kâr payı veya faiz oranlarının yüksek olarak seyrettiği durumlar olmaktadır (Özsoy, 2012: 151; Sunbat, 2016: 41).

4.5.Dünya’da Katılım Bankacılığının Gelişimi

Katılım finans, İslâm’ın kendisi kadar eskidir. Ancak tarih boyunca Barter Sisteminden, Dirham Sistemine, Dirham Sisteminden Para Birimi Sistemine doğru değişmiştir (Lone, 2016: 15).

İslâm tarihinin çok erken bir aşamasından itibaren Müslümanlar, üretken faaliyetleri ve tüketici ihtiyaçlarını finanse etmek için, kaynakları harekete geçirmek için faizsiz bir sistem kurmayı başarmışlar. Bu sistem İslâm medeniyetinin altın çağında ve sonraki yüzyıllarda (yy.) oldukça etkili bir şekilde çalışmıştır (Iqbal ve Molyneux: 2005: 36).

Müslüman tarihinin ilk yıllarında bankalar sarraf olarak biliniyordu. Abbasi halifesi Muktedir zamanında, modern bankaların temel işlevlerinin çoğunu yerine getirmeye başlamışlardı. New York’taki Wall Street ve Londra’daki Lombart Street’e benzer benzer bir şekilde kendi pazarlarını kurmuşlardı. Ticaret, sanayi ve tarımın tüm bankacılık ihtiyaçlarını o zamanlar hâkim olan teknolojik ortamın kısıtlamaları içinde karşıladılar. Finansal kaynakları seferber etme yeteneği, çeşitli ekonomik ve pratik faktörlerin bir kombinasyonu ile, Batı’da Fas ve İspanya’dan, Doğu’da Hindistan ve Çin’e, Kuzey’de Orta Asya’ya ve Güney’de Afrika’ya kadar gelişen ticaret büyük bir destek sağladı (Lone, 2016: 16).

Orta Doğulu tüccarlar, tesadüfen, Avrupalı meslektaşlarının katsayılarını yöneten aynı ilkeler tarafından tesadüfen yönlendirilen Şeriat temelinde mali işlemlere girişeceklerdi. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Arapların İspanyollarla güçlü ticari ilişkileri

vardı ve kâr-zarar paylaşımı temelinde çalışan faizsiz mali sistemler kurdular. Bu araçlar ticaretin ve diğer işletmelerin finansmanına hizmet ediyordu (Lone, 2016: 17).

Sanayi devriminden sonra ticari bankacılık ortaya çıktığında Müslüman alimlerin çok büyük bir çoğunluğu, faiz mekanizmasına bağlılığı nedeniyle bu finansal aracılık modeline karşı çekincelerini ciddi şekilde dile getirmiş ve finansal aracılık işlevini yerine getirmek için alternatif mekanizmaların geliştirilmesi çağrısında bulunmuştur. Müslüman ekonomistler ve bankalar, alternatif finansal aracılık modelleri geliştirme zorluğunu üstlenmiştir. On dokuzuncu yy. başlarında değerli teorik çalışmalar yapıldı. O sırada Müslüman dünyasının çoğu sömürge yönetimi altındaydı. Müslüman ülkeler İkinci Dünya Savaşından sonra bağımsızlıklarını kazandıklarında, faizsiz finansman ile ilgili pratik deneyler mütevazı bir ölçekte başladı ve giderek kapsamı genişledi (Iqbal ve Molyneux, 2005: 36).

Modern Katılım bankacılığın temeli 1940'ların ortalarında tartışılmıştı. Daha sonra Katılım bankacılık modeli 1950'lerin ortalarında ortaya çıktı (Hassan ve Lewis, 2007: 401). 1940'lı ve 1950'li yıllarda yapılan akademik çalışmalarda, faiz yerine kâr paylaşımı temelinde bankaların yeniden düzenlenmesine yönelik ilk referanslar bulunmaktadır (Kettel, 2011b: 24). Ancak faizsiz bankacılık için kapsamlı ve ayrıntılı kavramlar ancak 1960'ların sonlarında ortaya çıktı (Hassan ve Lewis, 2007: 401).

Tarihte İslâmi usulde şeriat ilkelerine dayanan ilk deneyim Mısır ülkesinde Mith-Ghamr kentinde, 1963 yılında Mith-Ghamr Tasarruf Bankasıdır (Lone, 2016: 15; Kettel, 2011b: 24). Ahmet El Naggar öncülüğünde kurulan bu öncü çaba kar paylaşımına dayalı bir tasarruf bankası modeliydi. 1967 yılına kadar sürdü (Kettel, 2011b: 24).

Alman tasarruf bankası fikrinden ilham alan bu girişim, büyük ölçüde tasarruf sahipleri yoluyla kırsal sektörden küçük tasarrufları harekete geçirdi. Hesap sahiplerine faiz ödenmedi. Ancak bir teşvik olarak üretken amaçlarla küçük, kısa vadeli krediler almaya hak kazandılar. Seferber edilen fonlar, girişimcilerle kâr paylaşımı esasına göre yatırıldı. Adında “banka” geçen ilk faizsiz kurum olan Nasır Sosyal Bankası’da 1971 yılında Mısır’da kurulmuştur. Bu durum, Müslüman bir ülkedeki, bir hükümetin faizsiz bir kurumu bünyesine katmakla ilgilendiği ilk durumdu. Bu bankanın hedefleri, yoksullara ve muhtaçlara faizsiz kredi vermek, öğrencilere burslar vermek ve kâr paylaşımı temelinde küçük mikro krediler sağlaması gibi temelde sosyal olaylar olsa da

bir kamu otoritesinin katılımı ve yer alması, ihtiyaç fazlası fonları olan Müslüman iş adamlarına önemli sinyaller gönderdi (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37).

Bu türden bir grup iş adamı, 1975'te Birleşik Arap Emirlikleri'nde (BAE) Dubai'de Dubai İslâm Bankasının kurulması için inisiyatif aldı (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37; Hassan ve Lewis, 2007: 401).

Mit Ghamr tasarruf projesi ile aynı dönemde, şeriata dayalı finansal hizmetler Malezya'da kuruldu, yine genel olarak az bankaya lanse edilen Müslüman nüfusa hitap etmek için. Malezya'da sunulan ilk finansal hizmetler, Mekke'ye hac için tasarruf planlarıydı (Schoon, 2016: 5).

Tablo 1.11.:Katılım Finans ve Bankacılığın Gelişim Özeti

1950'ler	Pakistan	Kırsal alanda küçük bir deneysel faizsiz banka kuruldu. Krediler, tarımsal iyileştirmeler için diğer yoksul toprak sahiplerine de verildi.
1963–67	Mısır	Mit-Ghamr, El-Naggar tarafından kurulmuştur. Başarılı, ancak daha sonra siyasi nedenlerle sona erdi.
1963	Malezya	Pilgrims Fon Şirketi (Hac İbadeti). Hedefler: <ul style="list-style-type: none"> • Malay Müslümanlarının Hac sırasında ve diğer faydalı amaçlarla harcamalarını desteklemek için kademeli olarak tasarruf etmelerini sağlamak. • 46.000 RM (1963) toplam fonu olan 1.281 kayıtlı üye ile başladı. • 2004'te 2 milyar ABD dolarından fazla olan dört milyon mevduat sahibi vardı
1971	Mısır	Nasser Social Bank, kâr amacı güden bir kurum olarak değil, sosyal bir banka olarak kuruldu. Bu kurumun amacı, "banka hesabı olmayan" düşük gelir grubuna hizmet etmektir.
1975	Cidde, Suudi Arabistan (SA)	Islamic Development Bank (IDB), (İslami Kalkınma Bankası), IDB, üye ülkelerinin ekonomik ve sosyal kalkınmasını teşvik etmek için hükümetler arası bir kurum olarak kurulmuştur.
1975	Dubai, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE)	Dubai Islamic Bank, ilk büyük İslami ticaret bankası olarak kuruldu. Uluslararası finans kuruluşları (IFI'ler) serisini başlattı.
1977	Sudan	Sudan Faysal İslam Bankası kuruldu.
1977	Mısır	Mısır Faysal İslam Bankası da kuruldu.
1977	Kuveyt	Kuveyt Finans House kuruldu.
1978	Cidde, SA	KAU'da İslam Ekonomisi Araştırma Merkezi (IE) kuruldu. İslami Bankacılık ve Finans (IBF) konusunda uzmanlaşmış ilk kurum.
1979	Bahreyn	Bahreyn İslam Bankası kuruldu.
1983	Malezya	Malezya İslam Berhad Bankası kuruldu.
1973	Filipinler	Filipinler Amanah Bankası kuruldu. Müslüman topluluğun özel bankacılık ihtiyaçlarına hizmet etmek için tasarlandı. (Faiz esaslı operasyonlar hala bir arada var olduğundan, bu tam olarak bir İslami Banka değildir.)
1978	Lüksemburg	İslami Finans House kuruldu.
1981	Bahreyn	Bahreyn İslami Yatırım Şirketi kuruldu.
1982	Bahreyn	Faysal Islamic Bank of Bahrain kuruldu.

1982	Katar	Katar İslami Bankası kuruldu.
1983	Malezya, Bahreyn, İran	<ul style="list-style-type: none"> • Malezya İslam Bankası (Bank Islam Malaysia-Bhd – BIMB) kuruldu. • Malezya İslami Bankacılık Yasası' nın onaylanması. • Bahreyn' de Islamic Investment Co. Of the Gulf kuruldu. • İran'ın %100 İslami Bankacılığı benimsediği duyuruldu.
1984	Sudan, Bahreyn, Malezya	<ul style="list-style-type: none"> • Albaraka Bank Sudan kuruldu. • Bahreyn' de Albaraka Islamic Investment Bank kuruldu. • Faysal Investment Bank of Bahrain kuruldu. • Sudan'ın %100 İslami bankacılık sistemini benimsemesi duyuruldu. • Malezya' da tekafül yasaı onaylandı.
1991	Bahreyn	Standartlara olan ihtiyacı kabul etmek. IFI için Muhasebe ve Denetim organizasyonu kuruldu. AAOIFI
1991	Endonezya	İslami Banka Yasası, Bank Muamelat Kuruldu.
1993	Brunei	Brunei İslam Bankası kuruldu.
1998	Malezya	HSBC Amanah kuruldu.
2001	Bahreyn	GCIBFI kuruldu
2002	Malezya	İslami Finans Hizmetleri Kurulu (IFSB) kuruldu. Şeriat ile uyumlu ihtiyatlı ve denetleyici standartları ve temel ilkeleri belirler ve yayar.
2002	Bahreyn	IIRA ve IIFM kuruldu.
2005	***	IFSB, İslami kurumlar için Basel II uyumluluğuna 'standartlar' getirdi.
2005	BAE-Dubai	IICRA kuruldu.
2006	Avrupa	Avrupa İslami Yatırım Bankası EIIB kuruldu.
2007	Singapur	DBS Bank kuruldu.
2010	Kazakistan	Al Hilal Bankası kuruldu.
2011	Malezya	Malezya/Kuala Lumpur' da ILM kuruldu.
2012	Nijerya	Jaiz Bank Kuruldu.
2013	Umman	Nizwa Bankası kuruldu.
2015	Almanya	Kuveyt Türk' ün Almanya iştiraki KT Bank AG kuruldu.

Kaynak: Yazar tarafından çalışmada kullanılan kaynaklardan derlenmiştir.

1970'lerde Katılım bankacılığı, 1974 yılında İslâm Kalkınma Bankasının (IKB) kurulmasıyla ortaya çıktı (Hassan ve Lewis, 2007: 401). IKB, Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde Aralık 1973'te düzenlenen İslâm Ülkeleri Maliye Bakanları Konferansı tarafından yayınlanan niyet beyannamesini takiben uluslararası bir finansal kurum olarak kuruldu. Bildiriyi yirmi üç üye ülke imzaladı. Ağustos 1974'te Cidde' de düzenlenen ikinci Maliye Bakanları Konferansında anlaşma maddeleri kabul edildi ve 1975'te faaliyetine başladı (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37).

1975-1990 yılları arası dönemde katılım finansın en önemli gelişme gösterdiği dönemdir. Bu dönemde finansal aracılık uygun bir alternatif olarak olgunlaştı. Hem teorik hem de pratik gelişmeler ve deneyimler açısından saygı ve itibar kazandı. Bir yandan şeriat uyumlu birçok finansal ürün geliştirildi ve diğer yandan Katılım bankaları bu ürünlerini kullanırlarken iyi sonuçlar gösterdiler. 1990'larda bankacılık sektörünün

büyümesi (daha yavaş da olsa) devam ederken, banka dışı finans kuruluşlarına da dikkat çekildi. Katılım bankaları dışındaki Katılım finans kurumları artan sayıda sahneye çıkmaya başladı. Bunlara sigorta şirketleri ve yatırım fonları dahildir. Katılım sigorta sektörü yeterli büyüme kaydetmemekle birlikte, Katılım yatırım fonları önemli ilerlemeler kaydetti (Iqbal ve Molyneux, 2005: 37-38).

Dünya çapında faizsiz finansın sektör bazlı olarak paylarına bakıldığında; katılım bankacılığı kesiminin payı %17, katılım sermaye piyasaları kesiminin payı %27 ve katılım sigortacılığı (tekafül) kesiminin aldığı pay ise %1,3 olduğu görülmektedir. Faizsiz finans sektörünün hacmi Aralık 2018 döneminde 2,2 trilyon ABD doları düzeyini bulmuştur. Faizsiz finans sisteminin bölgesel dağılımına bakıldığında ise, %42,3'ü Körfez ülkelerinde, %28,2'si Asya'da, %25,1'i Uzakdoğu ülkelerinde ve geriye kalan %4,3'lük kısmı ise Afrika ve diğer ülkelerde bulunmaktadır. Aralık 2018 itibarı ile faizsiz finans alanında faaliyette bulunan 190 banka, pencere bankacılığı yapan kurum sayısı 81 olmakla birlikte 30 bin şube ve 291 bin çalışan bulunmaktadır. Dünya çapında katılım bankacılığı sıralamasında ise, birinci sırada İran %32,1 ikinci sırada Suudi Arabistan %20,2 üçüncü sırada Malezya %10,8 yer aldığı görülmektedir. Türkiye ise bu sıralamada Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Kuveyt' in ardında yedinci sırada ve pastadan aldığı dilimse %2,6 seviyesindedir (IFSB, 2019: 7-13).

4.6.Türkiye' de Katılım Bankacılığının Gelişimi

Konvansiyonel bankaların faizli çalışmasından dolayı Dünya'da olduğu gibi Türkiye'de de toplumun belli bir kesimi faizli işlemlerden inanç hassasiyetlerinden dolayı kaçınılmaktadır (Aras ve Öztürk, 2011: 168).

Osmanlıda ilk olarak faizsiz finans veya faizsiz bankacılık uygulaması olarak para vakıfları zikredilebilir. Para vakıflarının geleneksel (faizli) bankalardan farkı ise kurulurken kuruluş sermayesinin vakıf paralarından meydana gelmesidir. Bu yönüyle de fon toplama gibi bir fonksiyonlarının olmaması geleneksel faizli bankalardan farklılığını göstermektedir. Fon kullandırma ve kredi verme yönüyle de katılım bankalarının yöntemlerini uygulamıştır. Türkiye'de ilk kez fiili olarak katılım bankacılığı uygulaması 1863 yılında "memleket sandıkları" örnek gösterilebilir. Bu kurumun amacı reñçberlik yapan tarım kesimine uygun koşullar içinde kredi sağlamaktı. Memleket sandıkları 1883 yılında menafı sandıklarına çevrilmiştir. Menafı sandıkları da 1888 yılında özel bir kanun

ile T.C. Ziraat Bankası olarak dönüştürülmüştür. Türkiye’de isminde “İslâm” kelimesi geçen ilk özel banka ise 1913 yılında ilk özel girişim şeklinde kurulan Adapazarı İslâm Ticaret Bankasıdır (Terzi vd., 2019: 168). Sonrasında, zaman içinde değişimler ve dönüşümler yaşaması ve finansal açıdan sıkıntılar çekmesi üzerine 1977 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na (TMSF) devredilmiştir (Türk ve Eroğlu, 2018: 124).

1975 yılına gelindiğinde amacı, yurtdışındaki işçilerin ve yerel halkın birikimlerini Türkiye’ye çekip, sanayileşmeye katkıda bulunması için Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB) hayata geçirilmiştir. Fakat söz konusu banka 1978 yılında bir karar alarak faizli sisteme geçiş yapmıştır (Türk ve Eroğlu, 2018: 124). DESİYAB’ın amacından, farklılaşarak, biçim değiştirerek görevlerini sürdürmesi Özel Finans Kurumlarının kurulması adına bir model teşkil etmiştir (Kalaycı, 2013: 55).

Katılım bankalarının Türkiye’de faaliyette bulunmalarının temel gerekliliklerini üç madde altında toplanabilir (Aras ve Öztürk, 2011: 170; Kalaycı, 2013: 55):

- İnanç hassasiyetlerinden dolayı faizli sistemde tasarruflarını aktarmayan kesimin âtıl fonlarını ekonomiye aktarmak.
- Türkiye’nin özellikle İslâmi ülkelerle bağlarını ileriye taşımak ve geliştirmek.
- Körfez ülkeleri, diğer bir deyişle petrol zengini olan ülkelere Türkiye’ye fon akışını sağlamak.

Bu sayılan maddelerin yanı sıra, Türkiye’nin Müslüman bir ülke olması ve Müslüman nüfusunun yoğun olmasından dolayı inanç hassasiyeti olan insanların gereksinimlerini de karşılamak için bir zaruret halinin doğması, katılım bankalarının Türkiye’de kurulmaları hususunda temel faktörlerden birini teşkil etmiştir.

Türkiye’de faizsiz bankacılık veya diğer bir deyişle katılım bankacılığı ÖFK (Özel Finans Kurumları) adı altında serüvenine başlamıştır. 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurularak 25.02. 1984 tarihinde faaliyetlerinin esasları yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (SETA, 2017: 21; Aras ve Öztürk, 2011: 168).

Bakanlar kurulu kararıyla kurulan ÖFK’lar ile, artık birikimlerini inanç hassasiyetlerinden dolayı faizsizlik prensipleriyle değerlendirmek isteyen birikim sahipleri ile aynı şekilde faizsizlik prensibi ile fon talep eden kesim için de hem kaynak bulma hem de yatırım araçları hususunda alternatifler sunulmuştur (Görmüş ve Yabancı,

2019: 123). 1980'lerin başında Türkiye'de finansal sektör Neoliberalleşme süreci ile (Finansal Serbestleşme) yeniden düzenlendi. Bu süreçte katılım finans, Özel Finans Kurumları şeklinde kuruldu (Aysan vd., 2013: 99; Özcan ve Hazıroğlu, 2000:9).

1980'li yıllar Türk mali sistemine hem derinlik kazandırma hem de finansal araç ve kurumlar bakımında geliştirme girişiminin hızlandığı ve ivme kazandığı bir zaman dilimidir. Bu uğraşlar sonucu katılım bankaları, o zamanki isimleriyle ÖFK'lar 1985 yılında Türk Finans Sistemine yeni bir soluk getirmek adına katılan bir banka modeli olmuştur. Katılım bankaları, halen konvansiyonel bankalarla aynı sistem altında, aynı piyasa işlemlerini onlardan farklı metotlarla ifa etmektedir (Özulucan ve Duran, 2009: 90).

Türkiye'de yapılan düzenlemeler neticesinde ilk ÖFK olarak kurulan kurum 1985 yılında Albaraka Türk ÖFK olmuştur. Sonrasında İkinci olarak aynı senenin Nisan ayında Faisal Finans ÖFK kurulmuştur. Aradan geçen dört yılın ardından üçüncü ÖFK olarak Türkiye'de 1989 yılında ise Kuveyt Türk ÖFK Türk Finans Sistemine kazandırılmıştır. İki yıl aranın ardından 1991 yılında ise Anadolu Finans ÖFK kurulmuştur. 1995 yılında ise Türk Finans sisteminin beşinci ÖFK'sı olarak, İhlas Finans ÖFK ve bir yıl sonrasında ise Asya Finans ÖFK kurulmuştur (Yatbaz, 2020: 26).

Söz konusu bu finans kurumları, 1983 ve 1985 yıllarında yapılan düzenlemeler ile 2005 yılına kadar Özel Finans Kurumları kisvesinde 2005 yılına kadar Türkiye'de faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Tablo 1.12.: Katılım Bankacılığı Sisteminde Kullanılan İsimler.

YIL	YURİÇİ	YURTDIŞI
1985-2005	Özel Finans Kurumları (ÖFK)	İslami Banka
2005-Halen	Katılım Bankacılığı	Faizsiz Bankacılık

Kaynak: Yazarın Derlemesi.

ÖFK'lar Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren faal olarak varlıklarını göstermeye başladılar. Konvansiyonel bankalardan farklı olarak kâr/zarara katılma prensibi çerçevesinde faaliyet etmekteydiler. ÖFK ismi söz konusu prensibi tam olarak belirli bir şekilde yansıtmıyordu. Ayrıca ÖFK'lar bu isimlerin'den dolayı hem finansal hem de bankacılık işlemlerini yerine getirmede birtakım problemler yaşıyordu. İfadenin net olmamasından dolayı, toplumca kabullenilmesi gereken bir ad (isim) ihtiyaç hasıl

olmuştur. Yurt dışı işlemlerde muhatap alınan bankalar, ÖFK'larda "banka" ibaresi olmamasından ötürü ve ÖFK isminin Türkiye'ye has olması sebebiyle kurumları bir banka olarak tanımıyorlardı. Dolayısıyla hem yurtiçi hem de yurtdışındaki işlemlerde problemler yaşanmaktaydı. Bu sebeplerden ötürü net bir şekilde ve anlaşılması adına kâr/zarara katılma prensibini esas ve doğru tarif etmesi adına 1 Kasım 2005 tarihinde Bankacılık Kanununda yapılan düzenleme ile "Katılım Bankası" ismini alarak faaliyetlerini sürdürmeye başlamışlardır (Albaraka, 2015: 11).

Tablo 1.13.: Türkiye'de Faaliyette Bulunan Katılım Bankaları.

BANKA	KURULUŞ YILI
ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI	1985
KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI	1989
TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI	1985
T.C. ZİRAAT KATILIM BANKASI	2015
T.C. VAKIF KATILIM BANKASI	2016
T.C. EMLAK KATILIM BANKASI	2019

Kaynak: Yazar tarafından derlenmiştir.

Türkiye'de son dönemde devletinde desteği ile kamu katılım bankaları kurulmak suretiyle sektörü canlandırma faaliyetleri yapılmaktadır. Bu faaliyetler, Türkiye'de yaşayan büyük çoğunluğunu inanç hassasiyeti olan ve faizden inançları gereği geri duran, mevduatlarını ticari bankalara yönlendirmeyen muhafazakâr kesimin ellerindeki âtıl mevduatları yatırıma ve reel sektöre yönlendirmesi adına pozitif bir faaliyettir (Bektaş ve Seki 2018: 203). Dolayısıyla Türkiye'de kamu destekli kurulan ilk katılım bankası 2015 yılında T.C. Ziraat Katılım Bankasıdır. Ertesi sene 2016 yılında ise yine devlet desteğiyle ikinci kamu katılım bankası olan T.C. Vakıf Katılım Bankası kurulmuştur. Dört yıl aradan sonra 2019 yılında ise sektörün en son kamu katılım bankası olan T.C. Emlak Katılım Bankası kamu tarafından sektöre kazandırılmış ve şu an sektörde toplam altı katılım bankası bankacılık faaliyetlerini yürütmektedir.

4.7. Katılım Bankacılığının Önemi

Faizsiz finans enstrümanlarının ana muhatapları katılım bankalarıdır. Dolayısıyla aslında katılım bankaları topladıkları fonları İslami Sermaye veya faizsiz finans piyasasına yönlendirmektedir. Faizsiz finans enstrümanlarının ihraç ve satışı katılım bankalarının ana faaliyetinde bulunur. Faizsiz finans enstrümanları çoğunluğu katılım bankaları düşünülerek oluşturulmuştur. Dolayısıyla katılım bankaları bir nevi katılım finansın ortaya çıkmasını sağlayan ve hali hazırda faizsiz finans ve bankacılık sisteminin yegâne unsurudur (Yanpar, 2014: 126).

Ek olarak katılım bankacılığı sistemi, inanç hassasiyetlerinden dolayı, fonlarını faizli finans sisteminden uzak tutup ekonomik sisteme aktarmak istemeyen kesimin, ihtiyacına cevap verdiği ve bu âtil fonların reel kesim üzerinden ekonomik sisteme dahil edilmesi bakımından büyük bir önem teşkil etmektedir (Özsoy vd., 2013: 188).

Tablo 1.14.: Katılım Bankaları Finansal Göstergeleri 2020-Ekim.

Katılım Bankaları Başlıca Finansal Büyüklükleri*				
Finansal Başlıklar		Katılım Bankaları		Değişim (%)
		2020 / Ekim	2019 / Aralık	
Toplanan Fonlar**	TP	110.417	91.145	21,1
	YP	161.124	106.533	51,2
	YP-Maden	62.091	18.305	239,2
	Toplam	333.632	215.983	54,5
Kullandırılan Fonlar ***		248.075	149.475	66
Takipteki Alacaklar (Brüt)		8.571	7.763	10,4
Toplam aktif		442.795	284.450	55,7
Öz Varlık		26.689	21.762	22,6
Net Kâr ****		3.232	1.947	66
Personel Sayısı		16.790	16.040	4,7
Şube Sayısı	Yurtiçi	1.231	1.176	4,7
	Yurtdışı	4	3	33,3
	Toplam	1.235	1.179	4,7

Kaynak: (<https://tkbb.org.tr/veri/sektormukayese>).

* BDDK Raporlarına göre hazırlanmıştır.

** Bankalardan toplanan fonlar hariç tutulmuştur.

*** Takipteki alacaklar ve yurtdışı murabaha hariç tutulmuştur.

**** Net kar rakamı geçen yılın aynı ayına göre mukayese edilmiştir.

Tablo 1.15.: Katılım Bankacılığı SWOT Analizi

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri
Son yıllarda güçlü, aktif, kredi ve mevduat büyümesi.	Kredi kartı alanında yetersiz pazar payı.
Faizsiz ürün ve hizmetler için müşteri talebinin artması.	İnternet ve mobil bankacılığına artan fakat hala geleneksel bankaların gerisinde olan yönelim.
Orta ölçekte bankalarla karşılaştırıldığında yüksek öz kaynak ve aktif kârlılığı sağlanması.	Geleneksel bankalar ile karşılaştırıldığında düşük likidite oranı.
Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesinde güçlü muhabir banka ağına sahip olunması.	Faizsiz ürünlerin yol açtığı kısıtlamalar sebebiyle geleneksel bankalar ile tüm ürünlerde rekabet edilememesi.
Kıymetli maden ürünlerinde faizsiz kazanç ve farklılık yaratabilme olanağı.	Geleneksel bankalara kıyasla daha düşük coğrafi erişim.
	Geleneksel bankalar ile karşılaştırıldığında başlıca bir ürün farklılığı olmaması.

Kaynak: (Deloitte, 2014: 13).

Tablo 1.16.: Katılım Bankacılığı SWOT Analizi (Devamı)

Fırsatlar	Tehditler
Genç ve geniş nüfus.	Ölçek ekonomisi avantajı ile lider konumdaki bankaların artan gücü.
Hükümetin KOBİ' ler için özellikle Anadolu'da artan desteği.	Küresel ekonomide yaşanan sorunlar.
Kayıtlı ekonomiyi arttırmak amacıyla strateji ve vergi düzenlemelerinde ilerleme kaydedilmesi.	Kredi büyümesine etki eden munzam karşılık oranlarında artış.
MENA bölgesinde ve İslam ülkeleriyle artan dış ticaret.	Düşük seviyede yerel tasarruf oranı
Bankacılık sistemi konusunda artan müşteri/katılımcı farkındalığı.	Yatırımcıların katılım bankacılığı ürünleri konusundaki bilgi eksikliği.
Bankacılık hizmetlerinde farklılık yaratarak faizsiz geliri artırma potansiyeli.	
Banka hizmetlerini (yeterince) almayan nüfus.	
Doygunluğa ulaşılmamış ve/veya yeterince pazarlanmamış ürün ve hizmetler.	

Kaynak: (Deloitte, 2014: 13).

4.8.Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

4.8.1.Cari Mevduat Hesabı

Bu hesap konvansiyonel bankalarda mevcut olan vadesiz hesap ile eşdeğer niteliktedir. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na göre cari mevduat hesabı;” *Katılım banlarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine bir getiri ödenmeyen bir hesap türüdür.*” şeklinde tanımlanmıştır. Bu hesaptaki bakiyenin işletilmesiyle oluşan kâr katılım bankasına aittir. Bu hesaptaki bakiye yanlış bir işlem sonucunda yok olması halinde katılım bankası hesap sahibine borcunu münferit olarak ödemekle mükelleftir (Aktepe, 2012: 72; Yüksel, 2017: 177; Takan 2002: 14; 5411 Sayılı Kanun).

Bu hesabın özellikleri şöyle sıralanabilir (Hazıroğlu vd 2019: 171):

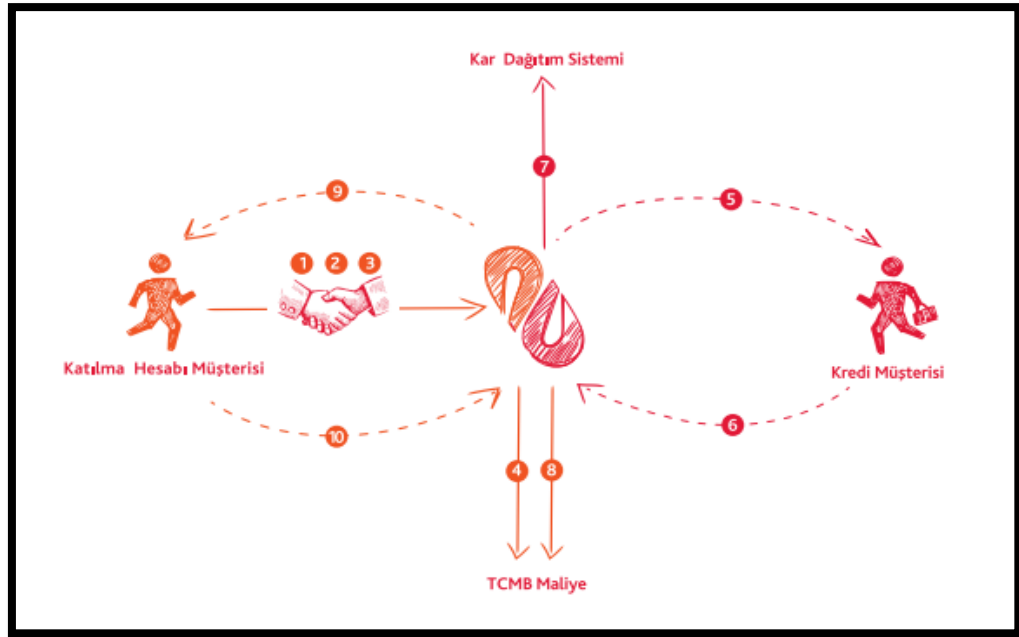
- Geri ödeme garantisi vardır.
- Herhangi bir getirisi yoktur.
- Özel cari hesaplar gerçek ve tüzel kişiler adına açılabilir.
- Hesap açılışında limit sınırı yoktur.
- Hesap sahibi hiçbir sınırlamaya tabi tutulmaksızın hesabını kısmen veya tamamen dilediği an çekebilir. Özel cari hesapların, her bir gerçek kişi için 100 bin Türk lirasına kadar olan kısmı TMSF tarafından sigorta kapsamındadır.

4.8.2.Katılma Hesabı

Katılma hesabı, 5411 sayılı bankacılık kanununa göre; “Katılım bankaları’na yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade etmektedir.” şeklinde tanımlanmıştır (Aktepe, 2012: 72; 5411 sayılı Kanun).

Söz konusu hesap türü, kuruluş, kişi ve kurum ellerinde bulundurduğu fonları konvansiyonel bankalara yatırmayan ve kendilerinin de işletemeyecek pozisyonda olanlar için, kâr veya gelir elde etmek adına, kuruluş, kurum ya da kişilerce katılım bankalarında açılan hesap türüdür (Gökçalp ve Güngör, 1993: 91).

Şekil 1.8.: Katılma Hesabı İşleyiş Süreci.

Kaynak: (Albaraka,2015: 16).

Müşteri bankaya başvurur, emek ve sermaye ortaklığı akdi iki taraf arasında imzalanır. Sonrasında müşteri açmış olduğu katılma hesabına fonu aktarır. Aktarılan fondan zorunlu karşılık ve ankes düşüldükten sonra geriye kalan bakiye fon olarak kullanılabilir. Kârın paylaşımı ise %80’e %20 olarak paylaşılır. Kâr dağıtım sistemi çalışır ve yeni birim değer hesaplanır. Brüt kardan gelir vergisi (stopaj) kesilip maliyeye

aktarıldıktan sonra geriye kalan net kâr katılım hesabına aktarılır. Net kâr ilave edilmiş kârlı bakiye yeniden havuza aktarılır.

Katılma hesabının üç özelliği bulunur (Hazıroğlu vd., 2019: 176; Albaraka, 2015: 16-17):

Birim Değer (BD): Havuzlardaki kâr-zarar durumlarının değişimlerini gösteren kâr olması durumunda artan, zarar olmasında ise azalan gösteren göstergedir. Kâr-zarar kayıtlarının alındığı günlerde çeşitlerine göre ayrılmış her bir fon için mevcut aktif toplamının hesap değerleri toplamına bölünerek elde edilen günlük ya da haftalık olarak hesaplanıp ilan edilen ağırlık birimidir (Hazıroğlu vd., 2019: 176; Albaraka, 2015: 16).

$BD = \text{Toplam Aktifler} / \text{Hesap Değeri}$ şeklinde formülize edilebilir.

Hesap Değer (HD): Bankaların katılma hesabına fon kabul ettiği ilk gün, müşterinin yatırdığı tutarı birim değere bölünmesi ile ve sonraki günlerdeki para yatırıp ya da para çeken kişiye ait hesap değerince, müşterinin yatırdığı ya da çektiği miktarın birim değere bölünmesi ile elde edilen meblağın, para yatırılmış ise eklenmesi, çekilmiş ise çıkarılması biçiminde hesaplanan ve hesap sahibinin fon mevduatına katılma oranını belli eden katsayıdır (Hazıroğlu vd, 2019: 176; Albaraka, 2015: 17).

$HD = \text{Yatırılan Fon Tutarı} / \text{Birim Değeri}$ olarak formülize edilebilir.

Birim Hesap Değer (BHD): Birim değer ile hesap değerinin çarpımıyla elde edilen, katılım hesabı cari değerini gösteren, hesap sahibinin üzerinde hak iddia edebileceği meblağdır.

$BHD = BD \times HD$ olarak formülize edilebilir.

Katılım bankaları ve hesabın sahibinin yaptığı Mudaraba sözleşmeleri genel olarak kâr paylaşımı adı altında bilinen kâr-zarar ortaklığı, diğer bir deyişle Mudaraba sözleşmeleridir. Katılım hesaplarının kârı yatırımın büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Kârın ya da zararın boyutu ise projenin sonunda belli olur. Dolayısıyla katılım bankalarının verdiği kâr payı oranı, bir önceki ayın kâr payı oranının oranıdır. Projenin sonunda kâr oranı çoksa kâr ya da getiri o ölçekte artar (Pehlivan: 2016: 302).

4.9.Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

Bu kısımda katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinden bahsedilecektir. Katılım bankaları topladıkları fonları, konvansiyonel bankalardan farklı şekilde, diğer bir ifade ile faizsizlik ilkesine göre kullandırmaktadır.

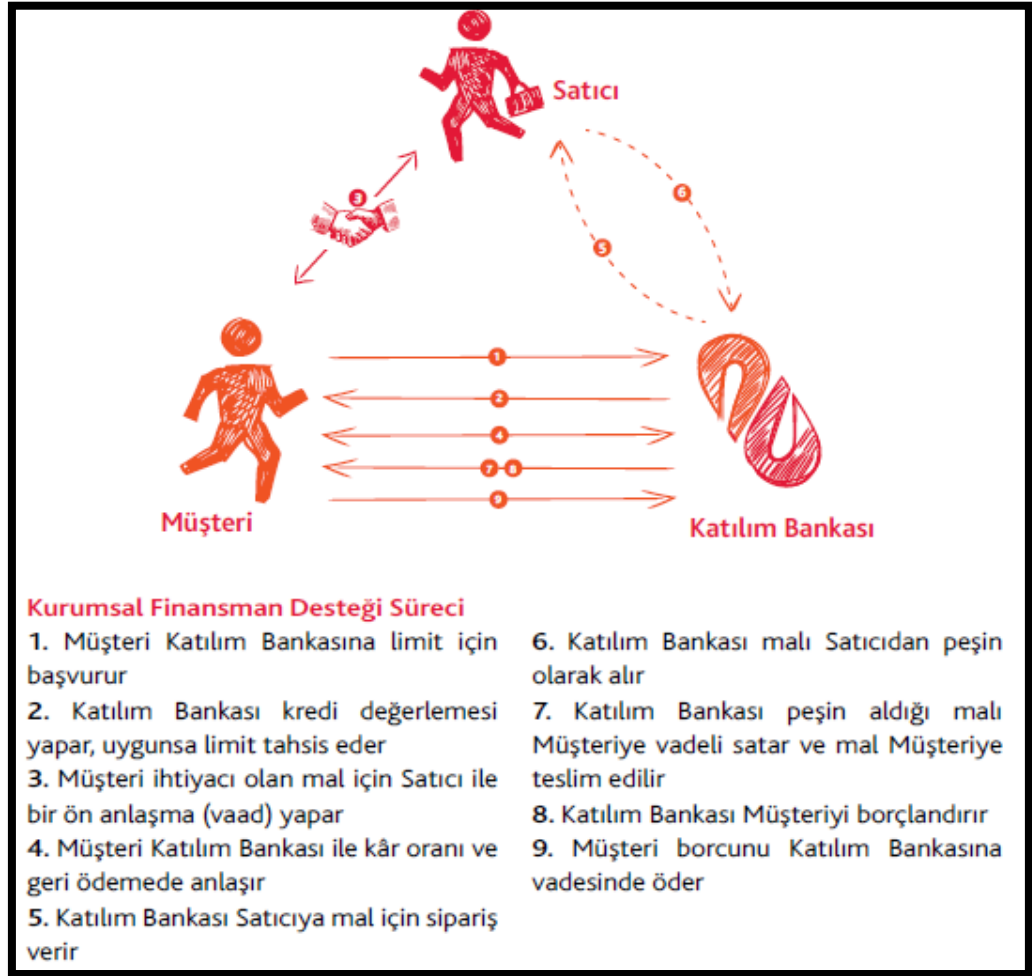
4.9.1.Kurumsal Finansman Desteği (Murabaha)

Murabaha, en basit katılım bankacılığı aracıdır ve yaygın olarak kullanılan bir üründür. İslâm, paraya sabit faiz uygulanmasını yasaklar, ancak malların satışından sabit kâr alınmasına izin verir. Bu nedenle katılım bankaları finansman için vadeli kredi yerine satışa dayalı bir işlem (Murabaha) kullanır. Murabaha, kârın maliyet artı esasına göre satılarak elde edildiği bir satış sözleşmesidir. Bankanın, müşterinin talebi üzerine belirli bir ürünü satın aldığı, buna önceden kararlaştırılmış bir kar eklediği ve belirlenen fiyattan kendilerine sattığı bir anlaşmadır (Fahmida, 2018:80).

Murabaha da ana kurallardan birisi de satıcının malın mutlak sahibi olmasıdır (El-Gamal, 2006: 67). Murabaha' nın geçerli bir sözleşme olması için Şeriat, bir murabahanın orijinal bir satışın sonucu olmasını ve mevcut herhangi bir envanteri finanse etmek için kullanılmamasını şart koşar (Iqbal ve Mirakhor, 2011: 83).

Murabaha, İslâmi fıkıh'ın (İslam hukuku) bir terimidir. Bir satıcı, alıcısıyla, maliyetine belirli bir kar eklenerek belirli bir malı sağlamayı kabul ederse, buna Murabaha işlemi denir. Murabaha 'nın temel bileşeni, satıcının malı satın alırken katlandığı fiili maliyeti açıklaması ve ardından ona biraz kar eklemesidir. Bu kâr, toplu ödeme şeklinde olabilir veya bir yüzdeye dayalı olabilir. Murabaha, bazen "satın alma siparişini veren Murabaha" olarak anılır. Bu versiyonda satıcı (banka) mal satın almaz ve stoklamaz, bunun yerine alıcıların kendisine mal satın alması için "sipariş vermesini" bekler ve sonra bu malları satın alıp Murabaha yolu ile satar (Kettell, 2010: 26-27)

Şekil 1.9.: Kurumsal Finansman Desteği İşleyiş Süreci.

Kaynak: (Albaraka, 2015: 30).

Murabaha'yı düzenli satışlardan ayıran özelliği, satıcının maliyeti alıcıya açıklaması ve bilinen bir kârın eklenmesi olduğundan, Murabaha' ya güven satışı da denir; Alıcı, gerekli ürünü satın alması ve ürünün kalitesini veya özelliklerini ve fiili maliyeti ve eklenen fiyat artışını müşteriye ifşa etmesi için satıcıya güvenir. Satıcının malın alıcıya teslim edilmesinde katlandığı herhangi bir depolama, nakliye veya diğer masraf varsa, bu maliyete eklenecektir. Maliyeti biçimlendirme, toplu bir miktar veya malların fiyatının bir yüzdesi olabilir ve malların teslimi hemen yapılır. Müşteri yerinde ödeme yapabilir veya ertelenmiş ödeme yapabilir. Satışlar çoğunlukla ertelenmiş ödeme üzerinedir, bu nedenle kredi verilir ve bu, müşteri mal satın almak için fon gerektirdiğinde bir finansman yöntemi olarak kullanılır. Ertelenmiş ödeme, aynı zamanda, tam tutarın ertelenmiş bir dönemde veya taksitle ödenmesi seçeneğine de sahiptir, ikincisi daha yaygındır. Böylece

Murabaha, müşteriye varlığı elde etme ve kullanma, ondan kar elde etme ve bu karı ertelenmiş taksitlerle geri ödeme için kullanma avantajı sağlar (Fahmida, 2018:80).

4.9.2. Bireysel Finansman Desteği (Murabaha)

Gerçek kişilerin ihtiyaç duydukları mal ve hizmetlerin yani bireysel ihtiyaçlarının karşılamak üzere söz konusu mal veya hizmetin banka tarafından peşin olarak alınıp, kredi müşterisine vadeli olarak satılması işlemidir. Katılım bankasının bu işlemi yapabilmesi için fon kullandırımında, banka vekil olarak tayin edilir (Albaraka, 2015: 31).

4.9.3. Kâr-Zarar Ortaklığı Finansman Desteği (Mudaraba-Muşaraka)

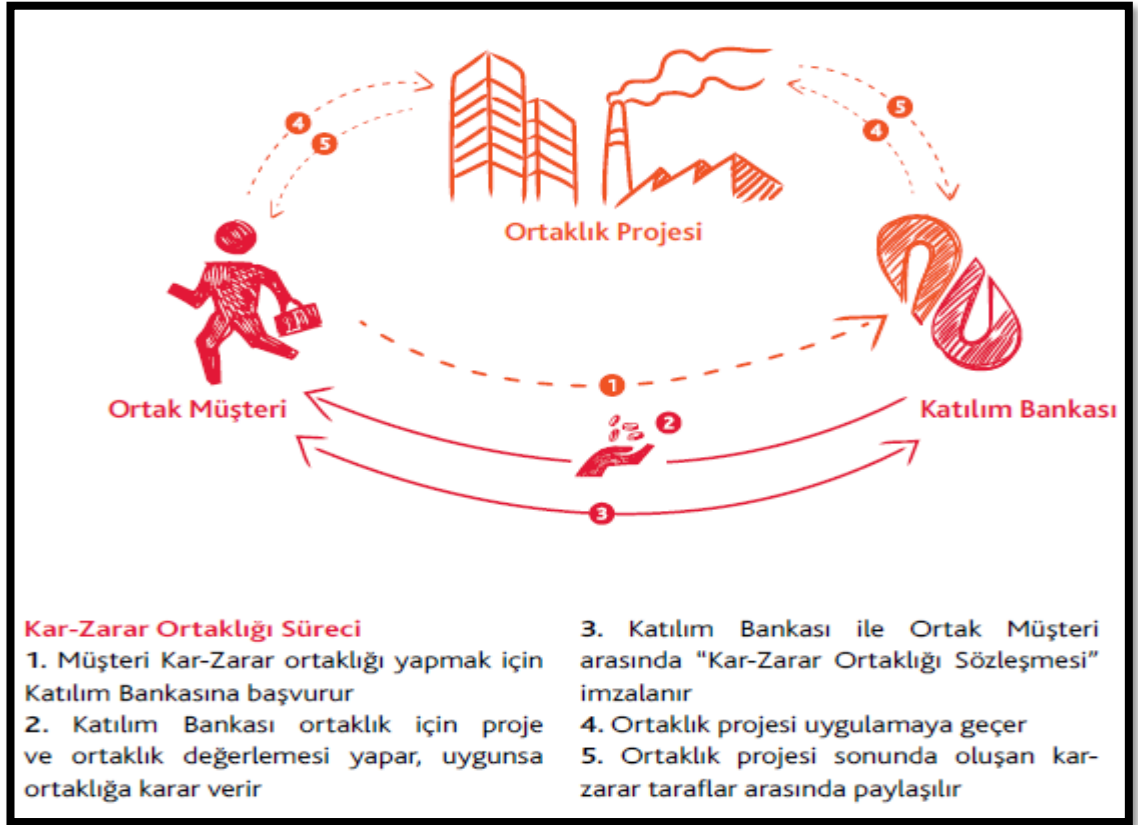
Mudaraba: Mudaraba, modern katılım finans alanında popüler olan ve bir tür ortaklık içeren iki hisse bazlı sözleşmeden ilkidir. Mudaraba bir tür güven finansmanı, Muşaraka ise bir ortak girişim ortaklığıdır. Katılım bankaları bu ortaklık sözleşmelerini başarılı bir şekilde finansal araçlara dönüştürdüler. Mudaraba' da bir taraf tüm sermayeyi sağlarken, diğeri ticari girişimde zaman ve çaba (girişim) sağlar. Sermaye sağlayıcısı Rab al Maal olarak anılırken, zamanını, uzmanlığını, yönetimini ve girişimcilik becerilerini kullanarak işi yöneten ve işleten girişimciye Mudarib denir. Rab al Maal, işin günlük işleyişine müdahale etmez, ancak işletmenin yönetimiyle ilgili bazı koşullar belirleyebilir. Mudaraba da Rab al Maal, sermayesine ve Mudarib'e güvendiği için, bu nedenle "güven finansmanı" olarakta bilinir. Mudaraba da bir taraf aktif olarak yer alırken, diğeri taraf olmadığı için "pasif" bir ortaklık olarak da adlandırılabilir (Fahmida, 2018: 95; Kettel, 2010: 36; Iqbal ve Mirakhor, 2011: 90).

Katılım bankaları tarafından benimsenen bir finansman tekniği olarak Mudaraba, sermayenin tamamı katılım bankası tarafından sağlanırken (Rab al Maal) diğeri taraf ise işi yönetenin oluşu bir sözleşmedir. Kâr, önceden kararlaştırılan oranlarda paylaşılır ve Mudarib'in ihmalinden veya sözleşme şartlarını ihlal etmesinden kaynaklanmadıkça herhangi bir zarar katılım bankası tarafından karşılanır. Mudarib ise, zamanı, çabası ve girişim emeğini kaybetmiş olur. Banka, bu zararı yatırım hesabı sahipleri olarak bilinen banka mevduat sahiplerine aktarır. İlke olarak, sermaye sahibinin ticari işletmenin yönetimine müdahale etme hakkı yoktur. Bu sadece Mudarib'in sorumluluğundadır. Ancak, parasının daha iyi yönetilmesini sağlayacak koşulları belirleme hakkına sahiptir. Bu nedenle Mudaraba'ya bazen "uyku" ortaklığı denilmektedir. (Kettel, 2010: 37).

Mudaraba ilişkisi borçlu-alacaklı ilişkisinden daha adildir çünkü (Sangmi ve Khaki 2013: 5):

- Her iki tarafta aralarında önceden kârın ne oranda bölüşüleceği konusunda anlaşmıştır.
- Kayıp mevzusunda her iki tarafta eşit haklara sahiptir. Sermayeyi koyan taraf sermayesinden kaybederken, Mudarib (yürütücü) ise emek, zaman ve çabadan (girişim) kaybedecektir.
- Her iki tarafta sözleşmeyi ihlal ederse eşit şekilde muamele görür. Mudarib (yürütücü) öngörülen koşullardan herhangi birini ihlal ederse veya çalışmaz, kötü yönetim ve ihmalden dolayı iş kaybı olursa, söz konusu tutarın tamamının güvenli bir şekilde ödemesinden mesuldür. Diğer yandan sermayedar öngörülen koşullardan herhangi birini ihlal ederse, öngörülen sürede tam veya kısmı olarak fonlarını geri çekerse veya vaat edilen sürede kısmi ya da tam olarak fon sağlamaz ise, yürütücüyle benzer olarak kazanılabilecek bir tutarı geri ödemek zorundadır.

Şekil 1.10.: Kâr-zarar Ortaklığı İşleyiş Şekli.

Kaynak: (Albaraka, 2015: 32).

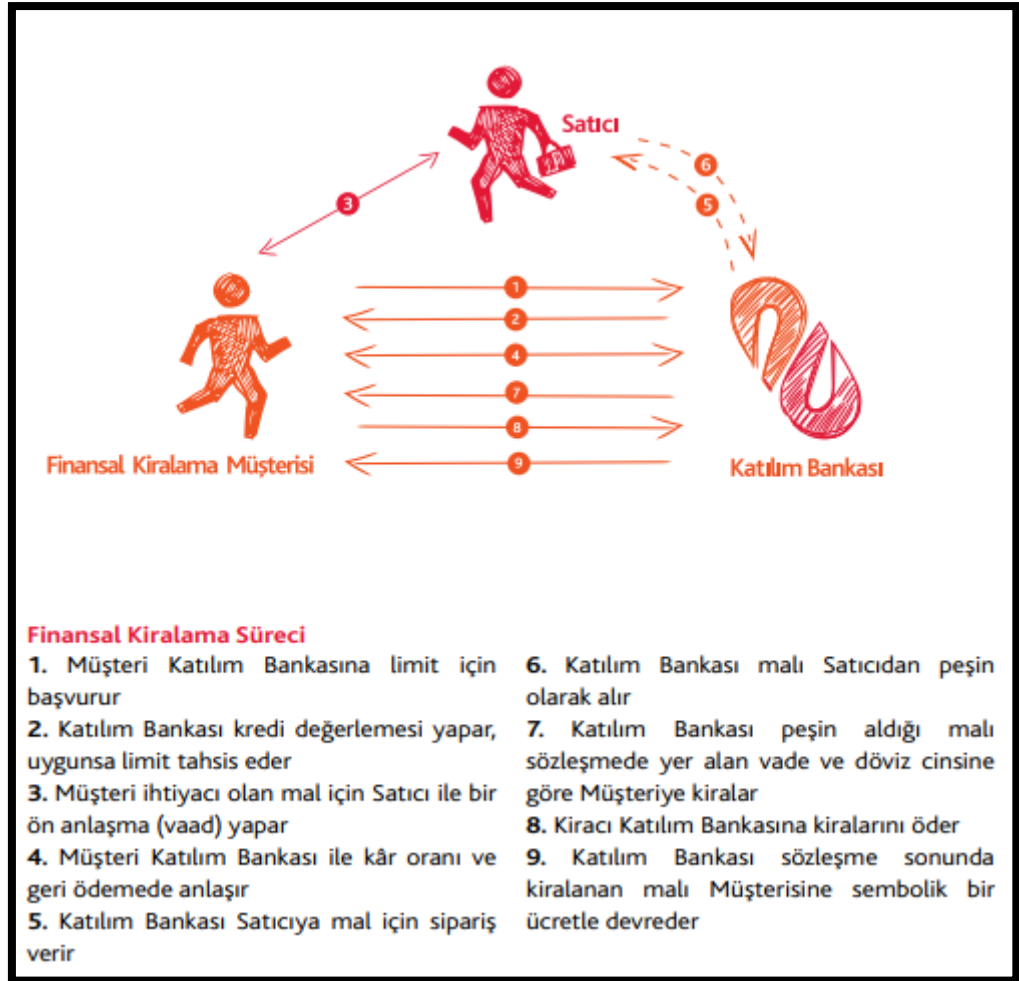
Muşaraka: Sermaye-Sermaye ortaklığı olarak bilinen Muşaraka, Türkiye’de faizsiz bankacılığın karşılığı olan “katılım bankacılığı” kavramının referans aldığı ana finansman kaynaklarından biridir. Bu yöntemde katılım bankaları ile herhangi bir kişi ya da işletme sermayelerini birleştirerek, kâr-zarara önceden belirlenen oranlarda paylaşımları ve bir emeğe yönlendirilmiş bedelin ödenmesi yoluyla oluşan ortaklık biçimidir. Bu yöntem İslâmi ortaklıkların temelini oluşturmasına rağmen, Türkiye’de çok az bir (%10 un altında) oranda uygulanmaktadır (Canbaz, 2018: 265).

Bu yönetime proje finansmanı da denmektedir. Müşteri katılım bankasına kâr-zarar ortaklığı (proje finansmanı) için başvuruda bulduktan sonra, katılım bankası değerlendirip uygun bulduğu takdirde kâr-zarar ortaklığı sözleşmesi taraflar arasında imzalanır. Sonrasında proje uygulanmaya konulur. Proje sonlandıktan sonra oluşan kâr-zarar önceden belirlenen ölçütlerde taraflar arasında paylaşılır (Hazıroğlu vd. 2019: 265).

4.9.4. Finansal Kiralama (Leasing, İjara)

Bir kiralama-satın alma sözleşmesi, kiralayanın sözleşmedeki tüm koşulları yerine getirmiş olması koşuluyla, kiralama süresinin sonunda ürünün sahibi olma seçeneği sağlar. Şartlarına göre, bir işletme veya birey, bankadan ekipman, alet veya makine gibi sermaye mallarını satın almasını ve kendisine kiralamasını talep edebilir. Kira bedeli, kiracının malları teslim aldığı tarihten itibaren alınır ve kira süresi belirlenir. Taksitlerin ödenmemesi durumunda banka (kiralayan) kiralanan varlığa rücu etmektedir. Sözleşmeye göre kiracı, normalde varlığın amortisman değerini aşan bir dönemsel kira bedeli ödemekle yükümlüdür (Toutouchain, 2009:284).

Şekil 1.11.: Finansal Kiralama (Leasing, İjara) İşleyiş Şekli.

Kaynak: (Albaraka, 2015: 33).

Bu, tüm kiralama süresi için sabit bir tutar veya sözleşmenin belirli şartlarına bağlı olarak değişken bir tutar olabilir. Kiralanan ürünün sigorta, onarım maliyetleri ve korunması gibi şeylere ilişkin hükümler de tarafların ilgili ihtiyaçlarına göre özelleştirilebilir. Kiralama-satın alma süresinin süresi, söz konusu eşyanın faydalı ömrünü aşmamalıdır ve kiracının, bankanın yazılı izni olmaksızın mülkü başka bir tarafa devretme hakkı yoktur. Kiracı için kiralama-satın alma (leasing), doğrudan satın almaya göre birçok avantaja sahiptir, çünkü en önemli olan varlığın mülkiyetine sahip olması değil, varlığın kullanılmasıdır. (Toutouchain, 2009: 285).

4.9.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Katılım bankası ve fon kullanan arasında yapılacak bir yazılı sözleşme ile mal karşılığı vesaik mukabilinde fon kullandırılması yöntemidir (Albaraka, 2015: 34; Kaya 2017: 140). Gerçek veya tüzel kişi ile katılım bankası arasında kambiyo ve dış ticaret mevzuatı dahilinde yapılan sözleşme ile, mal karşılığı vesaikin, katılım bankası tarafından peşin alınan bir malın, vadeli olarak fon kullanana daha yüksek fiyattan satılması işlemidir. Ticareti yapılanın gerçek mal olması şarttır. Bir nevi yurtdışı kurumsal finansman desteği şeklinde ifade edilebilir. Farkı ise, kambiyo ve dış ticaret mevzuatına bağlı olmasıdır (Canbaz, 2018: 268).

Bu yöntem iki şekilde uygulanır. İlkinde ithalatın finansmanına göre yapılır, şöyle ki varlık peşin bir şekilde satın alınır ve yurtiçinde bir işletmeye vadeli şekilde satılır. İkinci yöntemde ise ihracatın finansmanına göre yapılır. Burada ihraç edilecek varlığın ihraç edilmiş bir şekilde satın alınıp fiyatının da peşin ödenmesi gerekmektedir (Özulucan ve Özdemir, 2010: 42).

4.9.6. Selem ve İstisna

Selem: Bir alım satım akdi olan bu yöntem, ileri bir zamanda teslim alınacak bir malın bedeli peşin ödenir. Dolayısıyla satıcıya önceden söz konusu malın üretimi veya temini adına finansman sağlanmış olur. Satıcı sözleşmenin yapıldığı tarihte peşin şekilde bedeli ödenmiş malı ileri bir tarihte teslim edeceğini beyan eder. Sözleşmede herhangi bir ihtilaf olmaması için ileri bir tarihte, malın özellikleri ve kalitesi açık ve net bir şekilde beyan edilir. Bu tür sözleşmelere altın, gümüş veya türevleri likit varlıklar konu edilemez (Tunç, 2010: 148).

İstisna: Kelime kökeni Arapça olup, üretimde bulunma, yapmak manasına gelmektedir. İstisna, satıcı ile alıcı aralarında yaptığı, bir şeyi imal ettirme türünde olan bir satış sözleşmedir. Bu yöntemde göre satıcı, alıcının istediği bir malı, üretip veya yaptırıp alıcıya teslim etmeyi beyan eder. Genellikle üretimi veya temini uzun zaman alan malların alım-satımında baş vurulan yöntemdir. Sözleşmedeki duruma göre peşin veya vadeli ya da ileri bir tarihte ödeme yapılabilir (Tunç, 2010: 150).

4.9.7. Tavarruk

Uluslararası murabaha olarak bilinen tavarruk, güncel ihtiyaçlardan dolayı geliştirilen bir yöntemdir. Tavarruk uygulamasının ortaya çıkmasının iki nedeninden bahsedilebilir. İlk olarak katılım bankalarının kısa bir süreliğine fon fazlalarını değerlendirmek ihtiyacı duymasıdır. İkincisi ise, katılım bankalarının hali hazırda fon kullandırma metotlarına uymayan mudilerin ihtiyaçlarını karşılamak içindir (Tunç, 2010: 158). Ters murabaha olarak isimlendirilen tavarruk iki farklı işlem yapılarak gerçekleşen nakit borçlanma için kullanılır. Bir kişi gelecekte bedelini taksitlerle veya peşin bir şekilde ödeyeceğine dair mutabakat yaparak satıcıdan malı satın alır. Malı satın alma işleminden hemen sonra daha düşük fiyattan spot işlem uygulanarak üçüncü bir tarafa satılma işlemi gerçekleşir. Dolayısıyla meşru iki şeriat işlem yapılarak borçlanmak için bir boşluk ortaya çıkar. Finansal olarak yaklaşıldığında söz konusu mekanizma borçlanma maliyetinin (faiz oranı), orijinal satıcının işlem maliyeti hariçten ödemesini ertelemek isteyebileceği oranda benzer bir sıfır kuponlu kredinin uygulanması manasına gelir. Bu yöntem İslâm alimleri tarafından kınanmış ve sıcak bakılmamıştır. (Buğan, 2018: 435).

Birinci yöntemin işleyişi şu şekildedir.

Katılım bankası kısa süreli ihtiyaç fazlası parasını başka bir bankaya yatırmak suretiyle kendi adına emtia satın almasının talep eder. Diğer bankada katılım bankası adına ve hesabına emtiayı satın alır. Genelde bu işlemler (alım-satım), Londra Metal Borsasında gerçekleşir. Diğer banka katılım bankası için vekaleten satın alınan malı belirli bir kâr payı ilave edilerek kendisine satılmasını talep eder. Katılım bankası kendi namı ve hesabına alınan emtiayı diğer bankaya veya banka aracılığı ile üçüncü taraflara satar. Sonrasında katılım bankası, yapılan sözleşmeye göre belli bir vade çerçevesinde anapara + kâr payını muhatap bankadan tahsil eder (Tunç, 2010: 158).

4.9.8. Karz-ı Hasen

Katılım bankalarının faizsizlik prensibi gereği ihtiyacı olanlara verilen borçtur. Hiçbir karşılık beklenmeden verilen bu borca karz-ı hasen denilmiştir (Canbaz, 2018: 269). Diğer bir tanıma göre ise faizsiz tüketim ödünçü olarak tanımlanmaktadır. İhtiyaç hasılı gereği borç isteyen kişiye para veya emsali piyasada olan (misli) varlık borç verilir ve menfaat beklenmez. Alacaklı taraf gerçekleşen enflasyon kadar bir fazlalık alacaklısı sayılır (Buğan, 2018: 444). İki şekilde uygulaması vardır. İlki sosyal amaçlı uygulanan, ikincisi ise, Üretim amaçlı uygulamalıdır. Genel olarak sosyal amaçlı verildiği görülmektedir. Evlenme, ev sahibi olma, hasta çocukların tedavileri ve eğitimi ve bazı olağan üstü durumlarda verilir. Dolayısıyla “sosyal kredi” olarak isimlendirilmektedir. İnsani yardım ve refah çerçevesinde uygulanan bu uygulama, borç tutarı yapılan sözleşme koşullarına göre geri öder. Eğer kişi ödeme zorluğuna düşer ise katılım bankası kendi sosyal fonundan karşılar (Canbaz, 2018: 269).

4.9.9. Sukuk

Kökünü Arapça olan “Sak” sözcüğünden gelmektedir. Kavramsal olarak “Sak” sözcüğü, “sertifika veya vesika” manasına gelmektedir. Sukuk ise “Sak” kelimesinin çoğullaşmış halidir. “Sukuk: Sertifikalar” manasına gelmektedir. Sukuk, bir mal, menfaat, hizmet, bir proje, ya da yatırım üzerinde aynı değerdeki hisseler tekabül eden mali vesikalar olarak ifade edilmektedir (Yılmaz, 2017: 106). Ayrıca sukuk, ihraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden; ihraçtan kazanılan meblağın önceden belirlenmiş şekilde yatırım yapıldığı; türüne göre bu yatırımların duran varlıklar vb. üzerindeki hak ve payların (intifa-kullanım hakları dahil) temsil veya bir proje ya da Özel yatırım girişiminde ortaklık hissesi oluşturan bir sertifika olarak ifade edilebilir (Tok 2009: 14). AAOIFI’ nin tanımına göre ise sukuk, “*Dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki ortak mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalar*” şeklinde ifade etmektedir (Dikkaya ve Kutval, 2014: 64).

Sukuk’ un yapısı diğer senetlerden farklıdır. Belli bir varlığa dayanarak çıkarılır. Dolayısıyla sokuğu ihraç edilmesi için öncelikle varlık sahibi olmak gerekmektedir. Sukuk sahiplik hakkını gösterir. Esas özelliği diğer katılım Finans enstrümanlarında olduğu gibi, gerçek bir ticaret ya da yatırıma dayalı olmasından gelmektedir (Tunç, 2010: 152).

Sukuğun özellikleri şu şekilde ifade edilebilir (Yılmaz, 2017: 107-108).

- Faizsizlik prensibinden dolayı, sukukta gelir faiz değil, kira geliri ya da kâr payından meydana gelir.
- Likit bir finansal enstrüman olan sukuk, ikincil piyasalarda da işlem aracı olabilmektedir.
- Sukuk işlemi yapılırken, İslâmi prensipleri gereği yüksek oranda belirsizlikten kaçınılır.
- Nama veya hamiline düzenlenerek ihraç edilen sukuk, sahibi olanın hak ve yükümlülüklerini ortaya koyan senetler olarak bilinmektedir.
- İslâm hukuku çerçevesine göre düzenlenip hareket eden sukuk, ikincil piyasalarda işlem yaparken düzenlendiği çerçeveye göre hareket eder.
- Sukuk ortakları, kârda, sukuğun ihracındaki paylaşım oranına göre, zarar durumunda ise, ortaklık paylarına paylaşım yaparlar.

Faizsiz finansın enstrümanlarından biri olan sukuğun türleri iki başlık altında toplanabilir. İlki ihraç yöntemine göre olanlar; Proje endeksli sukuk, Varlığa endeksli sukuk ve Bilanço endeksli sukuklardır. İkinci olarak ise, İşleyiş şekillerine göre sukuklar; Murabaha sukuk, Mudaraba sukuk, Muşaraka sukuk, İcara sukuk, Selemler sukuk ve İstisna sukuk olarak sınıflandırılmaktadır.

Proje Endeksli Sukuk: İsminde de belirtildiği gibi bir projeyi tamamlamak veya hayata geçirilmesi için ihtiyaç duyulan fonu sağlamak adına yapılan, ihraç edilen sukuk türüdür. *Varlığa Endeksli Sukuk:* Bu tür sukukların ihracının gerçekleşmesi için varlığın, sukuk ihracı için kurulmuş bir şirkete devretmesi ve devrettiği varlık üzerinden ihraç işlemi gerçekleşmesi gerekir. Özünde, bir işletmenin atıl varlıklarının yeniden değerlendirilme ya da varlık üzerinden yapacağı bir yatırım için fon ihtiyacının karşılama isteğidir (Kaya, 2017: 168). *Bilanço Endeksli Sukuk:* Bu sukuk türündeki ana amaç birden fazla projeye eş zamanlı olarak fon bulmaktır. Söz konusu sukuk türünün ihracı için ihraç yapacak özel yetkili şirket fon ihtiyaç duyan şirketlerin bilançolarındaki varlıklar baz alınır ve sukuk ihraç işlemi gerçekleştirilir (Kaya, 2017: 169).

Murabaha Sukuk: Kelime manası olarak murabaha, peşin alınan bir malı vadeli olarak daha yüksek fiyattan (üzerine bir kâr payı konularak) satılması işlemidir. Bu sukuk türünün işleyebilmesi için, Şer' en cevaz verilebilecek, yani alımı-satımı yapılan bir

emtiyanın fiziki ve gerçekten teslim edilmesi gerekir. Bu durum ticaret anlamına geleceği için sukuk işlemi geçerli olacaktır ve cevaz alabilecektir (Kaya, 2017: 171-172).

Muşaraka Sukuk: Sermayenin dağılması hususunda sertifikaları ihraç edeninde payının olduğu bir sukuk türüdür. Kâr oranları önceden taraflar arasında belirlenmiştir. Zarar durumunda ise sağlanan fon oranlarına göre bölüşüm yapılır. Mudaraba sukuğa benzer yapıdadır. Söz konusu sukuk türü, yapılan yatırımlardaki payları gösterir. Bir projenin yeniden revizyon edilmesi ya da yeni bir proje için kullanılır (Dikkaya ve Kutval: 2014: 68; Kaya vd., 2019: 274).

Mudaraba Sukuk: Bu sukuk türünde Mudaraba şartları geçerli olup yatırımcının (sermaye sahibi) sermayeyi koyduğu, fon ihtiyacı olan tarafınsa, bilgi ve becerisi ile, sermayenin yatırım şeklinde değerlendirilmesi ve oluşan kârın önceden belirlenmiş oranlar şeklinde dağıtılmasına dayanan ortaklığın menkul kıymetleştirilmesi işleminden oluşan sukuk türüdür. Prensip gereği İslami kurallara uyulması zorunludur. Ana para ve kâr garantisi yoktur. Zararı sermayedar üstlenir (Kaya vd., 2019: 274; Dikkaya ve Kutval: 2014: 67).

İcara Sukuk: Bu sukuk türü, sahibine bir kira geliri veya kullanım hakkı verir. Finansal veya operasyonel kiralama için kullanılmaktadır. Kolaylıkla yürütülmesi ve kontrol edilmesi kolaylığı sağlar. Menkul kıymetleştirme olabilmesi için varlığın tanımlanabilir ve işletme bilançosunun aktifinde olması gerekmektedir. Süreli olarak mülkiyet türünde uygulanmasının yanı sıra, daimî mülkiyet içinde uygulanabilmektedir (Tunç, 2010: 136).

Selem Sukuk: Gerekli fonun temini için ileri vadeli teslimat satış sözleşmesine bağlanır. Özel Amaçlı Kurum (Special Purpose Institution, SPI) malın alıcısı ve üretilmesi konumundaki taraf ile sözleşme düzenler. İhraç işleminden sonra alınan fon SPI tarafından malı teslim edecek tarafa yönlendirilir. Mallar teslim alındıktan sonra, kârlı fiyattan satılır ve kâr paylaşımı yapılır (Tunç, 2010: 157).

İstisna Sukuk: İstisna, bir malı üretmek veya imal etmek için yapılan bir sözleşmedir. İstisna sukuku, sertifika sahibinin sahip olduğu ürün veya ürünlerin imalı için gereksinim duyulan fonun temin edilmesi adına kiralanen sertifikalardır. Üyelikten sağlanan fonların, Ürünün maliyetini oluşturur. Sertifikaları ihraç edenler ise (üretici ve üyeler), ürünün alıcıları konumundadırlar. Sertifikaya sahip olanlar ürünün kendisine

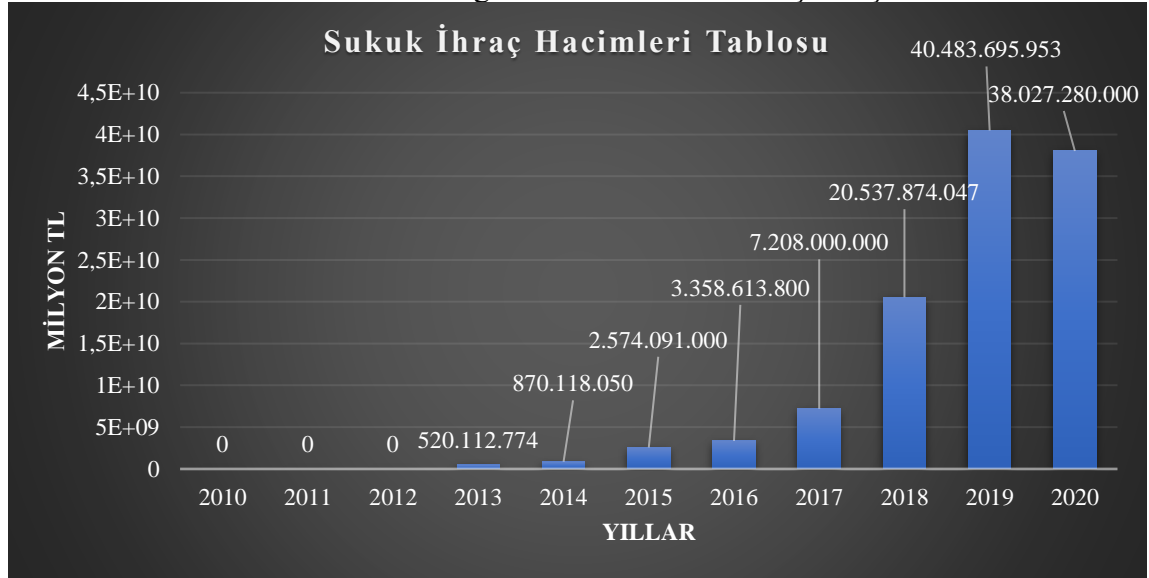
veya satış bedeline sahip olurlar veya paralel istisna satışı ile satış bedelinin sahibi olurlar. Genel olarak büyük hacimli alt yapı projelerinde kullanılır. Selemden farkı ise para peşin verilmez ve teslim tarihinin kesin olmamasıdır (Yılmaz, 2017: 116).

Tablo 1.17.: Türk Katılım Bankacılığı Sisteminin Sukuk İhracının Gelişimi.

Sukuk İhraç Hacimleri Tablosu	
Tarih	Tüm Bankalar
2010	0
2011	0
2012	0
2013	520.112.774
2014	870.118.050
2015	2.574.091.000
2016	3.358.613.800
2017	7.208.000.000
2018	20.537.874.047
2019	40.483.695.953
2020	38.027.280.000

Kaynak: TKBB verilerinden derlenmiştir.

Grafik 1.1.: Türk Katılım Bankacılığı Sisteminin Sukuk İhraç Gelişimi.

Kaynak: (TKBB)

4.10. Diğer Bankacılık Faaliyetleri

Fon kullandırma yöntemleri ve faizsizlik prensibinden dolayı konvansiyonel bankalardan farklılaşan katılım bankaları, konvansiyonel bankalarının yaptığı birçok faaliyeti yerine getirmektedir. Bunlardan bazıları şöyledir (Canbaz, 2018: 269-270; Özulucan ve Özdemir, 2010: 44-45).:

- Her türlü kambiyo işlemleri

- İthalat-ihracat işlemlerinde aracılık faaliyeti
- Teminat mektubu yazmak (Gayri nakdi kredilendirme)
- Cari hesaplı müşterilerine TL ve Döviz cinsi çekler sağlamak
- Türk iş adamları ve sanayicilerinin finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla Türkiye dışından faizsiz fon temin etmek ve değerlendirmek.
- Yatırım, yönetim, teknik ve mal, konularda müşavirlik hizmeti vermek
- Kiralık kasa hizmeti
- Bireysel kredi (Taşıt, gayri menkul vb.)
- Pos ve Kredi kartı hizmeti
- ATM
- Call Center hizmeti

4.11. Katılım Bankacılığının Konvansiyonel Bankalar Açısından Rakiplik veya Tamamlayıcılık Hususu

Katılım Bankaları, Türk mali (bankacılık) sistemine 1980’li yıllarda entegre olup hem kurumsal manada hem de araçsal manada çeşitlenip derinlik kazanması adına gelişen bir finans (banka) modelidir. Konvansiyonel bankaların farklı sebeplerden ötürü mevduat olarak çekemediği, ekonomik sisteme aktaramadığı âtil kalan mevduatları, yasaların belirlediği ölçü ve şekilde kâr-zarar prensibi temelinde söz konusu âtil fonları toplayıp reel kesime aktaran, bu bankaların fonları, Türkiye’de uzun vadede sermaye piyasalarının hem derinleşmesi hem de geliştirilmesine katkı sunabilecek bir risk sermayesi (venture capital) niteliği taşımaktadır (Albaraka, 2015: 39).

Grafik 1.2.: Katılım Bankalarının Sektörden Aldıkları Pay.

Kaynak: (BDDK, TKBB).

Grafik 20'ye bakıldığında Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının Türk Bankacılık Sektöründen aldığı paylar gösterilmiştir. Grafik 20'ye göre katılım bankaları söz konusu yıllar arasında sürekli bir şekilde pastadan aldığı payı giderek arttırdığı görülmektedir. Hali hazırda 35 yıllık bir geçmişi olan katılım bankalarının sektörden aldığı pay yetersiz olsa da giderek artan performansı ile bu payı artıracığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca katılım bankaları reel (üretken) sektörü kullanılabilecek fonların tamamını kurumsal finansman desteği (alım-satım), bireysel finansman desteği, kâr-zarar ortaklığı şeklinde finansal destek sağlayarak konvansiyonel bankaların atıl olarak toplayamadığı fonları ekonomik sisteme enjekte eder. Dolayısıyla bu yönü ile de katılım bankaları, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları olarak Türkiye'de bankacılık sektörünün önemli üçüncü unsuru (sac ayağı) olarak sayılmaktadır. Katılım bankaları aynı zamanda, mevduat ve kalkınma bankalarının birebir aynı olarak yerine getirdiği fonksiyonlarını üstlenen bankalar olarak değil, Türk bankacılık sisteminin tamamlayıcı unsurları olarak ifade edilmektedir (TKBB, 2019: 58).

İKİNCİ BÖLÜM

PERFORMANS KAVRAMI, BANKACILIKTA PERFORMANS, KATILIM VE KONVANSİYONEL BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN BELİRLİ BÜYÜKLERİ BAKIMINDAN MUKAYESE EDİLMESİ

Çalışmanın bu bölümünde performans kavramına ve çeşitlerine değinilecektir. Ardından performans ölçümü ve değerlendirilmesi konusu detaylı olarak tartışıldıktan sonra bankacılıkta performans ölçümü konusuna değinilecektir. Katılım ve konvansiyonel bankacılık sektörleri belirli finansal büyüklükleri ve oranları ile mukayeseli bir şekilde analiz edilecektir.

1.PERFORMANS KAVRAMI VE ÇEŞİTLERİ

Bu kısımda performans kavramı ve çeşitleri hakkında detaylı tartışma yapılacaktır. Ardından performans ölçümü ve değerlendirme süreci hakkında bilgilendirme yapılacak ve son olarak bankacılıkta performans ölçümü konusuna değinilecektir.

1.1. Performans Kavramı

Kavramsal olarak performans, planlı ve amaçlı bir etkinlik sonrasında elde edilen sonucun nitel veya nicel bir şekilde ifadesidir. Diğer bir ifadeyle, önceden sınırları çizilmiş olan bir hedef ya da gayeye ulaşımın seviyesini ölçmektir. Elde edilen sonuç hem mutlak olabilir hem de nispi bir sonuç olarak değerlendirilebilir. Performans seviyesini ortaya koyabilmek için ifade edilen etkinliğin ya da görevin sonuçlarının değerlendirilmesi mecburidir. Değerlendirilecek olan etkinliğin, anlaşılır, ifade edilebilir, objektif ve somut bir şey üzerine inşa olması gerekmektedir. Ölçme sistemi sayesinde değerler var olabilir. Söz konusu değerler ise yeterli veya yetersiz, iyi veya kötü, başarılı ya da başarısız, güçlü veya zayıf gibi ifadelerle yorumlanarak bir performans göstergesi olur (Özer, 2009: 4). Dilimizde Türk Dil Kurumu (TDK)'nın verdiği "Başarım" kelimesi yerine Fransızca kökenli "Performance" kelimesi kullanılmaktadır. (Arıçelik, 2010: 4). Aşağıda performans kavramının çeşitli tanımlarına yer verilmiştir.

- Flapper vd. (1996: 27), performansı şahısların kendilerine verilen görevleri hangi zaman aralığında hangi ölçüde yaptıklarını ifade eden bir kavram olarak tanımlamaktadırlar.

- Performans, amaçlı olarak ve planlanmış bir şekilde yapılan girişimler sonucunda ortaya konan durumu nitel ve nicel bir şekilde ifade eden bir kavramdır. Hizmet sektöründe etkinlik, imalat sektöründe verimlilik ve tutumluluk, genel manada performansı yansıtmaktadır (Kubalı, 1999: 32).
- Performans herhangi bir görevi ya da işi ifa eden bir grup veya bir birey ya da bir kurumun, o ifa ettiği işte amaçlanan sonuca ne derece varabildiğinin nitel ve nicel göstergesi şeklinde ifade edilir. Basit şekilde bir görevde elde edilen başarı derecesi olarak ifade edilir (Okur, 2007: 53).
- Performans, görevin gerçekleştirilmesi ve belirlenen hedef ya da amaçlara ulaşılması perspektifinde, önceden tayin edilmiş ölçütleri de kapsayacak biçimde yapılan düşünce, ürün veya hizmettir (Başdar, 2019: 1).
- Yine farklı bir performans tanımı ise, işletmenin ya da kurumun, önceden planlanmış kurallar ile birlikte herhangi bir görevi ifa etme düzeyi veya meydana gelen sonuçlarıdır (Aslantaş ve Yılmaz, 2020: 329).
- İlk kullanım zamanının takribi olarak 16 yy. dayandığı ve kelime manası olarak ise verilen bir emir ya da görevi ifa etmek, başarmak mahiyetinde kullanılan askeri bir terim olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Balkan, 2019: 13).
- Söz konusu kavram için yapılan bir diğer tanım ise, mevcut kaynakları etkin ve verimli bir şekilde kullanarak önceden ortaya konmuş hedefleri yerine getirme veya ulaşabilme yeteneğidir (Ayaydın ve Bostan, 2021: 125).

Kavramsal olarak performansı sınırlı tutmak zordur. Tanımların çoğundan anlaşılacağı gibi, işletmeler gibi bankalar içinde performans çok önemlidir. Laitinen (2002: 66), performansa yönelik dönemsel bir kıyaslamayı da kapsayan bir tanımlama yapılmasının da bankalar nezdinde performansa ayrı bir katkı yapmıştır. Laitinen, nesneleri aynı dönemler arasında kıyaslamayla hem değerlendirme ölçütlerini hem de hedefleri vurgulamaktadır. Nesnelere işletmelerin tüm faaliyet unsurlarını kapsayabilirken, ölçütler her bir kademede farklı metotların uygulanabilir olmasına olanak tanımaktadır. Hedefler değişiklik gösterebilir (Otley, 1999:364).

Belirlenmiş bir hedefe varıldığında ortaya çıkan nicel ve nitel argümanlar ise performansın araştırma konusudur. Performans böylesine yaklaşımlardan elde edilen

verilerin hedeflenmiş veriler ile ne ölçüde örtüştüğü ortaya koyar (Kaplan ve Norton, 1992).

Görüleceği üzere performans kavramı için yapılan tanımlar birbirinden ufak nüanslarla farklılaşmasına karşın genel mahiyetinde özü itibari ile aynı anlamları yüklenmiş oldukları anlaşılmaktadır.

1.2. Performans Çeşitleri

Performans veya performans derecesi performansın ölçümünde önceden belirlenen hedeflere, ölçümde kullanılan yöntemlere ve önceden belirlenmiş olan amaç ya da hedeflere ulaşmak için ölçülen performansın hangi unsurlar ile yapıldığına göre farklılaşmaktadır. Bu bağlamda performans çeşitleri dört başlık altında incelenebilir.

1.2.1. Mutlak ve Nispi Performans

Kavramsal olarak mutlak performans, işletme içindeki farklı departmanlara, çalışanlara ya da diğer firmaların performanslarına bağlı olmaksızın değerlendirilmesi olarak tanımlanabilir. İşletme içindeki farklı departmanları, çalışanları ya da diğer firmaların performanslarıyla birlikte ele alınıp tanımlanmasına ise nispi performans şeklinde ifade edilebilir (İlgın, 2013: 33; Beycan, 2007: 31-32).

Bu duruma bir örnek verilmesi gerekirse, herhangi bir bankanın, bir şubesi için kredi verme hususunda standart hedef ve oranlar planlaması bir mutlak performans örneği teşkil etmektedir. Söz konusu belirlenmiş olan hedef ve oranlar dönem bitişinde bankanın bünyesinde bulunan tüm şubeler için değerlendirilmesi ve belirlenen ortalamaların altında olan bankaların başarısız olarak nitelendirilmesi de nispi performans örneği teşkil etmektedir (Erdoğan, 2018: 29).

1.2.2. Formüle Dayalı ya da Sübjektif Performans

Bankalarda performans değerlendirme işlemi yapılırken, nicel (sayısal) verilerden faydalanılır. Bankaların ATM sayıları, personel sayıları, aktif büyüklükleri, kullandırdıkları krediler vb. bütün enstrümanlar rakam ve sayılarla gösterilir ve enstrümanların her biri bir performans göstergesidir. Doğru ve kanıtlanabilirliği yüksek olan formüle dayalı performans, bankalar ve işletmeler nezdinde büyük önem taşır. Genel olarak önceden belirlenmiş hedef veya amaçlar önceden formülize bir şekilde belirlendiğinden dolayı, performans değerlendirilmesi de genellikle matematiksel bir

şekilde ifade edilir. Farklı ve çeşitli göstergelerden meydana gelen performans, kendisinin farklı formüllere göre ölçülmesine olanak tanır. Böylelikle formüle dayalı performans değerlendirme sistemi farklı koşullar için hedef belirleme imkânı tanır (Arıçelik, 2010: 11; Beycan, 2007: 32-33).

Tek başına formüle dayalı performans değerlendirmesi yapılırsa, tepe yöneticileri banka nezdinde yanlış sonuçlar doğurabilecek karar alabilirler. Bir bankanın herhangi bir kaleminde (örneğin kredi) sadece rakamsal/sayısal bir yükseliş beklentisinden dolayı, tepedeki yöneticiler, ilerideki riskleri görmezden gelerek makul seviyenin üzerinde riskli gruplar içinde bulunan müşteriler ile çalışmaları, bankanın kaynaklarının verimsiz bir biçimde kullanılması manasına gelmektedir. Dolayısıyla bazı rakamların açıklayamadığı durumlarda sübjektif değerlendirmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Sübjektif yöntemin avantajı formüle dayalı performans yönteminin göremediği faktörleri devreye almasıdır (Hilton vd., 2003: 883; Beycan, 2007: 33).

Sübjektif performans yönteminde ise, banka çalışanlarının ya da bankanın barındırdığı herhangi bir ürünün bankanın kendi imajına kattıkları olumlu değerler olarak ifade edilebilir. Değerlendirme döneminde herhangi bir şubenin kredi miktarı düşük olarak görünebilir. Fakat personelin müşteriler ile olan iletişimi hali hazırda bulunan müşterilerin sadakatini korumayı sağlayan tutumları bankanın hem performansına hem de imajına olumlu katkı yapar. Söz konusu bu olumlu katkının ifadesi sübjektif performans ile ifade edilir. Tam olarak bir sübjektif performans ölçmek çok zordur (Hilton vd., 2005: 904; Arıçelik, 2010: 11).

Sübjektif performans değerlendirme yönteminde bankalar ve işletmelerde performans belirlenirken hatalı bilgi sızıntısı ya da adam kayırmaca durumu oluşabilmektedir. Formüle dayalı performans yönteminde ise daha somut ve gerçekçi sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Aslında her iki yöntemde birbirini tamamlayıcı niteliktedir (İlgin, 2013:34).

1.2.3. Finansal veya Finansal Olmayan Performans

Terim olarak finansal performans, finansal hedeflerin başarı derecesini gösterir. Bunlar, gelir artışı, kâr ve aktif büyüklüğü gibi unsurlar olabilir. Finansal olmayan performans ise, genel manada finansal (parasal) ölçütlerle belirlenemeyen ve ölçülemeyen ayrıca çoğunlukla finansal performansa etki eden unsurları gösterir.

Örgütsel öğrenme, yönetim biçimleri, iş akış sürecinin etkinliği ve müşteri memnuniyeti gibi unsurlar finansal olmayan performansa örnek olarak verilebilir (Girgin, 2011: 16).

Finansal performansın ölçülmesi hem sistematik hem de somut verilerden yola çıkılışı nedeniyle daha kolay ve düşük maliyetlidir. Buna karşın finansal olmayan performansın ölçümünün avantajları kadar dezavantajlarının da olduğu söylenebilir. Finansal olmayan ölçümlerin bir işletme için dezavantajları şunlardır (Hilton vd., 2003: 885).:

- Performans ölçümünün ve destekleyici bilgi sisteminin getireceği yüksek maliyet.
- Raporlama ve performans ölçümlerinin geçerliliğini doğrulamasının yüksek maliyeti.
- Finansal ve finansal olmayan ölçümler arasındaki uygun dengeye karar verme zorluğu.
- Genel performans üzerinde odaklanma yetersizliğine sebep olan çok fazla ölçümden kaynaklanan aşırı bilgi yüklenme tehlikesi.
- Performans ölçümlerinin geçerliliği konusunda uyuşmazlıklarının artması.

Sadece finansal performansa bakıldığında, zaman faktörünün fazlaca önemli olmasından dolayı özellikle bankalar nezdinde bazı sorunlar gündeme gelecektir. Finansal performans, hangi tarz ölçüm tekniği kullanılırsa kullanılsın, gerçekleşmiş verilerden yola çıkılarak yorumlanır. Daha öz ifadeyle finansal performans herhangi bir problemi çoktan var olup ve zarara sebep olduğunda, zarar düzeyinin ne seviyede olduğunu ve ileride hangi önlemlerin alınacağına cevap verilmesine yardım eder. Yalnız, tek başına bir problemin önceden ortaya, açığa çıkarılmasına veya çıkar çıkmaz bir müdahalede bulunulmasına olanak sağlamaz. Söz konusu problemin var olmasına sebep olan unsurların oluşması ile meydana gelen zararın tespit edilmesi ve sonrasında bertaraf edilme süresindeki zaman dilimi çok uzun olmasına karşın, problem ile zarar arasında bulunan zaman boyutu ise çok az bir süre olabilir. Bu yüzden finansal olmayan performans ölçüm ve değerlendirme sistemi çok daha önem kazanmaktadır. Finansal olmayan performans, daha çok finansal yapıdan ziyade işin beşerî tarafı ve müşteriye odaklanır (Arıçelik, 2010: 12).

İşletmelerde tek başına finansal performans değerlendirmenin noksan yönlerinin fark edilmesiyle çok yönlü performans ölçme yaklaşımına geçilmiştir. Çok yönlü performans ölçmede kârlılık, verimlilik, müşteri memnuniyeti, insan kaynakları gibi finansal ve finansal olmayan unsurlar kullanılmaktadır (Elitaş ve Ağca, 2006: 343). Dolayısıyla buradaki sonuç şöyle özetlenebilir, bir işletmenin sağlıklı bir performans çıktısının elde edilebilmesi için hem finansal hem de finansal olmayan performanslarını belli bir balansın içinde ölçülmesi zorunludur.

Genelde firmaların çoğu hem finansal hem de finansal olmayan performans ölçme metotlarını kullanır. Söz konusu performans ölçümü, herhangi birinin seçme problemi değildir. Burada önem arz eden durum performans ölçümündeki amaçlara ve hedeflere varırken, her iki yöntemden hangisinin hangi aşamada, nasıl bir şekilde ve ne zaman kullanılması gerektiğidir (Beycan, 2007: 36).

1.2.4. Dar ve Geniş Anlamda Performans

Performans merkezli bir yaklaşım hem işletme hem de birim içerisinde rekabet ortamı yaratır. Performans dar ve geniş manada tanımlanırken, performansın rekabet olgusunu oluşturduğu birim bakımından değerlendirme yapılır (Hilton vd.2005: 873). Bankada çalışan bir personelin kişisel performansı dar kapsamda performansı temsil ederken, tüm bankanın faaliyeti geniş kapsamda performansı temsil etmektedir. Dar kapsamdan geniş kapsama doğru performans şöyle sıralanabilir (Beycan, 2007: 36; Ilgın, 2013: 35; Arıçelik, 2010, 8, Erdoğan, 2018: 32):

- ❖ Personelin kendi kişisel performansı.
- ❖ Departmanlara veya müdürlüklere ait performanslar.
- ❖ Şube Performansı.
- ❖ Belirli bir bölge ya da müdürlük performansı.
- ❖ Genel müdürlüğün kapsadığı bütün bankaların performansı.

Söz konusu bu sıralama bankanın kendi içinde adeta bir rekabet ortamı oluşturmasına neden olur. Banka söz konusu rekabet ortamını sağlam ve sağlıklı bir şekilde oluşturursa, bankanın performansı bu durumdan olumlu olarak etkilenir. Sıralama unsuru, özelden genele doğru değişebilir. Bir örnek vermek gerekirse, bireyden başlayıp genel müdürlüğe doğru olabilir. Bu durum dar kapsamlı performanstan geniş kapsamlı performansa doğru evrilebilir. Ayrıca dar kapsamlı performanstan geniş kapsamlı

performansa doğru gidildikçe ölçüm maliyetlerinde azalma meydana gelecektir. Çoğunlukla banka bazında performans ölçümünde sayısal verilerden faydalanılmaktadır. Bu verilere ulaşımın kolay ve maliyetsiz olması sebebiyle bankaların geniş kapsamda faaliyetlerinin ölçümü daha hızlı ve az maliyetli olur. Eğer bankaların şube performansları ve kişisel performansları yetersiz olursa, ek iş gücü ihtiyacı hasıl olur ve maliyet artar (Ilgın, 2013: 35, Beycan, 2007: 35-36; Arıçelik, 2010: 9).

Ayrıca performans kültürünün gelişmesi, personellerin kendi günlük işlerinin yanı sıra kurum performansının da sürekli gelişimine pozitif etki yapacaktır (Robson, 2005: 138). Banka performans ölçümünde genel olarak şube ve personel yönlü performans ölçümü yapılmaktadır. Nadiren genel müdürlük veya departman uygulama odaklı performans ölçümü vardır (Erdoğan, 2018: 32). İşletme ya da banka personellerinin performans değerlendirmeleri de performans kapsamına girmektedir. Bireysel performans ölçümüyle ortaya çıkan sonuçlardan biri de personelin bankaya ne kadar katkı yaptığını oransal olarak göstermesidir. Çünkü birey bankanın ya da işletmenin kendisinden istediği görev ve sorumluluğun farkında olduğunda kendi kendisinin gelişimine de olumlu bir katkı gösterecektir (Yenice, 2006: 59).

Banka ya da işletmenin personellerine performansları hakkında bilgi sunması, onların gelişmeleri adına olumlu yönde etki etmesi içindir. Çünkü personellerinin performansları artınca direkt olarak o kurumun başarısı (performansı) da artacaktır (Dilek, 2009: 46-47). Bankalarda şube performansının ölçülmesi, son zamanlarda kârlılığın değerlendirilmesi konusunda çok önemli olmaya başlamıştır. Şubenin performansının başarısı bir bakıma direkt olarak şube yöneticisiyle de alakalı olduğu söylenebilir (Okur, 2010: 64).

2.PERFORMANS ÖLÇÜMÜ VE DEĞERLENDİRME SÜRECİ

2.1.Performans Ölçümü ve Performans Ölçümünün Amacı

Herhangi bir şeyi ölçmedeki amaç, ölçülen şey hakkında bilgi edinmektir. Diğer ölçümlerde olduğu gibi performans ölçmedeki amaçta ölçülen şey hakkında bilgi sağlamaktır. Teknik manada ölçme kelimesinin tekabül ettiği anlam ise, ölçülen nesne, olay ve sonuçların göz ile görülebilecek belirginliklerini temsili olan simgeleri ortaya çıkarmaktır. Bunlar yerine göre sabit, kalitatif, tutarlı, kantitatif hatta karşılaştırmalı ölçü

birimleri veya ölçeklerdir. Misalen, uzunluk birimleri veya büyüklük ölçekleri olarak söylenebilir (Songur, 1995: 35; Akal, 2005: 91; Karaman, 2009: 414-415).

Ölçüm ile bulunan performans skorları hem aynı hem de farklı cinsten nesnelere olabilir. Bu sonuçlar çeşitli dönemler veya içinde bulunulan mevcut dönem içerisinde ya kendi içlerinde ya da birbirleri ile mukayese edilebilir. Mukayese yapılırken hem matematiksel hem de istatistikî yöntemler vasıtasıyla geniş kapsamlı yorumlara bilgilere vakıf olunabilmektedir. (Akal, 2005: 91; Songur, 1995: 35).

Ölçümün nitelik ve kapsam bakımından, ölçülen ya da ölçülecek olan herhangi bir şeyin;

- Önemine göre
- İstenilen bilginin çeşitliliğine göre
- Kesinliğine göre
- Doğruluğuna göre

değişmekte olduğu belirtilmiştir (Songur, 1995: 36; Akal 2005: 91).

Hayatın hemen hemen her alanında ölçüm var olma gelmiştir. İnsanlar her zaman bir ölçüm süreci halindedir. Bu işlem beyinde başlar, beyin bilgiyi toplar, devamında onu inceledikten sonra işler. Bütün yapılan işlerde edinilen bilgilerin tümü ölçüm ve değerlendirme sayesinde kazanılır. Ölçme, hissiyat, düşünmek, saymak, karşılaştırmak veya teknik metotlar ile yapılabilir. Her nasıl yapıldığı önemli olmaksızın bir değerlendirme ile sonuçlanıp bilgi haline gelir (Akal, 2005: 91).

Ölçüm(ler) modern manada yönetim için çok daha fazla önem atfetmektedir. Özellikle, “ölçülen yapılmıştır” ve “ölçemediğinizi yönetemezsiniz” gibi iki önemli söz, ölçümün veya ölçümlerin işletmeler için ne derece önemli olduğunun adeta kanıtı gibidir (Karaman, 2009: 415).

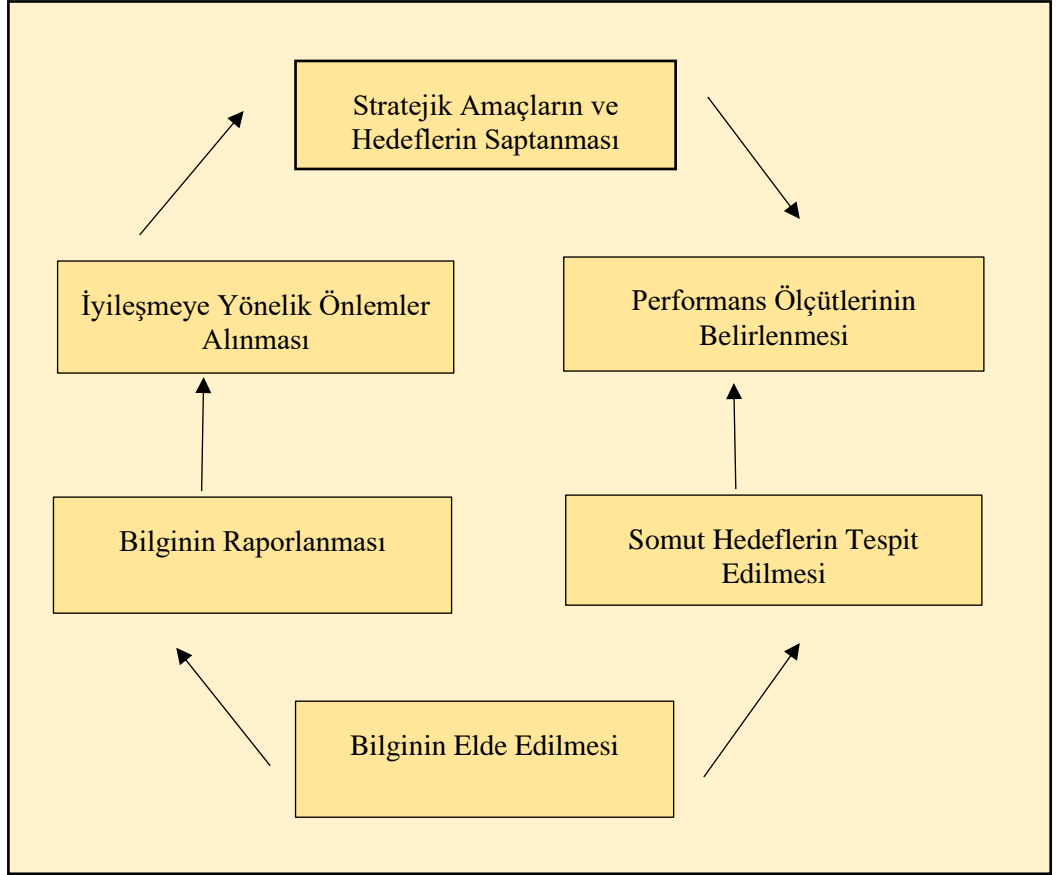
İşletmelerde hem yüksek bir performansın sağlanması hem de daha iyi bir seviyeye gelebilmesinin farklı birçok yolu vardır. Yönetimde ve üretimde çağdaş tekniklerin kullanılması ayrıca yeni teknolojilere başvurulması, eğitim ve öğretim, çalışma koşullarının daha iyileştirilmesi gibi performans ölçütleri de bu yollardan bir tanesidir. Dolayısıyla küresel çapta ürün ve hizmet sektöründe performans ölçümlerine yaygın bir biçimde gereksinim duyulmaktadır (Karaman, 2009: 415).

Kavramsal açıdan performans ölçümü; herhangi bir faaliyet ya da program, girdi/çıkıtı ve ortaya çıkan sonuçların mukayeseli bir biçimde değerlendirilmesi sürecidir. Yapılan mukayeseli değerlendirme, hem performansı ölçülen unsurun zaman sürecindeki performansını değerlendirmede kullanılabilir hem de söz konusu unsurun yaptığı işlerin benzerini yapan unsurlar arasında da gerçekleştirilebilir (Maliye Bakanlığı, 2007: 83).

Performans ölçümü, bir kurum, örgüt veya işletmenin ya da ölçülen şeyin önceden belirlenmiş gayelere ve menzile göre vuku bulan ürün ya da hizmetin ya da sonuçların beraber değerlendirilmesi için uygulanan analitik bir süreç olarak düşünülebilir. Teknik bir şekilde ifade edilirse, herhangi bir kurum veya işletmenin kullandığı kaynak, ortaya çıkardığı ürün ve hizmetleri, elde ettiği sonuçların düzenli takibi için sistematik bir şekilde verileri toplayıp, analiz edip, raporlama sürecidir. Uygulayıcılar açısından değerlendirildiğinde ise, bir kurum ya da program dahilinde yürütülmekte olan faaliyetlerin rakamsal olarak belirlenmesi şeklinde tanımlanabilir (Sayıştay Performans Raporu, 2003: 9).

Kavram, işlem ya da ürünlerin veya hizmetlerin yapılmasında verilen görevlerin ne şekilde gerçekleştirildiğinin bir program ile tarafsız bir biçimde ölçme metodu olarak da tanımlanabilir. (Maliye Bakanlığı, 2007: 83). Şekil 2.1.'de performans ölçümü aşamalarına yer verilmiştir.

Şekil 2.1.: Performans Ölçümü Evreleri.

Kaynak:(Sayıştay Performans Raporu, 2003: 12).

Bir kurumun veya işletmenin başarısı ile sürekliliği, onun performansı ile yakından ilgilidir. İyi yönetici, yönettiği işletmenin performansını etkin olan bir performans ölçüm sistemi ile ulaştığı veriler, sonuçlar sayesinde izler. Ölçüm(ler) ile elde edilen bilgiler hem çalışanların hem de yöneticilerin davranışlarına yön veren önemli araçtır. Dolayısıyla ölçüm(ler) öznelidir (Karaman, 2009: 415).

Performans ölçümü sistemselsel olarak döngüsellliği ve planlı çalışmayı kapsar. Performans ölçümü nihayete ulaştığında ise, kurum, işletme veya örgütün hem eksikliği hem de gelişim durumu ve kapasite hacmi de belirlenmiş olur. Performans ölçüm sisteminin başarı sağlaması için gerekli olan nitelikler:

- Üst yönetimin istekliliği ve kârlılığı
- Doğru hedef belirlenmesi
- En uygun yöntemin seçilmesi
- Hedeflere ulaşma kapsamında grupların belirlenmesi
- Doğru faaliyet alanı seçilmesi

- Önceliklere göre sıralaması

olarak sayılabilir (Ege ve Şener, 2013: 108-109).

Kurum ya da kuruluş veya işletmenin gerçekleştirmiş olduğu faaliyetlerde belirlenen sonuçlara ulaşip ulaşılmadığı, verimli, etkin ve tutumlu olarak sonuçlanıp sonuçlanmadığı mevzularında hükme varılması noktasında performans ölçümü önem seviyesi yüksek bir araç görevi görmektedir (Sayıştay Performans Rehberi, 2003: 9).

Şekil 2.2.'de bir performans ölçümünde elde edilen bilginin aşağıdaki tarzda soruların cevabını araştıran yöneticilere cevap vermesi ve bir katkı görevi sağlaması beklenir.

Şekil 2.2.: Performans Ölçümünün Cevaplaması Gereken Sorular

Hedef Nedir?
Arzulanan ve elde edilen sonuçlar nelerdir?
Başarılı olduğunu nasıl anlıyorsunuz?
Söz konusu başarı verimli, etkili ve tutumlu bir şekilde mi elde ediliyor?
Üretilen hizmetler müşterileri ve paydaşları ne derece tatmin ediyor?

Kaynak:(Sayıştay Performans Raporu, 2003: 9; Maliye Bakanlığı, 2007: 84).

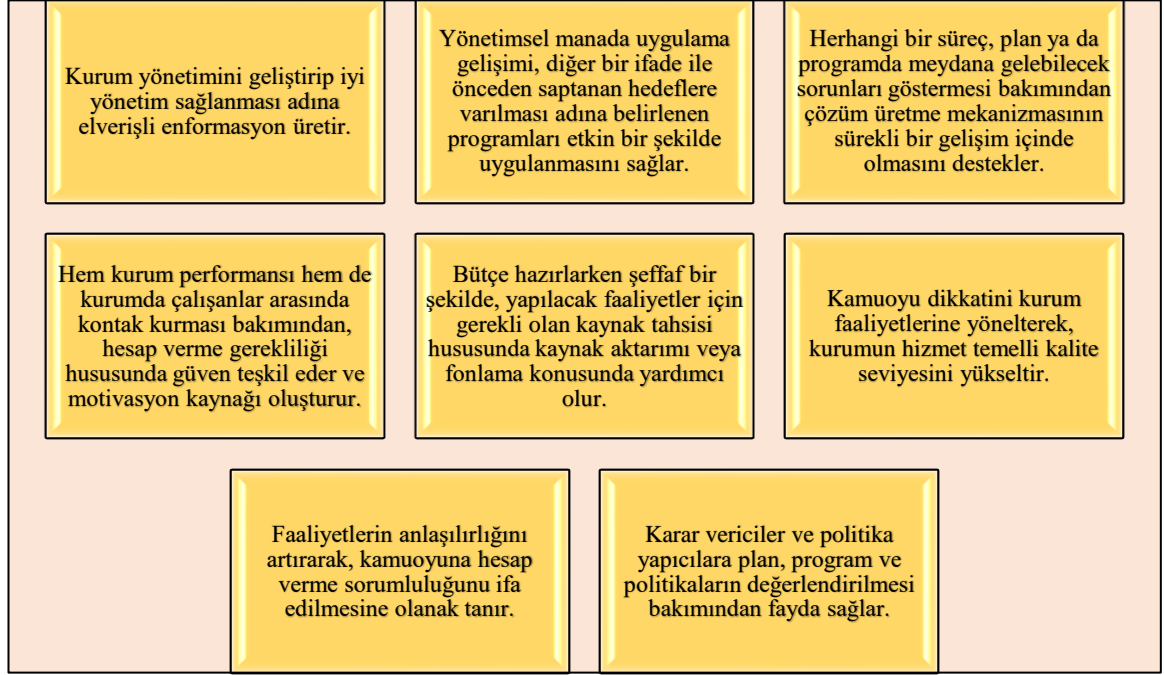
2.2. Performans Ölçümünün Sağladığı Yararlar

Hem hesap verme yönündeki mekanizmayı oluşturmasıyla hem de yaygın bir şekilde günümüzde kullanılan bir yöntem aracı olması hasebiyle performans ölçümünün önemi her geçen gün artmaktadır. Ölçüm sonrası ortaya çıkan bilgi, bir yandan kurumun yönetimi bakımından daha etkin olmasına diğer yandan ise dışarıya hesap vermede gerçekleştirilen raporlamaya katkı sağlar (Sayıştay Performans Raporu, 2003: 10). Başka bir yönüyle performans ölçümü, kaynakların ne derecede maliyetlerini etkinleştirilip etkinleştirilmediği, kurumsal manada doğru yolda olup olmadığını ve ne tarafa yönelim içinde olduğunu yansıtmaktadır. Söz konusu ölçüm, yöneticiler için doğru

karar almada bir erken uyarı sistemi işlevi göstermesinin yanı sıra, bilgiye dayalı bir karar alma hususunda da bir alt yapı oluşturmaktadır (Maliye Bakanlığı, 2007: 85).

Performans ölçümünün sağladığı yararlar Şekil 2.3.'de şöyle ifade edilebilir:

Şekil 2.3.: Performans Ölçümünün Sağladığı Yararlar

Kaynak: (Sayıştay Performans Raporu, 2003: 10-11; Maliye Bakanlığı, 2007: 86).

2.3. Performans Değerlendirme Süreci

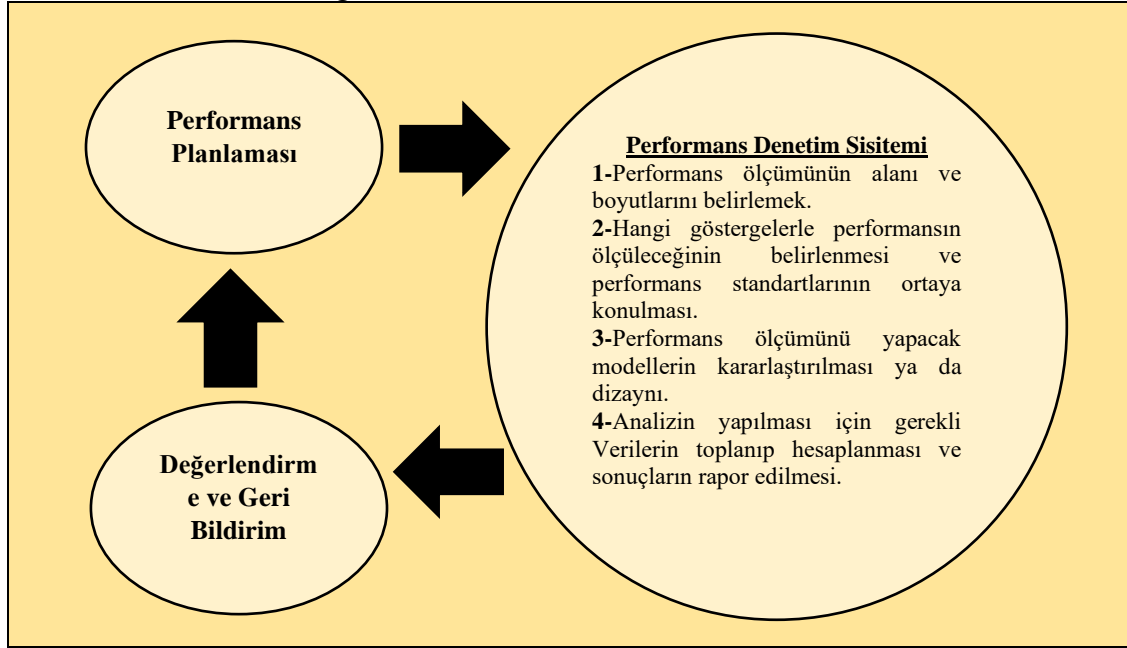
Performans Değerlendirme süreci, isminden de anlaşılacağı üzere bir değerlendirme sürecini kapsamaktadır. Bu süreç, performans ölçümünü de içine alan kapsamlı bir durumdur. Kurum ya da işletme, eğer sağlıklı ve tutarlı bir performans ölçümü ve değerlendirme sistemine sahipse, sürdürülebilir kârlılık ve sürdürülebilir bir büyümenin gerçekleşmesi ortaya çıkacaktır (Karaman, 2009: 417).

Işığışık (2008), söz konusu bu süreç, değerlendirmesi yapılacak kurum veya şirket biriminin ve çalışanlarının hem içinde buldukları mevcut halleri hem de ileride mümkün olacak potansiyel durumlarını değerlendirme yönelik çabaları oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin doğal bir sonucu olarak gittikçe kompleks bir yapıya bürünen ekonomiler için düzgün, sağlam ve istikrarlı bir performans ölçümü ve değerlendirmesi adeta bir zaruret halini almaktadır. Sürecin doğru yapılabilmesi için hem tarafsız bir değerlendirme yapılmalı hem de bu değerlendirmenin yapılabilmesi için düzgün ve doğru veriler toplanıp analiz edilmesi gerekmektedir (Akyıldız, 2019: 64).

Amaçlar performans değerlendirme sürecinin başlangıç noktasını oluşturur. Performans değerlendirme sistemi bazen bütün istenilen amaçlara ya da hedeflere yönelik sağlıklı sonuçlar veremeyebilir. Dolayısıyla değerlendirme unsuru ne maksatla gerçekleştirilecekse, o maksada has amaçların ortaya konması gerekir. Bu amaçlarında şüphesiz başarılabılır düzeyde olması gerekmektedir (Bingöl, 2003: 284). Şekil 2.4.'te performans değerlendirme sistemi ana hatlarıyla görülmektedir:

Şekil 2.4.: Performans Değerlendirme Sistemi

Kaynak:(Beycan, 2007: 26).

2.4.Performans Planlanması

Bir süreci başlatabilmek için, belli başlı adımların atılması lazımdır. İlk adım, başlatılacak herhangi bir sürecin gerçekten geçerli olup olmadığını ortaya koymak ve bundan elde edilecek faydayı belirtmek gerekir. İkinci adım, misyon, amaç, hedef ve politikalara göre makul olarak bu süreci hazırlamaktır. Diğer bir adım, söz konusu sürecin devamlılığı adına maliyet-personel-zaman gibi gerek duyulan kaynakları temin ederek hem yöneticilere hem de çalışanlara geniş çaplı bir eğitim verilmesidir. Sonrasında bu durumdan maksimum yararı elde etmek için stratejik yönetim ve planlama doğrultusunda performans değerlendirilmesi ele alınmalıdır. Performans planlaması ile açık bir şekilde tüm kurum içinde varılmak istenen durumlar açık olarak izah edilir. Ayrıca bu adımlar kuruma benimsetilerek, ilerideki amaçlara ulaşmak adına gereken her türlü kararın

alınması, stratejilerin oluşturulması, yöntem ve programların belirlenmesi sağlanır (Çakmak ve Ocaklı, 2006: 215).

Performans planlaması, performans ölçüm sürecinin en önemli bölümüdür. Bu bölümde performans ölçülecek şirketin veya kurumun, performansının ileri düzeye taşınabilmesi için karar almada kullanılan ve mevcut performansın hem gerçek hem de detaylı bilgileri sağlanır (Dilek, 2009; 47).

Planlama, bir kurumun tamamında muhtelif amaçlar belirleyerek, söz konusu belirlenen amaçlara varmak için gereken stratejileri, programları ve etkinlikleri belirleyen karar alma mekanizmasıdır (Akal, 2005: 79). Bir performans değerlendirmesini yapabilmek için ve beklenen faydalarını görebilmek için, düzgün ve sistematik bir planlamanın yapılıp, bunun belirli bir süre takibi gerekmektedir. Bu planın önceden belirlenen amaçlara varabilecek şekilde yapılması ve yöneticilerin bu plana güven duymaları ön koşuldur (Bingöl, 2003: 284-285).

Burada performans ölçme ve değerlendirme bakımından amaç ve beklentiler netleştirilir. Bir performans değerlendirmesinin, herhangi bir bankaya ya da kuruma sağlayacağı değerler ile teorik olarak kuruma nasıl uygulanması gerektiği konusu tartışılır. Yine bu bölümde geçmişteki veriler vasıtası ile rakip kurumların durumları “dinamik” bir yol mu izlenecek, yoksa mevcut dönem ve amaçlar üzerinde “statik” bir yol mu izleneceğinin planlaması tartışılır (İlgin, 2013: 38; Arıçelik, 2010: 22).

2.5. Performans Değerlendirmesi

Performans değerlendirmesi, günümüzde kurumlar için adeta vaz geçilmez bir durum haline dönüşmüştür. Performans değerlendirmesi hem kurumun hem de kurum içi personelin yönetilebilir olması ve gelişim göstermesi, kurumun üretmiş olduğu hizmet ürünlerinin kalitesinin artırılmaları bakımından gittikçe önemli hale gelmektedir (Bakan ve Kelleroğlu, 2003: 104-106).

Performans değerlendirmesine kurumsal açıdan bakıldığında, kurumu bir bütün haline getiren birim, takım ve personellerin oluşturduğu performans yekününden daha fazla bir performans skalasını kapsamaktır. Bunun yanı sıra, kurumların hesap verebilirliği ve şeffaflığı da verimliliğin ön koşulu olarak benimsenmektedir. Kurumsal performans ortaya koyabilmek için belirlenen kriterler, kurumların kendi aralarındaki

rekabet unsurunu oluşturan mal ve hizmetleri kapsamaktadır (Akdeniz ve Durmaz, 1998: 86).

Performans değerlendirmesi, aslında performans ölçümü ile girift bir yapı içerisinde olmakla birlikte iki unsurda farklı işlevleri kapsamaktadır. Performans değerlendirmesi, bir kurumun performansının daha fazla artırılması için atılması gereken adımlara işaret etmektedir. Performans ölçümü ise, önceden belirlenmiş amaç veya hedeflere ne derece varılıp varılmadığı konusunda mevcut anda kurumun fotoğrafını yansıtmaktadır. Performans ölçümü ile herhangi bir şirketin başarılı ya da başarısız olduğu hakkında bir karar verilememektedir. Bir kurumun başarılı ya da başarısız olduğu kanaati ancak ölçüm sonrası yapılan detaylı performans değerlendirmesi ile belirtilebilir (Tunçer, 2003: 90).

Bu bölümde önceden belirlenmiş hedefler ve amaçlar için yapılan çalışmalar neticesinde bir şirketin elindeki veriler ile birlikte yapmış olduğu performans analizi ve bu analiz neticesinde ortaya çıkmış olan bir çıktının/sonucun detaylıca açık ve şeffaf bir biçimde kurumun bütünü kapsayarak değerlendirilmesi safhasına geçilir. Burada elde edilen sonuçlardan hareketle kurumun geçmişte nerede olduğu, mevcut zaman diliminde ne durumda olduğu ve gelecekte nerede olacağı hakkında elde edilen çıktılar üzerinde müzakereler yapılır. Önceden belirlenmiş hedeflere ne derece varıldığı, kaynaklar etkin, verimli, sağlıklı olarak kullanılmış mı? Personeller verilen görevleri ne kadar yüksek oranda gerçekleştirdiği ve kurumu ne ölçüde etkilediği ve başarı oranını ne kadar artırdığı hususunda tartışmalar yürütülür.

3.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ÖLÇÜMÜ

Bankaların bütün birimleri için performans ölçümü yapılmaktadır. Bir bütünlük sağlaması açısından bankaların bütün birimlerinin performansının ölçülmesi ve değerlendirilmesi çok önemlidir. Bu sayede yöneticiler sürekli ve detaylı bilgi akışını elde edebilmektedir. Dolayısıyla bu bilgiler ile bankaların etkinlikleri, performansları ve bankaların kendi iç dinamiklerinin, performanslarının artırılması adına faaliyet yürütülebilmektedir.

Bankalar ileriye dönük projeksiyon stratejileri ve herhangi bir yatırım kararı alacakken, elde edilecek kâr ya da zararı ve kaynak maliyetlerini tespit etme konularında performans çıktılarına göre hareket ederler. Söz konusu ölçüm sonuçlarına göre kararları

alma noktasında kaynakların, etkin, verimli, doğru ve kârlı mı? sorularına karşı cevapları bulmaya çalışırlar (Karaman, 2009: 415).

Burada ileriye dönük bu kararları alırken, bankaların/işletmelerin kârlılık yapısını odak noktası yapan bütçe ön plana gelmektedir. Bütçe oluşturulurken, bankanın sergilediği gelişim durumu ve amaçları gerçekleştirme başarısı veya kabiliyeti (matematiksel olarak oranları) ön planda tutulmaktadır. Bütçelemenin gerçekçi olabilmesi için, performans ölçümü ve ölçüm sonrası değerlendirmenin sağlıklı, sağlam ve doğru yapılması esastır (Baybaş Arslanel, 2018: 47).

Performans ölçümü bankaların insan kaynakları içinde kullanılmaktadır. Performans ölçümü sonrası değerlendirme yapıldıktan sonra başarı varsa, personel ödüllendirilir. Eğer bir eksiklik görülürse, eğitimler sayesinde desteklenmeye çalışılır (Yümlü, 2017: 28).

Performans ölçümü bankalarda finansal tarafı haricinde denetim ve gözetim alanıyla da ilgilenmektedir. Küresel çapta ekonomik birimleri ve sistemleri etkileme kapasitesi olan bankaların bütün faaliyetleri yasalarla düzenleme altındadır. Kamu otoriteleri tarafından bankalar iç ve dış denetime tabilerdir. Başlıca bağlı oldukları organlar, BDDK, TBB, TKBB, TCMB, TMSF'dir. Bankalar, personel bazlı, bölge bazlı, şube bazlı ve genel müdürlük bazlı denetimlerin yanı sıra genel ekonomik sistemi takip açısından da performans ölçümü ve denetimi yapılabilir (Akyıldız, 2019: 72).

3.1.Bankacılık Sektöründe Performans Ölçümünün Önemi

Herhangi bir kurumun sürdürülebilir olması ve başarı göstermesi tamamen kurumun kendi performansına bağlıdır. Kurumun kaynaklarını etkin ve verimli kullanması ve dolayısıyla performansının yüksek olması aynı zamanda, toplamda elde edilecek başarının o derece fazla ve tatminkâr olmasına neden olacaktır. Dolayısıyla başarı ve sürdürülebilirliğin olması performans takibine bağlıdır. Bu perspektiften bakıldığında anlaşılıyor ki kurum yöneticileri nerede olduklarını görebilmeleri için performans ölçümü yapmaları gerekmektedir. Günümüzde bankalar başarılarını ve performanslarını artırmak için çokça kaynak ve çaba sarf etmektedirler. Banka mudileri ve bankalara kredi sağlayan kuruluşlar haklı olarak bankaların finansal durumları hakkında bilgi sahibi olmak istemektedir. Bu durumda bankaların finansal tabloları incelenmelidir. Diğer yandan banka risk almak demektir. Dolayısıyla bankalar ve

paydaşları hedefledikleri kârlılık, büyüklüklere ulaşmak için bankalara kaynak sağlayan kuruluşların isteklerini yapmak zorundadır. Bundan dolayı bankalar finansal performans değerlendirmesi yaparken kârlılık ve risk analizi de yapmaları gerekmektedir (Yümlü, 2017: 3-4).

Bankalarda performans analizinin önemi, bankaların, banka dışı işletmelere göre kendine has özellikleri ve yapılarından kaynaklıdır. Banka performansını etkileyen ve önemli olan unsurların en başında bankaların ekonomik işlevleri ve faaliyetleri (finansal aracılık gibi...) gelir. Bankalarda performansı etkileyen diğer önemli unsur, mudilere sunduğu hizmet ve işlemlerin niteliğidir (parasal birikimleri mevduat adı altında toplamak gibi...). Banka performansında önemli olan diğer unsur, bankalardaki risklerin (kredi ve operasyon riskleri gibi...) çeşitliliği ve fazlalığıdır.

Bankalarda performansı ölçmek için tespit edilen kriterlerin, banka yapısına uygun olması elzemdir. Amaçlar ve hedefler, bankacılık sektöründeki diğer finansal kurumları mukayeseye fırsat tanıyacak biçimde olmalıdır. Ayrıca ölçüm detaylı yapılmalı, personeller teferruatlı bir şekilde bilgilendirilmeli, ölçüm sürecinin de adil bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir. Geri bildirim ve iyileştirme ise hızlı ve sürdürülebilir bir şekilde yapılmalıdır (Uyargil, 1994: 74).

Sadece finansal verilerden yola çıkarak yapılan performans değerlendirmesi çok tatmin edici gözükme de eski dönem finansal veriler; sektör ortalamaları ya da rakiplerin finansal verilerinin mukayese edilmesi banka performansları hakkında iyi enformasyon edinimi sağlayabilmektedir (Gavurova vd., 2017: 853).

3.2.Banka Performansını Etkileyen Faktörler

Genel manada bankaların kârlılıkları, aktiflerinden sağlanan kârlar ile pasiflerin maliyetleri ve yasal yükümlülükler toplamının farkı şeklinde ifade edilir. Yazında bankaların kârlılıkları, mikro (içsel), makro (dışsal) faktörlerin işlevi şeklinde vurgulanmaktadır. Mikro faktörler, gelir tablosu ve bilançoda var olan hesaplardan meydana gelmektedir. Dolayısıyla mikro veya bankanın kendisine has değişkenler olarak ifade edilir. Makro faktörlerde, bankanın yönetimi dışında kalan, ama finansal kurumların performanslarına sirayet edebilen ve etkileyebilen aynı zamanda kanuni şartları içeren etmenlerdir. (Gülhan ve Uzunlar, 2011: 343).

Genel olarak bankaların kârlılıkları ve finansal performansını etkileyen etmenler çok çeşitli şekilde sınıflandırılmakla beraber, aşağıda bu etmenlerin en çok kullanılanlarına (Sermaye Yeterliliği, Likidite ve Kârlılık, Alternatif Dağıtım Kanalları (ADK) ve Teknoloji Kullanımı, Personel Kalitesi, Kaynakların Verimli Kullanımı, Risk Yönetimi) özet olarak değinilecektir.

3.2.1.Sermaye Yeterliliği

Bankacılık kanununa göre, sermaye yeterliliği bankaların bankacılık faaliyetlerini ifa ederlerken oluşabilecek risk ya da risklere karşı yeterli düzeyde sermaye (öz kaynak) miktarına haiz olmalarını ifade etmektedir (TBB Bankacılık Kanunu Yayını, 2020: 46). Sermaye yeterliliği rasyosu, bir birim sermaye karşılığında ne kadar risk alındığını veya riske maruz kalınacağını ifade etmesinin yanında matematiksel oran şeklinde hesaplanmaktadır. Küresel olarak kabul edilen ve halen yürürlükte olan sermaye yeterliliği oranı %8 olarak belirlenmiştir (Candan ve Özün, 2006: 6-7).

Bankaların kredibilitesi (güvenilirliği) sermaye yapıları ile aynı yönde hareket etmektedir. Eğer bir bankanın sermaye yapısı güçlü ise, o zaman derecelendirme (rating) kuruluşlarından yüksek not alma imkânına sahip olur. Bu durumdan dolayı hem uluslararası hem de ulusal piyasalarda ucuza borçlanma imkânını kazanır. Dolayısıyla bu durum, banka performansını hem artırır hem de etkiler. Tek bir banka perspektifli bakmayıp, eğer ülkede bulunan bütün bankaların sermaye yeterlilik oranları yüksek olması, ileride oluşabilecek sistemik bir banka krizi riskini düşürür. Banka sermayesinin sadece oluşan büyük çaplı krizleri karşılayabilecek kadar olması arzu edilen bir durum değildir. Aksine söz konusu krizden oluşan zararlar karşılandıktan sonra geriye kalacak olan sermayenin bankacılık faaliyetlerini devam ettirebilecek kadar olması beklenir (Arıçelik, 2010: 28-29; Dietrich ve Wanzenried: 2014: 341; Pasiouras ve Kosmidou, 2007: 226).

3.2.2.Likidite ve Kârlılık

Likidite, bankaların zamanı geldiğinde ödeme yapabilme mahiyeti ya da muktedirliği şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu ödemeyi banka ya kendi kasasında var olan paradan, merkez bankası veya diğer bankalarda bulundurulmuş vadesiz mevduat hesaplarından ya da her an nakde çevrilebilecek unsurlardan yapabilmektedir. Bankaların nakit giriş ve çıkışlarında oluşabilecek herhangi bir dengesizlik durumu, bankaların

taahhütlerini yerine getirememe ihtimalini oluşturur. Bu durum ise likidite riski şeklinde tanımlanmaktadır. Bankaların yönetim departmanının hem taahhütleri yerine getirmesi açısından hem de fazla likit bulundurma konusunda bir denge kurmaları şarttır (Köse, 2018 :51).

Likidite, bir bankanın mevduat hesabı müşterisinin talebi doğrultusunda onlara ödeme yapabilme ve borç istediklerinde ise, onlara kredi verebilme kapasitesinin yeterli düzeyde olup olmadığını da yansıtmaktadır.

Bankaların taahhütlerini ifa edemeyecek durumda olması veya karşılayacak araçlardan yoksun olması, bankanın likidite riski ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Oluşan bu risk, kısa dönem taahhütlerin karşılanması noktasında kısa dönem varlıklarının yetersiz kalması durumundan kaynaklanmaktadır. Bankalar, ekonominin iyi olmadığı zamanlarda özellikle likit olmaya daha çok özen göstermektedirler. Böylesi durumlarda bankalar, likit kalma hususunda kredi verme faaliyetlerine sınırlama getirmektedirler (Altuntaş, 2006: 57).

Likidite, diğer yandan kârlılığa da etki eden bir unsur olabilmektedir.

Bankalar kâr maksimizasyonu amacı doğrultusunda hareket eden kurumlar olduklarından, bütün faaliyetleri kârlılıklarını yükseltmeye yöneliktir. Öz sermayesi ve likiditesi yüksek olan bankaların kârlılık durumunun da yüksek olduğu gözlemlenmektedir. Söz konusu bu durum yatırım kararlarına büyük ölçüde etki etmektedir. Yatırımcılar karar verme aşamasında, kârlılığı fazla olan bankaları seçmektedirler. Bunun sebebi ise, bir bankanın kârlılığı yüksekse, o bankanın likit durumu ve öz sermayesinin yüksek olmasıdır (Akyıldız, 2019: 70).

Türkiye'deki bankaların bilançolarına göz atıldığında, bilanço aktiflerinde uzun dönemli krediler, bilanço pasiflerinde kısa vadeli mevduatlar ağırlıklı olarak yer almaktadır. Bunun manası, bankalarda mevduat sahibi olan mudiler kısa dönem, yatırımcılarınsa hem belirsizlik hem de enflasyon gibi sebeplerden dolayı uzun dönem vadeyi tercih etmeleridir. Türk bankacılık sisteminde aktif ve pasiflerdeki bu dengesizlik (uyumsuzluk) sebebi ile bankalar, likidite riskine karşı daha hassas durumdadırlar. Likidite riskinin iyi yönetilmesi bankanın kârlılık yapısını da olumlu etkileyebileceğinden doğal olarak banka performansı da artacaktır.

3.2.3. Alternatif Dağıtım Kanalları (ADK) ve Teknoloji Kullanımı

1990'lı yılların ikinci yarısının bitimiyle beraber bankacılık sektörü hızlı bir büyüme ivmesi kat etmeye başlamıştır. Teknolojideki ilerlemeler ile birlikte teknoloji alanına yatırımlarda yapılmıştır. Yapılan bu yatırımlar sayesinde önceleri bankaların şubeden verdikleri hizmetlerin hepsi telefon, internet gibi çeşitli teknolojik araçlarla sunulmaya başlanmıştır. Günümüzde Türk bankaları bankacılık sektöründe sundukları teknolojik hizmetler sayesinde Avrupa bankaları ile uluslararası arenada rekabet edebilir bir konuma sahip olmuştur. Bu platformlara yapılan teknolojik yatırımların asıl amacı, mudilere sunulan hizmetleri, çeşitli ADK'lar ile sunarak hem işlem maliyetini düşürmek hem de performanslarını ve kârlılıklarını artırmaktır (Kale, 2009: 99). ADK'larda sunulan hizmetlerin işlem maliyetleri şubelerin işlem maliyetlerinden daha düşük olması hasebiyle teknolojik gelişmelerin bankacılık sektöründe performansa olumlu yönde katkısı olmaktadır.

3.2.4. Personel Kalitesi

Personel kalitesi, beşerî sermaye alanına girmektedir. Beşerî sermaye kavramsal açıdan bakıldığında, herhangi bir insanın doğuştan ona bahşedilen yetenek ve kabiliyeti ile eğitim hayatı boyunca gösterdiği gelişim ve nitelikler şeklinde ifade edilebilir.

Bankalarda bir hizmet üretimi yapan kurumlar olduğundan, odak noktalarında insan (hem personel boyutu olması hem de müşteri boyutunun olması) önemli bir boyut taşımaktadır. Beşerî sermaye/personel unsuruna mikro perspektiften bakıldığında bankalara/işletmelere katkı sunması, makro cepheden bakıldığında ülkenin kalkınmasında etki ettiği görülmektedir. Bankaların en üst kadrosundan en alt kadrosuna personelinin eğitim, kültür seviyesi ve mesleki bilgi kabiliyeti yüksek olan, yeniliklere açık ve finansal gelişmelere uyum sağlayabilecek nitelikte olması bankalar açısından kârlılık ve performanslarını büyük oranda etkileyip geliştirecektir (Arıçelik, 2010: 25; Köse, 2018: 47). Banka yönetiminin sahip olduğu beşerî sermaye unsurunu en etkin ve verimli bir şekilde istifade ederek onları yönetmesi ve geliştirmesi gerekmektedir.

3.2.5. Kaynakların Verimli Kullanımı

Hem ulusal hem de uluslararası boyutta aracılık görevini yerine getiren bankaların, kaynak tahsisini yapabilmeleri için bankacılık sisteminin etkin ve verimli olması ekonomik açıdan önemlidir. Dolayısıyla bankacılık sektörü, ekonomilerin

gelişimi hususunda merkezi bir konumda yer almaktadır (Güneysu vd., 2015: 37). Bankaların hem etkin hem de verimli olarak çalışmaları sırf kendileri için değil, mudiler ve ekonomi açısından da büyük önem taşır (Acar vd., 2015: 1).

Aktif kârlılığı üzerinde önemli ağırlığı olan temel unsur verimliliktir. Dolayısıyla bankalar faiz dışı giderlerini sınırlayabildikleri ölçüde maliyetlerini etkili olarak yönetebilirler ve bu durumda kârlılık ve performanslarına olumlu sirayet eder (Poyraz, 2012: 47). Kaynakların verimli kullanılması hem etkinliği hem de verimliliği yansıtmaktadır. Maliyet unsuru, [faiz dışı gider/toplam aktif] formülü ile hesaplanmaktadır. İyi duruma getirilmiş yönetim verimliliğinin neden olduğu maliyetlerdeki düşüşlerin banka kârlılık ve performansını artırması beklenmektedir (Goddard vd., 2013: 347; Athanasoglou vd., 2008: 128).

Kale (2009)'a göre, üç farklı unsur bankalardaki kaynakların etkin ve verimli yönetimine etki eder:

1. Kaynağın TL veya döviz olması hususu
2. Maliyetli ya da maliyetsiz olması hususu
3. Vadesine göre istikrarlı veya istikrarsız olması hususu

İlk olarak, bankalar Türkiye'de TL'nin döviz karşısındaki durumuna göre yabancı para kaynaklarına yönelebilirler. Kur farkından kaynaklı riske maruz kalma durumları olmasına rağmen, bu durum kârlılıklarını olumlu yönde etkileyebilmektedir (Küçükbaşakçı, 2004: 76). İkinci olarak, Kaynakların maliyeti hususudur ve bu durum en önemlisidir. Vadesiz mevduat, ithalat transfer emirleri, ödeme emirleri ve bloke hesaplar bankalar nezdinde zor bulunan ve maliyetsiz kaynak olarak nitelendirilmektedir. Vadeli mevduat ve bankaların kendileri için temin ettikleri krediler ise bankalar nezdinde maliyetli kaynak unsuru olarak ifade edilmektedir. Üçüncü olarak ise, bir yandan mevsimsel olarak gelişen para talepleri diğer yandan faiz oranlarındaki farklılıklar gibi dalgalanmalardan etkilenme durumları ise banka kaynaklarının istikrar durumlarını yansıtmaktadır. Bu kaynaklar, mevduat gibi istikrarlı kaynaklar olarak nitelendirilirken, İnterbank ve yerli banka piyasasından temin edilen krediler ise istikrarsız kaynak şeklinde ifade edilmektedir (Arıçelik, 2010: 36). Dolayısıyla bu sebeplerden ötürü bankaların kaynak verimliliği ve etkinliği (kaynak maliyeti) ve aktif-pasif dengesinin yönetilmesi

konularındaki mahirlikleri kendileri için hem kârlılıklarına hem de performanslarına direkt olarak etki edebilecek unsuru teşkil etmektedir.

3.2.6.Risk Yönetimi

Bankalar, para piyasasında aracılık fonksiyonunu gerçekleştirdiğinden fiyat oynaklıklarına karşı hassas olan ve satın alma gücü düşebilen finansal unsurlarla çalışırlar. Fiyatlardaki farklılaşmalar neticesinde beklenen getiride öngörülemeyen durumlar ortaya çıkabilmektedir. Dolayısıyla bankalar görevlerini ifa ederlerken, çok çeşitli risk durumları ile karşı karşıya kalabilmektedirler (Arslan ve Yapraklı, 2008: 90).

Risk, bankacılık sisteminde, bankalar için ifa ettikleri fonksiyon veya hizmetlerinin farklılığı hatta çeşitliliği sebebiyle doğal bir durum olarak kabul edilmektedir. Risk, bankaların gerçekleştirdiği işlem veya faaliyet sonucunda oluşan (operasyonel risk, faiz riski, likidite riski gibi) ve daha birçok çeşitli riskleri barındırmaktadır (Baybaş Arslanel, 2018: 46). Risk, bankaların yaptıkları, herhangi bir işlem sonucu ortaya çıkan bir parasal kaybı ya da gider veya zarar doğurabilecek bir ekonomik fayda azalışı şeklinde de ifade edilebilir. Risk, bankaların faaliyetlerinin önlenemeyen ve giderilemeyen bir kısmını içerir (Küçükbaşakçı, 2004: 98).

Bankacılık sisteminde bulunan bankalar, maruz kaldıkları bu riskleri eğer doğru bir biçimde yönetebilme kabiliyeti sergileyebilirlerse, risk, bankaların performansını olumlu yönde etkileyecektir (Küçükbaşakçı, 2004: 98; Best, 1992: 2). Bankaların maruz kaldığı riskler, öngörülebilir olup olmama durumlarına göre farklılaşabilmektedir. Öngörülebilir risklerde önceden tedbir alınarak zararı minimize etmek mümkünken, öngörülemeyen risklerde ise, zarar olduğu anda karşılanmaktadır. Böylesi durumlar riskin yönetimini ön plana çıkarmaktadır. Risk yönetimi işlevi bankaların yürüttüğü faaliyetlerin, ekonominin tamamını kapsamından ötürü çok önemlidir (Best, 1992: 2).

Çağdaş işletme teorisinin vardığı en geniş açılı çözüm öğelerinden biri de risk yönetimidir. Risk yönetimi, risk, getiri ve sermaye unsurlarını ilişkilendiren ve söz konusu unsurlar arasında en iyi (optimal/optimum) dengeyi oluşturan bir yaklaşım tekniğidir. Dolayısıyla riskin yönetilmesi başta bankalar olmak üzere tüm işletmeler açısından çok önemli bir faktör olarak ifade edilmektedir (Çolak, 2001: 117).

4.BANKACILIK SEKTÖRÜNDE PERFORMANS ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

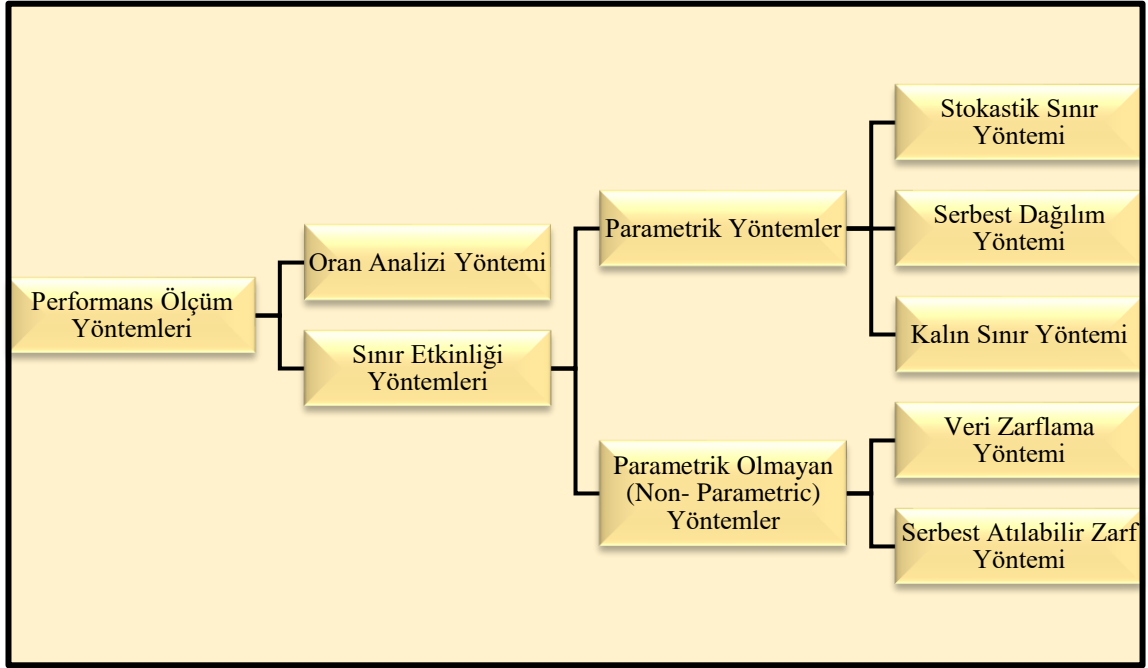
Günümüzde gerek Dünya’da gerekse Türkiye özelinde meydana gelen finansal ve ekonomik gelişmeler, güçlü bir finansal yapıya sahip olmanın ekonomilerin istikrarı bakımından ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Sağlam bir finans sistemine sahip olmak, güçlü finansal kuruluşların var olması şartını koşmaktadır. Dolayısıyla yukarıda da söylenen sebeplerden anlaşılacağı üzere, bankaların özellikle finansal performanslarının belirlenmesi ve hangi durumda olduklarının ortaya konması her zamankinden daha çok önemli bir konu haline gelmektedir.

Bankalar ve banka şubelerinin performanslarının ölçülmesinde oran analizi ve sınır etkinliğine dayalı analizler yapan yöntemlerden (Parametrik ve Parametrik olmayan) faydalanılmaktadır. Oran analizinde performans, girdiler ve çıktılar birbirleriyle olan tek boyutlu ilişkilerini incelenmekteyken, sınır etkinliğine dayalı analiz yöntemlerinde ise performans, tespit edilen veya fonksiyon olarak belirlenen referansın ya da birimin, sınıra olan uzaklığına dayalı olarak hesaplanmaktadır (İnan, 2000: 83; Kale, 2009: 24).

Sınır etkinliğine dayalı yöntemler, performansı ölçerken, üretim fonksiyonunun yapısı noktasında bir varsayıma dayanıp veya dayanmadığına göre parametrik ve parametrik olmayan yöntemler olarak ikiye ayrılmaktadır. Parametrik yöntemler üretim fonksiyonu önceden belirlenmiş bir fonksiyona bağlı olduğu varsayımına dayanan yöntemlerdir. Parametrik olmayan yöntemler ise parametrik yöntemlerin dayandığı varsayımın aksi durumunu savunan varsayımları benimseyen yöntemler olarak addedilmektedir (Kale, 2009: 24).

Son otuz yıldır banka performanslarının ölçümünde kullanılan beş popüler sınır etkinliğine dayalı yaklaşım mevcuttur. Bu yöntemlerden parametrik olanları, Stokastik Sınır Analizi (Stochastic-Frontier Approach (SFA)), Kalın Sınır Analizi (Thick Frontier Approach (TFA)), Serbest Dağılım Analizi (Distribution-Free Approach (DFA)), parametrik olmayan yöntemler ise, Veri Zarflama Analizi (Data Envelopment Analysis (DEA)), Serbest Atılabilir Zarf Yöntemi (Free Disposal Hull (FDH)) olarak ifade edilmektedir (Paradi vd., 2011: 317-318). Aşağıda Şekil 2.5.’te bankacılık sektöründe performans ölçüm yöntemleri gösterilmiştir.

Şekil 2.5.: Bankacılık Sektöründe Performans Ölçüm Yöntemleri

Kaynak: (Paradi vd., 2011: 316-318).

Banka ve şube performans ölçümünde son dönemde oldukça sık kullanılan söz konusu oran analizi, sınır etkinliğine dayalı olarak geliştirilen parametrik ve parametrik olmayan analiz yöntemlerinin açıklanmasına aşağıda değinilmiştir. Veri Zarflama Analizi tezin analizinde kullanılacağı için üçüncü bölümde detaylı bir şekilde değinilecektir.

4.1.Oran (Rasyo) Analizi Yöntemi

Oran analizi çok eskilerden günümüze kadar düzenleyici ve denetleyici kurumlar, analistler ve yöneticiler tarafından bankaların performans ölçümü için kullanılmaktadır. Oranlar seçilmiş iki değişkenin arasındaki ilişkiyi belirler ve bankanın risk yönetimini, aktif kalitesini, sermaye yeterliliğini, karlılığını ve likidite gibi unsurlarını inceleme imkânı verir. Oran analizi, bir bankayı diğer bankalarla ve farklı zamanlar boyutunda mukayese etmek için kullanılır, analizin hedefine uygun bir şekilde her oran hesaplanabilir. Performans göstergeleri (oranlar), sıklıkla yatırımcılar ve kurumlar tarafından bankaların performanslarını ölçmek ve finansal durumlarını belirlemek için kullanılmaktadır (Paradi vd., 2011: 316-317).

Oran analizi, iki verinin birbirine oranlanmasıyla ortaya çıkan bir oranın, zaman skalası içinde takip edilmesi diye ifade edilmektedir. Hem sonuçların yorumlanması hem de analizin gerçekleştirilmesi bakımından kolay olması sebebiyle, performans ölçümünde

diğer yöntemlere kıyasla daha fazla tercih edilmektedir (İnan, 2000: 83). Bankanın finansal tablosunda bulunan hesapların birbirleri ile olan bağlantılarını ortaya koymaktadır (Elmas, 2016: 202).

Söz konusu yöntem, parametrik ve parametrik olmayan analiz grubunun temelini oluşturmaktadır. Bu yöntem ile bulunan sonuçlardan oluşturulan trendlerle bir yandan bankanın önceki dönem finansal durumu belirlenmekte diğer yandan ise, gelecekteki finansal durumu hakkında tahminler yapılabilmektedir (Fraser ve Ormiston, 2001: 154-156). Oran analizi sayesinde, bankaların, borç ödeme mahirliği, aktif verimlilik durumları, kârlılıkları, piyasa değerleri ve performansları ölçülebilir veya belirlenebilmektedir (Şamiloğlu ve Akgün, 2015: 425).

Oranların hesaplanması işin matematiksel yönüdür. Aslolan ise analiz, diğer bir ifade ile hesaplama bittikten sonra ortaya çıkan sonuçların (oranların) nasıl yorumlanacağı ve değerlendirileceğidir. Hesaplanan oranlar genellikle üç başlık altında yorumlanıp değerlendirilmektedir. İlki, bulunan rasyolar kurumun önceki rasyoları ile mukayese edilmesidir. İkincisi, rasyoların aynı minvalde faaliyet gösteren rakip kurumların rasyoları ile faaliyette buldukları alandaki tipik oranları ile ve son olarak sektör ortalamaları ile mukayese edilmesidir. Sonuncusu ise, söz konusu rasyoların bilhassa tecrübeler sonucu bulunan ve genel kabul görmüş (standart oranlar) rasyolar ile mukayese edilmesidir (Aktaş, 2008: 76).

Oran analizi geniş çapta kullanılmasına karşın, dezavantajları olan bir analiz yöntemidir. Fazlaca girdi-çıkıtısı olan finansal sektörlerde tek bir oran dikkate alınarak bir karar vermek ya da değerlendirmede bulunmak çok doğru olmayabilir. Bilhassa bankacılık sektöründe bu durum çok önemlidir. Böyle bir problemin bertaraf edilmesi için birden fazla rasyo eş zamanlı olarak hesaplanmaya çalışılsa da anlamlı bir grubun meydana gelememesi ve sonuçların yorumlanma konusunda karmaşık sorunların yaşanması bu durumun bertaraf edilmesini engellemektedir. Birden fazla oranın birer birer değerlendirilmesi, yorumlanma konusunu problem haline dönüştürmektedir. Dolayısıyla değişken sayılarının (girdi-çıkıtı) çoğaldığı durumlarda oran analizi etkinsiz duruma düşmektedir (Cingi ve Tarım, 2000: 11; Sariaslan ve Erol, 2008: 190; Aslan ve Ergeç, 2010: 160).

Finansal oranların yararı sadece banka verimliliklerini belirlemede ortaya çıkmaktadır. Verimsiz kaynakları veya iyileştirilmesi gereken birimleri göstermedeki yetersizliklerinden ötürü eleştirilmektedir (Daley ve Matthews, 2009: 3).

Çok basit bir temeli olan bu yöntem, etkin olmayan değişkenleri ve karar birimlerini belirlemede objektif bir tavır sergilememektedir. Burada etken olan değişken ya da karar birimleri sübjektif bir tutumla belirlenmektedir. Bir bankanın kaynaklarını etkin olarak kullanıp ya da kullanmadığını, girdi ve çıktılarının arasındaki optimal bileşimin seçilip veya seçilmediğini ve optimal durumda faaliyet sergileyip veya sergilemediğini yansıtmamaktadır. Performans konusunda referans olarak gösterilecek bir örneği yansıtan optimum birimi tespit edilmesine de imkân sağlamamaktadır. Fakat etkin bir sınır analizi yapabilen yöntemlerle etkisiz olan birimlerin durumu basit bir şekilde tespit edilmektedir (Kale, 2009: 27).

4.2.Parametrik Yöntemler

Rasyo analizindeki kısıtlı durumlardan ötürü, banka performanslarının değerlendirilmesi sürecinde daha ileri seviye analizleri yapabilen yöntemlerin geliştirilmesi söz konusu olmuştur. Son zamanlarda araştırmacılar bankaların veya işletmelerin performanslarını üretim (maliyet) temelli modeller ile ölçülmesine odaklanmışlardır. Buradaki odak noktası ise, *en iyiden saplamaları* hesaplayabilen sınır etkinliğine dayalı yöntemler olarak ifade edilmektedir (Paradi vd., 2011: 317).

Genel olarak söz konusu yöntemlerde bir gözlem kümesi oluşturulur. Oluşturulan bu kümeye dayalı olarak küme içinde en iyi performansı gösterenin regresyon çizgisi (etkinlik sınırı, efficiency frontier) üzerinde bulunduğu faraziyesi üzerinden analizler yapılır. Yapılan bu analizlerde regresyon çizgisi üzerinde karar birimleri etkin ve referans birimler olarak ifade edilmektedir. Referans birimlerden uzaklaşan diğer bir ifade ile regresyon çizgisi üzerine gelemeyen ve uzaklaşan gözlemler ise etkisiz olarak belirlenmektedir (Çilli, 1993: 48).

Banka performansı ölçümünde parametrik yöntemler üç tanedir. Bunlar Stokastik Sınır, Kalın Sınır ve Serbest Dağılım yaklaşım yöntemleri olarak ifade edilmektedir. Bu yöntemler üretim (maliyet) fonksiyonunun önceden belirlenmiş varsayımına bağlı olan bir yaklaşımla performans ölçümü gerçekleştirmektedir. Oluşan sonuçların tutarlılığını ise, kabul edilen fonksiyonun gerçek durumla örtüşmesine (bağlı) göre hareket etmektedir

(Kale, 2009: 29). Söz konusu yöntemlerin uygulanmasını mümkün kılan en temel odak noktası ise, rastgele (rassal) hatanın etkin olmayan (etkinsizlik) durumdan ne derece doğru şekilde ayrılması olarak belirtilmektedir (Bauer vd., 1998: 11).

4.2.1. Stokastik Sınır Yöntemi Yaklaşımı

Ekonometrik sınır yaklaşımı olarak adlandırılan Stokastik Sınır Yaklaşımı (Stochastic Frontier Approach (SFA)), yönteminde maliyet, kâr ve üretim değişkenlerinin hem girdi-çıkıtı hem de çevresel faktörlerle aralarındaki ilişkinin açıklanmasının yanı sıra modelde hata payına da yer verilmektedir. Herhangi bir değişkenin optimal değerden ne oranda saptığını ve bu sapmanın ne kadarının hata payından olduğunu ne kadarınınsa etkin olmayan birimden kaynaklandığının bilinmemesi, modelde güvenilir sonuçların olmadığına işaret etmektedir. Oysa SFA ekonometrik bir model olduğundan hata payına yer vermektedir. Dolayısıyla SFA uygulanırken hata payı ve etkin olmayan değişkenin ayrılması gerekmektedir. SFA’da hata payının standart normal dağıldığı, etkin olmayan gözlemin ise asimetric dağıldığı ayrılma hususunda varsayım olarak kabul edilmektedir (Berger ve Humprey, 1997: 178; Kaya ve Doğan, 2005: 10).

Analize dahil olan gözlemin optimal durumdan saptasının ne kadarı rassal hata payından ne kadarı ise etkin olmayan birimden kaynaklandığı modelin geçerli olması için önemli bir durumdur. Bu sapmanın belirli bir miktarı etkinsizlik, belirli bir miktarı da teknolojik gelişmelerden dolayı yaşanan saptmalar olabileceği gibi başlangıçtaki varsayımda belirlenen sınırdan saptmalar da olabilir. Hata ve etkin olmayan birimin farklı dağılımlara haiz olduğu varsayımıyla birbirlerinden ayrılmalar yapılır. Bu analiz şekline Stokastik (değişken) denmesinin sebebi ise, etkin olan sınırların her bir bankadan bankaya farklılık göstermesi ve rassal hataya yer verilmesinden dolayı oluşan çıktının da rassal olması şeklinde ifade edilmektedir (Arıçelik, 2010: 35).

Etkinsiz birim ve rassal hatanın dağılımlarını ölçmede oluşan sorunlara karşın, SFA yöntemi banka etkinlikleri ve dolayısıyla performanslarının ölçülmesi konusunda hangi dağılım varsayımının yapıldığından bağımsız bir şekilde her daim başarı göstermektedir. Söz konusu yöntem bu özelliğinden dolayı kullanımını cazip hale getirmektedir (Özgür, 2007: 121).

4.2.2.Serbest Dağılım Yöntemi Yaklaşımı

Bu yöntemde rastgele hata payının ve etkinsiz olan birimin dağılımları üzerinde Stokastik Sınır yönteminde olduğu gibi güçlü varsayımlar yoktur. Buradaki varsayımlar, istikrarlı bir etkinliğin var olması, etkin olmayan birimlerin dağılımlarının negatif olmaması, rassal hata payının dağılımı ise sıfır olacak biçimde dalgalanması olarak ifade edilebilir. Serbest Dağılım yöntemi işletme veya bankaların, herhangi bir yerdeki etkinsizliğini değil, en iyi ortalamadan sapma halini belirlemektedir (Kaya ve Doğan, 2005: 10, Kale, 2009: 37).

Diğer sınır etkinliği yöntemlerinden bir farkı ise, bu yöntemde panel veriye ihtiyaç duyulmasıdır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise söz konusu yöntemde kaç yıllık veri ile analiz yapılacağı hususudur. Panel veride zaman boyutu kısa kalması halinde, kalıntıların ortalamasındaki hata payı yüksek çıkmasına sebep olurken, panel veride zaman boyutunun uzun kalması sonucunda ise, etkinsizlik durumunun zaman içerisinde düzeleceği varsayımına ters bir durum oluşturabilir. Söz konusu bu gibi problemlerden dolayı bankanın göreceli etkinliği ve performans mukayeseleri gerçeği yansıtmayacaktır (Kale, 2009: 38; Berger ve Humprey, 1997: 78).

Bir işletme/bankanın uzun dönemde etkinliği, teknoloji, yasa düzenlemelerindeki değişimler, faizlerin değişmesi vb. durumlardan dolayı anlamlı bir şekilde farklılık göstermesi durumunda, ölçülen değişkenlerin hepsi için en iyi gözlemden sapması değerlendirilmeye alınır. Bu durum bankalara uyarlandığında çok düşük veya yüksek hata payına haiz olan birimler dışlanmaktadır (Berger ve Humprey, 1997: 178; Özgür, 2007: 122; Kale, 2009: 38).

4.2.3.Kalın Sınır Yöntemi Yaklaşımı

Kalın Sınır (Thick Frontier) yönteminde diğer yöntemlerde olduğu gibi rassal hata ve etkin olmayan birimlerin dağılımlarına ilişkin herhangi bir varsayım (kısıt) getirilmemektedir. Bu yöntemde, rassal hata terimi tahminlenen performans değerlerinin en düşük ve en yüksek performansı sergileyen çeyrekliklerden oluşan fonksiyonel bir form ile belirlenmektedir. Bu yöntemde etkinsiz olan birimlerin belirlenmesinde en yüksek ve en düşük çeyreklikler içinde tahminlenen performanstan sapmalar olarak tespit edilmektedir (Kaya ve Doğan, 2005: 3; Erdoğan, 2011: 6; Pehlivanoglu, 2010: 92).

Kalın sınır yöntemi, bankaları, birer birer etkin sınır üzerinde bulunan referans en iyi gözlem ile mukayese etmemekte, söz konusu yöntem tamamen bütün küme grubunun etkinlik ve performansının ölçümünü yapmaktadır (Berger ve Humprey, 1997: 178-179; Kale, 2009: 34; Pehlivanoglu, 2010: 92). Bu yöntem en yüksek ve en düşük birimleri rassal hata olarak algılayıp ayırmasından dolayı diğer sınır etkinliği yöntemlerinde geçerli olan kısaltma yaklaşımına benzer bir mantıkta hareket ettiği ifade edilmektedir (Benli, 2006: 20; Kale, 2009: 37).

Söz konusu yöntemin diğer sınır etkinliği yöntemlerine göre (parametrik ve parametrik olmayanlar) bankaların etkinlik, verimlilik ve performanslarını belirleme hususunda daha az tercih edildiği belirtilmektedir (Pehlivanoglu, 2011: 92; Kale, 2009: 37).

4.3.Parametrik Olmayan (Non-Parametric) Yöntemler

Parametrik ve parametrik olmayan (Non-Parametric) yöntemler, rassal hata payı ve etkinsizlik durumuna göre farklı varsayımlar göstermektedir. Parametrik olmayan yöntemlerde, bir etkinlik veya performans bakımından bir teknolojinin gerisindeki fonksiyonel form ile ilgili hiçbir varsayım gerekmez (Casu vd., 2004: 2524-2525).

Parametrik olmayan yöntemlerde öncelikle bir bankanın elinde olan kaynaklar (girdi-input) ve bu kaynakların kullanımından doğan çıktılar (output) tespit edilmektedir. Sonrasında ise, elde edilen sonuçlar kaynaklara oranlanarak her bir bankanın etkinliği bulunmaktadır. Performans (etkinlik) skorları en yüksek olan bankalar etkin sınırı oluştururken, yani referans birimleri meydana getirirken, söz konusu oluşan bu sınıra yani referans birimlere olan uzaklıklarına göre ise, diğer bankaların görece etkinlik (performans) skorları hesaplanmaktadır.

Elinde bulundurduğu kaynakları en etkin bir şekilde kullanan karar birimi veya birimleri performans skoru bağlamında %100 değerini alır. Diğer bir ifade ile %100 performansı yakalayıp tam etkinliğe ulaşan birim ya da birimler kaynakları optimal manada kullanmış ve en iyi performans (referans gözlem olma kabiliyeti) skoru elde etmiş olurlar. Diğer birimlerin bu referans kümesine (sınıra) olan uzaklıkları ise ne derece etkin veya ne derece etkinsiz olduklarını yansıtmaktadır (Kale, 2009: 39).

4.3.1. Veri Zarflama Analizi Yaklaşımı

Veri Zarflama Analizi (VZA), 1978 yılında literatüre Charnes, Chooper ve Rhodes tarafından kazandırılmıştır. Analizde kâr amacı gütmeyen kamu kurumlarının etkinliklerinin (performans) değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir (Charnes vd., 1978: 429; Banker ve Thrall, 1992: 74).

VZA üretim teknolojisine herhangi bir kısıt getirmeksizin, en iyi üretim sınırını belirlemek için ortaya çıkarılan bir yöntemdir. VZA merkezi yönelimlerden ziyade, bunun yerine üretim sınırlarına odaklanan bir yöntem olarak ifade edilebilir. VZA analizi yaparken, ampirik yöntemde olduğu gibi veri merkezine optimum uyum gösterecek tahminler gerçekleştirilmemektedir, bunun yerine analize uç verileri de katarak hem doğrusal ve kısmi hem de mantıklı bir yüzeyin yapılmasına olanak verir (Bektaş ve Seki, 2016: 5; Bektaş ve Seki, 2018: 205).

Bu yöntemde, üretim fonksiyonunun yapısı hakkında önceden bir öngörü de bulunulmaz. Etkin olma sınırı, var sayılmış bir fonksiyon tarafından belirlenemez, analiz sonunda gerçekleşmiş olan gözlemler ile belirlenir. VZA yönteminde rassal hata payı bulunmamaktadır. Fakat, değişkenler arasında aşırı uç noktaları temsil ettiği gözlemler ayıklanabilir (Kale, 2009: 41; Özgür, 2007: 125).

VZA'da analize dahil olan karar birimleri aynı türden, aynı şartlar altında olan, aynı grup içinde olan ve faaliyetleri yapan birimleri, benzer organize yapı içinde olması gerekmektedir. Özet olarak, VZA yapısında farklı birimler olan ve bu birimleri ortak bir ölçüte indirgemediğinde problem yaşandığında birden fazla girdi ve çıktı ile etkinlik ölçümü ve verimlilik (toplam faktör verimliliği) ölçümü yapma olanağı sağlayan parametrik olmayan bir yöntemdir (Pehlivanoglu, 2011: 95). Tezin ampirik bölümünde söz konusu yöntem kullanılacağı için üçüncü bölümde detaylı bir biçimde yöntemle değinilecektir.

4.3.2. Serbest Atılabilir Zarf Yöntemi Yaklaşımı

Serbest Atılabilir Zarf modeli (FDH), VZA modelinin özel bir hali şeklinde ifade edilmektedir. FDH, üretim olanakları seti, sadece VZA köşelerinden oluşur ve FDH köşeleri bu köşelerin içine itilir. Çünkü FDH, VZA'dan ortalama etkinliği tipik olarak daha büyük hesaplamaktadır. Her iki yöntemde verimliliğin zaman içinde değişmesine izin verir ve verimliliklerin gözlemler arasındaki dağılımını önceden belirlenmiş bir varsayımda bulunmamaktadır (Berger ve Humprey, 1997: 177). Farklı bir şekilde yapılan

üretim sınırı ile birimler arasındaki uzaklık, etkinlik ve etkinsizliği göstermektedir. Etkinsiz birimler, etkin olan referans birimlerin himayesinde bulunmaktadır. Burada himayeden kasıt ise, minimum kaynak (girdi) ile maksimum çıktıyı elde etme mahirliği olarak vurgulanmaktadır (Özgür, 2007: 125).

5.KONVANSİYONEL BANKACILIK VE KATILIM BANKACILIĞININ SEÇİLMİŞ FİNANSAL BÜYÜKLÜKLERİ VE ORANLARI İLE PERFORMANS GÖSTERGELERİ AÇISINDAN MUKAYESE EDİLMESİ

Bu kısımda konvansiyonel bankacılık sistemi ile katılım bankacılığı sistemi hakkında kapsamlı olarak bilgiler verilecektir. İlk olarak katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların farklarına değinilecek ardından her iki banka grubu arasındaki benzer özelliklerden söz edilecektir. Devam eden kısımda ise katılım bankacılığı sektörü ile konvansiyonel bankacılık sektörünün finansal gelişim performansları BDDK ve TKBB veri tabanından derlenen veriler ile mukayeseli olarak detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

5.1.Konvansiyonel Bankalar ve Katılım Bankaları Arasındaki Farklar

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar hem yapıları hem de uygulamaları itibari ile çeşitli farklılıkları barındırmaktadır. Katılım bankalarında İslam hukuku gereği İslam dininin belirlediği ilkeler ışığında bilhassa faizsizlik prensibi gereği yapılan tüm bankacılık işlemleri faizsiz olarak sunulurken konvansiyonel bankacılık sisteminde ise yapılan bankacılık işlemleri faizli sistemi referans olarak hizmet vermektedir. Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar arasındaki farklılıkları Tablo 2.1' de görmek mümkündür.

Tablo 2.1.: Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankalar Arasındaki Farklar.

Fark unsuru	Katılım Bankaları	Konvansiyonel Bankalar
Kavram ve Temel	İslami ilkelere dayalı.	İnsan ürünü ilkelere dayalı.
Getiri Oranı	Belirli bir getiri oranı yok.	Önceden belirlenen faiz oranı.
Kârı En Çoklanma Yöntemi	İslami kısıtlamalar çerçevesinde kârın en çoklanması hedeflenir.	Kısıtlama olmaksızın kârın en çoklanması hedeflenir.
Fon Kullandırma Yöntemi	İşe ortak olma ve ticari olacak.	Para olarak borç verip belirli bir faizle geri alma.
Mevduat Garantisi	Sadece cari hesaplar garanti altındadır.	Tüm mevduatlar garanti altındadır.
Müşterinin Temerrüde Düşmesi	Katılım bankaları temerrüde düşen müşterilerinin, kullandığı fonlardaki oranları geçmemek kaydıyla gecikme cezası alabilir. Ancak alınan tutar sosyal sorumluluk projelerinde kullanılır.	Gelir olarak kaydedilmek üzere, bileşik faiz yoluyla borca ilave yapılır.
Fon Toplama Yöntemi	Özel cari hesaplar ve Katılma (Kâr-Zarara) hesapları aracılığıyla.	Vadesiz ve vadeli mevduat hesapları aracılığıyla.
Bilgi ve Uzmanlığın Arttırılması	Katılım bankaları kâr ve zarara katıldığı için proje değerlendirme ve değerlendirme uzmanlarına büyük önem verir.	Sabit gelir garantisi olduğu için proje değerlendirme ve uzmanlarına pek önem vermez.
Bankanın Müşteri Karşısındaki Konumu	Müşteriye ortaklık, yatırımcı, tacir, alıcı ve satıcı ilişkisi içindedir.	Müşteriyle borçlu ve alacaklı ilişkisi içindedir.
Fon Kullandırma Yöntemi	Katılım bankalarında nakit kredi ya da fon kullandırma yoktur. Ticari faaliyet söz konusudur.	Faiz karşılığı kredi kullandırımı vardır.
Finansal Kiralama bakımından	Katılım bankaları kiralama ile fon temini sağlayabilir.	Konvansiyonel bankalar kiralama opsiyonu yapamazlar.
Meşruluk Bakımından	Katılım bankalarında yapılacak bir hizmeti meşruluğu kadar faaliyet yeri ve ürünün de meşruluğu esastır.	Konvansiyonel bankalarda böyle bir şart yoktur.

Kaynak: (Yatbaz, 2020: 75; Hazıroğlu, 2017: 275).

5.2.Konvansiyonel Bankalar ve Katılım Bankaları Arasındaki Benzerlikler

Katılım bankaları her ne kadar konvansiyonel bankalardan fon toplama ve kullandırma yöntemleri itibarı ile farklılaşsa da diğer bütün bankacılık hizmetlerini yerine getirmektedir.

Katılım bankaları diğer hizmetler bakımından; Özel cari hesap hizmeti, katılma hesabı hizmeti, altın hesabı açma, teminat mektubu verme, akreditif hizmeti, çek karnesi hizmeti, senet ve çeklerin tahsile alınması, ihracat akreditif hizmeti, döviz işlemleri, Western Union, swift, kasa kiralama hizmeti, vergi tahsil etme, hisse senedi alımı ve satımı, Bireysel Emeklilik Sistemi (BES), sigorta (yurtiçi ve yurtdışı) havale transferler, kredi kartı hizmeti, pos hizmeti, fatura tahsilatlar (elektrik, su, doğalgaz vs.), Sosyal

Güvenlik Kurumu (SGK) ve vergi ödemelerine aracılık hizmetleri sunmaktadır (Albaraka, 2015: 35).

Katılım ve konvansiyonel bankacılık sistemi devlet nazarında aynı seviyede sorumlu ve bağımlı pozisyonundadır. Sebebi ise kuruluş ve faaliyet bakımından ayrıca mali yapılarının denetlenmesi için özel izin ve şartlar gerektirmesidir. Her iki banka türünde de gerek mali ve idari yapının teşkilatlanması gerekse müşteriler ile muhatap olma yönleriyle benzer tutum sergilemektedirler. Ayrıca bilanço ve mali tablo yapıları itibarıyla benzerlik göstermektedirler.

5.3.Katılım ve Konvansiyonel Bankacılık Sistemlerinin Belirli Büyüklükleri ve Oranları ile Mukayese Edilmesi

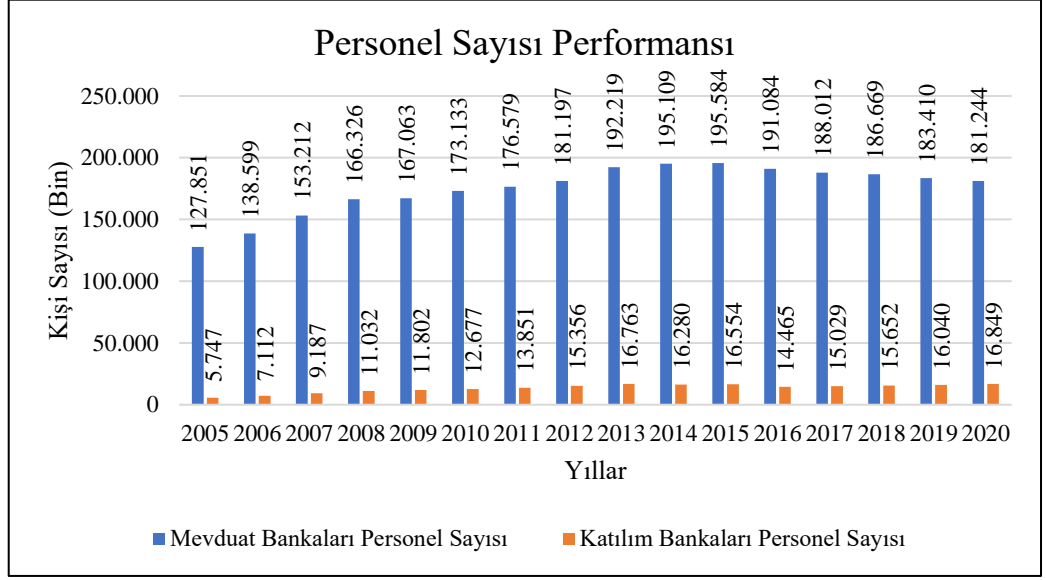
Bu kısımda, tezin araştırma kapsamına dahil olan katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık sektörlerinin seçilmiş mali büyüklükleri ve oranları ile mukayese yapılacaktır. Tezde söz konusu her iki bankacılık sektörü, hem tablolar hem de grafikler yardımı ile detaylı olarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

Tablo 2.2.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Şube-Personel Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları				Katılım Bankaları			
	Şube Sayısı	%	Personel Sayısı	%	Şube Sayısı	%	Personel Sayısı	%
2005	6.241	*	127.851	*	292	*	5.747	*
2006	6.904	9,60	138.599	7,75	356	17,98	7.112	19,19
2007	7.658	9,85	153.212	9,54	422	15,64	9.187	22,59
2008	8.724	12,22	166.326	7,88	536	21,27	11.032	16,72
2009	8.968	2,72	167.063	0,44	569	5,80	11.802	6,52
2010	9.419	4,79	173.133	3,51	607	6,26	12.677	6,90
2011	9.791	3,80	176.579	1,95	685	11,39	13.851	8,48
2012	10.191	3,93	181.197	2,55	829	17,37	15.356	9,80
2013	10.981	7,19	192.219	5,73	965	14,09	16.763	8,39
2014	11.180	1,78	195.109	1,48	990	2,53	16.280	-2,97
2015	11.149	-0,28	195.584	0,24	1.080	8,33	16.554	1,66
2016	10.749	-3,72	191.084	-2,35	959	-12,6	14.465	-14,44
2017	10.503	-2,34	188.012	-1,63	1.032	7,07	15.029	3,75
2018	10.397	-1,02	186.669	-0,72	1.122	8,02	15.652	3,98
2019	10.134	-2,60	183.410	-1,78	1.179	4,83	16.040	2,42
2020	9.873	-2,64	181.244	-1,2	1.255	6,06	16.849	4,80

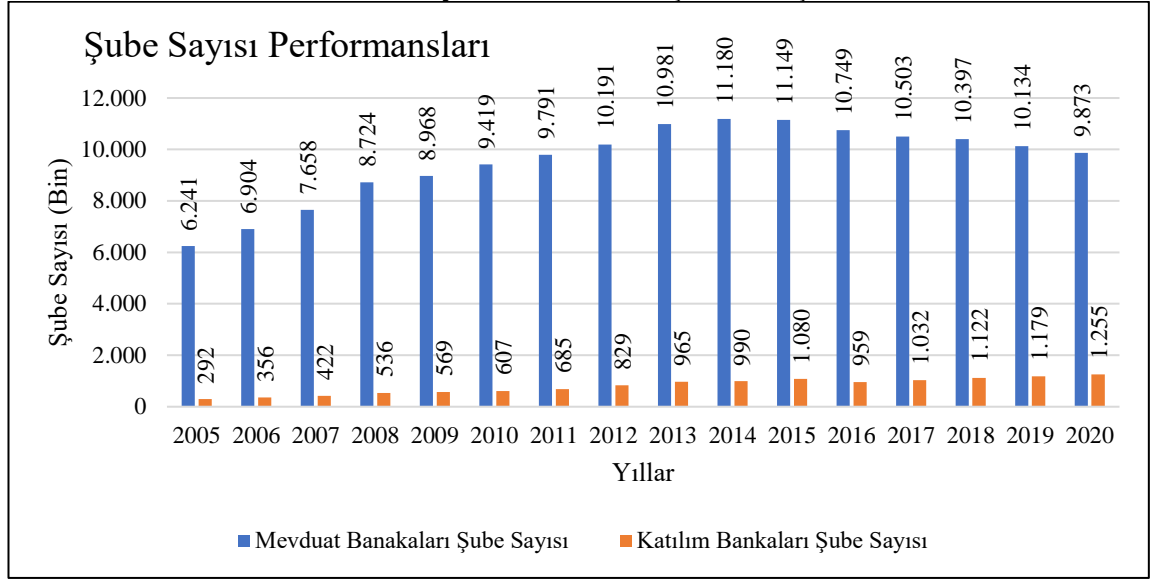
Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % Değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.1.: Katılım ve Konvansiyonel bankaların Personel Gelişimi.

Tablo 2.2, Grafik 2.1 ve Grafik 2.2’de 2005-2020 dönemi için katılım ve konvansiyonel bankaların şube-personel gelişimi görülmektedir. Katılım bankalarının personel gelişimlerine bakıldığında, 2016 yılı haricinde devamlı artan bir ivmenin olduğu belirtilebilir. Personel bazlı gelişimin en çok artış yaşandığı dönem ise %23’lük bir artış ile 2007 yılıdır. Katılım bankalarının 2016 yılında ise, personel gelişiminde %15 oranında bir düşüş yaşanmıştır. (Tablo 2.2) Aynı dönem itibarıyla konvansiyonel bankalarda istihdam edilen personel sayısının da 2005’ten itibaren düzenli olarak 2015 yılına kadar arttığı görülmektedir. Bununla birlikte Grafik 2.1’den görüldüğü üzere, konvansiyonel bankalarda istihdam edilen personel sayısının azalma eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır. Konvansiyonel bankaların personel bazlı gelişiminin en çok artış gösterdiği dönem istihdam edilen personel sayısında %10’luk bir artışın yaşandığı 2007 yılı iken istihdamın en çok azalma gösterdiği yıl ise 2016 yılıdır. 2016 yılında konvansiyonel bankalarda istihdam edilen personel sayısı bir önceki yıla göre %2 oranında azalmıştır.

Grafik 2.2.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Şube Gelişimi.

2005-2020 döneminde konvansiyonel bankaların ve katılım bankalarının şube sayısını gösteren Grafik 2.2'den görüldüğü üzere, katılım bankalarının şube sayılarının tıpkı personel sayılarında olduğu gibi 2016 yılı hariç istikrarlı bir biçimde bir arttığı ifade edilebilir. Katılım bankalarının şube sayısında en çok artışın yaşandığı yıl, %21'lik bir artış ile 2008 yılıdır. Katılım bankalarının şube sayısında 2016 yılında ise, %12 oranında bir azalma gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankalara gelindiğinde ise, 2005'ten 2014 yılına kadar şube sayısında düzenli bir artış söz konusu iken 2015 sonrası dönemde şube sayılarında azalma dikkat çekicidir. Konvansiyonel bankaların şube sayısının en çok arttığı dönem bir önceki yıla göre %12'lik artış ile 2008 yılı iken, şube sayısında azalmanın en çok olduğu yıl ise 2015 yılına göre %3'lük bir düşüşle 2016 yılında gerçekleşmiştir.

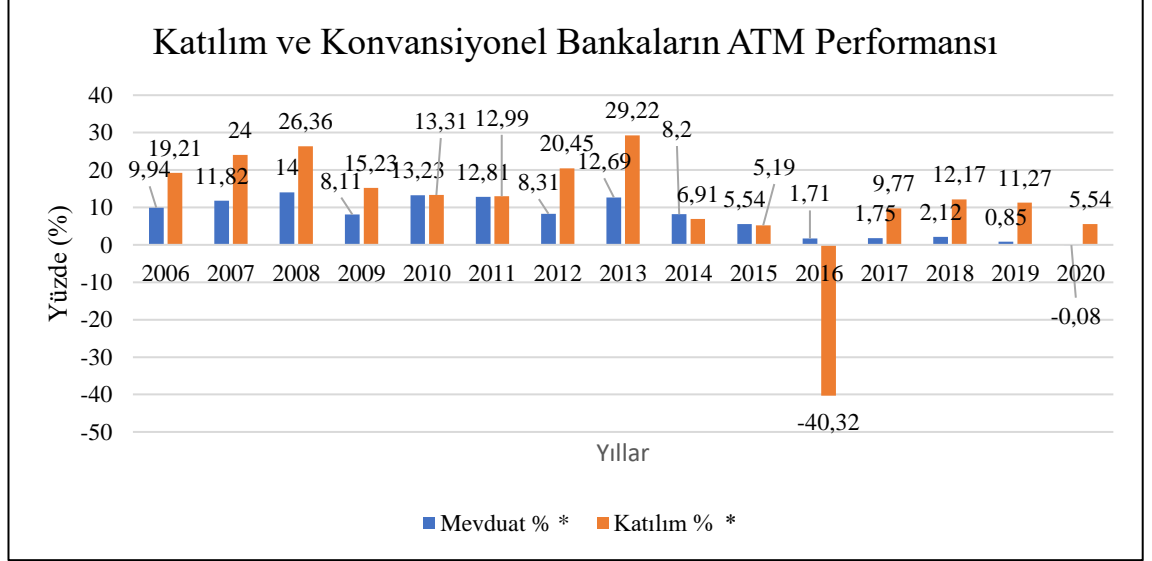
Tablo 2.3.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların ATM Sayılarının Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	ATM Sayıları	%	ATM Sayıları	%
2005	14.529	*	307	*
2006	16.133	9,94	380	19,21
2007	18.295	11,82	500	24,00
2008	21.274	14,00	679	26,36
2009	23.151	8,11	801	15,23
2010	26.680	13,23	924	13,31
2011	30.600	12,81	1.062	12,99
2012	33.374	8,31	1.335	20,45
2013	38.226	12,69	1.886	29,22
2014	41.642	8,20	2.026	6,91

2015	44.083	5,54	2.137	5,19
2016	44.850	1,71	1.523	(-40,32)
2017	45.650	1,75	1.688	9,77
2018	46.639	2,12	1.922	12,17
2019	47.038	0,85	2.166	11,27
2020	47.001	(-0,08)	2.293	5,54

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.3.: Katılım Bankalarının ATM Gelişimleri.

Tablo 2.3 ve Grafik 2.3' te katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemi için ATM sayılarının gelişimi gösterilmiştir. Katılım bankalarının ATM sayılarının gelişimine bakıldığında, 2005 yılından 2015 yılına kadar düzenli olarak artış yaşandığı belirtilebilir. 2016 yılında ise, katılım bankalarının ATM sayılarında bir önceki yıla göre bir düşüş yaşandığı dikkat çekmektedir. 2017 yılı itibariyle katılım bankalarının ATM sayılarında artış yaşanmaya başladığı ve bu artışın 2020 yılına kadar devam ettiği görülmektedir. (Tablo2.3) İncelenen periyot itibariyle konvansiyonel bankaların ATM sayılarında sürekli artan bir ivmenin olduğu anlaşılmaktadır. 2005-2020 dönemi katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların ATM sayılarının artış hızlarını gösteren Grafik 2.3'ten görüleceği üzere, katılım bankalarının ATM sayılarında en yüksek artış olduğu dönemler 2013 (%29,22), 2008 (%26,36) ve (%24) ile 2007 yılıdır. Katılım bankalarının ATM sayılarında 2016 yılında (-%40,32) oranında rekor bir düşüşün yaşandığı dikkat çekmektedir. Aynı dönemde konvansiyonel bankaların ATM artış hızlarına bakıldığında, söz konusu oranın en fazla olduğu dönem (%13,23) oran ile 2010 yılı olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankaların ATM sayılarının artış hızında

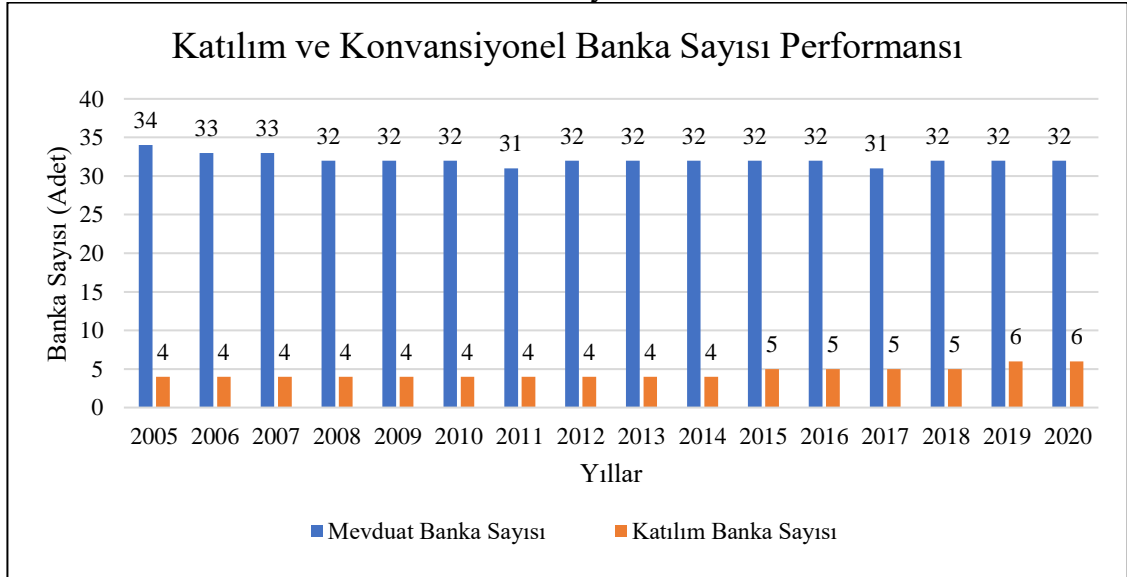
azalmaların olduğu dönemlere bakıldığında ise, 2016 (%1,71), 2017 (%1,75), 2018 (%2,12) ve (%0,85)'lik bir oran ile 2019 dur. Konvansiyonel bankaların 2020 yılında ATM sayılarında (-%0,08) oranında bir düşüş meydana gelmiştir.

Tablo 2.4.: Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Katılım ve Konvansiyonel Banka Sayıları.

Yıl	Mevduat Banka Sayısı	Katılım Banka Sayısı
2005	34	4
2006	33	4
2007	33	4
2008	32	4
2009	32	4
2010	32	4
2011	31	4
2012	32	4
2013	32	4
2014	32	4
2015	32	5
2016	32	5
2017	31	5
2018	32	5
2019	32	6
2020	32	6

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir.

Grafik 2.4.: Bankacılık Sektöründe Faaliyette Bulunan Katılım ve Konvansiyonel Banka Sayıları.

Grafik 2.4. ve Tablo 2.4.’te katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemleri arasındaki yıllık toplam banka sayıları gösterilmiştir. Katılım bankacılığı sektöründe 2005 yılından 2014 yılına kadar Türkiye’de toplam dört özel katılım bankasının bankacılık faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir. 2015’ten itibaren Kamu katılım bankalarının sisteme entegre olmalarının bir sonucu olarak, katılım bankası sayısı artmıştır. 2015’ten 2018 yılına kadar ise toplamda beş katılım bankası bankacılık faaliyetlerini sürdürmüştür. 2019 ve 2020 yıllarında ise altı adet katılım bankası Türkiye’de bankacılık sisteminde faaliyetlerini sürdürmektedir. (Grafik 2.5) Aynı dönem için konvansiyonel bankacılık sektörüne bakıldığında, ortalama banka sayısı 32 olduğu anlaşılmaktadır.

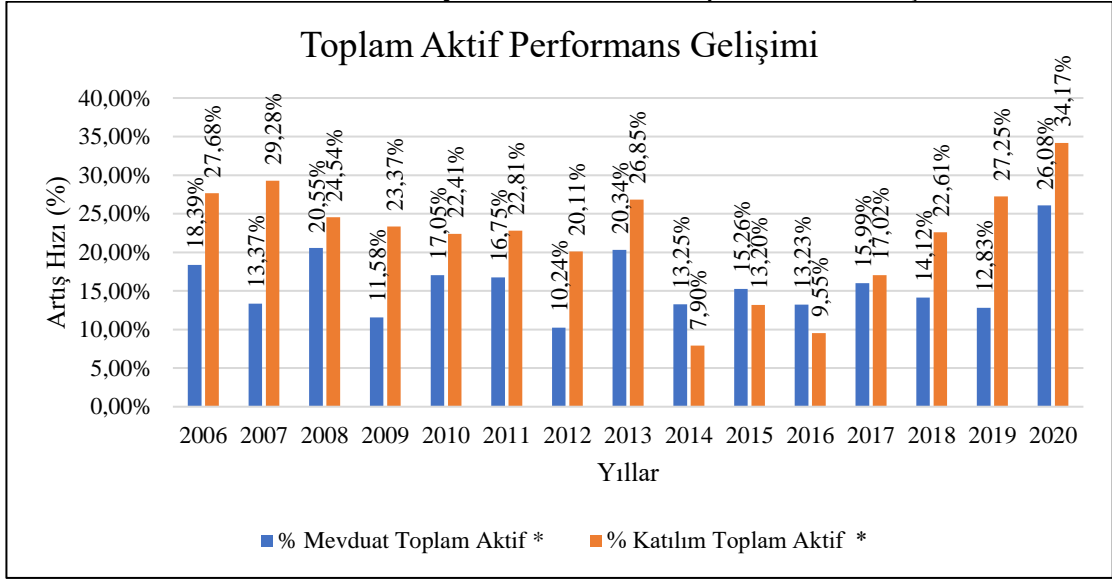
Tablo 2.5.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Aktif Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Toplam Aktif	%	Toplam Aktif	%
2005	384.096,92	*	9.945,43	*
2006	470.634,57	18,39	13.751,58	27,68
2007	543.272,47	13,37	19.445,32	29,28
2008	683.823,26	20,55	25.770,13	24,54
2009	773.357,13	11,58	33.628,04	23,37
2010	932.370,68	17,05	43.338,70	22,41
2011	1.119.910,66	16,75	56.148,34	22,81
2012	1.247.653,13	10,24	70.279,73	20,11
2013	1.566.190,40	20,34	96.074,73	26,85
2014	1.805.437,99	13,25	104.319,07	7,90
2015	2.130.600,52	15,26	120.182,94	13,20
2016	2.455.365,62	13,23	132.873,84	9,55
2017	2.922.703,53	15,99	160.136,50	17,02
2018	3.403.304,61	14,12	206.930,72	22,61
2019	3.904.022,14	12,83	284.459,00	27,25
2020	5.281.461,73	26,08	432.119,43	34,17

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Tablo 2.5 ve Grafik 2.5’te katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemi için toplam aktif gelişimi görülmektedir. Tablo 2.5’ten görüleceği üzere, katılım bankalarının toplam aktiflerine bakıldığında, incelenen dönem kapsamında sürekli ve düzenli olarak bir artış yaşandığı anlaşılmaktadır. Aynı dönem içerisinde konvansiyonel bankaların toplam aktif gelişimine bakıldığında, katılım bankalarında olduğu gibi sürekli ve düzenli bir şekilde artış ivmesi içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik 2.5.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Aktif Gelişimi.

2005-2020 periyodu kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam aktiflerindeki artış hızlarını gösteren Grafik 2.5'te görüleceği üzere, katılım bankalarının toplam aktiflerinde en fazla artış yaşandığı dönemler 2007 (%29,28), 2013 yılında (%26,85), 2019 yılında (%11,58) ve son olarak (%34,17)'lik bir artış hızı oranıyla 2020 yılıdır. Katılım bankalarının toplam aktiflerinin gelişiminin en az dönemler ise, 2014 (%7,90) ve (%9,55)'lik bir oran ile 2016 yılı olarak belirtilebilir. Aynı dönem için konvansiyonel bankalarda söz konusu artış hızı oranının gelişimine bakıldığında, 2008 (%20,55), 2013 (%20,34) ve son olarak (%26,08)'lik bir oran ile 2020 yılı olarak tespit edilmiştir. Konvansiyonel bankalarda toplam aktif gelişiminin en az meydana geldiği dönemler ise, 2009 (%11,58) ve (%10,24)'lük oran ile 2012 yılıdır.

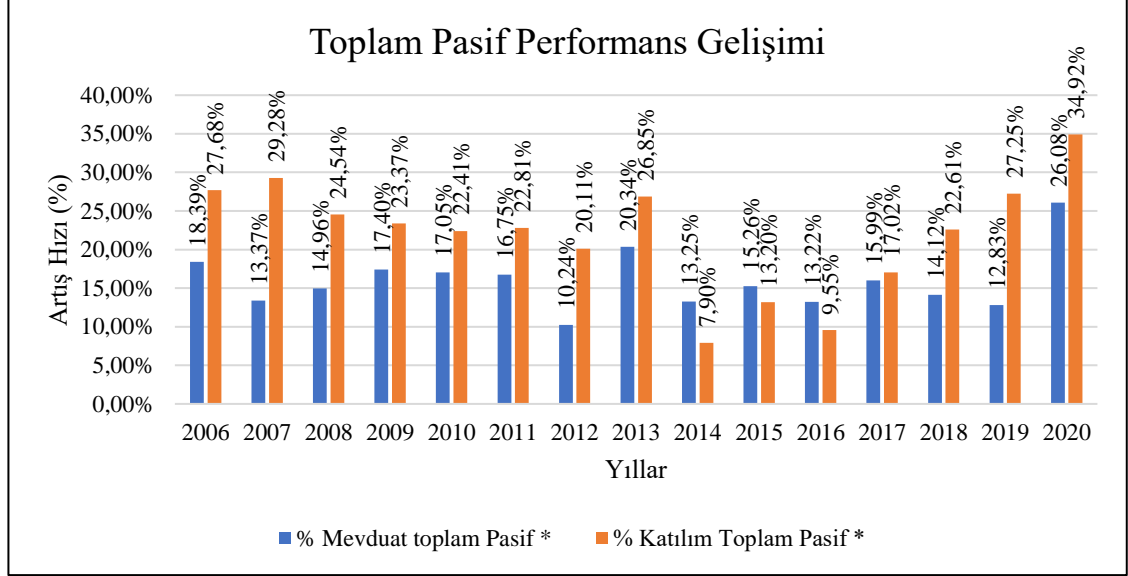
Tablo 2.6.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Pasif Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Toplam Pasif	%	Toplam Pasif	%
2005	384.096,92	*	9.945,43	*
2006	470.634,57	18,39	13.751,58	27,68
2007	543.272,47	13,37	19.445,32	29,28
2008	638.823,26	14,96	25.770,13	24,54
2009	773.357,13	17,40	33.628,04	23,37
2010	932.370,68	17,05	43.338,70	22,41
2011	1.119.910,68	16,75	56.148,34	22,81
2012	1.247.653,13	10,24	70.279,38	20,11
2013	1.566.190,40	20,34	96.074,73	26,85
2014	1.805.437,99	13,25	104.319,07	7,90

2015	2.130.660,52	15,26	120.182,94	13,20
2016	2.455.365,62	13,22	132.873,84	9,55
2017	2.922.703,53	15,99	160.136,50	17,02
2018	3.403.304,61	14,12	206.930,72	22,61
2019	3.904.022,14	12,83	284.459,00	27,25
2020	5.281.461,73	26,08	437.119,43	34,92

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.6.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Pasif Gelişimi.

Tablo 2.6 ve Grafik 2.6’da katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemi kapsamında toplam pasiflerinde meydana gelen gelişmeler gösterilmiştir. Tablo 2.6’den anlaşılacağı üzere, katılım bankalarının toplam pasiflerinde ele alınan dönem için genel olarak artış ivmesi yaşandığı görülmektedir. Aynı dönem için konvansiyonel bakıldığında, konvansiyonel bankaların toplam pasiflerinin gelişimi de katılım bankalarında olduğu gibi düzenli ve sürekli bir artış olduğu anlaşılmaktadır. 2005-2020 periyodu için katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam pasiflerinin artış hızlarını yansıtan Grafik 2.6’den görüldüğü üzere, katılım bankalarının toplam pasiflerinde en fazla artış olduğu dönemlere bakıldığında, 2006 (%27,68), 2007 (%29,28), 2013 (%26,85), 2014 (%27,25) ve (%34,92) oranı ile 2020 olarak tespit edilmiştir. Katılım bankalarının toplam pasiflerinde en az artış yaşanan dönemler ise, 2014 (%7,90) ve 2016 (%9,55) olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem için konvansiyonel bankalara bakıldığında söz konusu oranda en fazla artış yaşandığı dönemler, 2006 (%18,59), 2009 (%17,40), 2013 (%20,11) ve son olarak (%26,08) oranı ile 2020 yılıdır.

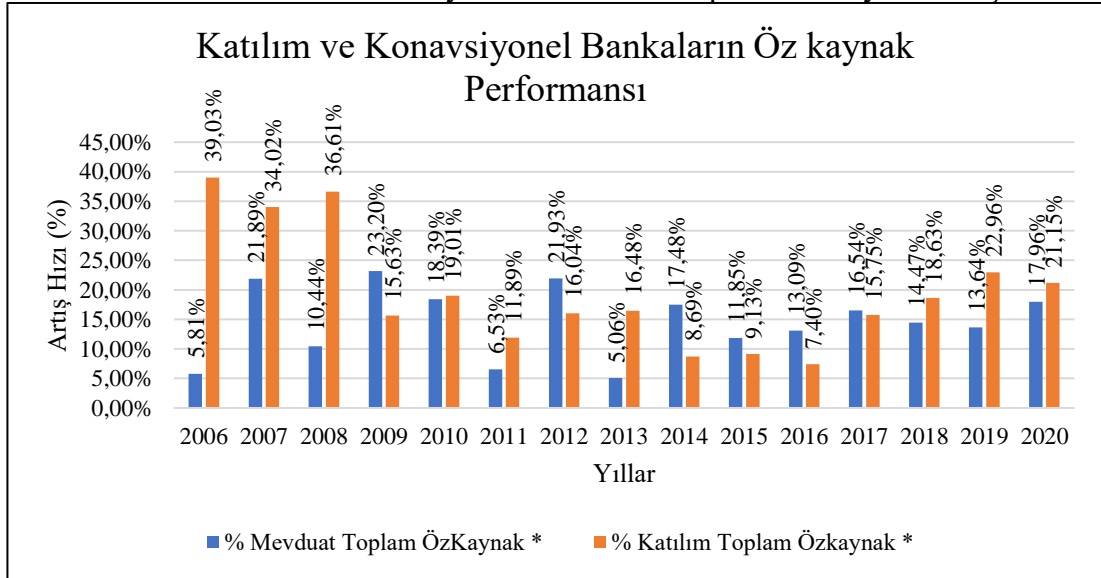
Söz konusu oranın konvansiyonel bankalar için en az artışının olduğu dönemlere bakıldığında ise 2010 yılında (%10,24) ve 2019 yılında ise (%12,83) olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 2.7.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Öz Kaynak Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Toplam Öz kaynak	%	Toplam Öz kaynak	%
2005	47.482,23	*	951	*
2006	50.409,21	5,81	1.559,71	39,03
2007	64.533,48	21,89	2.363,81	34,02
2008	72.059,81	10,44	3.728,93	36,61
2009	93.832,59	23,20	4.419,56	15,63
2010	114.978,96	18,39	5.457,08	19,01
2011	123.007,33	6,53	6.193,63	11,89
2012	157.553,01	21,93	7.376,81	16,04
2013	165.954,39	5,06	8.832,65	16,48
2014	201.116,45	17,48	9.673,04	8,69
2015	228.143,93	11,85	10.644,81	9,13
2016	262.503,20	13,09	11.495,71	7,40
2017	314.518,74	16,54	13.644,82	15,75
2018	367.745,34	14,47	16.768,99	18,63
2019	425.808,38	13,64	21.766,99	22,96
2020	519.021,67	17,96	27.606,73	21,15

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.7.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Öz Kaynak Gelişimi.

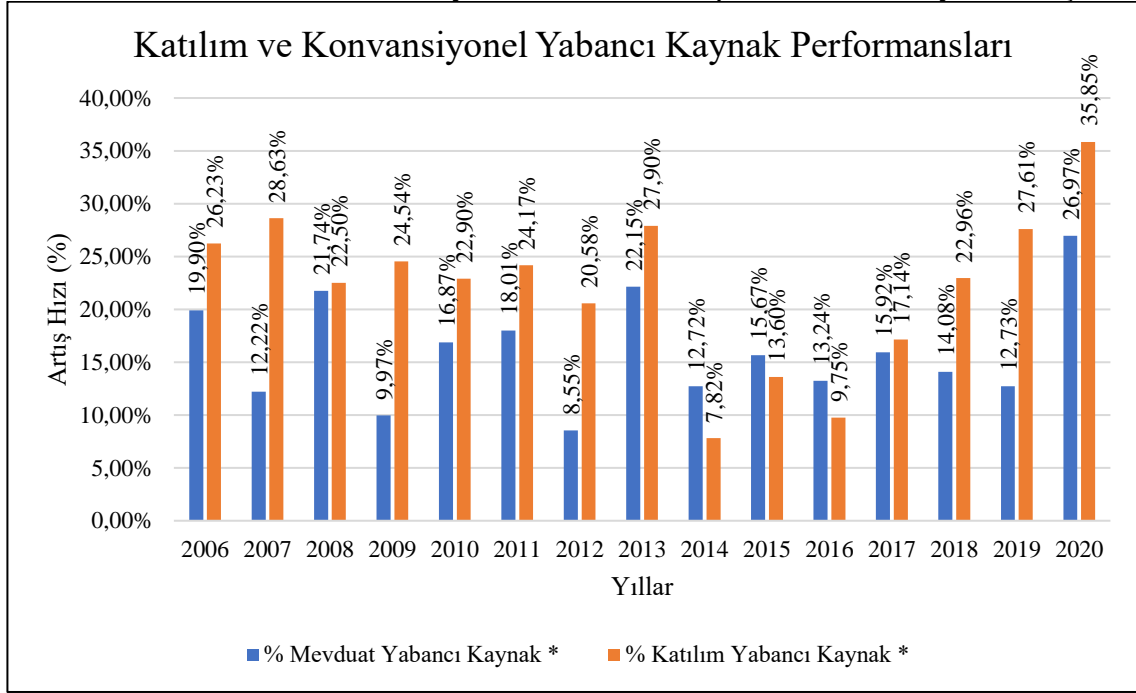
Tablo 2.7 ve Grafik 2.7’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemindeki toplam öz kaynak gelişimi yansıtılmıştır. Tablo 2.7’den görüleceği üzere, katılım bankalarının incelenen dönem için toplam öz kaynak gelişiminde aksama olmaksızın düzenli bir artış yaşanmıştır. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların toplam öz kaynak gelişimine bakıldığında, katılım bankalarında yaşanan durumda olduğu gibi sürekli ve düzenli bir biçimde artış olduğu tespit edilmiştir. (Tablo 2.7) 2005-2020 dönemi kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam öz kaynaklarındaki artış hızını gösteren Grafik 2.7’ye bakıldığında, katılım bankalarının incelenen dönem için toplam öz kaynaklarında en fazla artış yaşandığı dönemler 2006 (%39,03), 2007 (%34,02) ve son olarak 2008 yılında (%36,61) oranı olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarında söz konusu oranın en az artış gösterdiği dönemler ise, 2015 ve 2016 yılları sırası ile (%9,13) ve (%7,40) olarak meydana gelmiştir. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların toplam öz kaynak gelişimi artış hızlarına bakıldığında ise, en fazla artış yaşandığı dönemler 2007 (%21,93), 2012 (%21,93) olarak tespit edilmiştir. Konvansiyonel bankalar için söz konusu oranın en az artış gösterdiği dönemler, 2006 ve 2013 yılları sırası ile (%5,81) ve (%5,06) oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.8.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Yabancı Kaynak Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Yabancı Kaynaklar	%	Yabancı Kaynaklar	%
2005	336.614,68	*	8.994,34	*
2006	420.225,36	19,90	12.191,87	26,23
2007	478.738,99	12,22	17.081,51	28,63
2008	611.763,45	21,74	22.041,20	22,50
2009	679.524,55	9,97	29.208,48	24,54
2010	817.391,72	16,87	37.881,62	22,90
2011	996.903,33	18,01	49.954,70	24,17
2012	1.090.100,12	8,55	62.902,58	20,58
2013	1.400.236,01	22,15	87.242,09	27,90
2014	1.604.321,54	12,72	94.646,03	7,82
2015	1.902.456,58	15,67	109.538,13	13,60
2016	2.192.862,42	13,24	121.378,13	9,75
2017	2.608.184,79	15,92	146.491,67	17,14
2018	3.035.559,27	14,08	190.161,73	22,96
2019	3.478.213,77	12,73	262.692,01	27,61
2020	4.762.440,06	26,97	409.512,70	35,85

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.8.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Yabancı Kaynak Gelişimi.

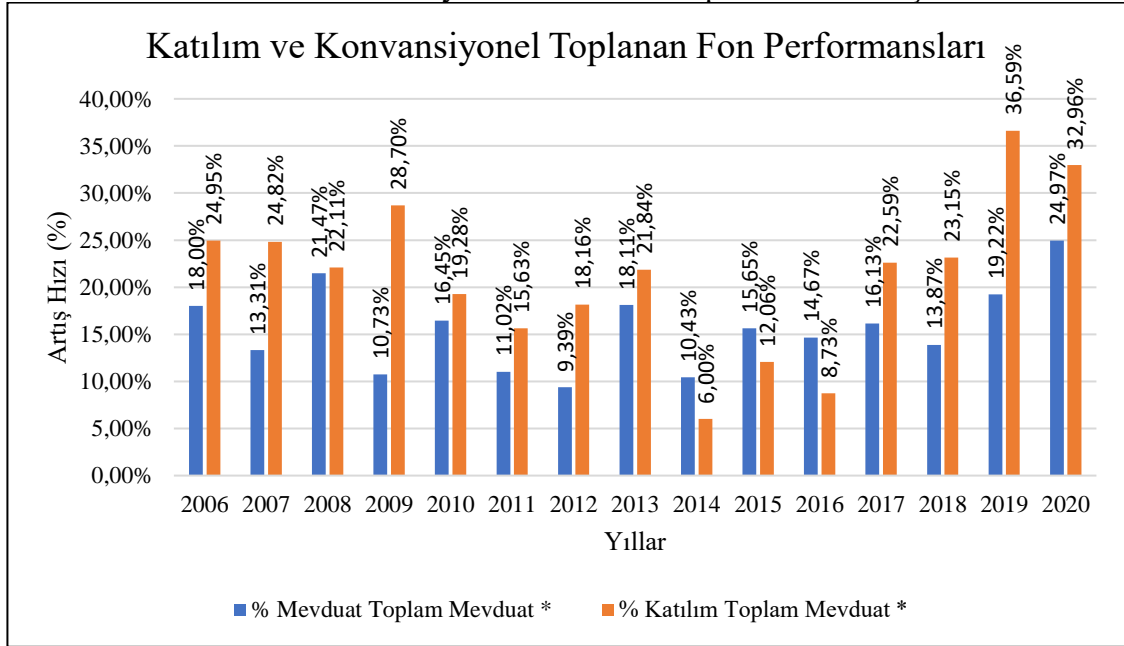
Tablo 2.8 ve Grafik 2.8’de Katılım ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemi için toplam yabancı kaynak gelişimleri görülmektedir. Tablo 2.8’den anlaşılacağı üzere, katılım bankalarının toplam yabancı kaynak gelişimine bakıldığında, incelenen dönem için düzenli olarak arttığı anlaşılmaktadır. Aynı dönem kapsamında konvansiyonel bankaların toplam yabancı kaynak gelişimine bakıldığında ise, katılım bankalarında olduğu gibi, bir artış ivmesinin yaşandığı anlaşılmaktadır. 2005-2020 dönemi için katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam yabancı kaynak gelişimlerinin artış hızını yansıtan Grafik 2.8’den görüldüğü üzere, katılım bankalarının yabancı kaynak artış hızının en fazla arttığı dönemler, 2006 (%26,23), 2007 (%28,63), 2013 (%27,90), 2019 (%27,61) ve son olarak (%35,85) oranı ile 2020 yılıdır. Katılım bankalarının toplam yabancı kaynak gelişiminin en az arttığı dönemler ise, 2014 (%7,82) ve 2016 (%7,95) olarak tespit edilmiştir. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların toplam yabancı kaynak gelişimine bakıldığında, en çok artış yaşanan dönemler, 2006 (%19,90), 2008 (%21,74), 2013 (%22,15) ve son olarak 2020 yılında söz konusu oranın (%26,97) olduğu görülmektedir. (Grafik 2.8) Konvansiyonel bankaların toplam yabancı kaynak gelişiminin en az arttığı dönemler ise, 2009 (%9,97) ve 2012 (%8,55) olarak belirtilebilir.

Tablo 2.9.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplanan Fonların Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Toplanan Fonlar	%	Toplanan Fonlar	%
2005	243.120,93	*	8.369,15	*
2006	296.495,03	18,00	11.151,82	24,95
2007	342.030,88	13,31	14.834,17	24,82
2008	435.553,92	21,47	19.045,29	22,11
2009	487.908,96	10,73	26.711,41	28,70
2010	583.947,44	16,45	33.089,46	19,28
2011	656.275,76	11,02	39.220,34	15,63
2012	724.295,66	9,39	47.921,11	18,16
2013	884.456,64	18,11	61.313,32	21,84
2014	987.432,51	10,43	65.229,93	6,00
2015	1.170.688,58	15,65	74.176,41	12,06
2016	1.371.919,27	14,67	81.272,68	8,73
2017	1.635.838,48	16,13	104.992,89	22,59
2018	1.899.263,20	13,87	136.612,76	23,15
2019	2.351.288,60	19,22	215.455,60	36,59
2020	3.133.672,72	24,97	321.405,15	32,96

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.9.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplanan Fon Gelişimi.

Tablo 2.9 ve Grafik 2.9’da katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 periyodu kapsamında toplanan fonlarının gelişimi gösterilmiştir. Tablo 2.9’dan görüleceği üzere, katılım bankalarının toplanan fonlarının gelişimine bakıldığında, ele alınan dönem için düzenli ve sürekli bir artışın olduğu söylenebilir. Aynı dönem için

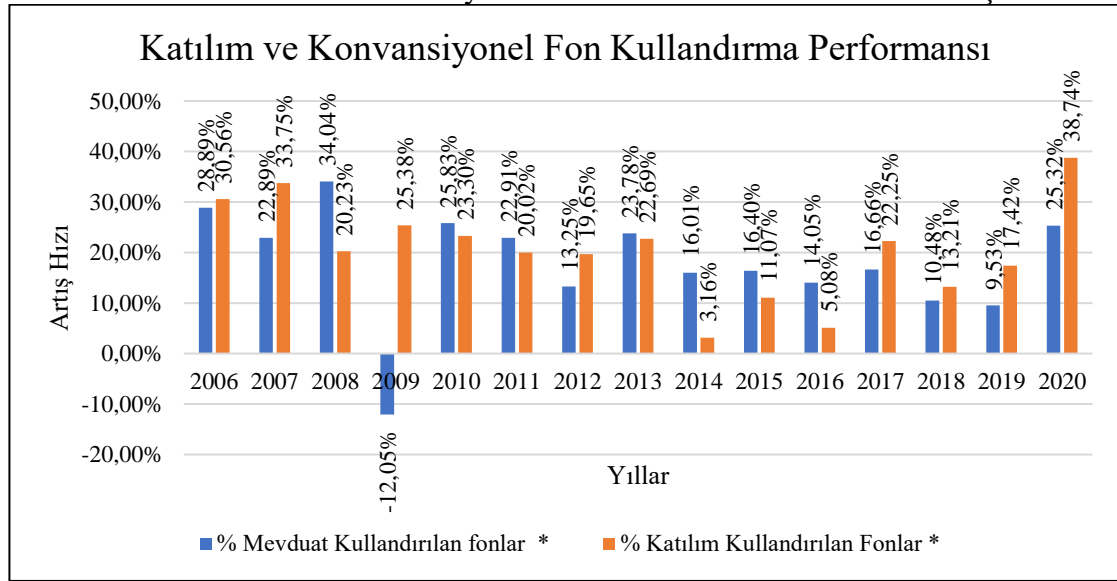
konvansiyonel bankaların toplanan fonlarının gelişimine bakıldığında, tıpkı katılım bankalarında olduğu gibi bir artış skalasının içinde olduğu belirtilebilir. (Tablo 2.9) 2005-2020 dönemi için katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların topladıkları fon gelişiminin artış hızını gösteren Grafik 2.9'dan anlaşılacağı üzere, katılım bankalarının toplanan fonlarında en fazla artışın olduğu dönemler, 2009 (%28,70), 2019 (%30,59) ve (%32,96)'lık bir artış oranı ile 2020 yılıdır. Katılım bankalarının topladıkları fonlarda en az artışın yaşandığı dönemlere bakıldığında, 2014 ve 2016 yılları sırası ile (%6,00), (%8,73) olarak söylenebilir. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların topladıkları fonların artış hızının gelişimine bakıldığında ise, en fazla artışın olduğu dönemler 2008 (%21,47), 2013 (%18,11), 2019 (%19,22) ve (%24,97)'lik bir artış oranı ile 2020 yılı olduğu tespit edilmiştir. Konvansiyonel bankaların topladıkları fonlarda en az artışın olduğu dönemlere bakıldığında ise, 2012 (%9,39) ve 2014 (%10,43) olduğu görülmektedir.

Tablo 2.10.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kullandırılan Fon Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Kullandırılan Fonlar	%	Kullandırılan Fonlar	%
2005	143.975,27	*	6.473,63	*
2006	202.466,73	28,89	9.322,66	30,56
2007	262.572,26	22,89	14.071,91	33,75
2008	398.091,34	34,04	17.641,18	20,23
2009	355.285,26	(-12,05)	23.640,59	25,38
2010	479.018,22	25,83	30.823,14	23,30
2011	621.379,04	22,91	38.537,92	20,02
2012	716.307,06	13,25	47.961,19	19,65
2013	939.772,41	23,78	62.039,46	22,69
2014	1.118.884,57	16,01	64.065,24	3,16
2015	1.338.445,18	16,40	72.037,65	11,07
2016	1.557.270,07	14,05	75.895,84	5,08
2017	1.868.539,85	16,66	97.615,27	22,25
2018	2.087.246,84	10,48	112.474,62	13,21
2019	2.307.032,84	9,53	136.201,54	17,42
2020	3.089.297,20	25,32	222.348,70	38,74

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.10.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kullandırılan Fon Gelişimi.

Tablo 2.10 ve Grafik 2.10’da katılım bankalarının ve konvansiyonel bankaların kullandıkları fonların 2005-2020 dönemi için gelişimleri gösterilmiştir. Tablo 2.10’den anlaşılacağı üzere, katılım bankalarının kullandığı fon gelişimine bakıldığında, ilgili büyüklük değerlerinin sürekli arttığı görülmektedir. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların kullandığı fonların gelişimine göz atıldığında ise, Tablo 2.10’a göre, konvansiyonel bankaların kullandığı fonlarda, katılım bankalarında olduğu gibi süregelen ve bozulmayan bir artış olduğu saptanmıştır. 2005-2020 dönemi kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların kullandığı fonların gelişiminin artış hızını gösteren Grafik 2.10’dan görüleceği üzere, katılım bankalarının kullandığı fonlara bakıldığında, en fazla artış yaşanan dönemler, 2006 (%30,56), 2007 (%33,75) ve son olarak 2020 yılında (%38,74) olarak gerçekleşmiştir. Katılım bankalarının kullandığı fonlarda en az artış yaşandığı dönemlere gelindiğinden ise, 2014 ve 2016 yılları sırası ile (%3,16), (%5,08) olarak meydana gelmiştir. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların kullandığı fonların kullandığı fonların artış hızına bakıldığında, söz konusu ele alınan dönemde 2006 yılında (%28,89), 2008 yılında (%30,04), 2010 yılında (%25,83) ve son olarak 2020 yılında (%25,32) olduğu görülmektedir. Konvansiyonel bankaların kullandığı fonlarda en az artışın yaşandığı dönemlere bakıldığında ise, Tablo 2.10’a göre, 2012, 2018 ve 2019 yılları sırası ile (%13,25), (%10,48), (%9,53) olduğu belirtilebilir. Konvansiyonel bankalarda

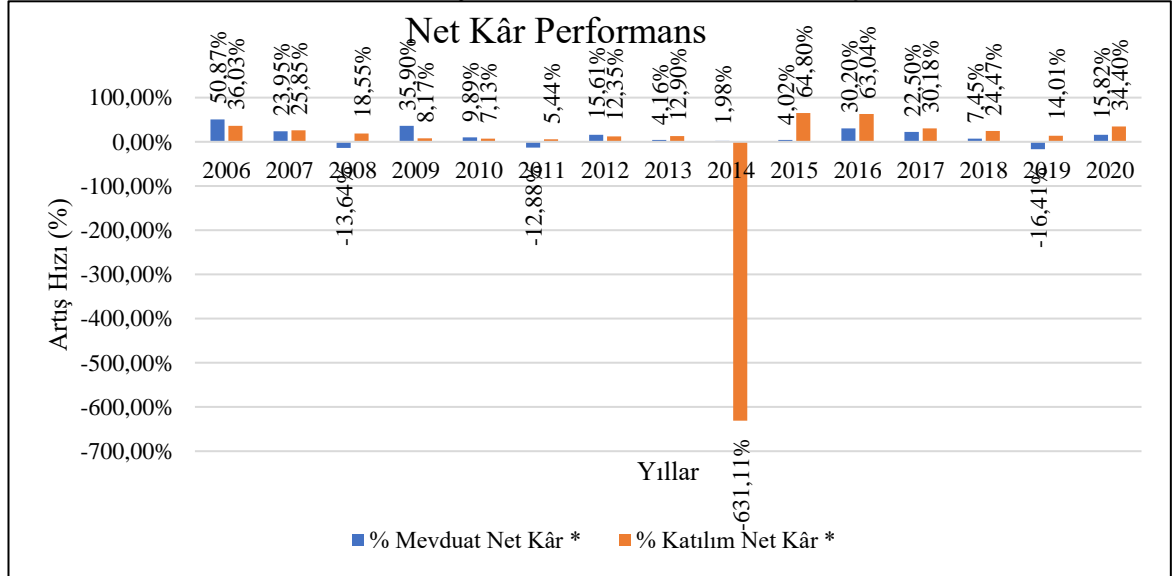
kullandırılan fonların artış hızında 2009 yılında (-%12,05) oranında bir düşüş gerçekleşmiştir.

Tablo 2.11.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Net Kâr Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Net Kâr	%	Net Kâr	%
2005	5.032,12	*	250,14	*
2006	10.242,66	50,87	391,04	36,03
2007	13.467,94	23,95	527,38	25,85
2008	11.851,11	(-13,64)	647,49	18,55
2009	18.489,70	35,90	705,08	8,17
2010	20.518,22	9,89	759,18	7,13
2011	18.176,87	(-12,88)	802,87	5,44
2012	21.539,31	15,61	915,96	12,35
2013	22.473,32	4,16	1.051,63	12,90
2014	22.927,17	1,98	143,84	(-631,11)
2015	23.888,59	4,02	408,59	64,80
2016	34.223,88	30,20	1.105,51	63,04
2017	44.158,22	22,50	1.583,48	30,18
2018	47.710,91	7,45	2.096,59	24,47
2019	40.985,69	(-16,41)	2.438,04	14,01
2020	48.688,13	15,82	3.716,72	34,40

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.11.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Net Kâr Gelişimi.

Tablo 2.11 ve Grafik 2.11’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların 2005-2020 dönemi için net kâr gelişimi yansıtılmıştır. Tablo 2.11’den görüldüğü üzere, katılım bankalarının net kârının 2005 yılından başlayarak 2013 yılına kadar bir artış içinde olduğu

anlaşılmaktadır. Katılım bankalarının net kârının 2014 yılında bir önceki yıla göre rekor bir seviyede düşüş yaşadığı dikkat çekmektedir. Net kâr pozisyonunun 2015 yılı ile beraber 2020 yılına kadar tekrar toparlanıp artış içine girdiği görülmektedir. (Tablo 2.11) Aynı dönem için konvansiyonel bankaların net kâr pozisyon gelişimine bakıldığında ise, 2008, 2011 ve 2016 yılları hariç, genel olarak arttığı anlaşılmaktadır. 2005-2020 periyodu için katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların net kâr artış hızlarını gösteren Grafik 2,11'den anlaşıldığı üzere, katılım bankalarının net kâr artış hızının en fazla arttığı dönemler, 2006, 2015, 2016 ve 2020 yılları sırası ile (%36,03), (%64,80), (%63,04), (%34,40) olarak tespit edilmiştir. Katılım bankaları için net kâr oranında düşüş yaşanan yıllar ise, 2014 yılı (-%631,11) olduğu görülmektedir. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların net kâr artışlarının hızına gelindiğinde ise, en fazla artışın yaşandığı dönemler, 2006, 2009 ve 2016 yılları sırası ile (%50,87), (%35,90), (%30,20) dir. Söz konusu artış hızı oranının konvansiyonel bankalar nezdinde en fazla düşüşünün yaşandığı yıllar ise, 2008, 2011 ve 2019 dönemleri sırası ile (-%13,64), (-%12,88), (-%16,41) olarak meydana gelmiştir.

Tablo 2.12.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların sektör Paylarının Gelişimi.

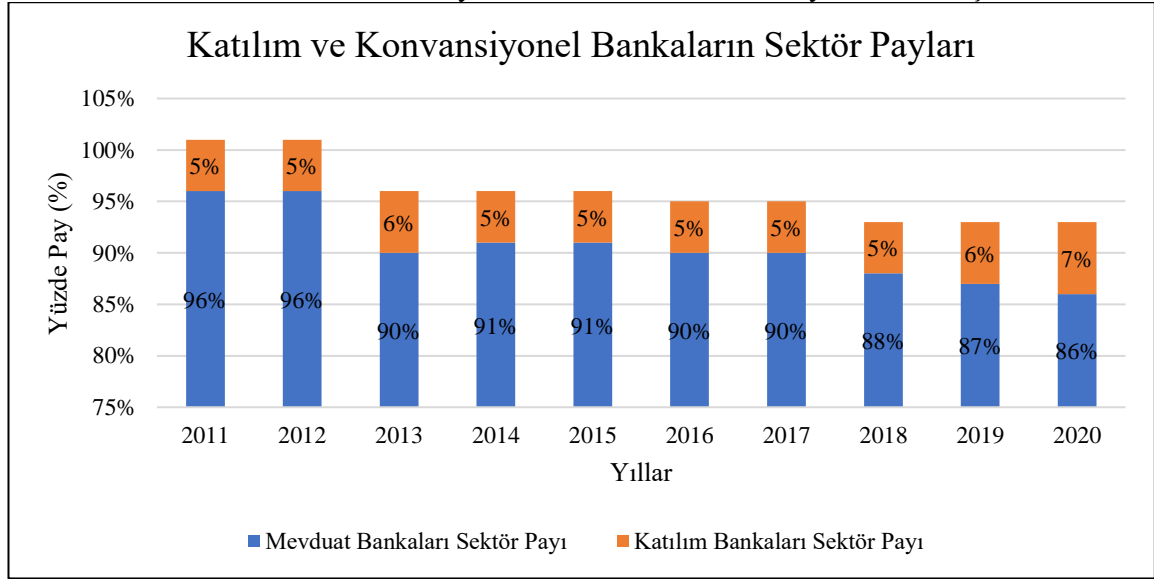
Yıl	Mevduat Bankaları Sektör Payı %	Katılım Bankaları Sektör Payı %
2011	96	5
2012	96	5
2013	90	6
2014	91	5
2015	91	5
2016	90	5
2017	90	5
2018	88	5
2019	87	6
2020	86	7

Kaynak: TKBB Sitesinden Derlenmiştir.

Tablo 2.11.'de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların 2011-2020 yılları arasında bankacılık sistemindeki payları itibarı ile performans gelişmeleri gösterilmiştir. Konvansiyonel bankacılık sistemi Türkiye' de katılım bankacılığı sisteminden çok daha öncesinden var olmasından dolayı aslan payını elinde tutmaktadır. Konvansiyonel bankacılık sisteminin bankacılık sektöründen aldığı pay ortalama %95 civarında seyrettiği görülmektedir.

Türkiye’ de 1985 yılında faaliyette geçen ve Türk bankacılık sektöründe otuz beş yıldır hizmet gösteren katılım bankacılığı konvansiyonel bankacılık ile karşılaştırıldığında henüz genç bir sistem niteliğindedir. Bu yüzden Konvansiyonel bankacılık sistemi kadar henüz derin bir hacme sahip değildir. Yine de 1985 yılından günümüze kadar istikrarlı bir şekilde sektörden aldığı payı artırarak bu günlere kadar varlığını sürdürmüş ve halen hizmet vermeye devam etmektedir. 2011-2020 yılları arasında ortalama olarak sektörden aldığı pay %5,5 oranındadır.

Grafik 2.12.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sektör Paylarının Gelişimi.

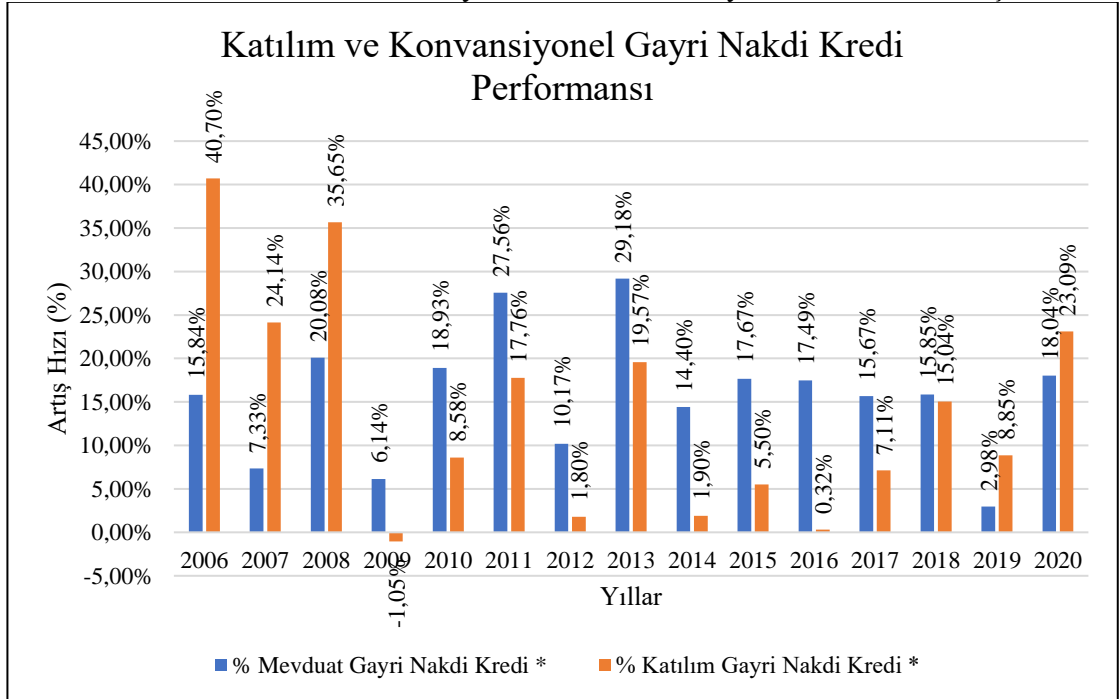
Tablo 2.12 ve Grafik 2.12’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların bankacılık sektöründeki payları görülmektedir. Tablo 2.12’den anlaşılacağı üzere, katılım bankalarının bankacılık sektöründen aldığı paylar 2013 yılında (%6), 2019 yılında (%6), 2020 yılında (%7)’ye ulaştığı ve diğer yıllarda ise (%5) seviyesinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Aynı dönem için konvansiyonel bankaların bankacılık sektöründen aldığı paylar incelendiğinde, 2005 yılından itibaren 2017 yılına kadar (%90) ve üzerinde seyrederken 2018 yılı, 2019 yılı ve 2020 yıllarında azalmaların yaşandığı sırası ile (%88), (%87), (%86) olduğu görülmektedir.

Tablo 2.13.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Gayri Nakdi Kredi Performansları.

Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Gayri Nakdi Krediler	%	Gayri Nakdi Krediler	%
2005	63.128,06	*	5.748,75	*
2006	75.005,58	% 15,84	9.694,82	% 40,70
2007	80.938,29	% 7,33	12.779,59	% 24,14
2008	101.277,31	% 20,08	19.860,48	% 35,65
2009	107.908,21	% 6,14	19.654,08	(- % 1,05)
2010	133.102,18	% 18,93	21.499,18	% 8,58
2011	183.729,23	% 27,56	26.141,51	% 17,76
2012	204.537,74	% 10,17	26.620,00	% 1,80
2013	288.804,87	% 29,18	33.097,30	% 19,57
2014	337.388,20	% 14,40	33.736,62	% 1,90
2015	409.794,22	% 17,67	35.699,07	% 5,50
2016	496.639,54	% 17,49	35.813,15	% 0,32
2017	588.914,86	% 15,67	38.553,70	% 7,11
2018	699.846,86	% 15,85	45.377,89	% 15,04
2019	721.355,97	% 2,98	49.784,61	% 8,85
2020	880.084,37	% 18,04	64.732,63	% 23,09

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.13.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Gayri Nakdi Kredi Gelişimi.

Gayri nakdi kredi, nakdi kredilerden farklı olarak, teminat mektubu, harici garanti mektubu ve akreditif olarak tanımlanır (TEB, 2020). Tablo 2.13.' te katılım bankacılığı

ve konvansiyonel bankacılık sektörlerinin gayri nakdi kredi performanslarının gelişimi gösterilmiştir.

Tablo 2.13 ve Grafik 2.13'te katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların gayri nakdi kredi gelişimi yansıtılmaktadır. Tablo 2.13'ten görüleceği gibi, katılım bankalarının ilgili zaman periyodu kapsamında, sadece 2009 yılı hariç diğer tüm yıllarda düzenli olarak gayri nakdi kredi gelişimleri artış göstermektedir. Öte yandan aynı dönem içinde konvansiyonel bankaların gayri nakdi kredi gelişimlerine bakıldığında, fire vermeden sürekli bir artış gösterdiği anlaşılmaktadır. (Tablo 2.13) 2005-2020 dönemi periyodu kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların gayri nakdi kredi artış hızlarını gösteren Grafik 2.13'ten anlaşılacağı üzere, katılım bankaları gayri nakdi kredilerinde en fazla artışın yaşandığı dönemler, 2006 yılında (%40,70), 2007 yılında (%35,65), 2013 yılında (%19,57) ve son olarak 2020 yılında (%23,09) oranında gerçekleşmiştir. Katılım bankaları için söz konusu oranın en az arttığı dönemler 2012 ve 2014 yıllarında sırası ile (%1,80), (%1,90) oranı şeklinde meydana gelmiştir. Söz konusu oranın katılım bankaları nezdinde düşüşünün yaşandığı yıl ise (-%1,05) oranı ile 2009 yılıdır. Aynı dönem içinde konvansiyonel bankalar için gayri nakdi kredi artış hızına bakıldığında ise, en fazla artış 2011 ve 2013 yıllarında sırası ile (%27,56), (%29,18) gerçekleşmiştir. Söz konusu oranın konvansiyonel bankalar için en az attığı dönemler ise, 2009 yılında (%6,14) ve (%2,98) oranı ile 2019 yılıdır.

Tablo 2.14.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Kredilerinin Gelişimi.

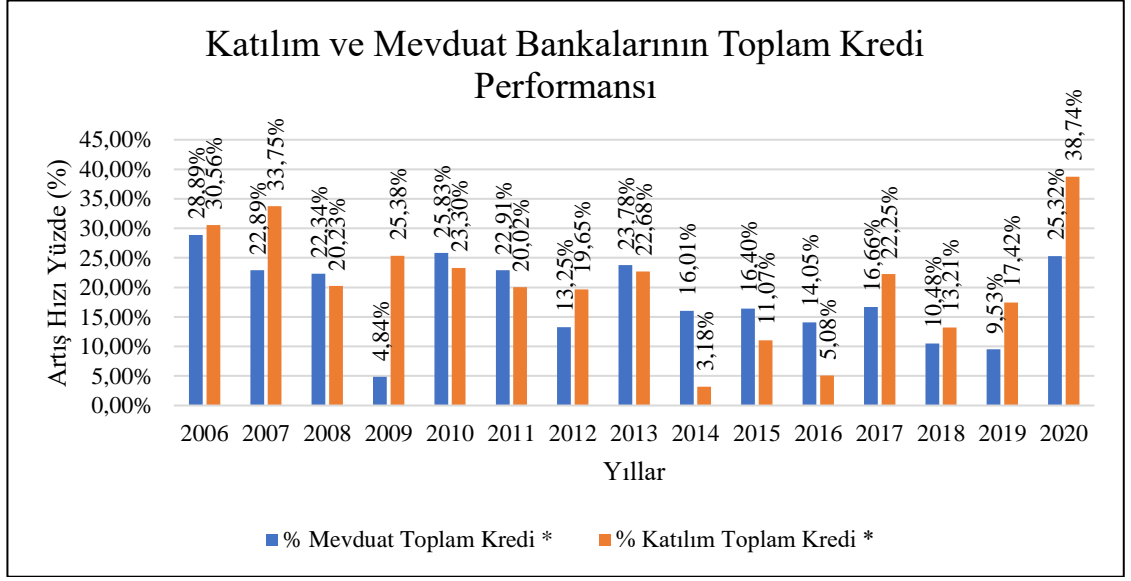
Yıl	Mevduat Bankaları		Katılım Bankaları	
	Toplam Kredi	%	Toplam Kredi	%
2005	143.975,27	*	6.473,63	*
2006	202.466,73	28,89	9.322,66	30,56
2007	262.572,26	22,89	14.071,91	33,75
2008	338.091,34	22,34	17.641,18	20,23
2009	355.285,26	4,84	23.640,59	25,38
2010	479.018,22	25,83	30.823,14	23,30
2011	621.379,04	22,91	38.537,92	20,02
2012	716.307,06	13,25	47.961,19	19,65
2013	939.772,41	23,78	62.029,46	22,68
2014	1.118.884,57	16,01	64.065,24	3,18
2015	1.338.445,18	16,40	72.037,65	11,07
2016	1.557.270,07	14,05	75.895,84	5,08
2017	1.868.539,85	16,66	97.615,27	22,25
2018	2.087.246,84	10,48	112.474,62	13,21

2019	2.307.032,84	9,53	136.201,54	17,42
2020	3.089.297,20	25,32	222.348,70	38,74

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Tablo 2.14 ve Grafik 2.14'te katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam kredi gelişimleri görülmektedir. Tablo 2.14'ten anlaşılacağı gibi katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların ele alınan dönemde toplam kredi miktarında sürekli ve düzenli bir artışın söz konusu olduğu göze çarpmaktadır.

Grafik 2.14.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Kredilerinin Gelişimi.

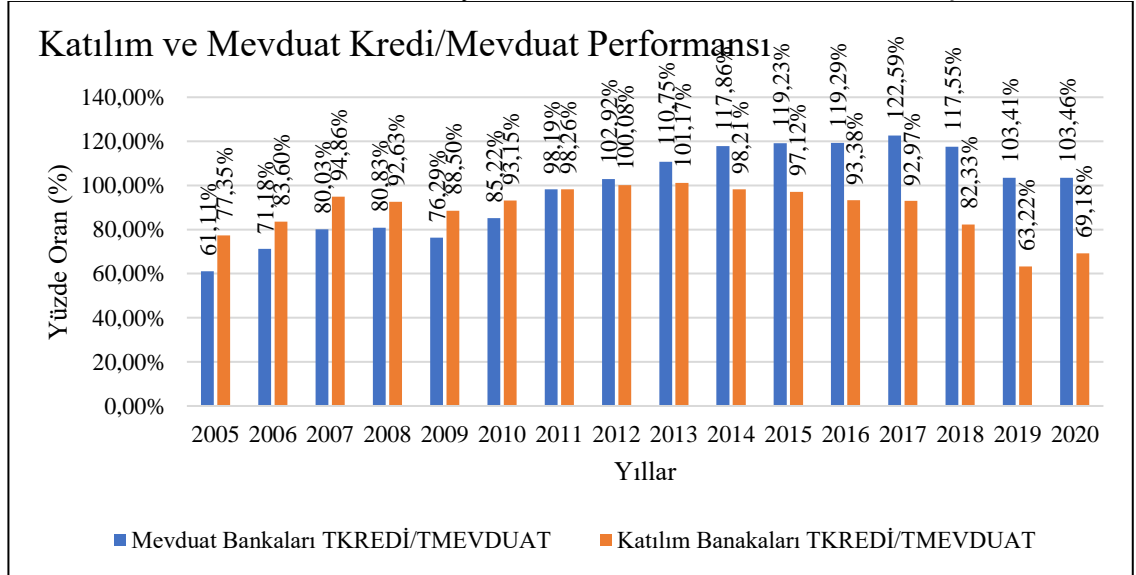
2005-2020 kapsamında, katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam kredilerindeki artış hızını yansıtan Grafik 2.14'ten görüldüğü gibi, katılım bankalarının toplam kredi miktarında en fazla artışın yaşandığı dönemler, 2006 yılında (%30,56), 2007 yılında (%33,75) ve 2020 yılında (%38,74) oranında meydana gelmiştir. Katılım bankaları için bu oranın en az arttığı dönemler ise, 2014 yılında (%3,18) ve 2016 yılında (%5,08) olduğu görülmektedir. Aynı dönemde konvansiyonel bankaların toplam kredilerindeki artış hızlarına bakıldığında, en fazla artışın olduğu dönemler, 2006 (%28,89), 2010 (%25,83) ve 2020 yılında ise, (%25,32) olduğu görülmektedir. Konvansiyonel bankalar için söz konusu oranın en az arttığı dönemler ise, 2009 yılında (%4,84), 2019 yılında ise, (%9,53) olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 2.15.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Mevduat Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları	Katılım Banakları
	Toplam Kredi/Toplam Mevduat %	Toplam Kredi/Toplam Mevduat %
2005	61,11	77,35
2006	71,18	83,60
2007	80,03	94,86
2008	80,83	92,63
2009	76,29	88,50
2010	85,22	93,15
2011	98,19	98,26
2012	102,92	100,08
2013	110,75	101,17
2014	117,86	98,21
2015	119,23	97,12
2016	119,29	93,38
2017	122,59	92,97
2018	117,55	82,33
2019	103,41	63,22
2020	103,46	69,18
Ortalama	98	89

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir.

Grafik 2.15.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Mevduat Gelişimi.

Bankaların verimliliğinin bir göstergesi olarak kabul edilen Kredi/Mevduat oranı, bankacılık sektöründe bankaların kullandığı kredilerin toplam mevduatlar içindeki oranını (payını) gösterir. Dolayısı ile bankacılık sektörü açısından önemli bir performans göstergesidir.

Tablo 2.15'ten görüleceği üzere hem katılım bankacılığı sektörü hem de konvansiyonel bankacılığı sektörüne bakıldığında 2005-2020 yılları arasında kredilerin toplam mevduatlar içindeki payı yıllık olarak arttığı görülmektedir. Dolayısı ile her iki bankacılık sektörü de verimlilik açısından oldukça iyi performans gösterdiği düşünülebilir. Grafik 2.15'te hem katılım bankacılığı sektörü hem de konvansiyonel bankacılık sektörünün 2005-2020 dönemi için kredi/mevduat oranının yüzde (%) payları (artış hızları) verilmiştir. Katılım bankacılığı sektöründe kredi/mevduat (verimlilik) oranının en yüksek olduğu dönemler 2012 yılında %100 oranında ve 2013 yılında %101 oranında gerçekleştiği yani mevduatlarının tamamının kredi olarak kullandırıldığı ifade edilebilir. Buda verimliliğin yüksek olduğu manasına gelmektedir. İncelenen 2005-2020 yılları arasında katılım bankacılığı sektörünün verimlilik oranının ortalama %89,13 olarak gerçekleşmesi katılım bankacılığı sektörünün oldukça yüksek bir verimlilik oranına sahip olduğuna işaret etmektedir.

Ortalama Konvansiyonel bankacılık açısından ortalama verimlilik oranı ise %98,12 olarak gerçekleşmiştir. Konvansiyonel bankacılık sisteminde kredi/mevduat (verimlilik) oranının en yoğun olarak yaşandığı dönemler 2012-2020 yılları arasında ortalama %100 olarak gerçekleştiği, diğer bir deyişle mevduatların tamamını kredi olarak kullandığı ve verimliliğinin yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere konvansiyonel bankacılık sektörünün katılım bankacılığı sektörüne göre verimlilik açısından daha önde olduğu görülmektedir. (Tablo 2.15)

Tablo 2.16.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Toplam Aktif Gelişimi.

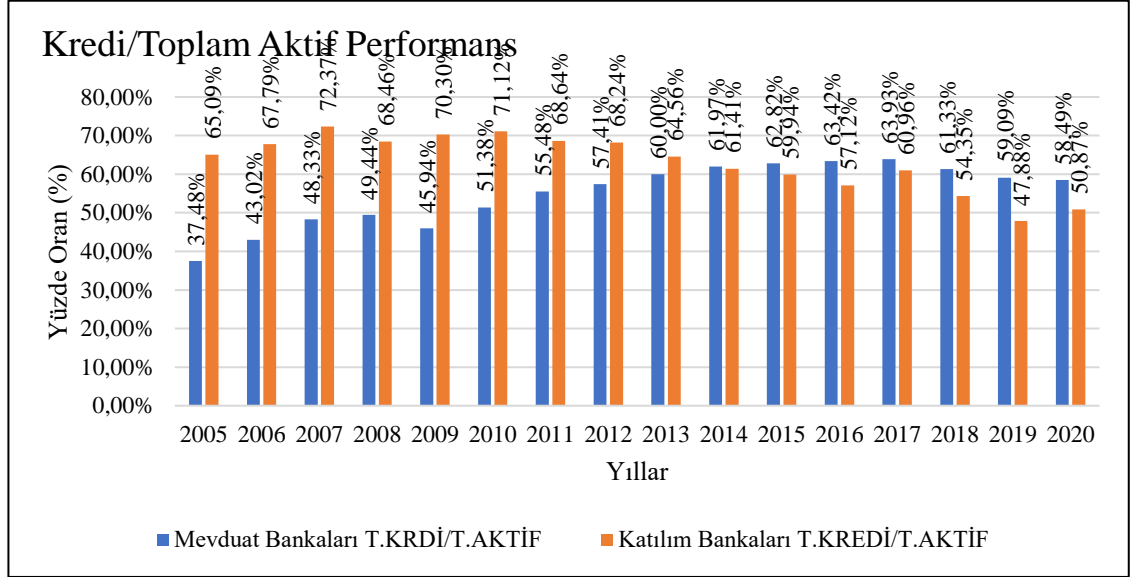
Yıl	Mevduat Bankaları	Katılım Bankaları
	Toplam Kredi/Toplam Aktif %	Toplam Kredi/Toplam Aktif %
2005	37,48	65,09
2006	43,02	67,79
2007	48,33	72,37
2008	49,44	68,46
2009	45,94	70,30
2010	51,38	71,12
2011	55,48	68,64
2012	57,41	68,24
2013	60,00	64,56
2014	61,97	61,41
2015	62,82	59,94
2016	63,42	57,12
2017	63,93	60,96

2018	61,33	54,35
2019	59,09	47,88
2020	58,49	50,87
Ortalama	54,97	63,07

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir.

Tablo 2.16 ve Grafik 2.16’da 2005-2020 dönemi için katılım bankaları ve konvansiyonel bankalarının kredi/toplam aktif oranı, diğer bir ifade ile kredilerin toplam aktifler içindeki yüzde (%) payı sayısal veriler ile gösterilmiştir.

Grafik 2.16.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi/Toplam Aktif Gelişimi.

Katılım bankacılığı sektörünün kredi/toplam aktif oranına bakıldığında Grafik 2.16’ya göre, 2005-2012 yılları arasında yükselen bir trende hâkim olduğu 2013-2020 yılları arasında ise dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Katılım bankacılığı sektöründe kredilerin mevduatlara oranının en yoğun olduğu sene 2007 yılında %72 oranında gerçekleşirken, söz konusu oranın en düşük seyrettiği dönem ise 2019 yılında %47 oranında gerçekleştiği görülmektedir. Aynı dönem için Konvansiyonel bankacılık sektörüne bakıldığında ise, söz konusu sektörde kredilerin mevduata oranı, 2005-2010 arası dönemde düşük trendde seyrettiği görülür iken, 2011-2020 yılları arasındaki dönem de ise konvansiyonel bankacılık sektöründe söz konusu oranın artan bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. Grafik 2.67’ye göre konvansiyonel bankalar için kredi/toplam aktif oranının en düşük olduğu dönem 2005 yılında %38 oranında gerçekleşirken, söz konusu

oranın en fazla olarak gerçekleştiği dönem ise 2016 ve 2017 yıllarında sırası ile %63,5 ve %64 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

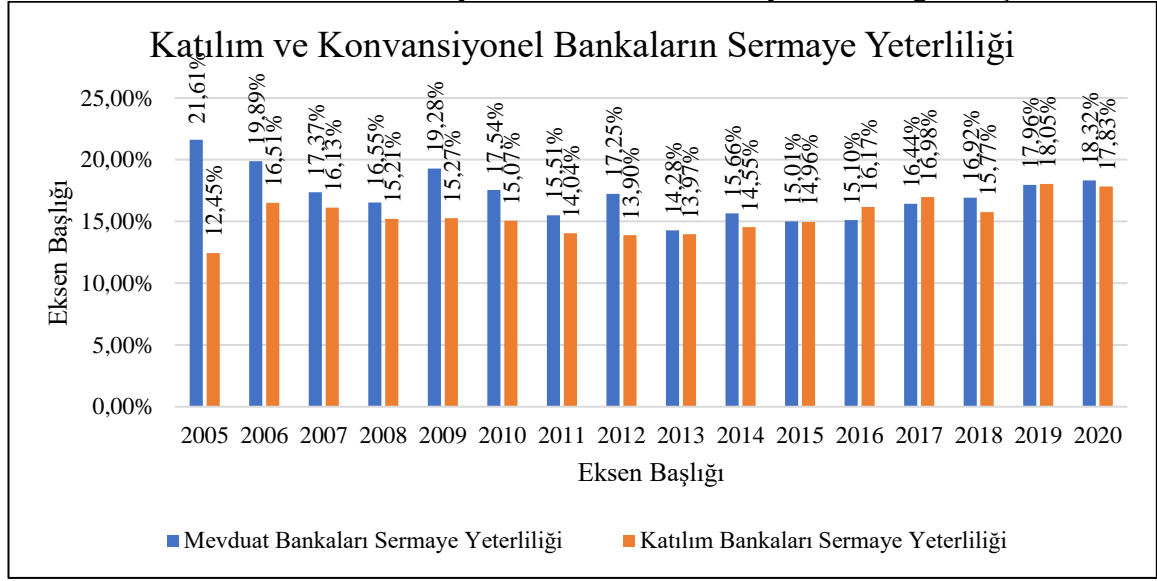
Tablo 2.17.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sermaye Yeterlilik Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları	Katılım Bankaları
	Sermaye Yeterliliği Rasyosu %	Sermaye Yeterliliği Rasyosu %
2005	21,61	12,45
2006	19,89	16,51
2007	17,37	16,13
2008	16,55	15,21
2009	19,28	15,27
2010	17,54	15,07
2011	15,51	14,04
2012	17,25	13,90
2013	14,28	13,97
2014	15,66	14,55
2015	15,01	14,96
2016	15,10	16,17
2017	16,44	16,98
2018	16,92	15,77
2019	17,96	18,05
2020	18,32	17,83
Ortalama	17,17	15,43

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir.

Tablo 2.17 ve Grafik 2.17’de 2005-2020 periyodu kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların sermaye yeterliliği oranı gösterilmektedir Sermaye yeterliliği, borçların geri ödenme kapasitesi manasına gelmektedir. Bu oran şirketlerin sigortalılara olan borcunu anlık gelişmelere göre yükümlülüklerini geriye ödeyebilme durumlarını yansıtan önemli bir göstergedir.

Grafik 2.17.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Sermaye Yeterliliği Gelişimi

Grafik 2.17.'de katılım bankacılığı sektörü ve konvansiyonel bankacılık sektörünün 2005-2020 dönemlerine ait sermaye yeterliliği rasyoları gösterilmiştir. Türk Bankacılık Sektörü/Sistemi (TBS) sermaye yeterliliği konusunda oldukça başarılı bir yapıdadır. Genel kabul gören oran %8 olmasına rağmen TBS' de bu oran her yıl genel kabul gören oranın üzerinde gerçekleşmiştir. Özellikle incelenen dönemde TBS' de her iki bankacılık sektörü açısından sermaye yeterliliğinde herhangi bir sorun görülmemektedir. TBS makul oranın oldukça üzerinde bir paya sahiptir. Yıllık ortalamaya bakıldığında 2005-2020 periyodu, ortalaması katılım bankacılığı sektörü için %15,43, konvansiyonel bankacılık sektörü için %17,17 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.18.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Mevduat/Toplam Aktif Gelişimi.

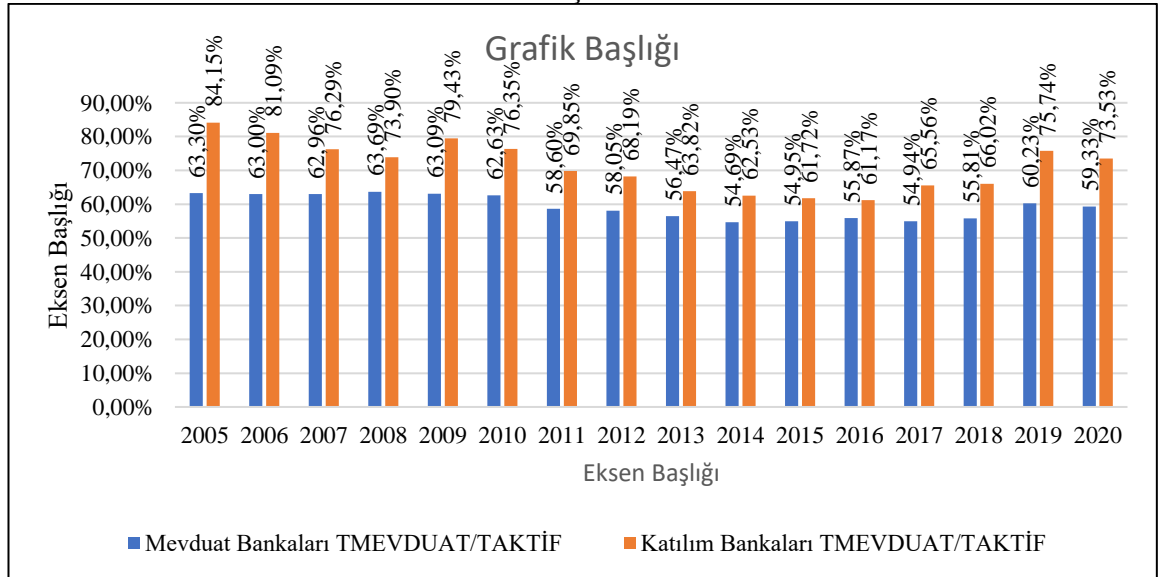
Yıl	Mevduat Bankaları			Katılım Bankaları		
	Toplam Aktif	Toplam Mevduat	%	Toplam Aktif	Toplam Mevduat	%
2005	384.096,92	243.120,93	%63,30	9.945,43	8.369,15	%84,15
2006	470.634,57	296.495,03	%63,00	13.751,58	11.151,82	%81,09
2007	543.272,47	342.030,88	%62,96	19.445,32	14.834,17	%76,29
2008	683.823,26	435.553,92	%63,69	25.770,13	19.045,29	%73,90
2009	773.357,13	487.908,96	%63,09	33.628,04	26.711,41	%79,43
2010	932.370,68	583.947,44	%62,63	43.338,70	33.089,46	%76,35
2011	1.119.910,66	656.275,76	%58,60	56.148,34	39.220,34	%69,85
2012	1.247.653,13	724.295,66	%58,05	70.279,73	47.921,11	%68,19
2013	1.566.190,40	884.456,64	%56,47	96.074,73	61.313,32	%63,82
2014	1.805.437,99	987.432,51	%54,69	104.319,07	65.229,93	%62,53

2015	2.130.600,52	1.170.688,58	%54,95	120.182,94	74.176,41	%61,72
2016	2.455.365,62	1.371.919,27	%55,87	132.873,84	81.272,68	%61,17
2017	2.922.703,53	1.635.838,48	%55,97	160.136,50	104.992,89	%65,56
2018	3.403.304,61	1.899.263,20	%55,81	206.930,72	136.612,76	%66,02
2019	3.904.022,14	2.351.288,60	%60,23	284.459,00	215.455,60	%75,74
2020	5.281.461,73	3.133.672,72	%59,33	432.119,43	321.405,15	%74,38
Ortalama	1.851.512,84	1.075.261,79	%59,29	113.087,72	78.800,09	%71,26

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Tablo 2.18 ve Grafik 2.18’de 2005-2020 dönemi kapsamında katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların toplam mevduat/toplam aktif oranı (toplam aktiflerin içinde toplam mevduatların payı) yansıtılmaktadır. Tablo 2.18’den anlaşılacağı üzere katılım bankalarının toplam aktiflerinin içindeki toplam mevduatlarının payı dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Aynı dönem içinde mevduat bankalarının toplam aktiflerinin içinde toplam mevduatlarının payına bakıldığında ise, katılım bankalarında olduğu gibi dalgalı bir seyir izlediği tespit edilmiştir. Katılım bankalarında söz konusu oranın dönem ortalamasına bakıldığında (%71,26) olarak gerçekleşirken, konvansiyonel bankalar nezdinde aynı oranın dönem ortalaması ise, (%59,29) olarak gerçekleşmiştir. Buradan katılım bankalarının konvansiyonel bankalara göre mevduatın toplam aktifler içindeki payı açısından daha iyi olduğu sonucu çıkarılabilir. (Tablo 2.18)

Grafik 2.18.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Toplam Mevduat/Toplam Aktif Gelişimi.

2005-2020 dönemi kapsamında Grafik 2.18.’de katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık sektörlerinin toplam mevduat/toplam aktif oranlarının

gelişimleri gösterilmiştir. Hem katılım bankacılığı hem de mevduat bankacılığı sektörüne bakıldığında genel olarak toplam mevduatların toplam aktifler içindeki payları %50'nin üzerinde olduğu görülmektedir. 2020 yılında Konvansiyonel bankacılık sektörüne bakıldığında toplam mevduatların toplam aktiflere oranının %59,33 iken katılım bankacılığı sektöründe bu oran %74,38'dir.

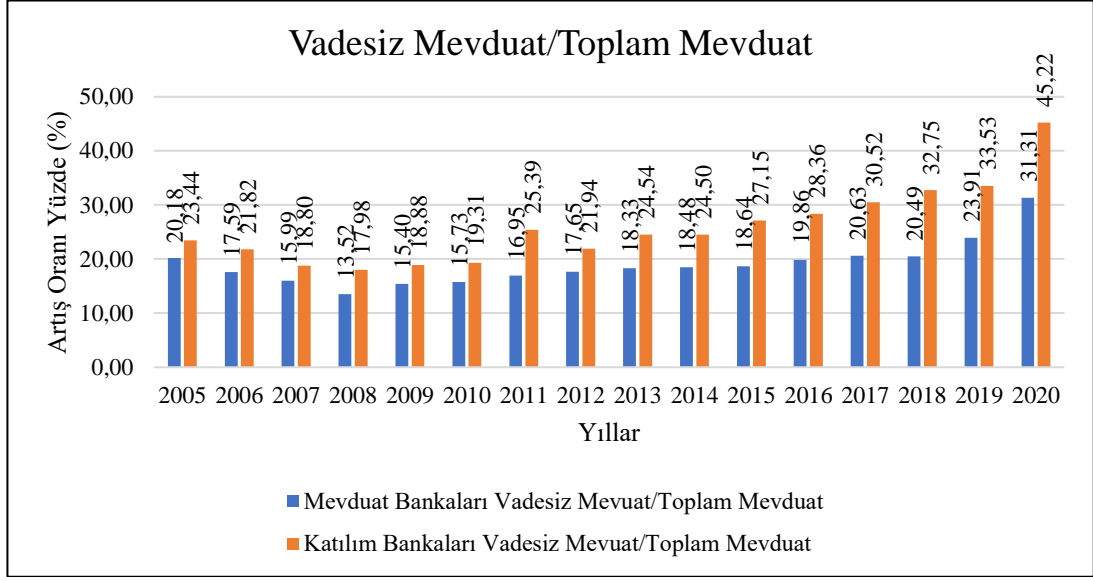
Genel manada değerlendirildiğinde konvansiyonel bankacılık sektöründe incelenen dönemler içerisinde 2005-2010 periyodunda toplam mevduatların toplam aktiflere ortalama oranın %63 olarak gerçekleştiği, 2011-2020 periyodu arasında ise %57 oranında gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılım bankacılığı sektörüne gelindiğinde ise 2005-2010 periyodunda söz konusu oranın ortalama %78'lerde, 2011-2020 periyodunda ise %67'lerde seyrettiği görülmektedir.

Tablo 2.219.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Vadesiz Mevduat/Toplam Mevduat Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları	Katılım Bankaları
	Vadesiz Mevduat/Toplam Mevduat %	Vadesiz mevduat/Toplam Mevduat %
2005	20,18	23,44
2006	17,59	21,82
2007	15,99	18,80
2008	13,52	17,98
2009	15,40	18,88
2010	15,73	19,31
2011	16,95	25,39
2012	17,65	21,94
2013	18,33	24,54
2014	18,48	24,50
2015	18,64	27,15
2016	19,86	28,36
2017	20,63	30,52
2018	20,49	32,75
2019	23,91	33,53
2020	31,31	45,22
Ortalama	19,04	25,88

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir.

Grafik 2.19.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Vadesiz Mevduat/Toplam Mevduat Gelişimi.

Tablo 2.19 ve Grafik 2.19’da 2005-2020 dönemi için katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların vadesiz mevduat/toplam mevduat gelişimine ait sayısal veriler gösterilmiştir. Grafik 2.19.’a bakıldığında, genel olarak katılım bankacılığı sektöründe vadesiz mevduatların toplam mevduatların içindeki payları, konvansiyonel bankalara göre daha yüksek oranda seyrettiği görülmektedir. En yüksek seyrettiği dönemlere bakıldığında 2017 yılında (%30,52) 2018 yılında (%32,75) 2019 yılında ise (%33,53) ve son olarak 2020 yılında ise (%45,22) olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ayrıca konvansiyonel bankalara bakıldığında ise, söz konusu oranının en yüksek seyrettiği dönemler ise, 2019 yılında (%23,91) oranında gerçekleşirken 2020 yılında ise bu oranın (%31,31) olarak kayıtlara geçmiştir.

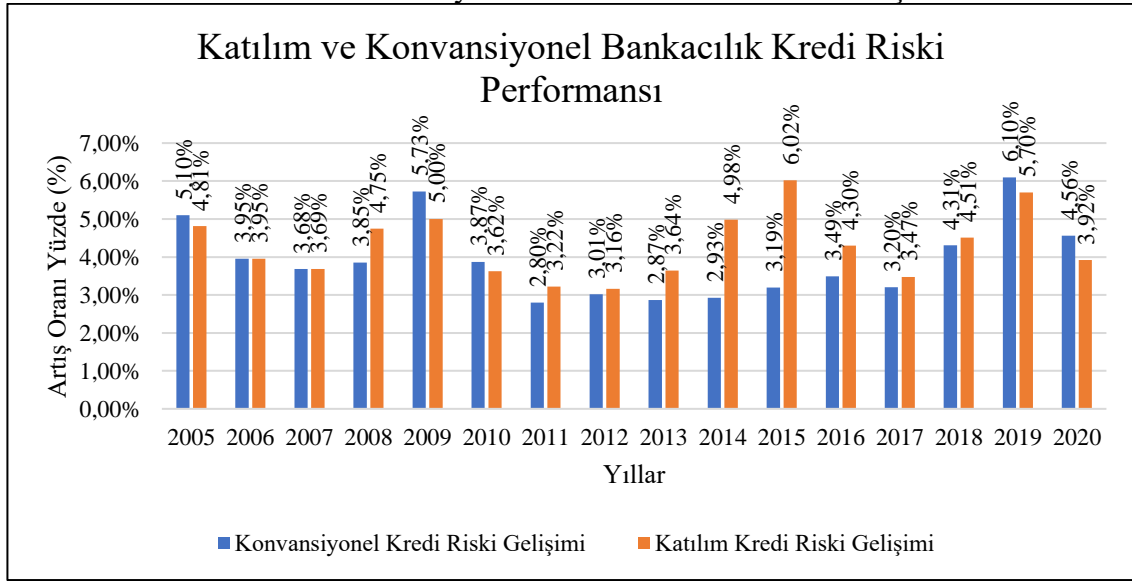
Tablo 2.20.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi Riski Gelişimi.

Yıl	Mevduat Bankaları			Katılım Bankaları		
	Takipteki Alacaklar	Toplam Krediler	%	Takipteki Alacaklar	Toplam Krediler	%
2005	7.339,52	143.975,27	5,10	311,40	6.473,63	4,81
2006	7.997,40	202.466,73	3,95	368,53	9.322,66	3,95
2007	9.664,87	262.572,26	3,68	518,63	14.071,91	3,69
2008	13.012,36	338.091,34	3,85	837,25	17.641,18	4,75
2009	20.341,89	355.285,26	5,73	1.182,20	23.640,59	5,00
2010	18.537,42	479.018,22	3,87	1.116,19	30.823,14	3,62
2011	17.379,25	621.379,04	2,80	1.242,59	38.537,92	3,22
2012	21.594,17	716.307,06	3,01	1.515,07	47.961,19	3,16
2013	26.935,64	939.772,41	2,87	2.260,61	62.029,46	3,64
2014	32.754,13	1.118.884,57	2,93	3.190,13	64.065,24	4,98

2015	42.726,12	1.338.445,18	3,19	4.335,26	72.037,65	6,02
2016	54.300,49	1.557.270,07	3,49	3.262,47	75.895,84	4,30
2017	59.865,50	1.868.539,85	3,20	3.392,01	97.615,27	3,47
2018	89.961,58	2.087.246,84	4,31	5.075,88	112.474,62	4,51
2019	140.631,49	2.307.032,84	6,10	7.762,85	136.201,54	5,70
2020	140.842,91	3.089.297,20	4,56	8.712,86	222.348,70	3,92
Ortalama	43.992,80	1.089.099,01	3,91	2.817,75	64.446,28	4,30

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.20.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Kredi Riski Gelişimi.

Tablo 2.20 ve Grafik 2.20’de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sektörü ile konvansiyonel bankacılık sektörünün kredi risklerinin (Takipteki alacaklar/Toplam krediler) gelişimi gösterilmiştir.

Hem katılım bankacılığı sektörü hem de konvansiyonel bankacılık sektöründe de görülmektedir ki incelenen dönemde (2005-2020), kredi riski oranları dalgalı bir seyir izlemektedir. Katılım bankacılığı sektörüne bakıldığında kredi riskinin en fazla olduğu dönemler 2005 ve 2009 yılında %5, 2015 ve 2019 yılında %6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. (Grafik 2.20) Konvansiyonel bankacılığa bakıldığında ise söz konusu risk oranının yüksek olduğu dönemler 2005 yılında %5, 2009 ve 2019 yılında %6 olarak gerçekleştiği görülmektedir. İncelenen dönem boyunca hem katılım bankalarının hem de konvansiyonel bankaların kredi riski ortalamasının %4 olarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır. (Grafik 2.20)

Tablo 2.21.: Konvansiyonel Bankaların Aktif ve Öz kaynak Kârlılık Gelişimleri.

Yıl	Konvansiyonel Bankaları				
	Toplam Öz kaynaklar	Dönem Net Karı Zararı	Toplam Varlıklar	Aktif Kârlılığı ROA	Öz kaynak Kârlılığı ROE
2007	64.533,48	13.467,94	507.067,13	%2,66	%20,87
2008	72.059,81	11.851,11	646.590,55	%1,83	%16,45
2009	93.832,59	18.489,70	767.343,55	%2,41	%19,70
2010	114.978,96	20.518,22	949.581,74	%2,16	%17,85
2011	123.007,33	18.176,87	1.187.269,51	%1,53	%14,78
2012	157.553,01	21.539,31	1.291.003,94	%1,67	%13,67
2013	165.954,39	22.473,32	1.770.296,23	%1,27	%13,54
2014	201.116,45	22.927,17	2.011.057,63	%1,14	%11,40
2015	228.143,93	23.888,59	2.350.554,22	%1,02	%10,47
2016	262.503,20	34.223,88	2.731.397,11	%1,25	%13,04
2017	314.518,74	44.158,22	3.610.854,07	%1,22	%14,04
2018	367.745,34	47.710,91	4.026.578,61	%1,18	%12,97
2019	425.808,38	40.985,69	4.515.320,45	%0,91	%9,63
2020	519.021,71	48.688,17	5.936.497,09	%0,82	%9,38
Ortalama				%1,51	%14,13

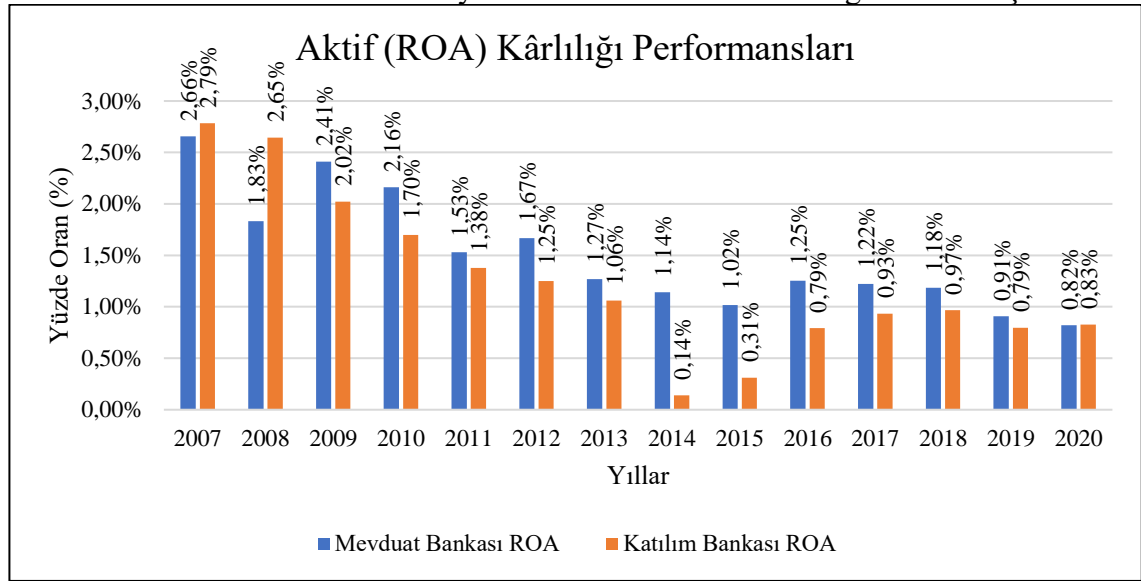
Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Aktif kârlılığı ROA (Return on Assets) ve Öz kaynak Kârlılığı ROE (Return on Equity) bankacılık sektöründe önemli bir performans ölçütü göstergesi olarak bilinmektedir. Aktif kârlılığı ROA= (Net Kâr / Toplam Varlıklar) oranlanması şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oranın yüksek çıkması bankacılık sektörü ve bankalar için performans gelişimi açısından önem arz etmektedir.

Öz kaynak Kârlılığı ise ROE = (Net Kâr / Toplam Öz Kaynaklar) şeklinde hesaplanmaktadır. Bu oranların yüksek çıkması bankacılık sektörü ve bankalar için performans gelişimi açısından önem arz etmektedir.

Tablo 2.21’de görüleceği gibi konvansiyonel bankacılık sektörünün 2007-2020 yılları arasındaki toplam öz kaynaklar, dönem net kârı ve toplam varlıklarının bileşenleri görülmektedir. Bu değerlerin konvansiyonel bankacılık sisteminde her geçen yıl artarak gelişimini sürdürdüğü görülmektedir.

Grafik 2.21.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Aktif Kârlılığı ROA Gelişimi.

Grafik 2.21’den anlaşılacağı gibi katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık sektörlerinin aktif kârlılıkları (ROA) performansları gösterilmiştir. ROA değerlerine bakıldığında ele alınan dönem kapsamında (2007-2020), konvansiyonel bankacılık sektörünün katılım bankacılığı sektöründen daima önde olduğu diğer bir ifade ile ROA performanslarının daha yüksek seyrettiği anlaşılmaktadır.

Katılım bankacılığı sektöründe ise son dönemlerde ROA gelişim performansında ise bir hızlanma olduğu görülmektedir. Katılım bankacılığı sektöründe 2011-2012 döneminde ROA performanslarında bir düşüş yaşanmakta iken 2016 yılından itibaren ise bir toparlanma ivmesine geçiş yaptığı görülmektedir. Katılım ve konvansiyonel bankacılık sistemlerinin ROA oranının en yüksek seyrettiği yıl 2007 olarak gerçekleşmiştir.

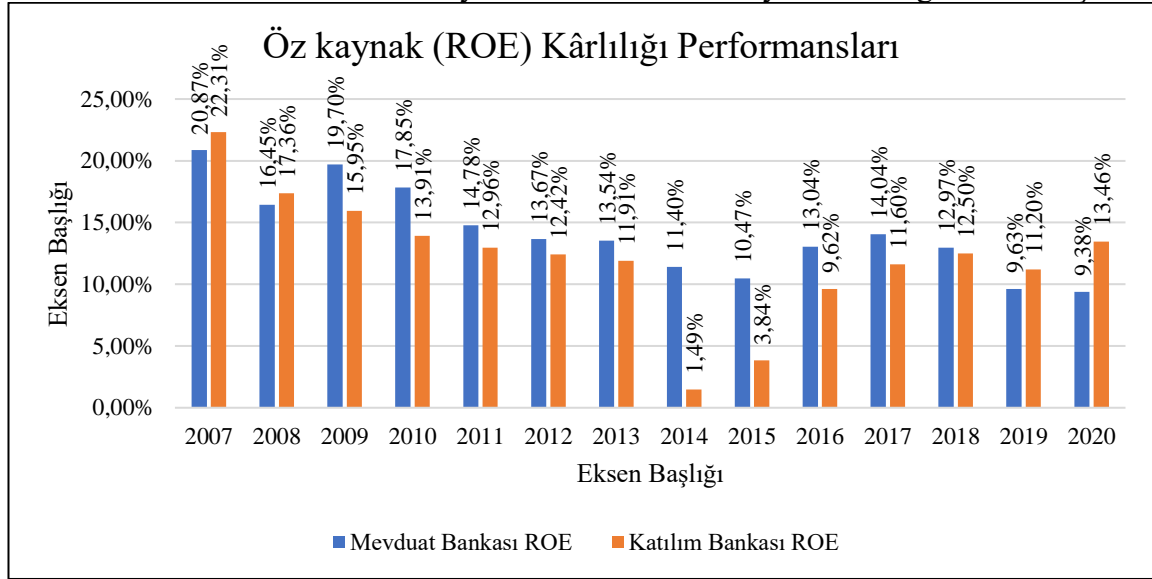
Tablo 2.22.: Katılım Bankacılık Sektörünün Aktif ve Öz kaynak Kârlılığı Gelişimi.

Yıl	Katılım Bankaları				
	Toplam Öz kaynaklar	Dönem Net Karı Zararı	Toplam Varlıklar	Aktif Kârlılığı ROA	Öz kaynak Kârlılığı ROE
2007	2.363,81	527,38	18.935,97	%2,79	%22,31
2008	3.728,93	647,49	24.478,05	%2,65	%17,36
2009	4.419,56	705,08	34.888,06	%2,02	%15,95
2010	5.457,08	759,18	44.694,35	%1,70	%13,91
2011	6.193,63	802,87	58.225,96	%1,38	%12,96
2012	7.376,81	915,96	73.193,28	%1,25	%12,42

2013	8.832,65	1.051,63	99.207,46	%1,06	%11,91
2014	9.673,04	143,84	103.793,06	%0,14	%1,49
2015	10.644,81	408,59	131.203,69	%0,31	%3,84
2016	11.495,71	1.105,51	139.500,72	%0,79	%9,62
2017	13.644,82	1.583,48	169.714,83	%0,93	%11,60
2018	16.768,99	2.096,59	216.650,26	%0,97	%12,50
2019	21.766,99	2.438,04	306.813,68	%0,79	%11,20
2020	27.606,73	3.716,72	449.790,65	%0,83	%13,46
Ortalama				%1,26	%12,18

Kaynak: BDDK veri tabanından derlenmiştir. % değerler Yazarın Kendi Hesaplamalarıdır.

Grafik 2.22.: Katılım ve Konvansiyonel Bankaların Öz kaynak Kârlılığı ROE Gelişimi.

Grafik 2.22.' de görüldüğü üzere katılım bankacılığı ve konvansiyonel bankacılık sektörlerinin öz kaynak kârlılıkları ROE performansları gösterilmiştir. ROE değerlerine bakıldığında ele alınan dönem kapsamında (2007-2020), her iki bankacılık sektörü açısından da dalgalı bir öz kaynak kârlılığı gelişimi sergilendiği, diğer bir ifade ile hem katılım hem de konvansiyonel bankacılık sisteminde belirli dönemlerde ROE' de yükselmeler olurken yine belirli dönemlerde düşüşler meydana geldiği söylenebilir.

Katılım bankacılığı sektöründe ROA' da olduğu gibi ROE' de de 2014 ve 2015 yıllarında bir performans düşüşü yaşandıktan sonra 2016 yılında tekrar toparlanma ivmesi yakaladığı görülmektedir. Yine ROA' da olduğu gibi katılım ve konvansiyonel bankacılık sistemlerinde en yüksek oranların yakalandığı yıl 2007 olarak gerçekleşmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KATILIM BANKALARININ PERFORMANSLARI ÜZERİNE AMPİRİK BİR İNCELEME

Çalışmada ilk önce VZA yardımıyla Türk bankacılık sektöründe faaliyette bulunan üç katılım bankası ve on sekiz konvansiyonel bankadan oluşan toplamda yirmi bir adet bankanın Teknik Etkinlik (TE) ve Toplam Faktör Verimlilikleri (TFV) hesaplanmıştır. Hesaplanan bu endeksler sayesinde bankalar kendi içlerinde hem TE ve TFV hem de TFV alt unsurları (Etkinlikteki Değişme ED, Teknolojik Değişme TD ve Ölçek Etkinliğindeki Değişme ÖED) bakımından mukayese edilmiştir. Ardından katılım bankalarının performanslarını etkileyen etmenlerin belirlenmesi adına bir dinamik panel veri analizi yapılmıştır.

1.LİTERATÜR TARAMASI⁹

Katılım bankalarının performanslarını analiz eden oldukça zengin bir literatürden bahsetmek mümkündür. Söz konusu çalışmaların katılım bankalarının performanslarını kendi aralarında mukayese eden çalışmalardan katılım bankaları ile konvansiyonel bankaları karşılaştıran çalışmalara geniş bir perspektif içinde ele alındığını söylemek mümkündür. Hatta ülkeler bazında karşılaştırmalı olarak katılım bankalarının performanslarının analiz edildiği çalışmalara da sıkça rastlamak mümkündür. Literatürde gözlenen diğer bir konu ise performans analizlerinde yöntem olarak genellikle Veri Zarflama Analizi, CAMELS ve Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSIS, GİA ve ENTROPİ yöntemleri kullanılmıştır. Ayrıca çalışmalarda Mann Whitney-U testi, t-testi yöntemi ve regresyon yöntemlerinden yararlanıldığını da görmek mümkündür. Bu zenginlik içinde tüm çalışmalara yer verme olanağı olmadığında literatürde ön plana çıkan çalışmalara detaylı bir şekilde yer verilecektir. Çalışma da ilgili yazın, ulusal alanda yapılan Veri Zarflama Analizi (VZA), ulusal alanda yapılan Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKV) ile yapılan çalışmalar ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar olarak üç ana başlık halinde ele alınacaktır.

Literatüre bakıldığında Panel Veri Analizi yönteminin kullanıldığı çalışmalara çok sık rastlanılmamıştır. Dolayısıyla alanda bu boşluğun doldurulması önemli

⁹ Yöntem kısaltmalarının tam açıklamaları (karşılıkları) özet literatürde verilmiştir.

görülmektedir. Tez, literatürdeki bu boşluğa katkı yapmak adına yöntem olarak hem VZA hem de Panel Veri Analizi yöntemlerini entegre (bütünleşik) şekilde kullanacaktır. Dolayısıyla alana farklı bir perspektiften bakılarak farklı bir yöntem ile bir performans analizi gerçekleştirilmesi amaçlanmaktadır.

1.1.Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKV) Literatürü

Çetin ve Bıtırak (2010) tarafından yapılan çalışmada 2005:12-2007:12 dönemi için hem katılım hem de konvansiyonel bankaların finansal performansları değerlendirilmiştir. Bankaların performans skorlarının belirlenmesi ve sıralanması için Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) yöntemi kullanılan çalışma da konvansiyonel bankalar içinden en iyi finansal performansı sergileyen banka Akbank olurken, katılım bankalarında ise Bank Asya olmuştur.

Yayar ve Baykara (2012) çalışmalarında 2005-2011 dönemi için Türk katılım bankalarının bankacılık performansları etkinlik ve verimliliklerini TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity) (İdeal Çözüme Benzerlikle Tercih Düzeni Tekniği) yöntemi yardımıyla ölçmüşlerdir. Çalışmada, en etkin katılım bankasının Albaraka Türk katılım bankası, en verimli katılım bankasının ise, Bank Asya katılım bankası olduğu vurgulanmıştır. Kuveyt Türk katılım bankasının hem etkinliğinde hem de verimliliğinde belirgin bir şekilde artış olduğu çalışmada belirtilen diğer bir sonuçtur.

Doğan (2013), Türkiye’de bulunan konvansiyonel bankaların ve katılım bankalarının performans analizini kârlılık, likidite, risklilik, borç ödeme gücü ve sermaye yeterliliği gibi kıstaslar üzerinden karşılaştırmalı bir şekilde incelemiştir. İstatistiksel bir yöntem olan t-testi yönteminden yararlanan çalışmada kârlılık bakımından hem katılım bankaları hem de konvansiyonel bankalarında aynı seviyede olduğu diğer bir ifade ile aralarında herhangi bir farkın olmadığı belirtilmiştir. Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların borç ödeme gücü ve riskliliğinde ise farklılıklar olduğu saptanmıştır. Konvansiyonel bankaların borçlarını ödeme kapasitesinin katılım bankalarına göre daha yüksek bir seviyede olduğu, risklilik açısından konvansiyonel bankaların katılım bankalarına göre sermaye yeterliliğinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Altan ve Candoğan (2014), çalışmalarında Türkiye’deki dört katılım bankasının performansını 2012 üçüncü çeyrek dönemi için hem geleneksel Oran yöntemi hem de Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Her iki analiz yöntemine

göre bankaların performans sıralamalarında farklılıkların meydana geldiği ifade edilerek oran analizi yöntemine göre A bankasının üçüncü sırada, B bankasının dördüncü sırada, C bankasının birinci sırada, D bankasının ikinci sırada, Gri İlişkisel Analiz yöntemine göre ise, A bankasının birinci, B bankasının ikinci, C bankasının üçüncü, D bankasının ise dördüncü sırada yer aldığı belirtilmiştir. Bu farklı sıralamanın sebebi ise, geleneksel oran analizi metodunun GİA metoduna göre daha ilkel ve değişkenler arası bazı ilişkileri göz ardı etmesinden kaynaklandığı ileri sürülmüştür.

Bağcı ve Esmer (2014) tarafından yapılan ve 2005-2012 yılları arasında katılım bankalarının finansal performans ölçümü ve sıralamasını TOPSIS metodundan hareketle analiz eden çalışmada genel olarak incelenen periyodun tamamında performansı en yüksek olan katılım bankasının Bank Asya katılım bankası olduğu, onu Türkiye Finans katılım bankası izlediği ifade edilmiştir. Üçüncü ve dördüncü sıralarda ise değişken bir şekilde Kuveyt Türk ve Albaraka Türk katılım bankaları olduğu tespit edilmiştir.

Gökalp (2014), konvansiyonel bankaların ve katılım bankalarının kârlılık performansında kriz öncesi ve kriz sonrası bir farklılığın olup olmadığını ortaya çıkarmayı amaçladığı çalışmada 2005-2013 dönemi için t-testi yönteminden faydalanmıştır. Çalışmada finansal krizin katılım bankalarının kârlılığı üzerinde istatistiki ve anlamlı bir etkisinin olduğu tespit edilirken, konvansiyonel bankaların kârlılıkları üzerinde anlamlı bir etkinin söz konusu olmadığı saptanmıştır. Çalışmada katılım bankalarının kârlılığının kriz döneminde daha fazla etkilenmesinin sebebi kriz öncesinde konvansiyonel bankaların öz sermaye, aktif ve likidite oranları daha yüksek olurken toplam kredi/aktif oranı daha düşük olması olarak belirtilmiştir.

Benli, Karaca ve Bozdan (2015), Türk bankacılık sektöründeki üç katılım bankasının 2010-2017 periyodundaki finansal performansını CAMELS (Capital, Asset, Management, Earnings, Liquidity, Sensitivity to Market Risk) yöntemi analiz etmişlerdir. Çalışmada, Albaraka Türk katılım bankasının sadece 2014 yılında iyi, Kuveyt Türk katılım bankasının ise, 2015 yılında beklenmeyen bir şekilde kötü, Türkiye Finans katılım bankasının ise, 2010-2017 periyodunda genel mahiyette iyi bir performans sergilediği belirtilmiştir.

Gümüş ve Nalbantoğlu (2015), 2002-2013 döneminde Türk bankacılık sektöründeki bankaları dört grupta toplayıp (kamu, yerli ve özel, yabancı, katılım) söz

konusu grupların performans analizini CAMELS yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada, yerli özel bankaların hem güçlü sermaye yapılarıyla hem de yönetim kalitesi ve kârlılıkta başarıları neticesinde en başarılı bankalar oldukları ifade edilmiştir. Sermaye yetkinliğinde, konvansiyonel bankaların katılım bankalarına göre daha iyi bir performans sergilediği, aktif kalitesi açısından hem yerli özel hem de yabancı grup bankaların sektör ortalamasının üzerinde kamu ve katılım banka grupları ortalama altında bir performans sergiledikleri belirtilmiştir. Yönetim kalitesine göre bakıldığında yerli özel bankaların tüm gruplara göre daha iyi bir performans sergilediği ifade edilerek, yerli özel bankaların ardından kamu bankaları ve katılım bankalarının geldiği vurgulanmıştır. Likidite yapısına göre ise, tüm banka gruplarının birbirine yakın bir performans oranına sahip olduğu vurgulanmıştır. Piyasa riskine göre ise, katılım ve yabancı banka gruplarının diğer gruplara göre daha iyi bir performans sergiledikleri saptanmıştır.

Karapınar ve Doğan (2015), 2006-2011 dönemi için Türkiye’ de bulunan katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların performans analizini CAMELS yöntemi kullanarak değerlendirmişlerdir. Araştırmada, katılım bankalarının konvansiyonel bankalara nazaran piyasa riskine duyarlılığı açısından iyi bir performans sergilediği belirtilmiştir. Çalışmadan çıkan diğer bir sonuç ise, 2006-2011 döneminde katılım bankalarının likidite ve yönetim açısından daha kötü performans sergiledikleri görülmüştür. Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç, katılım bankalarının konvansiyonel bankalar kadar etkin olduğu vurgulanmıştır.

Toraman, Ata ve Buğan (2015), 2006-2014 dönemi için Türkiye’ deki konvansiyonel bankaların ve katılım bankalarının finansal performanslarını t-testi ve Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM) yöntemlerinden yararlanarak analiz ettikleri çalışmalarında katılım bankalarının mevduat bankalarına göre toplam aktif ve likidite yönünden düşük performans içinde oldukları, sermaye yeterliliğinde ise daha güçsüz bir durumda oldukları saptanmıştır. GMM tahmin sonuçlarına göre ise, banka kârlılığının sermaye yeterliliği ve operasyonel risk ile pozitif yönlü etkileşim içinde olduğu, takipteki krediler/toplam krediler oranı ile negatif ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir.

Esmer ve Bağcı (2016), Türkiye’ deki katılım bankalarının 2005-2014 dönemi için performanslarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Performans ölçmede kullanılan yöntem olarak TOPSIS metodu kullanılmıştır. Çalışmada, incelenen dönem itibarı ile genel olarak

en iyi performansı sergileyen katılım bankası Bank Asya olarak tespit edilmiştir. İkinci en iyi performansı sergileyen katılım bankası Türkiye Finans Katılım bankası olduğu belirtilmiştir. Üçüncü ve dördüncü sırada performans gösteren bankalar sırası ile, Albaraka Türk Katılım bankası ve Kuveyt Türk Katılım bankası saptanmıştır.

Oğuz (2016), farklı banka gruplarının performanslarının istatistiki olarak karşılaştırmayı hedeflediği çalışmada yöntem olarak ANOVA testi ve LSD testinden yararlanmıştır. Çalışmada konvansiyonel bankalar (özel sermayeli) ve katılım bankalarının sermayelerinde artış yaşanmaktayken, kamu bankalarında söz konusu artış gözlemlenmediği ifade edilmiştir. Katılım bankalarının kâr-zarar kalemine göre kamu ve özel sermayeli konvansiyonel banka gruplarının gerisinde kalmasına karşın incelemeye konu olan diğer kalemlerde ise, diğer banka gruplarının üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Konvansiyonel banka gruplarında özel sermayeli bankaların birim personel maliyeti, katılım ve kamu bankalarından daha fazla olduğu belirtilerek banka gruplarında şube sayısı artarken, şube başına düşen ortalama personel verimliliği performansının azalma meyilinde olduğu saptanmıştır.

Ayrıçay, Özçalıcı ve Bolat (2017), Türk katılım bankalarının 2016 yılı dördüncü çeyrek dönemine ilişkin performanslarını AHP yöntemi ve GİA yöntemlerinden hareketle analiz ettikleri çalışmalarında Vakıf Katılım bankasının ön plana çıktığını onu Kuveyt Türk Katılım bankası Ziraat Katılım, Türkiye Finans Katılım bankası ve Albaraka Türk Katılım bankasının takip ettiğini ifade etmiştir.

Alsu, Taşdemir ve Kallo (2018), Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Ürdün ve Türkiye özelinde katılım bankalarının performanslarını TOPSIS yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışmada performans skorları bakımından üst seviyede olan katılım bankalarının Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkelere ait olduğu tespit edilmiştir. Türk katılım bankalarına bakıldığında ise, performans skorları bakımından orta seviyede oldukları ve orta sıralarda yer aldıkları saptanmıştır. Ayrıca çalışmadan çıkan diğer bir sonuç ise, Türkiye’deki katılım bankalarının kendi içinde karşılaştırıldığında, ilk sırada Albaraka Türk katılım bankasının olduğu belirlenmiştir.

Bozdoğan, Ersoy ve Kaygusuz (2018), Türkiye’de faaliyette bulunan beş katılım bankasının finansal performansını 2016 dördüncü çeyrek ve 2017 birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü çeyrek dönemler için CAMELS derecelendirme yöntemi ve TOPSIS metodu

ile analiz etmişlerdir. Analiz sonuçlarına göre, en yüksek skorla en iyi performansı sağlayan katılım bankası Türkiye Finans katılım bankası olurken, ikinci en iyi performansı sergileyen katılım bankası ise, Vakıf Katılım bankası üçüncü, dördüncü ve beşinci bankalar ise sırasıyla Kuveyt Türk katılım, Albaraka Türk katılım ve Ziraat Katılım bankaları olarak tespit edilmiştir.

Gündoğdu (2018) çalışmasında 2010-2017 dönemi için Türk katılım bankacılığı sektöründeki beş katılım bankasının finansal performansını GİA yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada, genel olarak en iyi performansı sergileyen banka Türkiye Finans Katılım bankası olmuştur. İkinci en iyi performansı sergileyen banka ise, Albaraka Türk Katılım bankası olarak belirtilmiştir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci olan bankalar sırasıyla, Kuveyt Türk Katılım bankası, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım bankaları olarak tespit edilmiştir.

Dikici (2018) çalışmasında 2012-2016 dönemi için Türkiye’ de bulunan konvansiyonel ve katılım bankalarının finansal performanslarını analiz ettiği çalışmasında performans analizi yöntemlerinden olan TOPSIS ve VIKOR metodunu kullanmıştır. İncelenen dönem dahilinde yapılan analiz sonuçlarına göre, yıllar bazında bakıldığında en iyi performansa 2012 yılında Deniz Bank’ın, 2013 yılında Halk Bank’ın, 2013-2014-2015 ve 2016 yıllarında ise Akbank’ın sahip olduğu ifade edilmiştir. Performans bakımından sonuncu olan bankalara bakılacak olursa, 2012’de Turkland Bank, 2013’te Albaraka Türk Katılım, 2014’te Ziraat Katılım, 2015’te Albaraka Türk Katılım ve 2016’da Türkiye Finans Katılım bankaları olmuştur.

Karcioğlu vd. (2018), çalışmalarında 2016-2017 yıllarında Türk bankacılık sisteminde bulunan kamu ve özel katılım bankalarının finansal performansını temel oran analizi ve oranların ortalama değerleri üzerinden değerlendirmişlerdir. Çalışmada Albaraka Türk katılım bankasının borç/öz kaynak oranında ilk sırayı alırken, Öz kaynak kârlılığında (ROE) ikinci, aktif büyüklüğü ve öz kaynak büyüklüğünde üçüncü, aktif kârlılığında (ROA) dördüncü sırada ve cari oranda ise beşinci sırada yer aldığı vurgulanmıştır. Kuveyt Türk katılım bankası ise, ROA, ROE, aktif büyüklüğü ve toplam öz kaynak büyüklüğü sıralamasında birinci olup, cari oran ve borç/öz kaynak oranlarında ise üçüncü sırada olduğu ifade edilmiştir. Türkiye Finans katılım bankası ROA, toplam aktif büyüklüğü, toplam öz kaynak büyüklüğünde ikinci sırada yer alırken, ROE’de

üçüncü, cari oran ve borç/öz kaynak oranında da dördüncü sırada olduğu tespit edilmiştir. Vakıf katılımın, cari oranda birinci, ROA’da üçüncü, Toplam öz kaynak büyüklüğünde dördüncü, ROA ve öz kaynak büyüklüğünde beşinci sırada olduğu ortaya çıkmıştır. Son olarak Ziraat Katılım bankası ise, cari oran ve borç/öz kaynak oranında ikinci, ROE ve Aktif büyüklüğü sıralamasında dördüncü ROA ve öz kaynak büyüklüğü sıralamasında ise beşinci olduğu saptanmıştır.

Tuncay (2018), Türkiye’deki katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların finansal performanslarını 2016 yılı için istatistiki olarak karşılaştırmıştır. Çalışmada her iki banka grubu içinde finansal performanslarını belirleme ve karşılaştırmada, t-testi ve Mann Whitney-U testi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada, konvansiyonel bankaların, katılım bankalarına göre, kârlılık, aktif kalitesi ve öz sermaye oranı bakımından daha iyi bir performans sergilediği belirlenmiştir. Aktif büyüklüğü, mevduat bankalarında daha büyük ve performanslarını etkilemesi bakımından istatistiki olarak anlamlı olduğu tespit edilmiştir. Diğer bir sonuç ise, katılım bankalarının dünyadaki muadillerine benzer şekilde konvansiyonel bankalara göre aktif yapılarının daha hızlı büyüdüğü de belirlenmiştir.

Ayrıçay, Kılıç ve Bolat (2019) çalışmalarında Türkiye, Katar, Suudi Arabistan ve Endonezya’daki katılım bankalarının finansal performanslarını 2011-2017 dönemi için oran analizi yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışmada Suudi Arabistan’daki katılım bankalarının–faaliyet kaldırıcı, kâr payı dışı gelir/faaliyet geliri oranı işlem ücreti gelirlerinde en yüksek oranlara sahip olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Katar söz konusu oranların en düşük çıktığı ülkedir. Verimlilik açısından bakıldığında Endonezya’nın en yüksek verimliliğe sahip ülke olduğu tespit edilmiştir. Toplam aktif/Öz sermaye oranı, kredi büyümesi ve aktif kalitesi kârlılığı bakımından Türkiye en yüksek performansa sahip ülke konumunda olduğu, Suudi Arabistan ise en düşük ülke olarak bulgulanmıştır. Öz sermaye kârlılığı en çok ve yeniden yatırım oranının en çok olduğu ülke ise Endonezya olarak tespit edilirken, Suudi Arabistan’ın bu oranlarda en düşük performansa sahip olduğu belirlenmiştir.

Batır (2019), Türkiye’deki kamu ve özel katılım bankalarının finansal performansını 2015-2017 dönemi için CAMELS yöntemiyle incelediği çalışmasında kamu katılım bankalarının CAMELS bileşenlerinden bazılarında sektör ortalamasının

altında kalsa da genelde özel katılım bankalarına göre daha iyi bir performans sergilediği ifade edilmiştir. Ayrıca kamu katılım bankaları, sermaye yapısı, aktif kalitesi, yönetim performansı, kârlılık, likidite, pazar payı riski kalemlerinde, özel sermayeli katılım bankalarına göre daha iyi bir finansal performans sergilediği vurgulanmıştır.

Gezen (2019), 2010-2017 döneminde Türk bankacılık sektöründeki katılım bankalarının finansal performanslarını ENTROPİ ve WASPAS yöntemleri ile analiz ettiği çalışmasında en iyi finansal performansı 2010-2015 döneminde açık ara şekilde Türkiye Finans katılım bankasının 2016 ve 2017 yılında ise, Kuveyt Türk katılım bankasının sergilediği tespit edilmiştir.

Gözkonan ve Küçükbay (2019), Türk katılım bankalarının 2008-2017 dönemi için finansal performanslarını TOPSIS ve GİA yöntemleriyle analiz ettikleri çalışmalarında her iki yöntem açısından da konvansiyonel bankaların üst sıralarda yer aldığı, orta ve alt sıralarda ise katılım bankalarının yer aldığını ifade etmişlerdir. TOPSIS sonucuna göre konvansiyonel bankalarda Akbank'ın en iyi performansa sahip olduğu, Kuveyt Türk'ün yedinci, Albaraka Türk'ün dokuzuncu, Türkiye Finans katılım bankasının ise son sırada yer aldığı vurgulanmıştır. GİA sonucuna göre ise, Akbank yine en iyi performansa sahip banka olarak belirlenirken, analize dahil edilen katılım bankaları, Albaraka Türk on ikinci, Türkiye Finans Katılım on üçüncü ve Kuveyt Türk Katılım sekizinci sırada olduğu belirlenmiştir.

Hatunoğlu, Satır ve Yaşar (2019) çalışmalarında 2013-2017 döneminde Türkiye'deki katılım bankalarının kurumsal sosyal sorumluluk proje performanslarını ENTROPİ ve TOPSIS yöntemlerinden hareketle karşılaştırdıkları çalışmalarında kurumsal sosyal sorumluluk performansı açısından en iyi olan katılım bankasının, Albaraka Türk Katılım bankası olduğu, sonrasında sırası ile gelen bankalar, Kuveyt Türk Katılım bankası, Türkiye Finans Katılım bankası, Ziraat Katılım bankası ve Vakıf Katılım bankasının izlediği ifade etmişlerdir.

Kendirli, Kendirli ve Aydın (2019), çalışmalarında 2005-2008, 2008-2011, 2011-2015 dönemi için katılım ve konvansiyonel bankaların kriz öncesi ve sonrası performansları TOPSIS metodundan yararlanılmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin 2001 krizinden sonra aldığı önlemler ile 2008 krizinde diğer ülkelerden daha iyi bir performans sergilediği, konvansiyonel bankaların kriz öncesi ve sonrasında katılım bankalarına göre

daha iyi bir performansa sahip olduğu, kriz zamanında ise katılım bankalarının, konvansiyonel bankalara göre daha yüksek bir performans içinde olduğu ifade edilmiştir. Katılım bankalarının kriz dönemlerinde mali kârlılık açısından daha iyi olduğu çalışmada çıkan ayrı bir sonuç olarak belirtilmiştir.

Korkmaz, Taş ve Zeytinoğlu (2019) çalışmalarında 2010-2017 dönemi için katılım ve konvansiyonel bankaların finansal performanslarını Mann Whitney-U testi kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmada, her iki banka grubunda da risk seviyesi birbirlerine yakın seyrederken, kârlılık faktöründe katılım bankaları, konvansiyonel bankalara nazaran yüksek bir performans sergilediği belirlenmiştir. Türkiye’de bulunan katılım bankalarının, konvansiyonel bankalar ile her geçen gün daha çok rekabet edebilecek konuma geldiği ve sektör payını artırdığı çalışmada ulaşılan diğer bir sonuçtur.

Özkan (2019), Türk katılım bankalarının finansal performanslarını 2016-2018 dönemi için CAMELS yöntemi ile analiz etmeyi hedeflemiştir. Çalışmada değerlendirme kapsamına alınan beş katılım bankası içinde en iyi performansı sergileyen katılım bankasının Vakıf Katılım bankası olduğu, onu Kuveyt Türk, Ziraat Katılım, Türkiye Finans ve Albaraka Türk katılım bankalarının izlediği ifade edilmiştir.

Yurttadur ve Demirbaş (2019) Türkiye’de faaliyette bulunan üç katılım bankası (Türkiye Finans, Albaraka Türk ve Kuveyt Türk) ve bu üç katılım bankasına denk üç konvansiyonel bankayı (Şeker Bank, ING Bank ve TEB) 2010-2016 dönemi için finansal performanslarını karşılaştırmayı amaçladıkları çalışmalarında t-testi yönteminden faydalanmışlardır. Çalışmada Aktif ve Öz kaynak kârlılıklarında katılım bankalarının yüksek puan alması yani daha iyi performans göstermesi istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur. Ayrıca çalışmada katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha kârlı olduğu ifade edilmiştir. Likidite cephesinden bakıldığında ise, likit aktifler/kısa vadeli borç oranı ortalaması katılım bankalarında 50,15 olarak belirlenirken, konvansiyonel bankalarda ise söz konusu oranın 41,54 olarak tespit edilmiş ve bu oranların istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirtilmiştir. Toplam borç/Öz kaynak oranı açısından katılım bankalarının, konvansiyonel bankalara göre daha fazla öz kaynak ve daha fazla borçla hareket ettiği tespit edilmiştir. Mevduatın krediye dönüşümü oranında ise, mevduat bankalarının, katılım bankalarına göre daha iyi performans sergilediği belirtilmiştir. Kredi/Toplam Aktif açısından bakıldığında her iki banka grubunun da yakın sonuçlarda

olduğu belirtilmiştir. Sermaye yeterliliği bakımından her iki grup açısından önemli derece farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Öz kaynak/ Toplam aktif oranında ise, konvansiyonel bankaların katılım bankalarından daha iyi bir performans sergilediği vurgulanmıştır.

Akyüz, Soba ve Yeşil (2020) çalışmalarında Türkiye'deki, katılım bankalarının 2013-2017 dönemi için finansal performanslarını CAMELS yöntemi kullanarak analiz etmişlerdir. Çalışmada, genel olarak incelenen dönem için bütün katılım bankalarının performanslarında net bir düşüşün hâkim olduğu tespit edilmiştir. Albaraka Türk katılım bankası 2014 yılında sermaye yeterliliği ve aktif kalitesinde, 2015 yılından itibaren yönetim kalitesi, kârlılık ve likidite kalemlerinde, 2013 yılından itibaren ise piyasa riskine duyarlılık kalemlerinde düşüşe geçtiği belirlenmiştir. Kuveyt Türk katılım bankasında, 2015 yılından itibaren yönetim kalite oranı, 2014 yılından başlayarak likidite kaleminde, 2017 yılında kârlılık ve piyasa riskine duyarlılık kalemlerinde düşüşlerin yaşandığı vurgulanmıştır.

Arslan ve Bayraktar (2020), katılım bankalarını 2010-2018 periyodunda finansal performanslarını Oran Analizi yöntemi ile değerlendirdikleri çalışmalarında incelenen dönemde katılım bankalarının iyi bir performans göstermesine rağmen, bankacılık sektöründeki payı ve tamamlayıcılığı bakımından küçük bir etki oluşturdukları sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ayrıca katılım bankalarının gerçek manada katkısının faize duyarlı vatandaşların âtıl fonlarını ekonomiye entegre ederek pozitif katkı yapması ve finansal hizmet ve derinliği artırdığı vurgulanmıştır.

Bayram (2020), 2016-2019 dönemleri için Türkiye'deki beş katılım bankasının finansal performanslarını CRITIC ve PROMETHE I-II yöntemleri yardımıyla analiz ettiği çalışmasında incelenen dönemler dahilinde performans bakımından ilk sırada Ziraat Katılım Bankasının yer aldığı belirtilerek, Türkiye Finans katılım bankası, Albaraka Türk katılım bankası ve Kuveyt Türk katılım bankasının da performans olarak pozitif bir ayrışma yaşadıkları vurgulanmıştır. Çalışmadan çıkan diğer bir sonuç ise, Vakıf Katılım bankasının en kötü performans sergileyen katılım bankası olduğudur.

Bektaş (2020), Türkiye' de faaliyette bulunan altı katılım bankasının 2018-2019 dönemi aralığındaki finansal performanslarını ENTROPI ve MAIRCA yöntemiyle ölçtüğü çalışmasında 2018 yılı için en iyi performansı gösteren katılım bankasının Ziraat Katılım bankası olduğu ifade etmiştir. 2018 yılında Türkiye Finans Katılım bankası

ikinci, Kuveyt Türk Katılım bankası ise üçüncü sırada yer almıştır. 2019 yılının sonuçlarına göre ise, en iyi performansı sergileyen katılım bankası Kuveyt Türk Katılım bankası olurken, ikinci ve üçüncü sırada ise Ziraat Katılım bankası ve Vakıf Katılım bankasının yer aldığı belirtilmiştir.

Çelik (2020), Türkiye'deki katılım bankalarını 2019 yılı için finansal performanslarını CRITIC ve MABAC yöntemleri ile analiz ettiği çalışmasında 2019 yılı için en iyi finansal performansı Ziraat Katılım bankasının gösterdiği onu Kuveyt Türk katılım bankası, Vakıf Katılım bankasının izlediği ifade edilmiştir. Dördüncü sırada ise kötü performansı ile Albaraka Türk katılım bankasının yer aldığı saptanmıştır.

Karavardar ve Çilek (2020) çalışmalarında 2016-2018 dönemi için beş katılım bankasının performans analizini MULTI-MOORA yöntemiyle analiz etmişlerdir. Çalışmada Vakıf Katılım incelenen dönem itibariyle en iyi performansı sergileyen katılım bankası olurken, Kuveyt Türk katılım bankası ikinci en iyi performansı sağlayan banka olmuştur. Üçüncü sırada gelen banka ise, Ziraat Katılım bankası, dördüncü ve beşinci olan katılım bankaları sırası ile, Türkiye Finans Katılım bankası ve Albaraka Türk Katılım bankası olarak tespit edilmiştir.

Hayta ve Yavuzarslan (2020) ise çalışmalarında Türkiye' de faaliyette bulunan yerli ve yabancı sermayeli katılım bankalarını karşılaştırmalı performans analizi oran analizi metodu, trend analizi metodu ve karşılaştırmalı dikey analiz yöntemleri yardımıyla değerlendirilmiştir. Performans bakımından yabancı sermayeli katılım bankalarının yerli sermayeli katılım bankalarına göre daha kötü performans sergiledikleri belirlenmiştir. Yerli katılım bankalarının sadece bir kalemde (brüt faaliyet kârlılığı) yabancı sermayeli katılım bankalarına göre düşük performans gösterdiği tespit edilmiştir.

Karakaya (2020) çalışmasında 2017 yılı için Türk bankacılık sisteminde faaliyette bulunan beş katılım bankasının finansal performanslarını CAMELS yöntemi, Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci (BAHS) ve TOPSIS yöntemleri ile analiz etmiştir. Analizden elde edilen bulgulara göre finansal performansta en iyi olan banka Kuveyt Türk katılım bankası olarak tespit edilmiştir. İkinci sırada ise, Ziraat Katılım bankası olurken, üçüncü ve dördüncü sırada ise Türkiye Finans katılım bankası ve Vakıf Katılım bankası olarak tespit edilmiştir. Beşinci sırada ise Albaraka Türk katılım bankası olduğu vurgulanmıştır.

Kartal (2020), 2017 ve 2018 dönemi için Türkiye'deki beş katılım bankasının performans analizini VIKOR yöntemi yardımıyla değerlendirdiği çalışmada en iyi performansı sergileyen bankalar sırası ile 2017 yılı için sırasıyla Ziraat Katılım, Vakıf Katılım, Türkiye Finans, Kuveyt Türk ve Albaraka Türk katılım bankalarının olduğu tespit edilmiştir. 2018 yılına bakıldığında ise, en iyi performansı gösteren bankalar sırası ile, Kuveyt Türk katılım, Ziraat Katılım, Albaraka Türk katılım, Vakıf Katılım ve Türkiye Finans katılım bankaları olduğu belirlenmiştir.

Odabaş ve Bozdoğan (2020), çalışmalarında ELECTRE yöntemi yardımıyla Türkiye' deki katılım bankaları 2016-2017-2018 yılları için finansal performanslarını analiz etmişlerdir. Çalışmada en yüksek performansı sahip olan katılım bankasının, Vakıf Katılım bankası, en düşük performansa sahip olan katılım bankalarının ise, Albaraka Türk katılım bankası ve Türkiye Finans katılım bankası olduğu vurgulanmıştır. Yıllar bazında bakıldığında 2016 yılında en iyi olan banka Vakıf Katılım bankası, en kötü performansı sergileyen ise, Türkiye Finans katılım bankası olarak belirlenmiştir. 2017 yılında en iyiler ise, Vakıf Katılım bankası, Kuveyt Türk katılım bankası olurken, en kötü performansı sergileyen banka ise, Albaraka Türk katılım bankasının olduğu vurgulanmıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise, en iyi banka olarak Ziraat Katılım bankası olurken, en düşük performansa sahip olan banka ise, Türkiye Finans katılım bankası olarak ortaya çıkmıştır.

Öndeş, Çalı, Aydın ve Muti (2020), çalışmalarında 2013-2016 dönemi için Türkiye'deki ticari bankalar ve katılım bankalarının finansal performanslarını ELECTRE yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada Albaraka Türk katılım bankasının Şeker Bank'a göre daha iyi bir performans sergilediği, Kuveyt Türk katılım bankasının, Türkiye Finans katılım bankasına göre daha iyi bir performans gösterdiği tespit edilmiştir. TEB bankasının Türkiye finans bankasına performansta üstünlük sağladığı buğulanırken, ING bankın Türkiye Finans bankasına göre performans bakımından daha iyi olduğu tespit edilmiştir. QNB Finans bank'ın, Türkiye Finans Katılım bankasının ve Şeker Bank'ın hiçbir bankaya performans konusunda başarı yakalayamadığı tespit edilmiştir.

Özkan (2020), 2016-2018 dönemi için beş katılım bankasının finansal performanslarını TOPSIS metodu ile analiz ettiği çalışmada en iyi performans gösteren bankanın Türkiye Finans katılım bankası olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, performans bakımından bankaların sıralaması en iyiden en kötüye, Türkiye Finans katılım bankası,

Kuveyt Türk katılım bankası, Albaraka Türk katılım bankası, Vakıf Katılım bankası, Ziraat Katılım bankası olarak tespit edilmiştir. TOPSIS metoduna göre pozitif ideal dereceye yakın en iyi performansı sergileyen banka ise Türkiye Finans katılım bankası olarak buğulanmıştır.

Öztürk ve Gençler (2020) çalışmalarında katılım ve konvansiyonel bankaların performanslarını (2016: Q1-2020: Q2) periyodu için kârlılık, likidite, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi açısından Mann-Whitney-U ve Kruskal Wallis testleri yardımıyla analiz etmişlerdir. Çalışmada katılım bankalarına göre, konvansiyonel bankaların, öz sermaye/toplam aktif, sermaye yeterliliği oranı, sermaye yeterliliği, kârlılık kalemleri açısından konvansiyonel bankalara göre, katılım bankalarının ise, sermaye yeterliliği ve rasyosu, likidite ve bilanço yapıları ve aktif kalitesi gibi kalemlerde daha iyi finansal performans sergilediği sonucuna ulaşılmıştır. Devlet nezdindeki katılım bankalarının özel sermayeli katılım bankalarına göre sermaye yeterliliği açısından daha iyi bir performans sergilemesine rağmen, özel sermayeli katılım bankalarının, devlet nezdindeki katılım bankalarına göre aktif kalitesi, likidite gibi kalemlerde daha iyi oldukları ifade edilmiştir.

Tetik ve Şahin (2020) çalışmalarında 2011-2019 döneminde Türkiye’de bulunan katılım bankalarının finansal performanslarının TOPSIS yöntemi ile analiz etmişlerdir. Çalışmada katılım bankaları içinde en iyi performansı gösteren bankanın, Türkiye Finans katılım bankası olduğu ifade edilmiştir. İkinci en iyi performansı sergileyen banka ise, Albaraka Türk katılım bankasıdır. Üçüncü sırada ise, Kuveyt Türk katılım bankasının olduğu belirlenmiştir. Ziraat Katılım bankası, Vakıf Katılım bankası ve Emlak Katılım bankaları kuruluşları itibarı ile yeni oldukları için, 2018-2019 yıllarında gelişme aşamasında oldukları saptanmıştır.

Bayram (2021) çalışmasında 2010-2019 yılları için katılım bankalarının performanslarını CRITIC ve EDAS yöntemleri ile ölçmüştür. Çalışmada, genel olarak en iyi performansı incelenen dönem itibarı ile gösteren banka, Albaraka Türk Katılım bankası olarak tespit edilmiştir. İkinci en iyi performansı sergileyen banka ise, Kuveyt Türk Katılım bankası olarak belirtilmiştir. Üçüncü, dördüncü ve beşinci sırada yer alan bankalar sırası ile, Ziraat Katılım, Türkiye Finans Katılım ve Vakıf Katılım bankaları olarak belirlenmiştir.

Eren, Özdağoğlu ve Bekci (2021) tarafından yapılan çalışmada 2018 yılında beş, 2019 yılında ise, altı katılım bankasının performansları CAMELS, MULTI-MOORA ve MAUT yöntemleri ile analiz edilmiştir. Araştırmada 2018 yılında bankalar MULTI-MOORA yöntemiyle analiz edilirken, 2019 yılında ise söz konusu bankalar MAUT yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada 2018 yılında en iyi performansı gösteren bankanın Vakıf Katılım bankası, 2019 yılında ise, Kuveyt Türk Katılım bankası olduğu ifade edilmiştir.

Eren ve arıkcı (2021), Türk katılım bankalarının 2019 yılı finansal performanslarını ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada performans skorlarının belirlenmesi için Oran Analizi yönteminden yararlanılmıştır. Çalışma sonucunda sermaye yeterliliği oranı ortalaması 0,0669 olarak hesaplanmıştır. Türkiye Finans katılım 0,0685, Ziraat Katılım 0,0750, Emlak Katılım bankası 0,1132 değerleri ile ortalama üzerinde bir performans sergiledikleri tespit edilmiştir. Aktif kârlılık oranı ortalaması 0,04850 olduğu bulunmuştur. Emlak katılım 0,5490, Ziraat Katılım 0,5591 ile ortalamanın üstünde bir performans gösterdikleri belirlenmiştir. Yönetim yetkinlik oranı ortalaması 473,1470 olarak hesaplanmıştır. Vakıf katılım 522,2229, Emlak Katılım 681, 6398, Ziraat Katılım 926, 2961 ile ortalama üstü performans sergilemiştir. Kârlılık oranı ortalaması 0,5790 olduğu vurgulanmıştır. Vakıf Katılım 0,5961, Kuveyt Türk 0,7366 ortalama üstü performans gösterdikleri belirtilmiştir. Likidite oranı ortalaması 0,1987 olarak hesaplanmıştır. Türkiye Finans 0,2383, Kuveyt Türk 0,2578, Albaraka Türk 0,2642 değerleri ile ortalama üzerinde bir performans gösterdikleri vurgulanmıştır. Piyasa riskine duyarlılık oranı ortalaması 0,5003 olarak hesaplanırken, Türkiye Finans 0,5030, Kuveyt Türk 0,5050, Ziraat Katılım ve Vakıf Katılım 0,5118, 0,5279 değerleri ile ortalama üzerinde bir performans oldukları tespit edilmiştir.

Kevser (2021), 2013-2018 dönemi için banka gruplarının finansal performanslarını Tek Yönlü ANOVA testi ve Post-hoc (Bon Ferroni) yöntemlerinden hareketle analiz ettiği çalışmasında özel sermayeli bankaların sermaye yeterliliğinde, Kamu bankalarının kârlılıkta iyi bir performans sergilediklerini ifade etmiştir. Çalışmada ayrıca Katılım bankaları açısından takipteki net krediler/ toplam aktifler oranının yüksek, ayrıca Türk parası likit aktifler/toplam aktif oranı ise düşük olduğu vurgulanmıştır. Yabancı bankalarda ise, Net faiz gelirleri/toplam aktifler oranında iyi bir performans gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Önal, Eraslan ve Özdoğan (2021) ve 2015-2020 dönemi için kamu ve özel katılım bankalarının kârlılık performanslarını Oran Analizi yöntemiyle analiz ettikleri çalışmalarında aktif kârlılık oranı performansına göre Emlak Katılım bankasının ilk sırada yer aldığı, Emlak Katılım Bankasını sırasıyla Ziraat Katılım bankası Vakıf Katılım bankası Albaraka Türk katılım bankasının izlediği ifade edilmiştir. Şube başına kar performansına göre ise, Ziraat Katılım bankası birinci olurken, Emlak Katılım bankası ikinci, Albaraka Türk katılım bankasının üçüncü sırada olduğu belirtilmiştir. Sermaye yeterlilik oranı açısından sırasıyla Emlak Katılım bankası, Vakıf Katılım bankası, Ziraat Katılım bankası olurken, Albaraka Türk Katılım bankasının geldiği vurgulanmıştır. Net kâr payı ile Toplam Aktif oranı arasında ilk sırayı alan banka Emlak Katılım, ikinci sırada Türkiye Finans, üçüncü sırada Ziraat Katılım bankası, son sırada ise Albaraka Türk Katılım bankasının olduğu tespit edilmiştir. Kâr payı dışı gelirler ile aktif toplamı arasındaki oranda ise, Emlak Katılım'ın ilk sırada, Ziraat Katılım'ın ikinci, Vakıf Katılım bankasının üçüncü sırada yer aldığı vurgulanmıştır. Faaliyet gelirleri/toplam aktif oranında ise, ilk sırada olan Emlak Katılım'ı sırasıyla Kuveyt Türk, Türkiye Finans ve Vakıf Katılım bankasının izlediği belirtilmiştir.

Yetiz (2021), Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren beş katılım bankasının 2016-2019 yılları arasındaki finansal performanslarını TOPSIS yöntemi ile analiz ettiği çalışmada 2016 yılında Vakıf Katılım bankası olurken, 2017 yılında ise Kuveyt Türk olduğu tespit edilmiştir. 2018 ve 2019 yıllarında en iyi banka, Türkiye Finans Katılım bankasının olduğu vurgulanmıştır.

1.2. Veri Zarflama Analizi (VZA) Literatürü

Er ve Uysal (2012) çalışmalarında Türk bankacılık sektöründeki dört katılım bankası ve yirmi altı konvansiyonel bankanın etkinlik performansını 2005-2010 periyodu için analiz etmişlerdir. Çalışmada etkinlik ölçümü için ölçeğe sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getirili modelleri ayrı ayrı analiz etmişlerdir. Veri Zarflama Analizi (VZA) yönteminden faydalanmışlardır. Yapılan analiz sonuçlarına göre, ölçeğe göre sabit getiri modeli açısından iki katılım bankasının ve dokuz konvansiyonel bankanın, ölçeğe göre değişken getiri modeli açısından ise üç katılım bankası ve on üç konvansiyonel bankanın etkinlik bakımından iyi bir performans sergiledikleri belirtilmiştir. Çalışmadan çıkan bir

diğer sonuç ise, incelenen periyot boyunca toplam etkinlik göstergeleri bazında katılım bankalarının, konvansiyonel bankalardan daha etkin olduklarıdır.

Aktaş ve Avcı (2013) 2009-2011 yılları arasında Türkiye’deki katılım bankaları ve kamu-özel konvansiyonel bankaların etkinlik performanslarını karşılaştırdıkları çalışmalarında etkinlik skorlarının belirlenmesinde girdi/çıktı odaklı VZA yönteminden faydalanmışlardır. Araştırma bulgularına, kamu konvansiyonel bankalarının etkinlik performansı sıralamasında ilk sırada yer aldığı, onları özel konvansiyonel bankaların takip ettiği ifade edilmiş ve etkinlik performansları bakımından katılım bankalarının son sırada yer aldığı vurgulanmıştır. Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise toplam faktör verimliliği skorlarına göre, katılım bankalarında bir etkinlik artışı olduğu saptanmıştır.

Ada ve Dalkılıç (2014) ise 2009-2011 döneminde Türkiye’den dört ve Malezya’dan on sekiz katılım bankası olmak suretiyle toplam yirmi iki katılım bankasının hem ölçek etkinliğini hem etkinlik değişimlerini hem de toplam faktör verimliliğini analiz ettikleri çalışmalarında VZA yönteminden faydalanmışlardır. Çalışmada ilk olarak 2009 yılı için ölçek etkinliği performansının Türkiye’deki katılım bankalarının, Malezya’daki katılım bankalarına göre daha yüksek olduğu, 2010 ve 2011 yıllarına gelindiğinde ise Malezya’daki katılım bankalarının Türkiye’deki katılım bankalarına göre daha yüksek seviyede olduğu ifade edilmiştir. 2009-2010 yılı ile 2010-2011 yılı Toplam Faktör Verimliliği karşılaştırmasına göre ise, Türkiye’deki katılım bankalarında Toplam Faktör Verimliliği düşüşü, Malezya’da ise üç katılım bankası hariç on beş katılım bankasında ise Toplam Faktör Verimliliğinde yükselme olduğu belirlenmiştir.

Acar, Erkoç ve Yılmaz (2015) ise çalışmalarında, 2009-2013 yıllarında Türkiye’de sahiplik yapısına göre yerli ve yabancı özel bankalar, kamu bankaları ve katılım bankalarının etkinlik performanslarını analiz etmişlerdir. Söz konusu dört grup bankanın etkinlik skorlarının belirlenmesi ve kıyaslanması için VZA yönteminden yararlanılmıştır. Sonuç olarak, dört banka grubundan etkinlik skorları bakımından lider olan grup kamu bankaları olurken, kamu bankalarını sırasıyla özel banka grubu katılım bankaları ve yabancı özel banka gruplarının takip ettiği ifade edilmiştir.

Yücel, Özdemir ve Önal (2015), Malezya ve Türkiye’deki katılım bankalarının performanslarını etki eden etmenleri bankaların etkinlikleri üstünden araştırmışlardır. 2009-2013 yılları arasında Türkiye’de dört katılım bankası Malezya’da ise dokuz

katılım bankası olmak üzere toplam on üç katılım bankasının performans analizi için VZA ve En Küçük Kareler (EKK regresyon) yöntemi kullanılmıştır. Araştırma sonucuna göre, genel olarak hem Türkiye hem de Malezya’da katılım bankalarının performanslarını etkileyen etmenlerin farklı öğelere göre çeşitlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Her iki ülke içinde farklılıkların özünde ülkelerin bankalarına ait dinamiklerden kaynaklandığı ifade edilmiştir. Şöyle ki, performans artırımı hususunda, Türkiye’deki katılım bankalarının sermaye yeterliliğini artırması bir kaldıraç görevi görmekteyken, Malezya’daki katılım bankalarının performans artırımında ise faaliyetlerindeki etkinlik artışının bir kaldıraç görevi görmekte olduğu belirtilmiştir.

Aktaş ve Avcı (2015), 2011-2015 periyodu için katılım bankacılığının Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye özelinde performansını ölçmeyi amaçladıkları çalışmalarında VZA yönteminden yararlanmışlardır. Çalışmada performans analizi neticesinde ele alınan dönemin tamamında en etkin iki ülkenin Malezya ve İran, en etkinsiz iki ülkenin ise Katar ve Türkiye olduğu belirtilmiştir. Verimlilik değerleriyle ilgili performans değerlendirmesine gelindiğinde ise, Katar, Türkiye ve Malezya gibi ülkelerde genel çapta verimlilik artışı olurken, Kuveyt, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri’nde ise verimlilik azalışı olduğu ortaya konulmuştur.

Öztürk, Canbaz ve Gür (2017), 2009-2016 yılları arasında Türkiye’de faaliyette bulunan konvansiyonel bankalar ile katılım bankalarının etkinlik performanslarını VZA yönteminden yararlanarak karşılaştırmışlardır. Çalışmada, konvansiyonel bankaların etkinlik karşılaştırmasında incelenen dönemler içinde her yıl etkinlik performanslarını arttırdıkları sonucuna ulaşılmasına rağmen, tam etkinlik düzeyini yakalayamadıkları tespit edilmiştir. Katılım bankalarının ise, 2009 yılında %90, 2010 yılında %92, 2011 yılında %94, 2012 yılında ve 2014 yıllarında %98, 2013 yılında %97, 2016 yılında %96, son olarak 2015 yılında ise %100 oranında etkin (tam etkin) olduğu saptanmıştır.

Bektaş ve Seki (2018), Türk bankacılık sektöründe görev yapan katılım bankalarının kendi aralarında ve konvansiyonel bankalarla rekabet gücü performanslarını ölçmeyi amaçlamıştır. 2010-2016 yılları arasında üç katılım bankası ve on dokuz konvansiyonel bankayı kapsayan araştırmada VZA yöntemi kullanılarak ve Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi (MTFVE) hesaplanarak bankalar analiz edilmiştir.

Çalışmada bütün bankalar için etkinsizlik (etkinlik eksikliği) olduğu ifade edilmiş ve katılım bankalarında konvansiyonel bankalara oranla rekabet gücü performansında teknolojik gerilemenin sebep olduğu bir düşüşün var olduğu saptanmıştır.

Bozkurt, Sevinç ve Sevinç (2018), 2016-2018 periyodu için, Türk bankacılık sektöründeki kamu katılım bankalarının ve özel katılım bankalarının etkinlik derecelerini ölçmeyi hedefledikleri çalışmalarında VZA yönteminden yararlanmışlardır. Ayrıca tüm bankalar için ölçek etkinliği, potansiyel iyileştirme oranları ve süper etkinlik skorları da hesaplanmıştır. İncelenen dönem için hem ölçeğe göre sabit getiri hem de ölçeğe göre değişken getirili modellerde Albaraka Türk Katılım bankasının tüm yıllarda tam etkin olmadığı tespit edilmiştir. Diğer katılım bankalarının da tam etkinliklerinin dönemler itibarıyla değişiklik sergilediği ifade edilmiştir. Türkiye Finans Katılım bankası ve Kuveyt Türk Katılım bankasının tüm yıllarda tam etkinliğe en çok sahip olan katılım bankaları olduğu belirlenmiştir.

Güney (2018), Ziraat Katılım bankası ve Vakıf Katılım bankası için 2016-2017 dönemleri arasındaki etkinlik performanslarını ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada etkinlik skorlarını belirlemek için ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri modellerini birlikte analiz etmiştir. VZA yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada ölçeğe göre sabit getiri modeline göre Ziraat Katılım bankasının dört dönem, Vakıf Katılım bankasının ise üç dönem, ölçeğe göre değişken getirili modeline göre ise hem Ziraat Katılım bankasının hem de Vakıf Katılım bankasının ise yedi dönem için tam etkin olduğu ifade edilmiştir. Çalışmada ayrıca Ziraat Katılım Bankasının 2017 üçüncü çeyrekte, Vakıf Katılım bankasının ise 2016 ikinci çeyrekte süper etkinlik seviyesine ulaştığı belirtilmiştir.

Karakaya (2018), çalışmasında 2015 yılı için on dört İslami ülke (Bangladeş, Bruney, Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, İran, Kuveyt, Malezya, Nijerya, Pakistan, Sudan, Suudi Arabistan, Türkiye, Umman ve Ürdün) bazında katılım bankalarının hem teknik etkinlik hem de ölçek etkinliklerinin performanslarını ortaya konmaya çalışmıştır. VZA yönteminin kullanıldığı çalışmada Toplam Teknik Etkinlik performansı bakımından Bangladeş, Endonezya, İran, Nijerya ve Umman'ın Saf Teknik Etkinlik bakımından Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Endonezya, İran, Nijerya, Umman ve Sudan'ın etkin olan ülkeler oldukları ifade edilmiştir. Teknik Etkin olmayan ülkelerin

etkinsizliklerinin sebebi ise saf teknik etkinsizlikten ziyade ölçek etkinsizlik olarak tespit edilmiştir.

Özüdoğru (2018), ise çalışmasında 2014-2017 dönemi için Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren beş katılım bankasının etkinlik ve verimlilik (kaynakları ne derece optimum kullandıkları) performanslarını VZA yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmada 2015 yılında Albaraka Türk Katılım bankası ve Kuveyt Türk Katılım bankasının tam etkin olduğu, 2016 yılında sadece Kuveyt Türk Katılım bankası tam etkin olduğu ve 2017 yılında ise Kuveyt Türk Katılım bankası ve Ziraat Katılım bankalarının tam etkin oldukları tespit edilmiştir. Söz konusu katılım bankaları ortalama etkinlik seviyeleri 2015, 2016 ve 2017 yılları için sırasıyla %57, %72 ve %87 olduğu vurgulanmıştır.

Şekeroğlu ve Kayhan (2018), 2016-2017 yılları için Türkiye’deki katılım bankalarının etkinlik performanslarını ölçmeyi hedeflemişlerdir. Etkinlik performansları hem ölçeğe göre sabit getiri hem de ölçeğe göre değişken getiri modelleri olarak VZA yöntemiyle analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, ölçeğe göre sabit getiri modelinde en yüksek etkinliğe sahip banka/bankalar 2016 yılında Kuveyt Türk Katılım bankası, 2017 yılında ise Vakıf Katılım bankası ve Ziraat Katılım bankası olmuştur. Aynı modele göre en etkinsiz kaynak kullanımını yapan banka Vakıf Katılım bankası olurken onu Ziraat Katılım bankası takip etmiştir. 2017 yılında etkinliği en az olan banka ise Albaraka Türk Katılım bankası olmuştur. Ölçeğe göre değişken getiri yönteminde ise, 2016 ve 2017 yıllarında Kuveyt Türk Katılım bankası, Ziraat Katılım bankası ve Vakıf Katılım bankasının en fazla etkinliğe sahip olan katılım bankaları olarak dikkat çektiği çalışma da vurgulanan diğer bir sonuçtur

Özgür (2018) çalışmasında 2001-2005 döneminde Türkiye’de faaliyette bulunan beş katılım bankası için etkinlik performansları VZA yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmada, incelenen periyodun tamamında Albaraka Türk Katılım bankası en istikrarlı ve en etkin katılım bankası olarak tespit edilmiştir. Kuveyt Türk Katılım bankasının, 2001-2002-2003 yılları için etkinlikten ıraksama (uzaklaşma) yaşadığı, 2004 ve 2005 yıllarına gelindiğinde ise söz konusu bankanın etkin olduğu tespit edilmiştir. Çalışma da ayrıca, Toplam Faktör Verimliliğinin (TFV) ise etkinlik skorları ile ilintili olduğudur.

Bolat ve Metin (2019) ise çalışmasında Türkiye’deki beş katılım bankasının 2016-2017 dönemi için etkinlik ve verimliliğini VZA ve MTFVE yardımıyla ölçmüştür. 2016 yılında beş katılım bankasından iki tanesinin Kuveyt Türk Katılım bankası ve Vakıf Katılım bankasının ölçeğe göre sabit modelinde ve ölçeğe göre değişken getiri modelinde de etkin oldukları saptanmıştır. 2016 yılında çıktı yaklaşımı altında ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri modelinde yine aynı bankaların etkin olduğu tespit edilmiştir. 2017 yılında girdi yaklaşımı altında ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri modellerinde beş katılım bankasından birinin Kuveyt Türk Katılım bankasının etkin olduğu bulunmuştur. Çıktı yaklaşımı altında yapılan ölçeğe göre sabit ve ölçeğe göre değişken getiri modellerinde 2017 yılında beş katılım bankasından birinin Kuveyt Türk Katılım bankasının etkin olduğu bulgulanmıştır.

Karaca, Ekşi ve Altemur (2019), Türk bankacılık sisteminde beş katılım bankasının etkinliklerinin performansları karşılaştırılmıştır. Çıktı odaklı yaklaşım altında, ölçeğe göre sabit getiri ve ölçeğe göre değişken getiri modellerini analiz etmişlerdir. VZA yöntemi kullanmışlardır. Yapılan analizler neticesinde 2009-2016 yılları arasında söz konusu beş katılım bankasının da etkin oldukları sonucunda ulaşılrken, 2016 yılına gelirken hem etkinlik hem de aktif büyüklüklerinin de arttığı ifade edilmiştir.

Ertürkmen ve Bolat (2020) ise çalışmalarında, Türkiye’deki katılım bankaları ile özel sermayeli konvansiyonel bankaların hem etkinliklerini hem de kârlılık oranları açısından etkinlik performanslarını karşılaştırmışlardır. 2010-2018 döneminde üç katılım ve dokuz konvansiyonel banka nezdinde toplam on iki banka için VZA yöntemi ve MTFVE göre yapılan analizde katılım bankalarının ortalama değerinde etkin ve verimli olmadığı, konvansiyonel bankalardan ise sadece bir tanesinin etkin ve verimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğe göre sabit getiri modeline göre katılım bankalarının etkin oldukları yılların etkin olmadıkları yıllara göre daha fazla olduğu saptanmıştır. Konvansiyonel bankalarda ise incelenen yıllarda çoğunun etkin olmadıkları belirlenmiştir.

1.3.Uluslararası Ampirik Literatür

Samad (2004), 1991-2001 dönemi için Bahreyn’deki faizsiz bankalar ve faizli sisteme bağlı konvansiyonel bankaların performansını analiz etmiştir. Student’s t-test yöntemi kullanılan çalışma da Bahreyn’deki konvansiyonel bankaların İslâmi bankalara

göre kredi, varlıklar, mevduatlar, kârlar ve öz sermaye bakımından İslâmi bankalara göre daha büyük hacimde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bahreyn'deki konvansiyonel bankaların ortalama varlıkları, mevduatları ve kârları sırasıyla, 44906,1 milyon dolar, 36774,1 milyon dolar, 19886,2 milyon dolar iken, İslâmi bankaların sırasıyla, 1469,6 milyon dolar, 974,2 milyon dolar ve 757,8 milyon dolar olarak tespit edilmiştir. Konvansiyonel bankaların vergi öncesi ortalama kârı ve net gelirlerinin İslâmi bankalarinkine göre daha fazla olduğu çalışmada vurgulanan diğer bir sonuçtur. Buna göre mevduat bankalarında sırası ile 384,44 milyon dolar, 349,77 milyon dolar, katılım bankalarının ise 32,4 milyon dolar ve 31,66 milyon dolardır. ROA (Aktif Kârlılığı), ROE (Öz Kaynak Kârlılığı) ve COSR (Maliyet Gelir Oranı) ve mevduat riski bakımından Bahreyn'deki konvansiyonel ve İslâmi bankalar arasında herhangi bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Kredi performansı bakımından İslâmi bankaların, konvansiyonel bankalardan daha üstün olduğu ve İslâmi bankaların konvansiyonel bankalara göre daha likit olduğu çalışmadan çıkan diğer bir sonuçtur.

Widagdo ve Ika (2008) çalışmalarında, Endonezya'daki İslâmi bankaların 2004 yılında verilen faiz fetvası etkisini (fetva öncesi ve fetva sonrası), İslâmi bankalar ile konvansiyonel bankaları özelinde karşılaştırmışlardır. Analiz 2002-2003 ve 2004-2005 yıllarını kapsarken, analizde metot olarak regresyon metodundan yararlanılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre, genel olarak İslâmi bankalarda fetva öncesi ve fetva sonrası finansal performanslarının karşılaştırılmasında istatistiksel olarak bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmadan çıkan bir diğer sonuç ise, İslâmi bankalar ile konvansiyonel bankalar arasında hem fetva öncesi hem de fetva sonrası herhangi bir performans farkının olmadığıdır.

Arslan ve Ergeç (2010) ise, 26 konvansiyonel banka ve 4 İslâmi bankanın 2006 ve 2009 yıllarındaki verimliliklerini Veri Zarflama Analizi (VZA) ile incelemiştir. Çalışmada, 2006 yılında etkin olmayan 10 tane bankadan 3 tanesinin katılım bankası olduğu tespit edilirken, 2009 yılında ise, etkin olmayan 11 bankanın 1 tanesinin İslâmi banka olduğu belirlenmiştir.

Kablan ve Yousfi (2011) çalışmalarında, 2001-2008 dönemi için Stokastik Sınır Analizi (SFA- Stochastic Frontier Analysis) yaklaşımı ile on yedi ülkenin (İran, Ürdün, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn, Lübnan, Suudi Arabistan, Yemen,

Pakistan, Malezyya, Brunei, Sudan, Mısır, Tunus, Birleşik Krallık) İslâmi bankalarının etkinlik performanslarını ölçmeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, genel olarak İslâmi bankaların ortalama %92,72 oranında etkin bir performans sergiledikleri tespit edilmiş ancak bölgeler arası farklılıkların olduğu da belirtilmiştir. En verimli bölge olarak Asya bölgesi %96 oranında (Pakistan ve Malezyya) olduğu vurgulanmıştır. Çalışmada Orta doğu bölgesinde İslâmi bankacılığın daha az maliyetli olduğu belirlenmiştir. Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise, 2007-2008 yılında verimlilikte bir düşüş yaşandığı ancak söz konusu düşüşün 2008 küresel krizinden kaynaklandığına dair herhangi bir kanıtın olmadığı vurgulanmıştır.

Abduh vd. (2013) ise 2006-2010 arası dönemi VZA ve Oran Analizi metotlarından yararlanarak Bangladeş'teki beş İslâmi bankanın (Islami Bank Bangladesh Limited, Al-Arafa Islami Bank Limited, Social Islami Bank Limited, Shahjalal Islami Bank Limited ve First Security Islami Bank Limited) etkinlik ve performanslarını analiz etmiştir. Araştırma sonucuna göre ise, Shahjalal İslâmi Bankasının ROA (Return on Asset, ROE (Return on Equity), ETA (Equity to Total Assets), CAR (Capital Adequancy), IER (Income Expense Ratio) ve AU (Asset Utilization) oranları bakımından diğer İslâmi bankalardan çok daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca ele alınan dönem boyunca tüm bankaların etkinlik seviyeleri bakımından bir gelişim gösterdikleri ifade edilmiştir. Verimlilik açısından en iyi bankanın ise First Security Bank olduğu belirtilmiştir.

İbrahim (2015), Z-score ve Oran analizinden yararlanarak Birleşik Arap Emirlikleri'nde bulunan iki İslâmi bankanın 2003-2007 dönemi için finansal performansını analiz ettiği çalışmada her iki bankanın da iyi performans sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Çalışmada Dubai İslâm bankasının Abu Dabi bankasına göre likidite oranı daha düşükken, kârlılığının daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Dubai İslâm bankasının operasyonlarını Abu Dabi bankasına göre çok daha iyi gerçekleştirdiği belirtilmiştir. Hisse senedi performansı oranına bakıldığında ise, Abu Dabi bankasının Dubai İslâm bankasına göre daha iyi performans gösterdiği tespit edilmiştir. İstikrar bakımından yine Abu Dabi bankasının Dubai İslâm bankasına göre daha istikrarlı olduğu sonucu bulunmuştur.

Moulhai (2015), 2006-2012 dönemi için MENA ülkelerindeki İslâmi bankaların etkinlik performanslarını VZA yöntemi ile ölçmüştür. Ölçeğe göre sabit ve ölçeğe göre değişken getiri modelleri uygulanan çalışmada, incelenen dönem boyunca teknik etkinsizlik 2008 yılı hariç diğer yıllar için ölçek etkinsizliğinden değil sadece saf teknik etkinsizlikten kaynaklandığı vurgulanmıştır. Bunun nedeninin ise, İslâmi bankaların kaynaklarını etkin kullanım manasında yönetsel olarak etkinsiz olmasından kaynaklandığı ifade edilmiştir. Diğer bir sonuç ise, küçük ölçekli bankaların ölçeğe göre artan getiri, büyük ölçekli bankaların ise ölçeğe göre azalan getiri ve ölçeğe göre sabit getiri ile çalışma eğiliminde olduğu beklentisinin ortaya çıktığı saptanmıştır.

Pehlivan (2015), Türk bankacılık sisteminde aktif olarak çalışan 4 katılım bankasının 2005-2013 yılları için toplam etkinliklerini VZA yöntemi ile analiz etmeyi amaçlamıştır. Çalışmada yapılan analiz sonuçlarına göre, söz konusu 4 katılım bankasının 2005, 2008 ve 2012 yılları için tam etkin oldukları, 2009, 2010, 2011 ve 2013 yılları için ise etkinsiz oldukları tespit edilmiştir. Verimsiz dönemler için ise bir öneri olarak katılım bankalarının aktif kalitelerinin artırılması gerektiği belirtilmiştir.

İbrahim (2015), 2002-2006 yılları arasında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) biri İslâmi ve biri konvansiyonel banka olmak üzere iki bankanın finansal performansı Oran Analizi ve z-skor analizi yöntemlerinden faydalanılarak analiz etmiştir. Çalışmada her iki banka türünde incelenen dönem içinde gayet iyi bir performans sergilediği tespit edilmiştir. Ayrıca Sharjah Bankası, genel olarak daha yüksek bir likidite, kârlılık, yönetim kapasitesi ve sermaye yapısına sahipken, Dubai İslam Bankası ise, hisse göstergeleri performansı ve genel istikrar açısından daha iyi olduğu bulgulanmıştır.

Ousama (2015), Entelektüel Sermayenin “Intellectual Capital” (IC) İslâmi bankaların finansal performanslarına etkisini 2008-2009-2010 yılları için ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada regresyon analizi yöntemi ve tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, konvansiyonel bankalar için yapılan önceki çalışmalara kıyasla IC verimliliğinin daha yüksek bir seviyede gerçekleştiği saptanmıştır. Çalışmadan çıkarılan bir diğer sonuç ise, IC'nin alt bileşenleri olan Beşerî Sermaye (Human Capital) in, Yapısal Sermaye (SC) (Structural Capital) ve İstihdam Edilen Sermaye (CE) (Capital Employed) den daha yüksek olduğu bulunurken, istihdam edilen sermayenin İslâmi bankaların kârlılık performanslarını etkilemesi bakımından daha etkili

olduğu tespit edilmiştir. Genel sonuç, IC'nin İslâmi bankaların performanslarını etkilediği olarak belirtilmiştir.

Azizud-din vd. (2016), Malezya'daki İslâmi ve ticari bankaların performansları arasındaki farklılıkları analiz etmeyi amaçladığı çalışmalarında 7 ticari ve 5 İslâmi bankanın performanslarını CAMELS ve t-testi yöntemleri ile 2010-2014 dönemi için analiz etmişlerdir. Çalışmada, İslâmi bankaların, kârlılık, kazanma gücü, likidite, piyasa riskine karşı duyarlılık performanslarının, ticari bankalara göre daha iyi olduğu tespit edilmiştir. Kârlılık performansını etkileyen faktörler ise, sermaye yeterliliği, kazanma gücü (Öz kaynak kârlılığı) ve likidite değişkenleri olarak tespit edilmiştir.

Ahsan (2016), Bangladeş'teki İslâmi bankalar arasından seçilen üç İslâmi bankanın, 2007-2014 sekiz yıllık dönemi için finansal performansını CAMELS metodu ile analiz ettiği çalışmasında sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim kalitesi, kazanma kapasitesi ve likidite yönünden üç İslâmi bankanın da iyi ve sağlam bir performans gösterdiği tespit edilmiştir.

Farandy vd. (2017), Endonezya'daki İslâmi ticari bankaların verimliliğini 2011-2014 yılları arasında ölçmeyi amaçlamışlardır. Çalışmada 10 banka için ilgili yıllarda yapılan analizde VZA ve Regresyon (Tobit) modelleri kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, Endonezya'daki İslâmi ticari bankaların gerçek ortalama verimliliği, ortalama 91,82 puan ile oldukça iyi bir seviye olarak bulunmuştur. Bu durum nispeten verimiz olmasına rağmen, Endonezya'daki İslâmi ticari bankaların, aracı kurum olarak çıktı üretmek için kaynak girdilerini optimize edebildikleri manasına gelmektedir. Regresyon (Tobit) modeli sonucuna göre ise, Varlık (aktif) değişkeninin, banka şube sayısının ve ROA'nın İslâmi ticari banka verimliliğini önemli ölçüde etkilediği, sermaye yeterliliği oranı ve takipteki finansmanın ise ampirik olarak verimlilik üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı belirtilmiştir.

Nawaz ve Haniffa'nın (2017), çalışmasında 2007-2011 dönemi için on sekiz farklı ülkeden toplam altmış dört İslâmi kurumun/bankanın finansal performansı ile Entelektüel Sermaye (Intellectual Capital-IC) arasındaki ilişki ölçülmeye çalışılmıştır. Çalışmada entelektüel sermaye katsayısını temsilen Katma Değerli Entelektüel Sermaye (Value Added Intellectual Capital-VAIC) katsayısı kullanılarak regresyon yönteminden faydalanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ROA (Return on Asset) ile VAIC'ın

bankaların finansal performanslarında pozitif ve önemli bir ilişki içinde olduğu saptanmıştır. ROA ile Kapital Sermaye Verimliliği (Capital Employed Efficiency- CEE) ve ROA ile Beşerî Sermaye Verimliliği (Human Capital Efficiency- HCE) arasında pozitif yönlü ve önemli bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Diğer bir sonuç ise, ROA ile Yapısal Sermaye Verimliliği (Structural Capital Efficiency) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çalışmadan çıkan genel sonuç, İslâmi kurumların/bankaların değer oluşturma kapasitesinin HCE ve CEE'den büyük ölçüde etkilendiği hususudur.

Batır (2017), Türkiye'deki konvansiyonel ve İslâmi bankaların teknik etkinliği, tahsis etkinliği ve maliyet etkinliklerini VZA metodu ile incelenmiştir. VZA aracılık yaklaşımı ile söz konusu etkinlikleri elde ettikten sonra Regresyon (Tobit) metodu ile kârlılıklarına etki eden faktörlerin analizi yapılmıştır. 2005-2013 yılları için, VZA analizine göre, ortalama katılım bankası etkinliğinin, her yıl için ortalama konvansiyonel banka etkinliğinden daha iyi olduğu belirlenmiştir. Tobit regresyon sonuçlarına göre ise, giderler ve kredi kalitesinin konvansiyonel bankaların etkinliği ile önemli derece negatif ilişki içinde oldukları, katılım bankalarında ise olumlu pozitif ve anlamlı ilişki içinde oldukları tespit edilmiştir. Toplam krediler oranında, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunurken, dışsal değişkenlerle, her iki banka türünde ise anlamlı ve olumsuz bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir.

Khan vd. (2018), Suudi Arabistan'daki 2008-2016 dönemi için konvansiyonel ve İslâmi bankacılık sektörünün bankacılık performansını ölçmeyi ve karşılaştırmayı amaçladığı çalışmasında VZA metodundan faydalanılmıştır. Çalışmada hem banka bazlı hem de sektör performansı ölçülmeye çalışılmıştır. Analiz sonucuna göre, bankalar açısından teknik etkinlik, saf teknik etkinlik ve ölçek verimliliklerinin sağlanmasında karışık bir eğilimin var olduğu saptanmıştır. Pazar paylarının genişletmekte ortak taahhüt ile hem konvansiyonel hem de İslâmi bankaların verimlilik seviyelerini artırmada başarılı oldukları görülmüştür. Bireysel banka düzeyinde ise, al-Rajhi, teknik, saf teknik ve ölçek verimliliğinde en yüksek puanı elde eden tek banka iken, konvansiyonel bankalarda hem Suudi Hoollandi hem de ulusal ticari bankaların en üst sırada yer aldığı tespit edilmiştir.

Abduh (2018), 2011-2016 dönemi için Brunei Darüsselam'daki İslâmi bankacılığın performansını ölçmeyi amaçlamıştır. Çalışmada incelenen periyot için kullanılan performans ölçme yöntemi olarak betimsel istatistik, Herfindahl-Hirschman

endeksi ve z-skor metotları kullanılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre, İslâmi bankacılık sektörünün, geleneksel muadili olan sektör ve ülkedeki genel bankacılık sektörüne kıyasla daha iyi bir performans sergilediği belirlenmiştir.

Khan vd. (2018), Pakistan'da 2006-2015 yılları arasında beş İslâmi ve beş konvansiyonel bankaların finansal performanslarını ölçmek ve finansal performanslarını karşılaştırmayı amaçlamıştır. Çalışmada regresyon analizinden yararlanılmıştır. Çalışmada İslâmi bankaların, konvansiyonel bankalara göre daha az kârlı olduğu, daha likit olduğu, daha az riskli durumda olduğu ve daha az verimli olduğu belirlenmiştir.

Çelik ve Öncü (2019), çalışmalarında Türk bankacılık sisteminde faaliyette bulunan katılım ve konvansiyonel bankaların 2015-2018 dönemi arasındaki performanslarını VZA yöntemi ile ölçmüşlerdir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgulara göre, mevduat bankaları açısından minimum etkinlik ortalaması 2018 yılında %62, maksimum etkinlik ortalaması 2017 yılında %69 olurken katılım bankaları açısından, minimum etkinlik ortalaması 2018 yılında %73, maksimum etkinlik ortalaması ise, %96 olarak tespit edilmiştir. Ölçeğe Göre Sabit Getiri (CCR) modeline göre mevduat bankaları içinde en yüksek etkinliğe sahip olan bankalar, Deutsche Bank ve Turkish Bank, katılım bankalarında ise Ziraat Katılım bankası ön plana çıkmıştır. Çalışma da ayrıca CCR modeline göre katılım bankalarının 2016 yılı hariç diğer tüm yıllarda mevduat bankalarına ortalama etkinlik bakımından üstün olduğu sonucuna işaret edilmiştir. Ölçeğe Göre Değişken Getiri (BCC) modeline göre mevduat bankalarının minimum etkinlik ortalaması 2017 yılında %76, 2016 yılında ise %81 katılım bankalarının minimum etkinlik ortalaması 2016 yılında %72, 2015 yılında ise %85 olarak tespit edilmiştir. BCC modeline göre en yüksek ortalama verimliliğe ulaşan katılım bankası olarak Ziraat Katılım, mevduat bankalarında ise Fiba Bank, Deutsche Bank, Turkish Bank ve ICBC Bank ön plandadır. BCC modelinde 2016 yılı hariç tüm yıllarda ortalama etkinlik puanlarına göre katılım bankalarının diğer tüm yıllarda üstün olduğu sonucu vurgulanmıştır.

Al-Qudah (2020), Amman Menkul Kıymetler Borsasında (ASE) işlem gören Ürdünlü bankaların hisse senedi fiyatlarının finansal performanslarının etkisini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, 2010-2018 dönemi için aktif kârlılığı, Öz kaynak kârlılığı, hisse başına kazanç değişimi ve hisse senedi fiyatları üzerinden panel veri analizi

yapılmıştır. Çalışmada İslâmi bankaların finansal performansı ile söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir istatistiki ilişki olduğu ifade edilmiştir. Bu sonucun, ekonomik ve mali araştırmaların yanı sıra pazar analizleri ile de tutarlı bir sonuç olduğu tespit edilmiştir.

Abdo (2020), 2001-2011 dönemi için Ürdün'deki İslâmi ve konvansiyonel bankaların performansları ölçülmüştür. Çalışmada regresyon analizinden yararlanılmıştır. Çalışmadan çıkan sonuçlarda, enflasyonun Ürdün'deki konvansiyonel bankaların performansı üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebi ise, Ürdün'deki konvansiyonel bankaların hem nakit hem de faiz ile münasebetli işlerle uğraşmaları olduğu vurgulanmıştır. Enflasyonun Ürdün'deki İslâmi bankaların performansları üzerinde etkisinin olmadığı belirtilmiştir. Sebep olarak, Ürdün'deki İslâmi bankaların gerçek emtialar ile uğraşmalarından dolayı kaynaklandığı vurgulanmıştır. Büyümenin İslâmi bankaların finansal performansını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Sebep olarak ise, bireysel talebin artması ve üretimin artmasının etkisi olarak büyümenin de artması şeklinde ifade edilmiştir. Aynı durumun Ürdün'deki konvansiyonel bankalar içinde geçerli olduğu diğer bir ifade ile büyümenin konvansiyonel bankaların finansal performansları üzerinde etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Hisse başına kazancın ise Ürdün'deki konvansiyonel ve İslâmi bankaların finansal performansına önemli derecede etki etmediği saptanmıştır.

Salur ve Cihan (2020), 2010-2018 dönemi için Türk katılım ve konvansiyonel bankalarının karşılaştırmalı performanslarını TOPSIS yöntemi ile analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, banka gruplarına göre, kamu konvansiyonel bankalarının en iyi performansı sergileyen birinci grup olduğunu göstermektedir. Kamu konvansiyonel bankalarının ardından özel katılım bankaları ve özel konvansiyonel bankaları gelmektedir. Katılım bankalarının banka bazlı sıralamasına bakıldığında, Kuveyt Türk katılım bankasının yedinci sırada olduğu, Türkiye Finans katılım bankasının on ikinci sırada yer aldığı ve son olarak ise Albaraka Türk katılım bankasının da on beşinci olduğu ifade edilmiştir.

Samad (2021), çalışmada Körfez İş Birliği ülkelerinin (Umman, Kuveyt, Katar, Bahreyn, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri) İslâmi bankalarının 2014-2016 yılları arasındaki performanslarını VZA ile analiz ettiği çalışmasında Katardaki İslâmi

bankaların söz konusu birliğin içinde bulunan tüm ülkelerdeki İslâmi bankalardan daha iyi bir performans gösterdiği ve etkin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katar haricindeki ülkelerin İslâmi bankaları ise etkinsiz olduğu ifade edilmiştir.

2. VERİ SETİ VE YÖNTEM

2.1. Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi İçin Hazırlanan Veri Seti

VZA analizi için 2005-2020 dönemini kapsayan on altı yıllık bir panel veri seti derlenmiştir. Bu veri setinde girdilere bakıldığında, Şube Sayısı, Personel Sayısı, Öz kaynaklar ve Toplanan Fonlar, çıktılar ise, Kullandırılan Fonlar, Diğer Faaliyet Gelirleri, Kâr payı (Faiz) Gelirleri, Ücret ve Komisyon Gelirleri olarak belirlenmiştir. Bu çalışmada literatürde sıklıkla banka performansının belirlenmesinde kullanılan aracılık ve kârlılık yaklaşımları yerine üçüncü ve farklı bir alternatif olan karma¹⁰ yöntem kullanılmıştır. VZA analizinde kullanılan girdiler ve çıktılara ilişkin veriler, analiz kapsamında olan her bir bankanın faaliyet raporlarından, bağımsız denetim raporlarından, bilançolarından, TKBB, TBB ve BDDK web sitelerinden derlenmiştir. Çalışmada VZA yöntemi ile etkinlik ve MTFV endeksinin hesaplanmasında Tim Coelli tarafından geliştirilen (Deap-2.1) paket programı kullanılmıştır.

Tablo 3.1: VZA’da kullanılan Girdiler ve Çıktılar

GİRDİLER	
Şube Sayısı	Banka bünyesinde bulunan toplam şube sayısı
Personel Sayısı	Banka bünyesinde bulunan toplam personel sayısı
Öz kaynaklar	Banka ortaklarının sermayesini belirtmektedir.
Toplanan Fonlar	Bankaların topladıkları fonları ifade etmektedir.
ÇIKTILAR	
Kullandırılan Fonlar	Bankaların kullandıkları fonları ifade etmektedir.
Diğer Faaliyet Gelirleri	Bankaların diğer faaliyetlerinden elde ettikleri geliri belirtmektedir.
Kâr payı (Faiz) Gelirleri	Bankaların kâr payı ya da faizden elde ettikleri geliri temsil etmektedir.
Ücret ve Komisyon Gelirleri	Bankaların ücret ve komisyonlardan elde ettikleri gelirleri ifade etmektedir.

Bununla birlikte çalışma açısından 2 temel kısıttan bahsedilebilir. Birincisi bazı konvansiyonel ve katılım bankaları analize dahil edilmemiştir. Katılım bankalarının analize dahil edilmemesinin sebebi 2015 ve sonrasında kurulmuş olmalarıdır. Konvansiyonel bankalardan bazılarının ait eksik verilerin olması, bu bankalarında analiz

¹⁰ Karma Yöntem için bakınız (bkz), (Bektaş ve Seki, 2018; Cingi ve Tarım, 2002).

kapsamı dışında bırakılmasına neden olmuştur. İkinci kısıt analizin 2005 yılından başlamasıdır. Bunun sebebi ise katılım bankalarının 2005 yılı öncesinde ÖFK statüsünde bulunmaları, 2005 yılıyla birlikte bankacılık statüsüne geçmeleridir.

2.2. Yöntem

Çalışmada teknik etkinlik Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi, toplam faktör verimliliği ise Malmquist Toplam Faktör Verimliliği endeksi yardımıyla ölçülmüştür.

2.2.1. Veri Zarflama Analizi (VZA) Yöntemi¹¹

Parametrik olmayan (Non-Parametric) ve lineer (doğrusal) program tabanlı bir metot olan Veri Zarflama Analizi (VZA), literatüre ilk defa Charnes, Chooper ve Rohades (1978) tarafından kazandırılmıştır. VZA üretim teknolojisine herhangi bir kısıt getirmeksizin, optimum (en iyi üretim) sınırını belirlemek için ortaya atılmış bir metodoloji olarak ifade edilmektedir. VZA merkezden ziyade sınırlara (frontiers) eğilimli bir yöntem olarak geliştirilmiştir. Parametrik yöntemlerden olan doğrusal (lineer) regresyon analizinde gözlemlenen değişkenlere optimal (en uygun) uyumu oluşturacak regresyon düzleminin belirlenmesi işlemi yapılırken, VZA ise uç verileri de kapsama alarak doğrusal, kısmı ve mantıklı bir yüzeyin oluşumuna imkân tanır. Diğer bir ifade ile Parametrik olmayan yöntemlerde etkin olan sınırdan sapmaların tümü etkinsizlik olarak addedilirken, Parametrik yöntemlerde ise hem gürültülü hem de etkinsizlik unsurlarından oluştuğu belirtilmektedir. (Coelli vd., 2005: 162; Ekinci, 2021: 325; Bektaş, 2016: 41; Bektaş ve Seki, 2016: 5; Bektaş ve Seki, 2018: 205; Deliktaş, 2002: 250; Tarım, 2001: 45; Seki ve Akbulut, 2015: 2; Şahin 2020: 114).

VZA'nın en başlıca özelliği genel olması olarak ifade edilmektedir. Analiz kapsamına alınan her girdi-çıkıtı için belirlenecek teknoloji hadleri, söz konusu bu girdi-çıkıtı üzerindeki örnek teşkil eden gözlemlerin lineer birleşmeleriyle tanımlanmaktadır. VZA'nın fonksiyonel formu (biçimi) herhangi hiçbir varsayıma gerek duymamaktadır. Analize dahil edilen bir bankanın etkinliği, bütün karar birimlerine (bankalara) görece (nispeten) ölçülür. Bütün karar birimleri ise etkin olan sınırdan veya söz konusu sınırın altında bulunurlar (Deliktaş, 2002: 250; Bektaş, 2016: 41; Bektaş ve Seki, 2016: 5).

¹¹ Tez'de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların Teknik Etkinliklerini (TE) ölçmek için yararlanılan Veri Zarflama Analizi (VZA) metodunun teorik çerçevesi ve matematiksel notasyonları Deliktaş (2002)'den esinlenerek hazırlanmıştır.

VZA'nın avantajları ve dezavantajları şu şekilde sıralanabilir (Özden, 2008: 169; Ayçin, 2020: 338; Demirci, 2018: 662-63):

1. Girdilerin ve çıktıların çok sayıda kullanılmasına imkân vermektedir.
2. Girdiler ve çıktılar ile fonksiyonel olarak bir analiz yapar.
3. Farklı tarzlarda ölçü birimler hem girdiler için hem de çıktılar için kullanılabilir.
4. Rassal hataya diğer yöntemlerde olduğu gibi yer verilmemesi ve analizde veri setinin düzgün ve uygun seçilmemesinden kaynaklı göreceli etkinlik ölçümünde problemler yaşanabilir.
5. VZA'da uç değerlerde analize dahil edildiğinden etkinlik skorları bu uç değerlerden etkilenmektedir. Dolayısıyla mutlaklık bakımından değil de görecelilik bakımından etkinlikler değerlendirilir.
6. Parametrik bir yöntem olmasından dolayı istatistiksel olarak test edilmesi güçtür.
7. Statik bir analiz yöntemidir. Zamana göre bir etkinlik analizi yapılacaksa Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi ile beraber kullanılması gerekir.
8. Genelde az girdi çok çıktı tercih edilmektedir. Girdi ve çıktı sayısı oldukça az seçilmelidir. Eğer çok sayıda girdi ve çıktı seçilirse, görece etkin olan ve olmayan birimlerin ayrıştırılmasında problemler çıkabilir.

VZA iki farklı varsayım ile etkinlik ve verimlilik ölçümü yapabilen bir yöntemdir. Bu varsayımlar; ölçeğe göre sabit getiri (CRS) ve ölçeğe göre değişken getiri (VRS) varsayımları şeklinde ifade edilmektedir. Her iki varsayımda da hem girdi odaklı (input oriented) yaklaşımı, diğer bir ifade ile veri çıktıyı minimum (en az) girdi ile oluşturma hem de çıktı odaklı (output oriented) yaklaşımı, farklı bir ifade ile veri girdi ile maksimum (en fazla) çıktıyı oluşturma yaklaşımları ile etkinlik ve verimlilik ölçümü yapılmaktadır. Söz konusu yaklaşımlardan veri çıktıyı minimum girdi ile oluşturma yaklaşımı, veri üretim seviyesini azaltmadan üretime koşulan girdi seviyesinin oran bazında ne kadar azaltılacağını saptamaya çalışmaktadır. Diğer yandan, veri girdi ile maksimum çıktıyı oluşturma yaklaşımı ise, veri girdi setini değiştirmeden, üretim seviyesini oran bazında ne kadar yükseltilebileceğini belirlemeye çalışmaktadır. Fakat VZA'da ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında her iki yaklaşımda (input oriented-output oriented) aynı sonuçları

vermektedir (Behdiođlu ve Özcan, 2009: 305; Martić, vd., 2009: 39; Coelli vd., 1998: 142; Bektaş, 2016: 42; Deliktaş, 2002: 250; Seki ve Akbulut, 2015: 2; Bektaş ve Seki, 2016: 5).

VZA metodolojisinde, veri çıktıyı en az girdi ile oluşturma yaklaşımı, maliyetleri azaltmayı vurgulayan diğer bir ifade ile maliyet düşürücü bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksinin (MTFV) ölçeğe göre değişken getiri varsayımına göre hesaplanmasında uzaklık fonksiyonlarının doğru hesaplanamaması sorunu ile karşı karşıya kalınabilmektedir. Dolayısıyla ölçek etkinliğinden meydana gelen kayıp veya kazançların doğru bir biçimde ortaya koyulabilmesi gerçekleşemeyebilir. Bundan dolayı MTFV endeksinin hesaplanmasında uzaklık fonksiyonlarının tahmin edilmesinde ölçeğe göre sabit getiri varsayımının kullanılması gerekmektedir (Deliktaş, 2002; Coelli vd., 1998). Bu çalışmada ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında çıktı odaklı bir yaklaşım analizi uygulanmıştır.

Tez’de söz konusu bankaların hem mevduat hem de kredi pazarında mevduatları krediye çevirerek kâr sağlamak, diğer bir ifade ile çıktısını maksimize etmek isteyen birimler şeklinde var sayılmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın odağındaki bankalar için çıktı odaklı bir analiz yapılması uygun bulunmuştur.

Parametrik olmayan (Non-Parametric) VZA metodolojisi, etkinlik ölçümü yaparken rasyo (oran) tekniğinden faydalanan bir metodolojidir. Söz konusu bu tekniği kullanarak, her bir banka veya firmanın bütün çıktıları bütün girdilere oranı ($u'q_i/v'x_i$) ortaya çıkar. Çıktı ağırlıkları vektörünü ($u, Mx1$) temsil ederken, girdi ağırlıkları vektörünü ise, ($v, Kx1$) temsil eder. Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı hareketiyle yapılan çalışmada ağırlıklar denklem (3.1)’de gösterine doğrusal programlama (DP) probleminin çözümü sonucunda saptanır:

$$\begin{aligned} & \text{Max}_{u,v} (u'q_i/v'x_j) \\ & \text{Kısıt: } u'q_j/v'x_i \leq 1, J = 1,2 \dots, N \\ & u, v \geq 0 \end{aligned} \tag{3.1}$$

Söz konusu bir en üst seviyeye çıkarma (maksimizasyon) sorunu bütün etkinlik ölçülerinin 1’e eşit veya 1’den küçük olmalarına imkân veren daraltıcı (kısıtlayıcı) şartlar

altında, i 'nci banka için etkinlik ölçüsünün maksimum hale getirileceği u ve v vektörlerine değerlerin bulunmasına olanak sağlar. Burada söz konusu oran formülüne yönelik meydana gelen en önemli problem ise, sonsuz sayıda çözüm imkânının var olmasıdır. Bu problemi bertaraf etme adına ise, modele bir kısıt (sınırlama) ilave edilir.

İlave edilen kısıt ise şu şekilde formülize edilebilir:

$$\begin{aligned}
 &v'x_i = 1, \\
 &\text{Max}_{\mu,v} (\mu'y_i), \\
 &\text{Kısıt: } v'x_i = 1, \\
 &\mu'y_j - x_j \leq 0 \quad J = 1,2, \dots, N \\
 &\mu, v \geq 0
 \end{aligned} \tag{3.2}$$

Kısıtta u ve v 'den μ ve v 'ye doğru, diğer bir ifade ile u 'dan μ 'ye bir değişme (dönüşüm) notasyonuna başvurularak söz konusu modelin farklı bir DP sorunu (problemi) olarak tanımlanmaktadır. Denklem (3.2)'nin biçimi aslında, VZA'nın DP probleminin bir çarpan formu şeklinde de tanımlanabilir. DP'de dualize kullanılarak söz konusu sorunun eş değer bir zarf (Envelopment) durumu da şu şekilde formülize edilebilir:

$$\begin{aligned}
 &\text{Min}_{\lambda, \theta}, \\
 &\text{Kısıt: } -q_i + Q\lambda \geq 0, \\
 &\theta x_i - X\lambda \geq 0, \\
 &\lambda \geq 0,
 \end{aligned} \tag{3.3}$$

Burada ise, θ ölçek (skala), λ 'da $N \times 1$ sabitleri temsil eden vektör olarak ifade edilir. Denklem (3.3) şekli multipler (çarpan) şeklinden daha düşük seviyede ($K + M < N + 1$) kısıtlamaları (sınırlamaları) içermektedir. Daha çok tercih edilen ve baş vurulan biçimi budur. θ 'nın ortaya çıkan değeri i 'nci banka ya da şirketin etkinlik skorunu ifade eder ve $\theta \leq 1$ koşulunu sağlamaktadır. DP sorunu örnekte bulunan her bir banka için N kere çözülür. Bu çözüm neticesinde her bir banka için bir θ değeri hesaplanır. Söz konusu değer ise, bankaların teknik etkinlik skorunu ifade etmektedir (Coelli vd., 2005: 162; Kök ve Deliktaş, 2003: 222-223; Bektaş, 2016: 43; Seki, 2011: 24-25).

Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında yapılan hem girdi yönelimli hem de çıktı yönelimli analizlerin sonuçları aynıdır. Her iki hesaplama tekniğinin hangisinin seçileceğine dair bilginin söz konusu o endüstrideki karar alım süreçleri araştırılarak elde edilmektedir.

Girdi yönelimli ölçme metodunda, o endüstrideki karar verme süreçleri, her zaman girdi kullanımı öncelikli ilk etmenddir. Bir diğer ifade ile ana faktör konumunu almaktadır. Bu durumda o endüstride minimum (en az) girdiyi üretime koşarak maksimum (en çok) çıktıyı üretmek ana hedef olarak belirlenmiştir. Çıktı yönelimli ölçümlerde ise, ölçeğe göre hem sabit hem de değişken getirili modellemede benzer bir yöntemle şöyle formülize edilebilir:

$$\begin{aligned}
 & \text{Max}_{\phi, \lambda} \phi, \\
 & \text{Kısıt: } -\phi q_i + Q\lambda \geq 0, \\
 & x_i - X\lambda \geq 0 \\
 & N'1\lambda = 1, \\
 & \lambda \geq 0
 \end{aligned} \tag{3.4}$$

Denklem (3.4)'te görüleceği üzere, $1 \leq \phi < \infty$ ve $\phi - 1$ girdi miktarları sabit olduğunda i 'nci bankanın üretebileceği çıktı miktarında oransal olarak artış belirtilmektedir. $1/\phi$ değeri ise, 0 ile 1 arasında değerler alan Teknik Etkinlik (TE) skorlarını temsil etmektedir (Coelli vd., 2005: 180-181; Kök ve Deliktaş, 2003: 227-228; Bektaş, 2016: 44; Seki, 2011: 24-25).

Denklem (3.3)'te yansıtılan ölçeğe göre sabit getiri modelinden hareketle Banker, Charnes ve Chooper (1984) ölçeğe göre değişken getiri varsayımı modeli altında teknik etkinlik ölçümü yapmak için geliştirilen yöntemi şu şekilde formülize edilebilir (Deliktaş 2002: 252):

$$\begin{aligned} & \text{Min}_{\lambda, \theta, \emptyset}, \\ & \text{Kısıt: } -y_i + Y\lambda \geq 0, \\ & \theta x_i - X\lambda \geq 0, \\ & N1'\lambda = 1 \\ & \lambda \geq 0, \end{aligned} \tag{3.5}$$

Denklem (3.5)'te görüldüğü gibi, N , $Nx1$ vektörü şeklinde ifade edilebilir. Söz konusu yaklaşım, birbiri ile kesişen düzlemlerin konveks bir alanını (zarfını) meydana getirir. Oluşan alan, veri noktalarını, sabit getirinin konikal alanından daha sıkı bir şekilde sardığından dolayı, ölçüğe göre sabit getiri varsayımı ile elde edilen teknik etkinlik skorlarından daha büyük veya eşit skorlar meydana gelmektedir.

2.2.2. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi¹² Yöntemi

Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (MTFV) Endeksi, parametrik olmayan (Non-Parametric) VZA yöntemi ve parametrik (Parametric) olan ampirik metotlarla ölçülmektedir. VZA ölçümü ile hesaplanan uzaklık (distance) fonksiyonları belirlenmesiyle meydana gelen MTFV endeksi, hem toplam faktör verimliliğinde (TFV) meydana gelen değişimi vermesi, hem de söz konusu değişim sebebinin hangi unsurlardan kaynaklandığını araştırmacılara göstermektedir (Kök ve Deliktaş, 2003: 243; Seki, 2011: 26; Tarım, 2001: 152; Candemir ve Deliktaş, 2006: 5).

MTFV endeksi kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşların performanslarının araştırıldığı incelemelerde analize zaman boyutunu ekleyerek ölçüm yapan, iyi bir metodoloji olması hasebiyle en çok tercih edilen metodoloji olarak ifade edilebilir. MTFV endeksinin önem arz etmesinin baş unsuru ise, analiz edilen şirket, bankalar vb. kurumların kârlarını en çoklaştırma (maksimize) arzusunda olması veya maliyetlerini en aza indirme güdümünde olma gayreti içinde bulunmaları ve söz konusu bu iki temel unsurun ana hedef olması varsayımından gelmektedir (Atukalp, 2018: 26; Candemir ve Deliktaş, 2006:3; Tarım, 2001: 151-152; Seki, 2011: 27).

12 Tez'de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların Toplam Faktör Verimliliğini (TFV) ölçmek için yararlanılan Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi (MTFV) metodunun teorik çerçevesi ve matematiksel denklem notasyonları Deliktaş (2002)'den esinlenerek hazırlanmıştır.

1953 yılında Sten Malmquist tarafından geliştirilen ve literatüre eklenen söz konusu bu endeks, analiz edilen firma, banka, şirket vb. ekonomik birimlerin sahip olduğu her bir veri noktasının, ortak bir teknoloji altında nispi (görelî) uzaklık (distance) skorlarını hesaplayarak, iki veri nokta arasında kalan, TFV değişimini ölçen bir metodolojidir (Benli, 2012: 371-372; Seki ve Akbulut, 2015: 3; Aktaş ve Avcı, 2015: 70; Bektaş ve Seki, 2016: 6).

MTFV endeksinin sunduğu bir avantaj da TFV endeksinde meydana gelen değişimi, diğer bir ifade ile endeksin azalması ya da artmasının kaynağını iki alt (ana gruba) unsura bağlaması olarak ifade edilebilir. Bu iki ana alt unsur Teknik Etkinlikteki değişme (ED) ve Teknolojik Değişme (TD) şeklinde belirtilebilir. Söz konusu bu iki alt ana unsura endeks, TFV değişimleri bağlamaktadır.

MTFV endeksinin iki ana alt unsurunun ilki olan TE'deki (ED) değişim, ekonomik birimlerin (bu çalışmada bankaların) optimum (en iyi) üretim sınırına yakınsama (yaklaşma-catching-up effect) hadlerini ortaya koyarken, TD ise endeksin, optimum üretim sınırının zamansal çerçevede değişimlerini yansıtmaktadır (Deliktaş, 2002: 252; Seki ve Barbaros, 2011: 419; Bektaş ve Seki, 2016: 6; Bektaş, 2016: 45; Tarım, 2001: 151-152).

TFVD ölçmeye yarayan bu endeks, uzaklık fonksiyonlarına yönelik hesaplanan bir metodoloji olarak ifade edilebilir. Uzaklık fonksiyonlarının elde edilmesinde (hesaplanması) girdi yönelimli-çıkıtı yönelimli olarak analiz edilebilir. Girdi eğilimli fonksiyonlarda, çıkıtı vektörü veri olurken, girdi vektörünün minimum oransal olarak daralmasını baz alan bir üretim teknolojisi yansıtılmaktadır.

Çıkıtı eğilimli fonksiyonlarda ise, tersi durumdan bahsedilir. Söz konusu fonksiyonlarda, girdi vektörü veri olurken, çıkıtı seviyesinin maksimum kapasitede artışını temel alan bir durum gerçekleşmektedir. Söz konusu uzaklık fonksiyonu (çıkıtı eğilimli) üretim teknolojisi, çıkıtı kümesi (Px) notasyonu ile belirtilmektedir. Bu kümede x girdi vektörlerini ifade ederken, q 'da çıkıtı vektörlerini göstermektedir.

$$P(x) = \{q: q' \text{yi üretebilecek } x\} \quad (3.6)$$

Çıktı (distance) fonksiyonu (Px) çıktı kümesine bağlı olarak tanımlanmaktadır.

$$d_0(x, q) = \min \{D: q/D \in P(x)\} \quad (3.7)$$

Denklem (3.7)'ye göre, eğer q çıktı vektörü (Px) mümkün olabilen üretim kümesine ait bir eleman ise, uzaklık fonksiyonu $d_0(x, q) < 1$ ya da $d_0(x, q) = 1$ olacaktır. Uzaklık fonksiyonlarına göre elde edilen (çıktı yönelimli) MTFV endeksi denklem (3.8)'de gösterilmiştir. Bu endekste t baz yılı ve $t + 1$ ise baz yıldan sonraki yılı ifade etmektedir.

$$m_0(q^t, x^t, q^{t+1}, x^{t+1}) = \left[\frac{d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^t(q^t, x^t)} x \frac{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^{t+1}(q^t, x^t)} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.8)$$

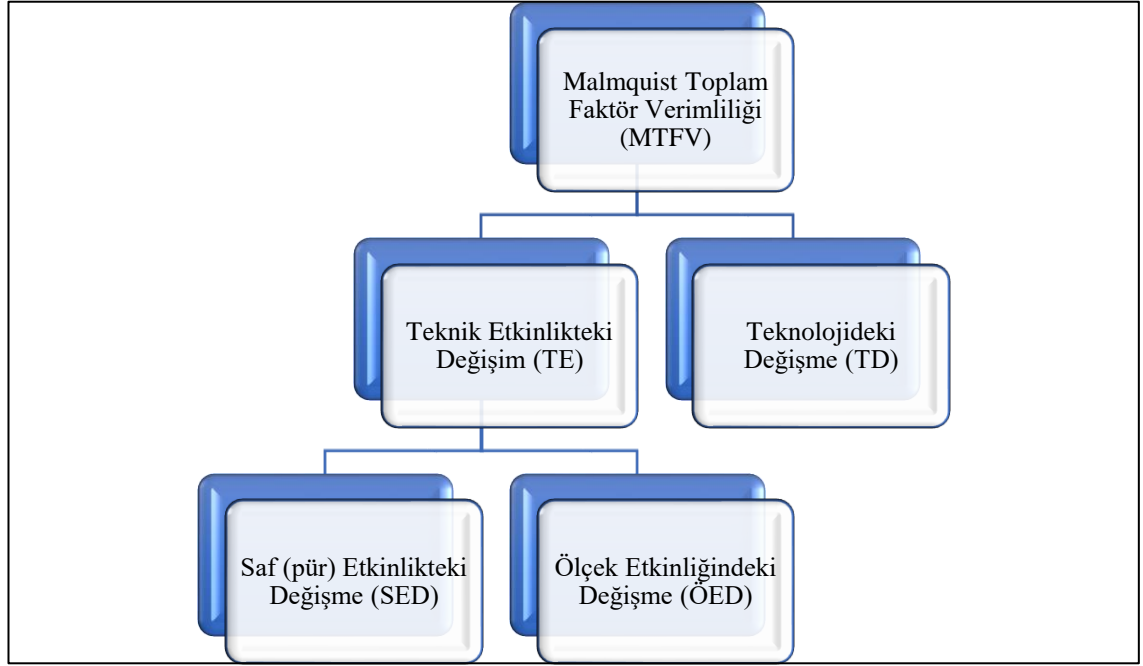
Denklem (3.8)'e göre, t ve $t + 1$ dönemleri anlaşılacağı üzere endekslerinin geometrik ortalamasıdır. Birincisi t ve ikincisi $t + 1$ dönemleri içindeki teknolojileri yansıtmaktadır. Denklem (3.8)'de gösterildiği gibi $d_0^t(q^t, x^t)$ t dönemdeki gözlemden t dönemdeki teknolojiye olan uzaklığı göstermektedir.

Farklı bir formülize işlem ile denklem (3.8) şu şekilde ifade edilebilir.

$$m_0(q^t, x^t, q^{t+1}, x^{t+1}) = \frac{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^t(q^t, x^t)} x \left[\frac{d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})} x \frac{d_0^t(q^t, x^t)}{d_0^{t+1}(y^t, x^t)} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.9)$$

Denklem (3.9)'da görüldüğü gibi, çıktı eğilimli teknik etkinlikteki değişimi hem t hem de $t + 1$ dönemleri arasında oluşan değişimi ölçen oran, formül (3.9)'da parantezin dışında olan orandır. Formüle göre, teknik etkinlikteki değişim skoru, $t + 1$ dönemindeki teknik etkinlik değerini t dönemdeki teknik etkinlik skoruna oranlanarak hesaplanmaktadır. Parantez içindeki kısımda bulunan iki oranın geometrik ortalaması ise, her iki dönem (t ve $t + 1$ dönemleri) arasındaki teknolojiye (x^{t+1} ve x^t) meydana gelen değişimi yansıtmaktadır. Dolayısıyla, hem teknik etkinlik ve teknolojik etkinlikteki değişimler hem de TFV değişme, MTFV geometrik ortalaması olarak hesaplanmaktadır.

Şekil 3.1: Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (MTFV) Endeksi ve Bileşenleri.

Kaynak: (Buğan, 2015: 34).

TFV değişiminin hangi unsur(lar)dan kaynaklandığı, diğer bir ifade ile söz konusu endekste meydana gelen değişimi tetikleyen (artması ya da azalması) etmenlerin hangileri olduğunu saptamak, yukarıda da bahsi geçtiği üzere endeksin iki ana alt unsura ayrılmasını gerektirmektedir. MTFV endeksin, teknik etkinlikteki değişim ve teknolojideki değişim olarak iki etmene ayrılması, bu iki alt unsurun TFV'ne verdikleri katkıyı belirleme hususunda çok önemlidir. Bu minvalden yola çıkarak, denklem (3.9) söz konusu iki ana alt unsuru ifade edecek şekilde ayrıldığında hem teknik etkinlikteki değişim hem de teknolojideki değişimi ayrı ayrı hesaplama olanağı ve açıklama imkânı söz konusu olabilmektedir.

$$\text{Teknik Etkinlikteki Değişim} = \frac{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^t(q^t, x^t)} \quad (3.10)$$
$$\text{Teknolojideki Değişim} = \left[\frac{d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1})}{d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1})} \times \frac{d_0^t(q^t, x^t)}{d_0^{t+1}(y^t, x^t)} \right]^{\frac{1}{2}} \quad (3.11)$$

Denklem (3.10)'dan görüleceği üzere, teknik etkinlikteki değişim, optimum (etkin, en iyi) üretim sınırını yakalama etkisi (catching-up effect) şeklinde ifade edilir.

Denklem (3.11)'de ise, teknolojik değişim, üretim sınırı eğrisinin kayması, farklı bir tabir ile zamansal boyut etkisi (sınır etkisi) olarak belirtilir (Lorcu, 2010: 279; Bektaş, 2016: 47)

MTFV endeksinin söz konusu alt gruplarının çarpımı (Teknik Etkinlikteki değişim x Teknolojideki değişim) TFV'deki değişimin sonucunu göstermektedir.

$$M_0^{t,t+1} = EDxTED \quad (3.12)$$

M_0 endeksi eğer ki $M_0 > 1$ ise TFV t dönemden, $t + 1$ dönemine, diğer bir ifade ile iki dönem arası artış gösterdiği söylenebilir. M_0 endeksi $M_0 < 1$ olarak gerçekleşirse, o zaman TFV t dönemden, $t + 1$ dönemine, farklı bir ifade ile iki zaman dilimi arasında azalış eğilimi gösterdiği ifade edilebilir. Eğer $M_0 = 1$ ise bu sefer t dönemden, $t + 1$ dönemine, farklı bir ifade ile iki zaman dilimi arasında sabit kalmıştır. TFV (Ateş ve Esmer, 2013: 71; Lorcu, 2010: 280; Fare vd, 1994: 71-72; Atukalp, 2018: 26; Aktaş ve Avcı, 2015: 70).

VZA, MTFV endeksinin ortaya konmasında (hesaplanması) olmazsa olmaz olan uzaklık fonksiyonlarının tahminine yönelik tercih edilen en yaygın metodolojidir. Bu analizin yapılabilmesi hususunda dengeli bir panel veri setinin yardımı ile VZA'da DP tabanını kullanarak gerekli olan uzaklık fonksiyonları hesaplanabilmektedir.

Analize dahil edilen herhangi bir banka için, t ve $t + 1$ zaman dilimi için TFV'deki değişimin ölçümlenebilmesi için dört adet uzaklık fonksiyonunun hesaplanması gerekmektedir. Bu hesaplamadan sonra hesaplanan fonksiyonlar dört adet DP probleminin çözümünü gerektirmektedir. Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında gerekli olan DP problemlerinin matematiksel matris notasyonları şu şekilde formüle edilebilmektedir:

$$\begin{aligned} \left[d_0^{t+1}(q^{t+1}, x^{t+1}) \right]^{\frac{1}{2}} &= \max_{\phi, \lambda} \phi, \\ \text{Kısıt} \quad -\phi q_i^{t+1} + Q_{t+1} + \lambda &\geq 0, \\ x_i^{t+1} - X_{t+1} \lambda &\geq 0, \\ \lambda &\geq 0, \end{aligned} \quad (3.13)$$

$$\begin{aligned} \left[d_0^t(q^t, x^t) \right]^{-1} &= \max_{\phi, \lambda} \phi, \\ \text{Kısıt} \quad -\phi q_i^t + Q_t \lambda &\geq 0, \\ x_i^t + X_t \lambda &\geq 0, \\ \lambda &\geq 0, \end{aligned} \quad (3.14)$$

$$\begin{aligned}
& \left[d_0^{t+1}(q^t, x^{t+1}) \right]^{-1} = \max_{\phi, \lambda} \phi, & \left[d_0^t(q^{t+1}, x^{t+1}) \right]^{-1} = \max_{\phi, \lambda} \phi, \\
\text{Kısıt} & \quad -\phi q_i^t + Q_{t+1} \lambda \geq 0, & \text{Kısıt} & \quad -\phi q_i^{t+1} + Q_t \lambda \geq 0, \\
& \quad x_i^t - X_{t+1} \lambda \geq 0, & & \quad x_i^{t+1} - X_t \lambda \geq 0, \\
& \quad \lambda \geq 0, & (3.15) & \quad \lambda \geq 0, & (3.16)
\end{aligned}$$

Denklem (3.12), (3.13), (3.14) ve (3.15)' te formülize edilen dört adet DP problemi, herhangi bir banka için çözümlenmesi gerekmektedir. T zaman dilimi ve N adet firmanın varlığında çözüme ihtiyaç duyulan DP problemi adedi= $N \times (3T-2)$ olarak ifade edilebilir.

TFV'deki değişimin alt unsurlarından olan TE kendi içinde iki adet alt unsura bölünmektedir. Bunlar Saf (Pür) Etkinlikteki Değişim (SED) ve Ölçek Etkinliğindeki Değişim (ÖED) şeklinde belirtilebilir. Bu şekilde TE'nin ayrılması, uzaklık fonksiyonları yaklaşımının genişletilmiş bir versiyonu olarak yorumlanabilmektedir. Söz konusu bu iki etmene bölünme süreci ek olarak iki tane daha DP probleminin çözümünü gerektirdiği için hem denklem (3.12)' ye hem de (3.13)'e ($N1' \lambda=1$) konvenslik (dış bükeylik) kısıtlaması (daraltıcı veya sınırlayıcı) eklenmesiyle tekrarlanmasına sebep olur. Diğer bir ifade ile artık ek alan her iki uzaklık fonksiyonu da bundan böyle ölçeğe göre değişken getiriyle hesaplanacaktır. Bu durumdan ötürü, N firma ve T zaman dilimi için çözümlenmesi gereken DP problemlerin adedi= $N \times (4T-2)$ şeklinde değişmektedir. Böylelikle;

$$\begin{aligned}
\text{Saf Etkinlikteki Değişme} &= \frac{d_0^{t+1} q^{t+1}, x^{t+1}}{d_{0v}^t q^t, x^t} & (3.17) \\
\text{Ölçek Etkinliğindeki Değişme} &= \left[\frac{d_{0v}^{t+1} q^{t+1}, x^{t+1} / d_{0c}^{t+1} q^{t+1}, x^{t+1}}{d_{0v}^{t+1} q^t, x^t / d_{0c}^{t+1} q^t, x^t} \times \frac{d_{0v}^t q^{t+1}, x^{t+1} / d_{0c}^t q^{t+1}, x^{t+1}}{d_{0v}^t q^t, x^t / d_{0c}^t q^t, x^t} \right]^{\frac{1}{2}} & (3.18)
\end{aligned}$$

Denklem (3.17) ve denklem (3.18)'yi de formülizasyona ilave edildiğinde, bir bütün olarak tüm yöntemlerle hesaplanan MTFV endeksi ve söz konusu bu endeksin bir

bütün haline getiren unsurlar, analiz edilen birimlerin ele alınan zaman dilimi bakımından hem TFV hem de TE değişimleri incelenip, skorları belirlenebilmektedir (Kök ve Deliktaş, 2003; 238-245; Seki ve Barbaros, 2011: 415-417; Deliktaş, 2002: 250-255; Bektaş ve Seki, 2016: 44-49; Seki, 2011: 23-31; Lorcu, 2010: 280; Akhisar ve Tezergil, 2014: 5-6).

2.3.VZA Analizi Bulguları

Çalışmanın bu kısmında önce analiz edilen bankalara ait teknik etkinlik performans skorları, ardından Malmquist toplam faktör verimliliği sonuçları mukayeseli bir şekilde verilecektir.

2.3.1.Teknik Etkinlik (TE) Endeksi Sonuçları

Teknik etkinlik endeksinin belirlenmesinde, doğrusal program DP tabanlı yöntem olan VZA dan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda endeksin hesaplanmasında endeksin ölçeğe göre sabit getiri varsayımı kapsamında çıktı yönelimli bir metodoloji izlenmiştir.

Yapılan performans (etkinlik) ölçüleme sonucunda, ortaya çıkan TE endeksi skorunun 1'e eşit olması [TE=1,000], ilgili dönemde analiz kapsamına alınan bankanın kaynaklarını *tam etkin* olarak kullandığını (üretime koştüğünü) göstermektedir. Ters durumda, TE endeksinin 0'a eşit ya da 1'den küçük olması [TE=0 veya TE<1] durumunda ise, tam etkinsizlik durumunun ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Diğer bir ifade ile {Etkinsizlik durumu=1-TE} olarak formülize edilebilmektedir.

Dolayısıyla (TE<1) olması, üretim faktörlerinin âtil kaldığını ve o dönem veri teknoloji altında veri girdilerle maksimum çıktının üretilmeyeceği anlamına gelmektedir. Diğer bir ifade ile, çıktının, eldeki girdileri en az seviyede kullanarak (maliyet minimizasyonu) üretilbilme imkanından mahrum kalınacaktır.

Tablo 3.2'de 2005-2020 dönemi VZA yöntemiyle hesaplanan teknik etkinlik skorları gösterilmiştir.

Tablo 3.2: Analiz Edilen Bankaların Teknik Etkinlik (TE) Performans Değerleri.

BANKALARIN YILLARA GÖRE TEKNİK ETKİNLİK SKORLARI																	
BANKALAR/YILLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Bankaların Ortalaması
ZİRAAT BANKASI	0,622	0,445	1,000	0,757	0,978	1,000	1,000	0,623	0,869	0,834	0,921	0,948	0,946	1,000	1,000	1,000	0,871
HALK BANKASI	0,966	0,958	1,000	1,000	0,911	0,872	0,876	0,922	1,000	0,933	0,997	0,993	0,959	1,000	0,995	0,966	0,959
VAKIFLAR BANKASI	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
YAPI VE KREDİ BANKASI	1,000	0,807	0,941	0,850	0,758	1,000	0,989	0,994	0,966	1,000	1,000	1,000	1,000	0,974	0,899	0,867	0,940
GARANTİ BANKASI	1,000	1,000	1,000	1,000	0,917	0,641	1,000	1,000	0,992	1,000	1,000	1,000	0,892	1,000	1,000	0,890	0,958
İŞBANK	0,737	0,769	0,859	0,813	1,000	1,000	0,916	1,000	0,989	0,973	0,980	0,988	0,946	0,953	0,767	0,818	0,907
ŞEKER BANK	0,381	0,679	1,000	1,000	1,000	0,763	0,616	1,000	0,901	0,756	1,000	1,000	0,830	0,624	0,459	0,659	0,792
TÜRK EKONOMİ BANKASI (TEB)	1,000	1,000	0,724	0,634	0,708	0,404	0,736	0,849	0,772	0,832	0,876	0,905	0,880	0,745	0,503	0,646	0,763
TURKISH BANK	1,000	0,787	0,935	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,895	0,792	1,000	0,963
BURGAN BANK (TEKFEN)	0,818	1,000	0,821	0,72	0,551	0,543	0,606	0,786	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,865
AKBANK	1,000	0,972	1,000	1,000	0,937	0,810	0,926	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,984	0,884	0,802	0,957
ANADOLU BANK	0,619	0,681	0,623	0,596	0,68	0,516	0,598	0,657	0,705	0,73	0,724	0,795	0,814	0,84	0,735	1,000	0,707
DENİZ BANK	0,858	0,856	1,000	0,866	0,874	0,898	1,000	0,758	0,942	0,77	0,843	0,811	0,784	0,775	0,563	0,755	0,835
QNB FINANSBANK	0,922	1,000	0,806	0,757	0,667	0,48	0,674	0,787	0,631	0,759	0,762	0,758	0,814	0,79	0,702	0,800	0,757
HSBC BANK	0,951	0,978	0,912	0,618	0,578	0,368	0,608	0,689	0,639	0,77	0,938	1,000	1,000	1,000	0,972	1,000	0,814
HABİB BANK	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000
ARAP TURK BANKASI	0,885	1,000	0,983	1,000	0,770	0,491	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,828	0,647	0,913
BANK MELLAT	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,608	0,678	1,000	1,000	0,458	0,441	0,834	0,779	0,862
KUVEYT TÜRK	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,961	1,000	0,973	1,000	0,944	0,913	0,850	0,978
TURKIYE FİNANS	0,803	1,000	1,000	1,000	1,000	0,883	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,980
ALBARAKA TÜRK	1,000	1,000	0,998	0,956	0,973	0,803	0,932	1,000	1,000	0,970	0,974	1,000	0,978	1,000	1,000	1,000	0,974
YILLIK ORTALAMA	0,884	0,902	0,933	0,884	0,872	0,784	0,880	0,908	0,905	0,903	0,953	0,961	0,919	0,903	0,850	0,880	

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.2'den görüldüğü üzere, incelenen dönem boyunca her yıl tam teknik etkin (TE=1) performans gösteren iki banka (Vakıf Bank ve Habib Bank) söz konusudur. Bu iki bankanın kaynaklarının optimum bir şekilde kullandıklarını ifade etmek mümkündür. Bu bankalar incelenen tüm yıllar için etkin olmayan bankalara referans olmaktadır. Diğer bankaların görece etkinliği VZA yönteminde söz konusu yılda teknik etkin olan bankalarla mukayese edilerek hesaplanmaktadır.

Tablo 3.2'den görüldüğü üzere, 2005 yılında, analiz edilen toplam 21 bankadan 10 tanesinin (8'i konvansiyonel banka, 2'si katılım bankası) teknik etkinlik skorunun 1'e eşit olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile 2005 yılında söz konusu bankaların teknik etkin bir şekilde çalıştığı ve etkin olmayan bankaların bu bankalara göre değerlendirildiği (etkin olmayan bankalara referans oldukları) ifade edilebilir. Öte yandan geriye kalan 11 bankanın (10'u konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası) ise, etkinsiz oldukları anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle 2005 yılında söz konusu bankaların veri teknoloji altında, ellerindeki kaynakları atıl kullandıkları için veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etme noktasında başarısız performans sergiledikleri söylenebilir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,622), Halk Bankası (0,966), İş Bank (0,737), Şeker Bank (0,381), Burgan Bank (0,818), Anadolu Bank (0,619), Deniz Bank (0,858), QNB Finans Bank (0,922), HSBC (0,951), Arap Türk Bankası (0,885) ve son olarak Türkiye Finans Katılım Bankası (0,803) olarak hesaplanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%88,4) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%11,6) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

2006 yılında, Tablo 3.2'den anlaşıldığı üzere, 21 bankadan 11 adedinin (8'i konvansiyonel banka, 3'ü katılım bankası) teknik etkinlik değerinin 1'e eşit olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarını optimal olarak kullanan bu 11 bankanın, geriye kalan 10 bankaya referans oldukları ve etkinsiz olan bankaların referans bankalara göre mukayese edildiği söylenebilir. Diğer yandan geriye kalan 10 bankanın (tümü konvansiyonel) ise, 2006 yılında etkinsiz oldukları belirlenmiştir. Farklı bir ifade ile 2006 yılı için veri teknoloji altında, ellerindeki kaynakları atıl kullanmalarından dolayı veri girdi ile en çok çıktıyı elde etme performansı bakımından başarısız oldukları saptanmıştır. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,445), Halk Bankası (0,958), Yapı ve Kredi Bankası (0,857), İş Bank (0,769), Şeker Bank (0,679), Turkish Bank (0,787), Ak Bank (0,972), Anadolu

Bank (0,681), Deniz Bank (0,856), ve HSBC (0,978) olarak analiz sonucunda tespit edilmiştir. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%90,2) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%9,8) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'e göre, 2007 yılında, teknik etkinlik performansları ölçülen 21 bankadan 11 tanesinin (2'si katılım bankası ve 9'u konvansiyonel banka) teknik etkinlik skorunun 1'e eşit olduğu belirlenmiştir. Söz konusu bu bankalar, kaynaklarını optimum seviyede kullanmalarından dolayı etkin oldukları ifade edilebilir. Ayrıca etkinsiz olan bankalar için bir referans olma özelliğini taşımaktadır. Dolayısıyla etkinsiz bankalar bu bankalara göre karşılaştırılmıştır. Öte yandan geriye kalan 10 bankanın (9'u konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası) ise, 2007 yılında etkinsiz olduğu saptanmıştır. Diğer bir söyleyiş ile, ilgili yılda veri teknoloji ile ellerinde bulunan kaynakları âtil kullanmalarından ötürü veri girdi ile maksimum çıktıyı üretme performansını gösterememişlerdir. Etkinsiz olan bankalar; Yapı ve Kredi Bankası (0,941), İş Bank (0,859), TEB (0,724), Turkish Bank (0,935), Burgan Bank (0,821), Anadolu Bank (0,623), QNB Finans Bank (0,806), HSBC (0,912), Arap Türk Bankası (0,983) en son olarak Albaraka Türk Katılım Bankası (0,998) şeklinde ifade edilebilir. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında söz konusu yılda bankalar %93,3 oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%6,7) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'den anlaşıldığı üzere, 2008 yılında, teknik etkinlik değerleri belirlenen 21 bankadan 11 adedinin (2'si katılım bankası, 9'u konvansiyonel banka) teknik etkinlik değerinin 1'e eşit olduğu bulgulanmıştır. İlgili yılda bankalar teknik etkin bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır. Etkin olmayan bankaların ise etkin olan bankalara göre değerlendirildiği (etkin olmayan bankalara referans oldukları) şeklinde yorum yapılabilir. Diğer yandan, geriye kalan 10 (9'u konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası) bankanın, 2008 yılında etkinsiz olduğu saptanmıştır. Farklı bir şekilde söylemek gerekirse, bu bankaların veri teknoloji ile ellerinde bulunan kaynakları âtil kullanmalarından ötürü veri girdi ile maksimum çıktıyı üretme performansı açısından başarısız bir performans göstermişlerdir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,757), Yapı ve Kredi Bankası (0,850), İş Bank (0,813), TEB (0,634), Burgan Bank (0,720), Anadolu Bank (0,596), Deniz Bank (0,866), QNB Finans Bank (0,757), HSBC (0,618) ve son olarak Albaraka Türk Katılım Bankası (0,956) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca dönem ortalamasına

bakıldığında ilgili yılda bankalar (%88,4) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%11,6) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Bankaların teknik etkinlik skorlarının 2009 yılı sonuçlarına bakıldığında, Tablo 3.2'den görüldüğü üzere, etkinlik analizi yapılan 21 bankadan 8 tanesinin (6'sı konvansiyonel banka, 2'si katılım bankası) teknik etkinlik değerinin 1'e eşit olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu bu bankalar kaynaklarını en iyi seviyede kullanmaları neticesinde etkin oldukları söylenebilir. Dolayısıyla etkinsiz bankalar, referans olan bu bankalara göre mukayese edilmiştir. Öte yandan, geriye kalan 13 bankanın (12'si konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası) ise, performans bakımından etkinsiz oldukları ortaya çıkmıştır. Başka bir ifade ile, ilgili yılda veri teknoloji ile, ellerinde bulunan kaynakları âtil olarak kullandıkları için veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etme başarısı (performansı) başarısız performans sergilemişlerdir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,978), Halk Bankası (0,911), Yapı ve Kredi Bankası (0,758), Garanti Bankası (0,917), TEB (0,708), Burgan Bank (0,551), Ak Bank (0,937), Anadolu Bank (0,680), Deniz Bank (0,874), QNB Finans Bank (0,667), HSBC (0,578), Arap Türk Bankası (0,770) ve son olarak ise, Albaraka Türk Katılım Bankası (0,973) skoru şeklinde hesaplanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%87,2) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%12,8) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'e göre, 2010 yılında, teknik etkinlik analizi yapılan 21 bankadan 8 adedinin (1'i katılım bankası ve 7'si konvansiyonel banka) teknik etkinlik skoru 1'e eşittir. Söz konusu bu bankalar kaynaklarını optimum seviyede kullandıkları için teknik etkinliği yakalamışlardır. Performans açısından etkinsiz olan bankalar bu bankalara göre değerlendirilmiştir. Diğer taraftan, geriye kalan 13 bankanın (11'i konvansiyonel banka, 2'si katılım bankası) ise, etkinsiz bir performans gösterdiği belirlenmiştir. Farklı bir açıdan ifade etmek gerekirse, söz konusu yılda veri teknoloji ile ellerinde bulunan kaynakları âtil kullanmaları sebebiyle veri girdi ile maksimum çıktıyı üretme performansı bakımından yetersiz oldukları anlaşılmaktadır. Etkinsiz olan bankalar; Halk Bankası (0,872), Garanti Bankası (0,641), Şeker Bank (0,763), TEB (0,404), Burgan Bank (0,543), Ak Bank (0,810), Anadolu Bank (0,516), Deniz Bank (0,898), QNB Finans Bank (0,480), HSBC (0,368), Arap Türk Bankası (0,491), Türkiye Finans Katılım Bankası (0,883) ve son olarak Albaraka Türk Katılım Bankası (0,803) analiz sonucunda

saptanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%78,4) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%21,6) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'den görüleceği üzere, 2011 yılında, teknik etkinlik değerleri belirlenen 21 bankadan 10 tanesinin (2'si katılım bankası, 8'i konvansiyonel banka) teknik etkinlik değeri 1'e eşit olduğu saptanmıştır. Başka bir deyiş ile, söz konusu bankalar teknik etkin bir şekilde çalıştığı ve etkin olmayan bankaların ise bu bankalara nezdinde mukayese edildiği (etkin olmayan bankalara referans oldukları) şeklinde ifade edilebilir. Öte yandan, geriye kalan 11 bankanın (10'u konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası), etkinsiz oldukları saptanmıştır. Farklı bir ifade ile veri teknoloji ile, ellerindeki kaynakları âtil biçimde kullanmalarından kaynaklı, veri girdi ile maksimum çıktıyı üretmedikleri anlaşılmaktadır. Etkinsiz olan bankalar; Halk Bank (0,876), Yapı ve Kredi Bankası (0,989), İş Bank (0,916), Şeker Bank (0,616), TEB (0,736), Burgan Bank (0,606), Ak Bank (0,926), Anadolu Bank (0,598), QNB Finans Bank (0,674), HSBC (0,608), Albaraka Türk Katılım Bankası (0,932) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%88) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%12) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Bankaların teknik etkinlik skorlarının 2012 yılı sonuçlarına göre, Tablo 3.2'den anlaşıldığı üzere, etkinlik analizi yapılan 21 bankadan 12 adedinin (9'u konvansiyonel banka, 3'ü katılım bankası) teknik etkinlik skoru 1'e eşittir. Kaynaklarını optimum düzeyde kullanmalarından dolayı bankalar ilgili yılda teknik etkin olarak çalışmıştır. Bundan dolayı etkinsiz olan bankalar, bu referans olan bankalara göre mukayese edilmiştir. Diğer yandan geriye kalan 9 bankanın (9'uda konvansiyonel banka) ise, 2012 yılında performans bakımından etkinsiz oldukları anlaşılmaktadır. Farklı bir ifade ile, ilgili yılda veri teknoloji ile, ellerindeki kaynakları âtil kullandıkları için, veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etmede başarısız bir performans göstermişlerdir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,623), Halk Bankası (0,922), Yapı ve Kredi Bankası (0,994), TEB (0,849), Burgan Bank (0,786), Anadolu Bank (0,657), Deniz Bank (0,758), QNB Finans Bank (0,787), HSBC (0,689) şeklinde hesaplanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%90,8) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%9,2) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'e göre, 2013 yılında, teknik etkinlik analizi yapılan 21 bankadan 10 tanesinin (3'ü katılım bankası ve 7'si konvansiyonel banka) teknik etkinlik değeri 1'e eşittir. Bu bankaları kaynaklarını optimum düzeyde kullanmıştır. Dolayısıyla teknik etkinlik seviyesine ulaşmıştır. Bu durumdan dolayı performans açısından etkinsiz olan bankalar bu bankalara göre değerlendirilmiştir. Öte yandan, geriye kalan 11 bankanın (11'ide konvansiyonel banka) ise, performans açısından etkinsizdir. Bunun anlamı veri teknoloji ile, ellerindeki kaynakları atıl kullandıkları için, veri girdi ile en çok (maksimum) çıktıyı elde etme başarısı gösteremedikleri anlamına gelmektedir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,869), Yapı ve Kredi Bankası (0,966), Garanti Bankası (0,992), İş Bank (0,989), Şeker Bank (0,901), TEB (0,772), Anadolu Bank (0,705), Deniz Bank (0,942), QNB Finans Bank (0,631) ve HSBC (0,608) olduğu saptanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%90,5) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%9,5) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'ye göre , 2014 yılında, teknik etkinlik değerleri belirlenen 21 bankadan 9 adedinin (1'i katılım bankası, 8'i konvansiyonel banka) teknik etkinlik skorunun 1'e eşit olduğu görülmektedir. Farklı bir deyiş ile, bankalar teknik etkin bir şekilde çalıştığı ve etkin olmayan bankaların ise bu bankalara nezdinde mukayese edildiği (etkin olmayan bankalara referans oldukları) şeklinde söylenebilir. Diğer taraftan geriye kalan 12 bankanın (10'u konvansiyonel banka, 2'i katılım bankası) ise, ilgili yılda etkinsiz oldukları anlaşılmaktadır. Farklı bir ifade ile, veri teknoloji ile, ellerindeki kaynakları atıl biçimde kullanmalarından kaynaklı, veri girdi ile maksimum çıktıyı üretmede başarısız bir performans sergiledikleri anlaşılmaktadır. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,834), Halk Bankası (0,933), İş Bank (0,973), Şeker Bank (0,756), TEB (0,832), Anadolu Bank (0,730), Deniz Bank (0,770), QNB Finans Bank (0,759), HSBC (0,770), Bank Mellat (0,961), Kuveyt Türk Katılım Bankası (0,961) ve son olarak Albaraka Türk Katılım Bankası (0,970) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%90,3) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%9,7) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

2015 yılına bakıldığında, Tablo 3.2'ye göre, analiz edilen toplam 21 bankadan 12 tanesinin (10'u konvansiyonel banka, 2'si katılım bankası) teknik etkinlik değerinin 1'e eşit olduğu saptanmıştır. Öte yandan geriye kalan 9 bankanın (8'u konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası) ise, 2015 yılında etkinsiz oldukları görülmektedir. Diğer bir ifade ile

söz konusu dönem için veri teknoloji altında, ellerindeki kaynakları âtil kullandıklarından dolayı, veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etme performansı sağlayamadıkları anlaşılmaktadır. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,921), Halk Bankası (0,997), İş Bank (0,989), TEB (0,876), Anadolu, Bank (0,724), Deniz Bank (0,843), QNB Finans Bank (0,762), HSBC (0,938) ve Albaraka Türk Katılım Bankası (0,974) saptandığı şeklinde hesaplanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%90,3) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%9,7) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2’de görüldüğü gibi, 2016 yılında, teknik etkinlik performansları ölçülen 21 bankadan 13 adedinin (2’si katılım bankası ve 11’i konvansiyonel banka) teknik etkinlik skoru 1’e eşittir. Etkin olan bankaların kaynaklarını optimum seviyede kullandıkları söylenebilir. Bundan dolayı etkinsiz bankalar söz konusu bu bankalara göre karşılaştırılmıştır. Diğer yandan geriye kalan 8 bankanın (7’i konvansiyonel banka, 1’i katılım bankası) ise, etkinsiz olduğu saptanmıştır. Diğer bir deyişle ilgili yılda veri teknoloji ile ellerinde bulunan kaynakları âtil kullandıkları için veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etmede başarısız bir performans gösterdikleri ileri sürülebilir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,948), Halk Bankası (0,993), İş Bank (0,988), TEB (0,905), Anadolu Bank (0,975), Deniz Bank (0,811), QNB (0,758), ve son olarak ise Kuveyt Türk Katılım Bankası (0,973) olarak saptanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%96,1) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%3,9) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2’den görüldüğü üzere, 2017 yılında, teknik etkinlik değerleri belirlenen 21 bankadan 10 tanesinin (2’si katılım bankası, 8’i konvansiyonel banka) teknik etkinlik değeri 1’e eşittir. Öte yandan ise, geriye kalan 11 bankanın (10’u konvansiyonel banka, 1’i katılım bankası) ise, 2017 yılında performans bakımından etkinsiz oldukları anlaşılmaktadır. Farklı bir ifade edilirse, ilgili yılda veri teknoloji ile, ellerindeki kaynakları etkinsiz âtil biçimde kullanmalarından kaynaklı, veri girdi ile maksimum çıktıyı elde edememişlerdir. Etkinsiz olan bankalar; Ziraat Bankası (0,946), Halk Bankası (0,959), Garanti Bankası (0,892), İş Bank (0,946), Şeker Bank (0,830), TEB (0,880), Anadolu Bank (0,814), Deniz Bank (0,784), QNB Finans Bank (0,814), Bank Mellat (0,458) ve son olarak Albaraka Türk Katılım Bankası (0,978) olarak tespit edilmiştir.

Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%91,9) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%8,1) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

2018 yılında Tablo 3.2'ye göre, analiz edilen toplam 21 bankadan 10 adedinin (8'i konvansiyonel banka, 2'si katılım bankası) teknik etkinlik skorunun 1'e eşit olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan geriye kalan 11 bankanın (10'u konvansiyonel banka, 1'i katılım bankası) ise, 2018 yılında etkinsiz oldukları anlaşılmaktadır. Diğer bir söyleyiş ile veri teknoloji altında, ellerindeki kaynakları âtil kullandıkları için, veri girdi ile maksimum çıktıyı elde etme performansı sergilemişlerdir. Etkinsiz olan bankalar; Yapı ve Kredi Bankası (0,974), İş Bank (0,953), Şeker Bank (0,624), TEB (0,745), Turkish Bank (0,895), Ak Bank (0,984), Anadolu Bank (0,840), Deniz Bank (0,775), QNB Finans Bank (0,790), Bank Mellat (0,441) ve Kuveyt Türk Katılım Bankası (0,944) olarak hesaplanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%90,3) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%9,7) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

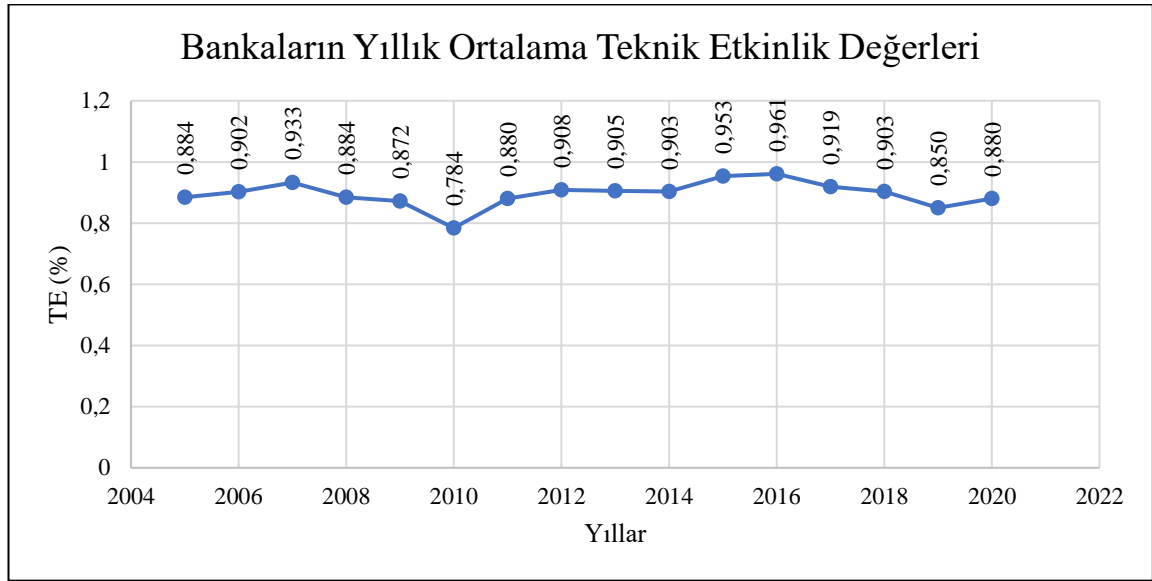
Tablo 3.2'de, 2019 yılında, teknik etkinlik analizi yapılan 21 bankadan 7 tanesinin (2'si katılım bankası ve 5'i konvansiyonel banka) teknik etkinlik skorunun 1'e eşit olduğu görülmektedir. Öte yandan, geriye kalan 14 bankanın (13'ü konvansiyonel banka ve 1'i katılım bankası) ise, 2019 yılında performans bakımından etkinsizdir. Etkinsiz olan bankalar; Halk Bank (0,995), Yapı ve Kredi Bankası (0,899), İş Bank (0,767), Şeker Bank (0,767), Şeker Bank (0,459), TEB (0,503), Turkish Bank (0,792), Ak Bank (0,884), Anadolu Bank (0,735), Deniz Bank (0,563), QNB Finans Bank (0,702), HSBC (0,972), Arap Türk Bankası (0,828), Bank Mellat (0,834) ve son olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası (0,913) olarak saptanmıştır. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%85) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%15) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Tablo 3.2'den görüleceği üzere, 2020 yılının sonuçlarına bakıldığında 21 bankadan 9 adedinin (7'si konvansiyonel banka, 2'si katılım bankası) teknik etkinlik değeri, 1'e eşittir. Kaynaklarını optimal olarak kullanan bu 9 bankanın, geriye kalan 12 bankaya referans oldukları ve etkinsiz olan bankaların referans bankalara göre mukayese edildiği söylenebilir. Diğer taraftan geriye kalan 12 bankanın (11'i konvansiyonel banka ve 1'i katılım bankası) ise, etkinsiz oldukları yapılan analiz neticesinde görülmektedir.

Etkinsiz olan bankalar; Halk Bankası (0,966), Yapı ve Kredi Bankası (0,867), Garanti Bankası (0,890), İş Bank (0,818), Şeker Bank (0,659), TEB (0,646), Ak Bank (0,802), Deniz Bank (0,755), QNB Finans Bank (0,800), Arap Türk Bankası (0,647), Bank Mellat (0,779) ve Kuveyt Türk Katılım Bankası (0,850) olarak tespit edilmiştir. Ayrıca dönem ortalamasına bakıldığında ilgili yılda bankalar (%88) oranında bir etkinlik gösterebilmiş, aynı dönemde (%12) oranında bir etkinlik düşüşü yaşanmıştır.

Ayrıca 2005-2020 dönemi için analiz edilen 21 bankanın yıllık ortalama teknik etkinlik performans değerleri Grafik 3.1’de görülmektedir.

Grafik 3.1: Bankaların 2005-2020 dönemi Yıllık Ortalama TE Performansları

Kaynak: Yazarın Hesaplaması.

Grafik 3.1’den görüldüğü üzere, Türk bankacılık sektörünün 2005-2020 döneminde etkinsiz bir performans gösterdiği anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile Türk bankacılık sektörü (konvansiyonel ve katılım) elindeki kaynakları âtıl kullandıklarından ötürü faaliyetlerine etkinsiz bir şekilde devam ettikleri söylenebilir.

Öte yandan 2005 yılından 2008 yılına kadar süren etkinlik seviyesindeki yükseliş, 2008 yılıyla birlikte düşüş seyrine başlamış ve 2010 yılında en dip seviyeye ulaşmıştır. 2011 yılında toparlanma aşamasıyla beraber 2015 yılına kadar yatay bir görünüm sergileyen etkinlik performansı, 2015 yılında yükseliş trendine girmiştir. 2017 yılından itibaren etkinlikteki düşüş 2020 yılına gelindiğinde tekrar yükselmeye başlamıştır.

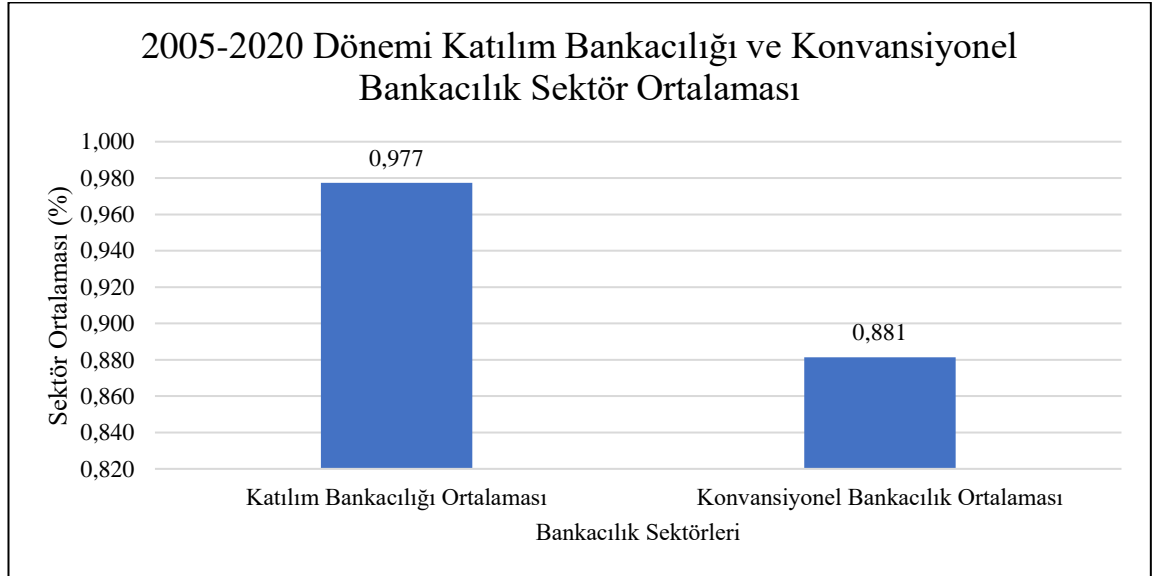
2010 yılındaki 0,784 etkinlik değeri, bankacılık sektörünün etkin olmaya en uzak ve potansiyel etkinlik değerine en çok ıraksadığı yıl , 2016 yılı ise, 0,961 teknik etkinlik

skoru ile bankacılık sisteminin etkin olmaya en yakın ve potansiyel etkinlik değerine en çok yakınsadığı yıl olarak dikkat çekmektedir.

Etkinlik değerlerine bakıldığında en düşük seviyenin (0,784) ile 2010 yılı olduğu farklı bir ifade ile *etkin olmaya en uzak, potansiyel etkinlik değerine en çok iraksayan dönem olduğu* analiz neticesinde tespit edilmiştir. Söz konusu endeksin en yüksek olduğu dönem ise, diğer bir ifade ile *etkin olmaya en yakın, potansiyel etkinlik değerine en çok yakınsayan dönem*, 2016 yılı (0,961) olarak yapılan analiz neticesinde tespit edilmiştir. (Grafik 3.1) Grafik 3.2’de katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların sektör ortalaması görülmektedir. Tablo 3.1’in son sütununda yer alan her bir bankaya ait etkinlik ortalamaları katılım ve konvansiyonel bankalar için gruplandırılmış ve söz konusu bankalar için etkinlik ortalamalarından hareketle sektör ortalaması hesaplanmıştır.

Öte yandan analize dahil olan 21 bankanın 18’i konvansiyonel banka ve 3’ü katılım bankası olmak üzere, her bir bankacılık sektörünün 16 yıllık sektör ortalaması ise yine Grafik 3.2’den görülmektedir. 18 bankanın 16 yıllık ortalamalarının ortalaması, ilgili bankacılık sektörünün ortalamasını vermektedir. 3 katılım bankasının 16 yıllık ortalamalarının ortalaması ise katılım bankacılığı sektörünün ortalamasını yansıtmaktadır. Çalışmada bu minvalde iki sektörün ortalaması alınarak sektör mukayesesi yapılmıştır.

Grafik 3.2: 2005-2020 Dönemi Katılım Bankacılığı ve Konvansiyonel Bankacılık Sektör Ortalaması

Kaynak: Yazarın Hesaplaması.

Grafik 3.2'den görüldüğü üzere, söz konusu her iki bankacılık sektörünün de 16 yıllık dönem için etkin olmadıkları (etkinsiz oldukları) anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılım bankacılığının etkinlik performansının konvansiyonel bankacılığın etkinlik performansına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu rekabet gücü açısından da fikir vermektedir. Etkin olmaya en yakın aday veya etkinlik seviyesine en fazla yakınsayan bankacılık sektörü katılım bankacılığı sektörüdür.

2.3.2. Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi Sonuçları

Toplam faktör verimliliğindeki değişim, MTFV endeksi yardımıyla analiz edilecektir. VZA ölçümü ile hesaplanan uzaklık (distance) fonksiyonlarının belirlenmesiyle meydana gelen MTFV endeksi, 2005-2020 döneminde 21 banka için hesaplanacaktır.

TFVD endeksinin 1'den büyük $\{M_0 > 1\}$ olması, TFV'de bir artışa 1'den küçük $\{M_0 < 1\}$ olması ise TFV'de bir azalışa işaret etmektedir. TFV'nin 1'e eşit $\{M_0 = 1\}$ olması ise söz konusu yılda verimlilikte herhangi bir değişimin olmadığı anlamına gelmektedir.

TFV 2 ana alt unsurdan oluşmaktadır. Bunlar; Teknik Etkinlikteki Değişim (ED) ve Teknolojik Değişim (TD) şeklinde belirtilebilir. ED ve TD endeks değerlerinin, 1'den büyük olması $\{ED > 1 \text{ ve } TD > 1\}$ her iki endekste de bir ilerlemenin olduğuna, 1'den küçük olması ise, $\{ED < 1 \text{ ve } TD < 1\}$ her iki endekste bir gerilemenin olduğuna işaret etmektedir.

ED'deki değişimin 1'den büyük olması aynı zamanda ele alınan dönem için analiz edilen bankaların optimal üretim (performans) kapasitesini yakalama etkisini (Catching-Up Effect) de göstermektedir. ED'de tıpkı TFV gibi kendi içinde 2'ye ayrılmaktadır. Bunlar; Saf (Pür) Etkinlikteki Değişim (SED) ve Ölçek Etkinliğindeki Değişim (ÖED) olarak sınıflandırılabilir. ÖED endeksi, bankaların optimal ölçekte çalıştıklarını yansıtan bir endeks şeklinde belirtilebilir. TFVD endeksinin böylesine sistematik parçalara bölünmesi, yapılan analizlerin, TFV'de meydana gelen değişimin kaynaklarının belirlenmesi noktasında (hangi unsurdan kaynakladığı hakkında bilgi vermesi hususunda) fevkalade önem arz etmektedir. Öte yandan TD'deki değişimin 1'den büyük olması ise, üretim sınırının yukarı kayması (yukarı yönlü bir eğilimin olması) manasına gelmektedir.

Tablo 3.3'te analiz edilen bankaların 2005-2020 dönemi için TFV'deki değişim ve TFV'ni oluşturan alt unsurlardaki 16 yıllık ortalama değişimler gösterilmektedir.

Tablo 3.3: Malmquist Toplam Faktör Verimliliği ve Bileşenlerdeki Değişimler.

<i>Bankaların 2005-2020 Dönemi (16 Yıllık) Ortalama Malmquist Toplam Faktör Verimliliği ve Bileşenlerinde Meydana Gelen Değişimler</i>	
<i>Teknik Etkinlikteki Değişim (ED)</i>	1.001
<i>Teknolojideki Değişim (TD)</i>	1.079
<i>Saf (Pür) Ekinlikteki Değişim (SED)</i>	1.000
<i>Ölçek Etkinliğindeki Değişim (ÖED)</i>	1.001
<i>Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim (TFVD)</i>	1.079

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.3'ten görüleceği üzere, 2005-2020 döneminde analiz edilen bankaların 16 yıllık ortalama teknik etkinlik endeksindeki değişim {ED=1,001} olarak tespit edilmiştir. Referans değerinin (1) olarak belirlendiği düşünülürse Ortalama TE'de bir ilerlemenin olduğundan bahsedilebilir. Çünkü hesaplanan endeks değeri söz konusu referans değerinin üzerindedir. TE'deki ilerlemenin sebebi ise, ED nin alt unsurlarından olan ÖED'deki artıştan kaynaklanmıştır. Ayrıca bankaların ölçek etkinliklerinde de (ÖED) bir ilerlemenin (1,001) oluşu ilgili tablodan anlaşılmaktadır.

Analiz edilen 21 banka için 16 yıllık ortalama TD endeksine bakıldığında ise, Tablo 3.3'ten görüleceği üzere, (0,079)'luk bir artıştan bahsedilmesi mümkündür. Bunun anlamı, ele alınan dönemde bankaların optimum ölçekte çalışma başarılarını (performanslarını) artırmalarıdır. Bankaların 16 yıllık ortalama TFVD değeri olan (1,079) rakamı bankaların yaşadığı verimlilik artışına işaret etmektedir. Bu verimlilik artışının TFV'nin her iki alt unsurundan da kaynaklandığı ifade edilebilse bile toplam faktör verimliliğindeki artışa en fazla katkının TD'den geldiği anlaşılmaktadır.

ED'deki değişim, daha önce de ifade edildiği üzere bankaların iyi üretim sınırına yakınsama (catching-up effect) veya ıraksama durumunu belirlemektedir. Bankalar nezdinde 16 yıllık ortalama ED performans değerleri olarak Tablo 3.4'te görülmektedir.

Tablo3.4: Bankaların ED Endeksindeki Performans Değerleri.

BANKALAR	(TE) DEĞİŞİM
ZİRAAT BANKASI	1,032
HALK BANKASI	1,000
VAKIFLAR BANKASI	1,000
YAPI VE KREDİ BANKASI	0,991
GARANTİ BANKASI	0,992
İŞ BANK	1,007
ŞEKER BANK	1,037
TÜRK EKONOMİ BANKASI (TEB)	0,971
TURKISH BANK	1,000
BURGAN BANK (TEKFEN)	1,013

AKBANK	0,985
ANADOLU BANK	1,033
DENİZ BANK	0,992
QNB FİNANSBANK	0,991
HSBC BANK	1,003
HABİB BANK	1,000
ARAP TURK BANKASI	0,979
BANK MELLAT	0,983
KUVEYT TURK KATILIM BANKASI	0,989
TURKIYE FINANS KATILIM BANKASI	1,015
ALBARAKA TURK KATILIM BANKASI	1,000
ORTALAMA	1,001

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.4'ten görüldüğü üzere, ortalama ED' performans değerinin 1'den büyük olduğu ve dolayısıyla optimal üretim noktasını yakalayan (Catching-Up) bankaları; Ziraat Bankası (1,032), İş Bank (1,007), Şeker Bank (1,037), Burgan Bank (1,013), Anadolu Bank (1,033), HSBC (1,003) ve son olarak Türkiye Finans Katılım Bankası (1,015) olarak ifade etmek mümkündür.

Diğer yandan, optimal üretim sınırına ıraksayan ve başarısız performans sergileyen (Ortalama ED değeri 1'den küçük olan) bankaları ise, Yapı ve Kredi Bankası (0,901), Garanti Bankası (0,992), TEB (0,971), Ak Bank (0,985), Deniz Bank (0,992), QNB Finans Bank (0,991), Arap Türk Bankası (0,979), Bank Mellat (0,983), ve Kuveyt Türk Katılım Bankası (0,989) olarak saptanmıştır. İlgili dönemde en iyi üretim sınırının oldukça uzağında kalan banka ise (0,901) oranıyla Yapı ve Kredi Bankası olmuştur.

Öte yandan teknik etkinliğe en yakın olan bankalar, bir diğer ifade ile en iyi üretim sınırını yakalamaya en yakın olan bankalar ise, Garanti Bankası (0,992) ve Deniz Bank (0,992) olarak ifade edilebilir. Bu bankalar referans üretim noktasından en az ıraksayan bankalar olarak addedilebilir. Ele alınan dönemde ortalama endeks değerinde (ED=1) olan bankalar ise, Halk Bank, Vakıflar Bankası, Turkish Bank, Habib Bank ve Albaraka Türk Katılım Bankası şeklinde söylenebilir. (Tablo 3.4.)

Genel bir değerlendirme yapılması gerekirse, bankaların ortalama ED'deki değişimine bakıldığında, rekabet gücü yüksek olan bankaların optimal üretim sınırını yakalayan (ED>1) bankalar olduğu ifade edilebilir. Söz konusu bankalar teknik olarak etkin bankalar olup, ellerindeki kaynakları en iyi şekilde değerlendirip, verimlilikte de başarılı bir performans artışı göstermişlerdir. Öte yandan, ED<1 olan bankalar için ise,

ellerindeki kaynakları en iyi şekilde kullanamadıkları ve teknik olarak etkinsiz bir durumda oldukları ifade edilebilir. Bu durum ise bankaların hem verimsiz çalışmalarına hem de rekabet güçlerinde bir düşüşle karşılaşmalarına neden olmuştur.

Bankaların yıllık ortalama ED'deki değişiminin (1,001) çıkması. Yani ED>1 olması sebebiyle bankaların yıllık ortalama olarak etkin oldukları anlamına gelmektedir. (Tablo 3.4)

2005-2020 dönemi yapılan analiz çerçevesinde bankaların TD'deki değişimleri Tablo3.5'te gösterilmiştir. TD'deki değişme, optimum üretim sınırının zamansal çerçevede değişimlerini yansıtmaktadır. Farklı bir ifade ile TD'deki artış, ilgili dönemde bankanın eldeki veri teknoloji ile daha fazla üretim yapıp yapmadığı hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 3.5'te analiz kapsamına alınan bankaların TD endeksindeki performans değerlerinin değişimi görülmektedir.

Tablo 3.5: Bankaların Ortalama TD Endeksi Performans Değerlerinin Değişimi.

BANKALAR	(TD) DEĞİŞİM
ZİRAAT BANKASI	1,094
HALK BANKASI	1,083
VAKIFLAR BANKASI	1,147
YAPI VE KREDİ BANKASI	1,093
GARANTİ BANKASI	1,148
İŞ BANK	1,062
ŞEKER BANK	0,986
TÜRK EKONOMİ BANKASI (TEB)	1,076
TURKISH BANK	1,099
BURGAN BANK (TEKFEN)	1,135
AKBANK	1,140
ANADOLU BANK	1,083
DENİZ BANK	1,041
QNB FİNANSBANK	1,026
HSBC BANK	1,140
HABİB BANK	1,029
ARAP TURK BANKASI	1,079
BANK MELLAT	1,003
KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI	1,055
TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI	1,129
ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI	1,033
ORTALAMA	1,079

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.5'ten anlaşılacağı üzere, Şeker Bank (0,986) haricinde, diğer tüm bankaların TD endeksinde bir artış yaşadığı belirlenmiştir. Şeker Bankın TD'de düşüş

yaşaması söz konusu bankanın üretim sınırının aşağı doğru kaydığı, düşüş eğilimli bir yapı sergilediği şeklinde yorumlanabilir. Söz konusu endekste, en fazla artışı yaşayan bankalar; İş Bank (1,148), Vakıflar Bankası (1,147), Ak Bank (1,140), HSBC (1,140) ve Türkiye Finans Katılım Bankası (1,129) olarak tespit edilmiştir. İncelenen dönem için TD endeksinde en az ilerleme yaşayan banka ise, (1,003)' lük bir oran ile Bank Mellattır. Yapılan analiz sonucunda yıllık ortalama TD değeri ise, (1,079) olarak saptanmıştır. Genel olarak bankaların teknolojik açıdan bir ilerleme içinde oldukları ifade edilebilir. Farklı bir ifade ile, en iyi üretim sınırının zamansal çerçevede yukarı yönde hareket ettiği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.6'da 2005-2020 döneminde analiz edilen bankaların toplam faktör verimliliği performans skorları gösterilmiştir. Tablo3.6'ten anlaşılacağı üzere Bank Mellat (0,987) hariç geriye kalan tüm bankalar için TFV'de bir ilerleme (artış) yaşandığı belirtilebilir.

Tablo 3.6: Bankaların Ortalama Toplam Faktör Verimliliğindeki Performans Değişimi

BANKALAR	(TFV) DEĞİŞİM
ZİRAAT BANKASI	1,129
HALK BANKASI	1,083
VAKIFLAR BANKASI	1,147
YAPI VE KREDİ BANKASI	1,082
GARANTİ BANKASI	1,139
İŞ BANK	1,069
ŞEKER BANK	1,022
TÜRK EKONOMİ BANKASI (TEB)	1,045
TURKISH BANK	1,099
BURGAN BANK (TEKFEN)	1,150
AKBANK	1,123
ANADOLU BANK	1,118
DENİZ BANK	1,033
QNB FİNANSBANK	1,016
HSBC BANK	1,144
HABİB BANK	1,029
ARAP TÜRK BANKASI	1,056
BANK MELLAT	0,987
KUVEYT TÜRK KATILIM BANKASI	1,043
TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI	1,146
ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI	1,033
ORTALAMA	1,079

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.6'da TFV de en fazla artış yaşayan bankalar; Burgan Bank (1,150), Vakıflar Bankası (1,147), Türkiye Finans Katılım Bankası (1,146), HSBC (1,144),

Garanti Bankası (1,139), Ziraat Bankası (1,129), Ak Bank (1,123) ve Anadolu Bank (1,118) şeklinde gerçekleşmiştir. En az verimlilik artışı yaşayan banka ise, (1,016) ile QNB Finans Bank olarak tespit edilmiştir. Bankaların yıllık ortalama TFV endeks değerine bakıldığında, söz konusu oranın 1,079 olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla genel olarak yıllar itibariyle bankaların ortalama verimlilik seviyesinin yükseldiği ifade edilebilir. Bankaların verimlilik seviyelerinin yükselmesi rekabetçi bir yapı sergilemeleri ve rekabet güçlerinin arttığı anlamına da gelmektedir. TFV'deki artışın kaynağına bakıldığında ise, ortalama ED 1,001 ve ortalama TD ise 1,079 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla her iki alt endeksinde TFV'deki artışa katkısının olduğu söylenebilir. Fakat TD endeksindeki artışın ED endeksindeki artıştan büyük olması TFV deki artışın asıl kaynağının TD deki artış olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla TFV artışın asıl kaynağı TD'deki artışın olması şeklinde yorum yapılabilir.

Tablo 3.7.'de TFVD endeksinde meydana gelen yıllık ortalama değerler gösterilmiştir. TFVD'nde meydana gelen değişimlerin kaynağında yansıtan söz konusu endeksten, bankaların yıllık ortalama verimlilik ve etkinliklerinin hangi kaynaklardan etkilendiği de açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Tablo 3.7: 2006-2020 Yıllık Ortalama Malmquist TFV Endeks Özeti¹³.

Yıllar	ED	TD	ÖED	TFVD
2006	1.026	1.158	1.026	1.188
2007	1.046	0.935	1.046	0.978
2008	0.940	1.094	0.940	1.029
2009	0.984	0.942	0.984	0.927
2010	0.871	1.695	0.871	1.477
2011	1.157	0.913	1.157	1.057
2012	1.039	0.893	1.039	0.928
2013	0.995	1.218	0.995	1.213
2014	1.003	1.009	1.003	1.012
2015	1.060	0.976	1.060	1.034
2016	1.009	1.091	1.009	1.101
2017	0.948	1.057	0.948	1.002
2018	0.978	0.949	0.978	0.928
2019	0.935	1.232	0.935	1.152
2020	1.049	1.250	1.049	1.311

¹³ Malmquist TFV endeksi, görel analiz yapan bir metodolojidir. Analiz yaparken veri setinde başlangıç yılı baz yıl olarak seçilir ve yöntem mukayeseyi ona göre yapar. Sonuçlar baz yıldan bir sonra gelen yıl itibariyle yansıtılır. Bu çalışmada analiz edilen dönem 2005-2020 dönemi olduğu için sonuçlar 2006 yılından itibaren yansıtılmıştır. Dolayısıyla baz yıl 2005'tir.

Ortalama	1.001	1.079	1.001	1.079

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.7'den görüldüğü üzere, 2006 yılına ait TFVD değeri olan (1,188) bankaların kümülatif olarak verimli bir şekilde çalıştığını ifade etmektedir. Verimlilikteki bu artışın hem ED'den (1,026) hem de TD'den (1,158) kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle bankalar teknik ve teknolojik etkinlik açısından bir ilerleme yaşamıştır. Fakat verimlilikteki artışın ana kaynağı ise, TD kaynaklıdır. (TD>ED) diğer bir deyişle teknolojik değişme bankalarının üretim sınırının genişlemesine yol açmıştır.

Tablo 3.7'den anlaşıldığı üzere, 2007 yılında gerçekleşen (0,978) TFVD skoru bankaların kümülatif şekilde verimsiz çalıştığını göstermektedir. Verimlilikteki bu düşüşün TD'deki azalmadan kaynaklı olduğu söylenebilir. Ayrıca ilgili dönemde ED'de bir artış (1,046) yaşanmıştır. Söz konusu endeksteki bu artışın ÖED'deki artıştan kaynaklı olduğu söylenebilir. Farklı bir ifade ile bankaların kümülatif olarak en iyi ölçekte çalışmasından dolayı gerçekleştiği ifade edilebilir.

Tablo 3.7'den görüldüğü üzere, 2008 yılına ait TFVD değeri olan (1,029) bankaların genel olarak verimli bir şekilde çalıştığını göstermektedir. Verimlilikteki bu artış, TD'den kaynaklı (1,094) olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan ED'de ise, bir düşüş (0,940) yaşandığı görülmektedir. ED'deki bu düşüşün ÖED'den kaynaklı (0,940) bir olduğu tespit edilen diğer bir sonuçtur.

Tablo 3.7'ye göre, 2009 yılında gerçekleşen (0,927) TFVD değeri bankaların kümülatif olarak verimsiz olarak çalıştıklarını yansıtmaktadır. Verimlilikteki düşüşün hem ED (0,984) hem de TD (0,942) kaynaklı olduğu belirlenmiştir. Farklı bir deyişle Bankalar teknik ve teknolojik etkinlik açısından bir gerileme yaşamıştır. Ancak verimlilikteki düşüşün asıl kaynağı ise, TD kaynaklıdır. (TD>ED) diğer bir deyişle teknolojik değişme bankalarının üretim sınırının daralmasına neden olmuştur.

Tablo 3.7'den görüldüğü üzere, 2010 yılına ait TFVD değeri olan (1,477), bankaların genel olarak verimli bir şekilde çalıştığını göstermektedir. Verimlilikteki bu artışın kaynağı ise TD'deki artış olarak söylenebilir. Farklı bir deyişle teknolojik değişme bankaların üretim sınırlarının genişlemesine yol açmıştır. Ayrıca ilgili dönemde ED'de bir düşüş (0,871) yaşanmıştır. ED'deki bu düşüşün ÖED'den kaynaklı (0,871) bir olduğu tespit edilen diğer bir sonuçtur.

Tablo 3.7'den anlaşıldığı üzere, 2011 yılında gerçekleşen (1,157) TFVD bankaların kümülatif olarak verimliliklerinde bir artışın meydana geldiğini yansıtmaktadır. Verimlilikteki bu artışın ED'den (1,157) kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. ED'deki artışın kaynağı ise, ÖED'deki (1,157) kaynaklı olduğu söylenebilir. Bankaların en iyi ölçekte çalışma durumlarını artırmıştır. Ayrıca aynı yıl için TD'de bir düşüşün (0,913) yaşandığı söz konusudur. Diğer bir ifade ile bankaların üretim sınırlarında bir gerileme olduğu ifade edilebilir.

2012 yılında Tablo 3.7'ye göre TFVD'de bir düşüş (0,928) yaşanmıştır. Kümülatif olarak bankaların verimsiz bir şekilde çalıştığı anlaşılmaktadır. Düşüşün TD'den kaynaklı olduğu (0,893) görülmektedir. Diğer bir ifade ile bankalar, en iyi üretim sınırını artırmada başarısız olup, söz konusu sınırı daralttıkları anlaşılmaktadır. ED'ye bakıldığında bir artışın (1,039) yaşandığı tespit edilmiştir. Diğer bir ifade ile bankalar kümülatif olarak etkindir. Bu artışın ise ÖED'den kaynaklandığı (1,039) yapılan analizden çıkan bir diğer sonuçtur. ÖED'de deki artışın ise, bankaların ortalama olarak en iyi ölçekte çalışma durumunda yükselme olduğu manasına gelmektedir.

Tablo 3.7'den anlaşılacağı üzere, 2013 yılına ait TFVD değeri olan (1,213) bankaların genel olarak verimli bir şekilde çalıştığı anlamında yorumlanabilir. Verimlilikteki bu artışın kaynağı ise, TD'den kaynaklı (1,094) bir artış olduğu ifade edilebilir. Diğer bir söyleyiş ile bankalar, en iyi üretim sınırını artırmada başarılı olmuştur. Öte yandan ilgili yılda ED'de bir düşüşün olduğu (0,995) saptanmıştır. ED'de yaşanan düşüşte ÖED'de yaşanan düşüşün (0,995) etkisi olduğu Tablo 3.7'den görülmektedir. Bu durumun bankaların en iyi ölçekte çalışmaları konusunda yetersiz olduğu söylenebilir.

2014 yılına gelindiğinde ise, Tablo 3.7'ye göre, genel olarak ortalama TFVD bir artış (1,012) yaşanmıştır. Verimlilikteki artışın kaynağında ise, hem TD'nin (1,009) katkısının, hem de ED'nin (1,003) katkısının olduğu şeklinde yorumlanabilir. Diğer bir deyişle bankalar teknik ve teknolojik etkinlik açısından bir ilerleme yaşamıştır. Fakat verimlilikteki artışın ana kaynağı ise, TD kaynaklıdır. (TD>ED) diğer bir deyişle teknolojik değişme bankalarının üretim sınırının genişlemesine yol açmıştır. ED'deki artışın ÖED'den kaynaklı bir artış (1,003) olduğu çalışmadan çıkan diğer bir sonuç

şeklinde ifade edilebilir. Dolayısıyla bankaların en iyi ölçekte çalışma durumlarında bir artış gerçekleştiği belirtilebilir.

Tablo 3.7'den görüleceği üzere, TFVD'ye bakıldığında, 2015 yılında bir artış yaşandığından (1,034) bahsedilebilir. Dolayısıyla bankalarda kümülatif açıdan verimli olarak çalıştıkları söylenebilir. Verimlilikte, artışın kaynağı ise, ED'den kaynaklı (1,060) olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla bankaların ortalama olarak etkin çalıştıkları şeklinde yorum yapılabilir. ED'deki artışın kaynağına bakıldığında ise, ÖED'den kaynaklanan bir artışın (1,060) varlığı belirtilebilir. TD'ye bakıldığında ise, bir düşüşün (0,976) yaşandığı analizden çıkan bir diğer sonuç olarak ifade edilebilir. Dolayısıyla bankaların en iyi üretim sınırını düşürdükleri belirtilebilir.

2016 yılında, Tablo 3.7'ye göre, TFVD'de bir artış (1,001) eğilimi olduğu anlaşılmaktadır. Bankalar ortalama olarak verimli çalışmıştır. Bu artışın kaynağında ise her iki alt endeksin de katkısının olduğundan söz edilebilir. (TD=1,091/ED=1,009) TFV'deki artışa katkının en fazla TD'den geldiği analizden çıkarılabilecek bir diğer sonuç olarak ifade edilebilir. ED'deki artışın kaynağı ise ÖED kaynaklı (1,009) olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu durumun bankaların en iyi ölçekte çalışma performanslarını artırdıkları şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3.7'den anlaşılacağı üzere, 2017 yılında TFVD bakıldığında bir artış (1,002) olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bankaların kümülatif olarak verimli bir şekilde çalıştığı ifade edilebilir. Verimlilikteki bu artışın kaynağına bakıldığında ise, TD'den kaynaklı (1,057) olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile bankalar, en iyi üretim sınırını artırmada başarılı olduğu anlaşılmaktadır. ED'deki değişime bakılacak olursa, bir düşüşün olduğu (0,948) saptanmıştır. ED'de yaşanan düşüşte ÖED'de yaşanan düşüşün (0,948) etkisi olduğu belirtilebilir. Bankaların en iyi ölçekte çalışmaları konusunda yetersiz olduğu söylenebilir.

Tablo 3.7'den anlaşıldığı gibi, 2018 yılı TFVD'ye bakılırsa, genel olarak bir düşüş (0,928) yaşandığı anlaşılmaktadır. Bu düşüşün sebebi ise, hem ED (0,978) hem de TD (0,949) kaynaklı olduğu analiz sonucu olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile, bankalar hem etkinsizdir hem de en iyi üretim sınırlarını artırma konusunda başarısız olmuştur. Söz konusu verimlilik düşüşünde, TD'nin ağırlığı ED'nin ağırlığından daha fazladır.

(TD>ED) ED'deki azalmanın sebebi ise, ÖED'deki azalmadan (0,978) kaynaklanmaktadır.

2019 yılındaki TFVD skoruna bakıldığında, Tablo 3.7'ye göre, genel olarak bir yükselme (1,152) olduğu saptanmıştır. Kümülatif olarak değerlendirildiğinde bankaların söz konusu yılda verimlilik artışı yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu artışın, TD'den kaynaklı bir artış (1,232) olduğu ifade edilebilir. Ayrıca ED'de ise, bir düşüşün (0,935) meydana geldiği söylenebilir. ED'deki düşüşün nedeni ise, ÖED'den kaynaklı olduğu (0,935), diğer bir ifade ile söz konusu yılda bankaların en iyi ölçekte çalışma durumlarını kümülatif olarak düşürdükleri ifade edilebilir.

Tablo 3.7'den görüldüğü üzere, 2020 yılına ait TFVD değeri (1,311), bankaların genel olarak verimliliklerinde bir artışın yaşandığını yansıtmaktadır. Verimlilikteki bu artışın kaynağı ise hem TD (1,250) hem de ED'den (1,049) kaynaklı bir artış olduğundan söz edilebilir. Diğer bir ifade ile bankalar teknik ve teknolojik etkinliklerinde ilerleme kaydetmiştir. Ancak verimlilikteki artışın asıl kaynağı ise, TD'den kaynaklıdır. (TD>TE)diğer bir ifade ile teknolojik ilerleme bankaların üretim sınırlarını genişletmeye yol açmıştır. ED'deki artışın kaynağı ise ÖED'deki artıştan (1,049) kaynaklı olduğu ifade edilebilir. Bu durum, bankaların en iyi ölçekte çalışma kapasitelerinin artması şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 3.8: 2006-2020 Dönemi 21 Bankanın ED Değişim Değerleri

Bankalar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ZİRAAT BANKASI	0.715	2.247	0.757	1.291	1.023	1.000	0.623	1.396	0.960	1.104	1.029	0.998	1.057	1.000	1.000
HALK BANKASI	0.992	1.044	1.000	0.911	0.958	1.004	1.053	1.085	0.933	1.068	0.996	0.966	1.042	0.995	0.971
VAKIF BANKASI	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
YAPI VE KREDİ BANKASI	0.807	1.165	0.903	0.892	1.319	0.989	1.006	0.972	1.035	1.000	1.000	1.000	0.974	0.924	0.964
GARANTI BANKASI	1.000	1.000	1.000	0.917	0.699	1.559	1.000	0.992	1.008	1.000	1.000	0.892	1.121	1.000	0.890
İS BANK	1.044	1.116	0.947	1.230	1.000	0.916	1.091	0.989	0.985	1.007	1.008	0.957	1.007	0.805	1.067
SEKER BANK	1.780	1.473	1.000	1.000	0.763	0.808	1.623	0.901	0.839	1.322	1.000	0.830	0.752	0.736	1.435
TÜRK EKONOMİ BANKASI TEB	1.000	0.724	0.876	1.117	0.571	1.819	1.154	0.910	1.078	1.053	1.032	0.973	0.846	0.676	1.283
TURKISH BANK	0.787	1.188	1.070	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.895	0.885	1.262
BURGAN BANK (TEKFEN)	1.222	0.821	0.877	0.765	0.986	1.116	1.297	1.272	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
AKBANK	0.972	1.029	1.000	0.937	0.864	1.144	1.079	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.984	0.898	0.907
ANADOLU BANK	1.101	0.915	0.956	1.142	0.758	1.159	1.099	1.073	1.036	0.992	1.098	1.024	1.032	0.875	1.360
DENİZ BANK	0.998	1.168	0.866	1.010	1.027	1.114	0.758	1.243	0.818	1.095	0.962	0.966	0.988	0.727	1.341
QNB FINANSBANK	1.085	0.806	0.939	0.882	0.720	1.403	1.168	0.802	1.201	1.005	0.995	1.074	0.970	0.889	1.139
HSBC BANK	1.028	0.933	0.677	0.936	0.636	1.653	1.133	0.928	1.205	1.218	1.066	1.000	1.000	0.972	1.029
HABİB BANK	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ARAP TURK BANKASI	1.130	0.983	1.018	0.770	0.637	2.038	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.828	0.781
BANK MELLAT	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.608	1.115	1.474	1.000	0.458	0.962	1.891	0.934
KUVEYT TURK	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	0.961	1.040	0.973	1.028	0.944	0.967	0.932
TURKIYE FINANS	1.246	1.000	1.000	1.000	0.883	1.132	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000	1.000
ALBARAKA TURK	1.000	0.998	0.958	1.018	0.825	1.161	1.072	1.000	0.970	1.003	1.027	0.978	1.023	1.000	1.000
Ortalama	1.026	1.046	0.940	0.984	0.871	1.157	1.039	0.995	1.003	1.060	1.009	0.948	0.978	0.935	1.049

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.8’den görüleceği üzere, 2006-2020 dönemi kapsamında her yıl için analiz edilen 21 bankanın ED endeksine bağlı olan performanslarının değişim değerleri verilmiştir.

Ziraat Bankasının ED’deki performans değişimlerine bakıldığında, ED’de artış yaşanan yıllar; 2007, 2009, 2010, 2013, 2015, 2016 ve 2018 yılı olduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu artış yaşanan yıllar için performans değerleri sırasıyla; (2,247), (1,291), (1,023), (1,396), (1,104), (1,029), (1,057) olarak tespit edilmiştir. Öte yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2006, 2008, 2012, 2014 ve 2017 yılı olarak belirlenmiştir. Bu yıllara ait değerler ise; (0,715), (0,757), (0,623), (0,960), ve (0,998) olarak saptanmıştır. Diğer yandan, 2011, 2019 ve 2020 yılı için tam etkinlik söz konusudur.

Halk Bankası için ED>1 olduğu yılları 2007 (1,044), 2011 (1,004), 2012 (1,053), 2013 (1,085), 2015 (1,068), ve 2018 (1,042) olarak belirtmek mümkündür. Halk Bankası için tam teknik etkinliğin gerçekleştiği 2008 yılı hariç diğer yıllarda ED performans endeksi hep birden küçük değerler almıştır. Bu değerleri 2006 için (0,992) 2009 için 0,911 2010 için 0,958 2014 için 0,933 2016 için 0,996 2017 için 0,966, 2019 için 0,995 ve 2020 yılı için 0,971 olarak belirtilebilir.

Vakıflar Bankasına bakıldığında, Tablo 3.8’e göre, 2006-2020 dönemi için, 15 yılın tamamında tam teknik etkinliğe sahip olduğundan referans banka niteliğindedir. Diğer bir ifade ile vakıflar bankası etkinlik ölçümünde sınırları belirleyen banka durumunda olmasından ötürü diğer bankaların durumu vakıflar bankasına göre mukayese edilmiştir.

Yapı ve Kredi Bankası açısından tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllar 2015, 2016 ve 2017 yılıdır. ED’de artış yaşanan yıllar 2007 (1,165), 2010 (1,319), 2012 (1,006) ve 2014 (1,035) yılıdır. Diğer yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2006 (0,807), 2008 (0,903), 2009 (0,892), 2011 (0,989), 2013 (0,972), 2018 (0,974), 2019 (0,924) ve 2020 (0,964) şeklinde ifade edilebilir.

Garanti Bankasının ED’deki artış yaşanan yılları 2011 (1,559), 2014 (1,008) ve 2018 (1,121) olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2009 (0,917) , 2010 (0,699), 2013 (0,992), 2017 (0,892) ve son olarak 2020 (0,890) şeklinde ifade edilebilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği

yıllara bakılacak olursa; 2006, 2007, 2008, 2012, 2015, 2016 ve 2019 yılı şeklinde ifade edilebilir.

İş Bankasının 2006-2020 dönemi için, ED’de artış yaşadığı yılları 2006 (1,044), 2007 (1,116), 2009 (1,230), 2012 (1,091), 2013 (1,007), 2016 (1,008), 2018 (1,007) ve 2020 (1,067) şeklinde belirtilebilir. Diğer yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2008 (0,947), 2011 (0,916), 2013 (0,989), 2014 (0,985), 2017 (0,957) ve 2019 (0,805) olarak ifade edilebilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıl ise 2010 yılıdır.

Şeker Bank’ın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşadığı yılları 2006 (1,789), 2007 (1,473), 2012 (1,623), 2015 (1,322) ve 2020 (1,435) olarak ifade edilebilir. Öte yandan ED’de azalış yaşadığı yıllara bakıldığında ise; 2010 (0,763), 2011 (0,808), 2013 (0,901), 2014 (0,839), 2018 (0,830), 2019 (0,752), 2020 (0,736) şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2008, 2009 ve 2016 yıllarıdır.

Türk Ekonomi Bankası (TEB) ED’de artış yaşanan yılları 2009 (1,117), 2011 (1,819), 2012 (1,154), 2014 (1,078), 2015 (1,053), 2016 (1,032) ve 2020 (1,283) şeklinde belirtilebilir. Diğer yandan ED’de azalış yaşanan yıllar 2007 (0,724), 2008 (0,786), 2010 (0,571), 2013 (0,910), 2017 (0,973), 2018 (0,846) ve 2020 (0,676) olarak söylenebilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıl ise 2006 yılıdır.

Turkish Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yılları 2007 (1,188), 2008 (1,070) ve 2020 (1,262) olarak belirlenmiştir. Öte yandan ED’de azalış yaşanan yıllar ise, 2006 (0,787), 2018 (0,895), 2019 (0,885) şeklinde ifade edilebilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016 ve 2017 yıllarıdır.

Burgan Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yılları 2006 (1,222), 2011 (1,116), 2012 (1,297) ve 2013 (1,272) şeklinde söylemek mümkündür. Diğer yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,821), 2008 (0,877), 2009 (0,765) ve 2010 (0,986) yılı olarak belirlenmiştir. Öte yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020 yılı şeklinde ifade edilebilir.

Ak Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yılları 2007 (1,029), 2011 (1,144), 2012 (1,079) olarak tespit edilmiştir. Öte yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2006 (0,972), 2009 (0,937), 2010 (0,864), 2018 (0,984), 2019 (0,898) ve 2020 (0,907) yılı olarak belirlenmiştir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2008, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017 yılı şeklinde ifade edilebilir.

Anadolu Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,101), 2009 (1,142), 2011 (1,159), 2012 (1,099), 2013 (1,073), 2014 (1,036), 2016 (1,098), 2017 (1024), 2018 (1,032) ve 2020 (1,360) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ED’de azalış yaşanan yıllar ise, 2006 (0,915), 2008 (0,956), 2010 (0,758), 2015 (0,992) ve 2019 (0,875) şeklinde belirtilebilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; herhangi bir yılda tam teknik etkinlik yakalayamadığı anlaşılmaktadır.

Deniz Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yıllar 2007 (1,168), 2009 (1,010), 2010 (1,027), 2011 (1,114), 2013 (1,213), 2015 (1,095) ve 2020 (1,341) yılı olarak ifade edilebilir. Öte yandan ED’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2006 (0,998), 2008 (0,866), 2012 (0,758), 2014 (0,818), 2016 (0,962), 2017 (0,966), 2018 (0,988) ve 2019 (0,727) yılı olarak söylenebilir. Öte yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; herhangi bir yılda tam teknik etkinlik düzeyini yakalayamadığı anlaşılmaktadır.

QNB Finans Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,085), 2011 (1,403), 2012 (1,168), 2014 (1,201), 2015 (1,005), 2017 (1,074) ve 2020 (1,139) şeklinde söz edilebilir. Diğer yandan ED’de azalış yaşanan yıllar ise; 2007 (0,806), 2008 (0,939), 2009 (0,882), 2010 (0,720), 2013 (0,802), 2016 (0,995), 2018 (0,970) ve 2019 (0,889) olarak belirtilebilir. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; herhangi bir yılda tam teknik etkinlik düzeyini yakalayamadığı anlaşılmaktadır.

HSBC Bankın 2006-2020 dönemi için ED’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,028), 2011 (1,653), 2012 (1,133), 2014 (1,205), 2015 (1,218), 2016 (1,066) ve 2020 (1,029) olarak tespit edilmiştir. Öte yandan ED’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,933), 2008 (0,677), 2009 (0,936), 2010 (0,636), 2013 (0,928), 2019 (0,972) yılı olarak belirlenmiştir.

Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2017, 2018 yılı şeklinde ifade edilebilir.

Habib Bankasına bakıldığında, Tablo 3.8'e göre, 2006-2020 dönemi için, 15 yılın tamamında tam teknik etkinliğe ulaşmıştır. Referans bir banka niteliği taşıdığı için, farklı bir ifade ile etkinlik ölçümünde sınırları belirleyen banka konumunda olmasından ötürü diğer bankalar bu bankaya göre mukayese edilmiştir.

Arap Türk Bankasının 2006-2020 dönemi için ED'de artış yaşanan yıllar 2006 (1,130), 2008 (1,018) ve 2011 (2,038) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan ED'de azalış yaşanan yıllar ise; 2007 (0,983), 2009 (0,770), 2010 (0,637), 2011 (0,828) ve 2012 (0,781) yılı olarak belirlenmiştir. Öte yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018 yılı şeklinde ifade edilebilir.

Bank Mellatın 2006-2020 dönemi için ED'de artış yaşanan yıllar 2014 (1,115), 2015 (1,474), 2019 ve (1,871) olarak tespit edilmiştir. Öte yandan ED'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise 2013 (0,608), 2017 (0,458), 2018 (0,962) ve 2020 (0,934) yılı şeklinde bulgulanmıştır. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011,2012, 2016 yılıdır.

Kuveyt Türk Katılım Bankasının 2006-2020 dönemi için ED'de artış yaşanan yıllar 2015 (1,040) ve 2017 (1,028) yılı olduğu söylenebilir. Diğer yandan ED'de azalış yaşanan yıllar ise; 2014 (0,961), 2016 (0,973), 2018 (0,944), 2019 (0,967) ve 2020 (0,932) olarak saptanmıştır. Öte yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllar ise 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011,2012, 2013 yılı şeklinde ifade edilebilir.

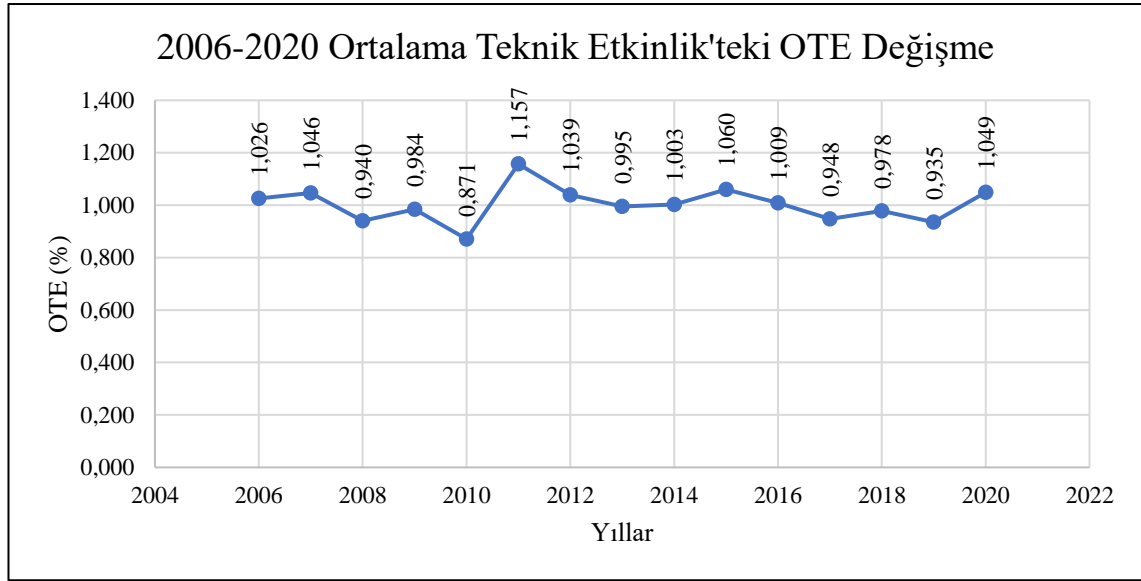
Türkiye Finans Katılım Bankasının 2006-2020 dönemi için ED'de artış yaşanan yıllar 2006 (1,246) ve 2011 (1,132) olarak tespit edilmiştir. Öte yandan ED'de azalış yaşanan yıllar ise 2010 (0,883) yılıdır. Diğer yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2007, 2008, 2009, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yılı şeklinde ifade edilebilir.

Albaraka Türk Katılım Bankasının 2006-2020 dönemi için ED'de artış yaşanan yıllar 2009 (1,018), 2011 (1,161), 2012 (1072), 2015 (1,093), 2016 (1,027) ve 2018 (1,023) olarak ifade edilebilir. Diğer yandan ED'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise 2007 (0,998), 2008 (0,958), 2010 (0,825), 2014 (0,970), 2017 (0,978) şeklinde

yorumlanabilir. Öte yandan, tam teknik etkinliğin gerçekleştiği yıllara bakılacak olursa; 2006, 2013, 2019, 2020 yılı şeklinde ifade edilebilir.

Grafik 3.3'te 2006-2020 dönemi için analiz edilen bankaların söz konusu etkinlikteki değişimlerinin, senelik ortalama değerleri yer almaktadır. Bu değerler yukarıda açıklanan yıllık teknik etkinlikteki değişimlerin ortalamaları değerleri hakkında bilgi vermektedir.

Grafik 3.3: 2006-2020 Ortalama Teknik Etkinlikteki Değişim Değerleri.

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Grafik 3.3'ten görüldüğü üzere, 2006-2020 dönemi incelemeye alınan bankaların ED'deki değişimlerinin ortalamasına bakıldığında, ED değişiminin dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. 2006 yılı ve 2007 yılında yükseliş eğiliminde olan söz konusu endeks, 2008 yılıyla beraber bir düşüş eğilimi göstermeye başlamıştır. Düşüşün en dip seviyesi ise, 2010 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte bankaların ortalama olarak en etkisiz dönemini yaşadıkları belirtilebilir. 2010-2011 döneminde toparlanma aşamasına geçen endeksin, 2015 yılına kadar inişli, çıkışlı bir yol izlediği, 2016 yılından itibaren tekrar düşüş (etkinsizlik) trendine geri döndüğü ifade edilebilir.

Tablo 3.9: 2006-2020 Dönemi 21 Bankanın TD Değişim Değerleri.

Bankalar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ZİRAAT BANKASI	1.377	1.568	0.638	1.071	1.617	1.498	0.451	1.075	1.157	1.055	1.064	1.083	0.970	1.147	1.419
HALK BANKASI	1.407	0.725	0.994	1.029	1.408	1.034	0.962	1.180	1.091	1.051	1.051	1.026	0.914	1.186	1.435
VAKIF BANKASI	1.322	1.048	1.063	1.067	1.451	1.168	0.898	1.021	1.396	0.833	1.053	1.190	0.996	1.437	1.527
YAPI VE KREDİ BANKASI	0.915	1.053	1.193	1.045	2.085	0.732	0.926	1.283	1.032	1.035	1.063	1.041	0.913	1.212	1.326
GARANTİ BANKASI	1.235	1.161	1.079	1.014	2.050	0.808	0.958	1.224	1.079	1.150	1.165	1.114	0.989	1.921	0.851
ISBANK	1.198	1.036	1.164	0.903	1.443	0.945	0.829	1.083	1.049	1.010	1.010	0.996	0.865	1.402	1.194
SEKER BANK	1.237	0.460	1.438	0.624	1.357	1.026	0.785	1.019	1.053	0.864	1.163	1.000	0.909	1.570	0.937
TÜRK EKONOMİ BANKASI TEB	1.016	1.179	0.977	1.039	2.027	0.890	0.813	1.356	0.891	0.954	1.064	0.997	0.867	1.573	1.003
TURKISH BANK	0.921	1.425	1.657	0.574	1.838	0.948	1.668	1.405	0.756	0.762	1.363	0.984	0.965	1.069	1.019
BURGAN BANK (TEKFEN)	1.228	1.013	0.912	1.086	1.333	1.178	1.005	1.582	1.133	1.118	1.209	1.144	0.911	0.912	1.491
AKBANK	1.221	1.133	1.100	0.902	1.677	0.870	1.014	1.234	1.116	1.185	1.129	1.144	0.939	1.231	1.437
ANADOLU BANK	0.994	1.132	1.078	1.035	1.700	0.963	0.903	1.266	0.937	0.950	1.012	0.975	1.123	1.159	1.226
DENİZ BANK	1.135	1.062	0.886	1.019	1.443	0.997	0.794	1.155	1.063	0.885	1.038	0.985	0.870	1.526	1.003
QNB FINANS BANK	1.137	0.647	1.139	1.054	1.906	0.731	0.874	1.203	0.910	0.949	1.006	0.965	0.821	1.362	1.206
HSBC BANK	1.112	1.070	1.133	1.036	1.874	0.926	0.786	1.419	0.961	0.880	1.558	1.222	0.912	1.293	1.392
HABİB BANK	1.276	0.636	0.975	1.146	1.385	0.900	1.117	1.148	0.928	1.032	0.848	1.058	0.935	0.897	1.475
ARAP TURK BANKASI	1.298	0.960	2.304	0.400	2.408	0.559	0.742	1.906	0.826	0.995	1.022	1.307	0.853	1.101	1.382
BANK MELLAT	1.094	0.941	1.202	1.065	2.953	0.437	0.732	0.914	0.982	0.903	0.928	1.059	0.843	0.893	1.406
KUVEYT TURK	1.117	0.618	1.017	1.052	1.435	1.160	1.020	1.140	0.950	0.966	1.010	1.005	1.051	1.202	1.325
TURKIYE FINANS	1.046	0.911	0.870	1.103	1.441	1.069	1.028	1.196	1.098	1.092	1.348	1.026	1.405	1.021	1.500
ALBARAKA TURK	1.204	0.669	0.957	1.077	1.589	0.939	0.962	1.114	0.959	0.949	1.025	0.955	1.025	1.252	1.067
Ortalama	1.158	0.935	1.094	0.942	1.695	0.913	0.893	1.218	1.009	0.976	1.091	1.057	0.949	1.232	1.250

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.9'dan görüleceği üzere, 2006-2020 dönemi kapsamında her yıl için analiz edilen 21 bankanın TD endeksine bağlı olan performanslarının değişim değerleri verilmiştir. TD değerlerinde artış olması en iyi üretim sınırının artışın yaşanması (genişlemesi) şeklinde belirtilirken, söz konusu endekste azalışın olması en iyi üretim sınırında azalma (daralması) gerçekleştiği yönünde ifade edilebilir.

Ziraat Bankasının TD'de artış yaşanan yıllar 2006 (1,377), 2007 (1,568), 2009 (1,071), 2010 (1,617), 2011 (1,498), 2013 (1,075), 2014 (1,157), 2015 (1,055), 2016 (1,064), 2017 (1,083), 2019 (1,417) ve 2020 (1,419) şeklinde saptanmıştır. Öte yandan TD'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2008 (0,638), 2012 (0,451) ve 2018 (0,970) olarak belirlenmiştir.

Halk Bankasının TD'de artış yaşanan yıllar 2006 (1,407), 2009 (1,029), 2010 (1,408), 2011 (1,034), 2013 (1,180), 2014 (1,091), 2015 (1,051), 2016 (1,051), 2017 (1,026), 2019 (1,186) ve 2020 (1,435) olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan TD'de azalış yaşanan yıllar ise; 2007 (0,725), 2008 (0,994), 2012 (0,962) ve 2018 (0,914) şeklinde söylenebilir.

Vakıflar Bankasının TD'de artış yaşanan yıllar 2006 (1,322), 2007 (1,048), 2008 (1,063), 2009 (1,067), 2010 (1,451), 2011 (1,168), 2013 (1,021), 2014 (1,396), 2016 (1,053), 2017 (1,190), 2019 (1,437) ve 2020 (1,527) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan TD'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2012 (0,898), 2015 (0,833) ve 2018 (0,996) yılı olarak belirlenmiştir.

Yapı ve Kredi Bankasının TD'de artış yaşanan yıllar 2007 (1,053), 2008 (1,193), 2009 (1,045), 2010 (2,085), 2013 (1,283), 2014 (1,032), 2015 (1,035), 2016 (1,063), 2017 (1,041), 2019 (1,212) ve 2020 (1,326) yılı olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan TD'de azalış yaşanan yıllara ise 2006 (0,915), 2011 (0,736), 2012 (0,926) ve 2018 (0,913) yılı şeklinde saptanmıştır.

Garanti Bankasının TD'de artış yaşanan yıllar 2006 (1,377), 2007 (1,568), 2009 (1,071), 2010 (1,617), 2011 (1,498), 2013 (1,075), 2014 (1,157), 2015 (1,055), 2016 (1,064), 2017 (1,083), 2019 (1,417) ve 2020 (1,419) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan TD'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2008 (0,638), 2012 (0,451), 2018 (0,970) yılı olarak bulgulanmıştır.

İş Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,198), 2007 (1,036), 2008 (1,164), 2010 (1,443), 2013 (1,083), 2014 (1,049), 2015 (1,010), 2016 (1,010), 2019 (1,042) ve 2020 (1,194) yılı olarak tespit edilmiştir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise, 2009 (0,903), 2011 (0,945), 2012 (0,829), 2017 (0,996) ve 2018(0,865) yılı şeklinde ifade edilebilir.

Şeker Bankın TD’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,237), 2008 (1,438), 2010 (1,357), 2011 (1,026), 2013 (1,019), 2014 (1,053), 2016 (1,163), 2019 (1,570) yılı olduğu görülmektedir. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise 2007 (0,460), 2009 (0,624), 2012 (0,785), 2015 (0,864), 2018 (0,909) ve 2020(0,937) yılı şeklinde belirtilebilir. Ayrıca söz konusu banka için, incelenen dönemlerde 2017 yılı için TD endeksinde herhangi bir değişimin olmadığı saptanmıştır. (TD=1,000/Tablo 3.8)

Türk Ekonomi Bankasının (TEB) TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,016), 2007 (1,179), 2009 (2,027), 2010 (1,039), 2013 (1,356), 2016 (1,064), 2019 (1,573) ve 2020 (1,003) yılı olarak belirlenmiştir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise, 2008 (0,977), 2011 (0,890), 2012 (0,813), 2014 (0,891), 2015 (0,954), 2017 (0,997) ve 2018 (0,867) yılı olduğundan söz edilebilir.

Turkish Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar 2007 (1,425), 2008 (1,657), 2010 (1,838), 2012 (1,668), 2013 (1,405), 2016 (1,363), 2019 (1,069) ve 2020 (1,019) yılı olarak saptanmıştır. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2006 (0,921), 2009 (0,574), 2011 (0,948), 2014 (0,756), 2015 (0,762), 2017 (0,948) ve 2018 (0,965) yılı olarak bulgulanmıştır.

Burgan Bankın TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,228), 2007 (1,013), 2009 (1,086), 2010 (1,333), 2011 (1,178), 2012 (1,005), 2013 (1,582), 2014 (1,133), 2015 (1,118), 2016 (1,209), 2017 (1,144) ve 2020 (1,491) yılı olduğundan söz edilebilir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise; 2008 (0,912), 2018 (0,911) ve 2019 (0,912) yılı olarak bulgulanmıştır.

Ak Bankın TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,221), 2007 (1,133), 2008 (1,100), 2010 (1,677), 2012 (1,014), 2013 (1,234), 2014 (1,116), 2015 (1,185), 2016 (1,129), 2017 (1,144), 2019 (1,231) ve 2020 (1,437) yılı olduğu saptanmıştır. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2009 (0,902), 2011 (0,870), 2018 (0,939) şeklinde belirtilebilir.

Anadolu Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar 2007 (1,132), 2008 (1,078), 2009 (1,035), 2010 (1,700), 2013 (1,266), 2016 (1,012), 2018 (1,123), 2019 (1,159) ve 2020 (1,226) yılı olduğu görülmektedir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise 2006 (0,994), 2011 (0,963), 2012 (0,903), 2014 (0,937), 2015 (0,950) ve 2017 (0,975) yılı olarak saptanmıştır.

Deniz Bankın TD’de artış yaşadığı yıllar 2006 (1,135), 2007 (1,062), 2009 (1,019), 2010 (1,443), 2013 (1,155), 2014 (1,063), 2016 (1,038), 2019 (1,526) ve 2020 (1,003) yılı olduğu görülmektedir. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllar, 2008 (0,886), 2011 (0,997), 2012 (0,794), 2015 (0,885), 2017 (0,985) ve 2018 (0,870) yılı şeklinde söylenebilir.

QNB Finans Bankın TD’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,137), 2008 (1,139), 2009 (1,054), 2010 (1,906), 2013 (1,203), 2016 (1,006), 2019 (1,362) ve 2020 (1,206) yılı şeklinde tespit edilmiştir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,647), 2011 (0,371), 2012 (0,874), 2014 (0,910), 2015 (0,949), 2017 (0,965) ve 2018 (0,821) yılı olduğundan bahsedilebilir.

HSBC Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,112), 2007 (1,070), 2008 (1,133), 2009 (1,036), 2010 (1,874), 2013 (1,419), 2016 (1,558), 2017 (1,222), 2019 (1,293) ve 2020 (1,392) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise; 2011 (0,926), 2012 (0,786), 2014 (0,961), 2015 (0,880) ve 2018 (0,912) olarak ifade edilebilir.

Habib Bankın TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,276), 2009 (1,146), 2010 (1,385), 2012 (1,117), 2013 (1,148), 2015 (1,032), 2017 (1,058) ve 2020 (1,475) yılı olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,636), 2008 (0,975), 2011 (0,900), 2014 (0,928), 2016 (0,848), 2018 (0,935) ve 2019 (0,897) yılı olduğundan söz edilebilir.

Arap Türk Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,298), 2008 (2,304), 2010 (2,408), 2013 (1,906), 2016 (1,022), 2017 (1,307), 2019 (1,101) ve 2020 (1,382) yılı olarak tespit edilmiştir. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,960), 2009 (0,400), 2011 (0,559), 2012 (0,742), 2014 (0,826), 2015 (0,995) ve 2018 (0,853) yılı olduğu ifade edilebilir.

Bank Mellatın TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,094), 2008 (1,202), 2009 (1,065), 2010 (2,953), 2017 (1,059) ve 2020 (1,406) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Şeklinde belirtilebilir. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,941), 2011 (0,437), 2012 (0,732), 2013 (0,914), 2014 (0,982), 2015 (0,903), 2016 (0,928), 2018 (0,843) ve 2019 (0,893) yılı olarak tespit edilmiştir.

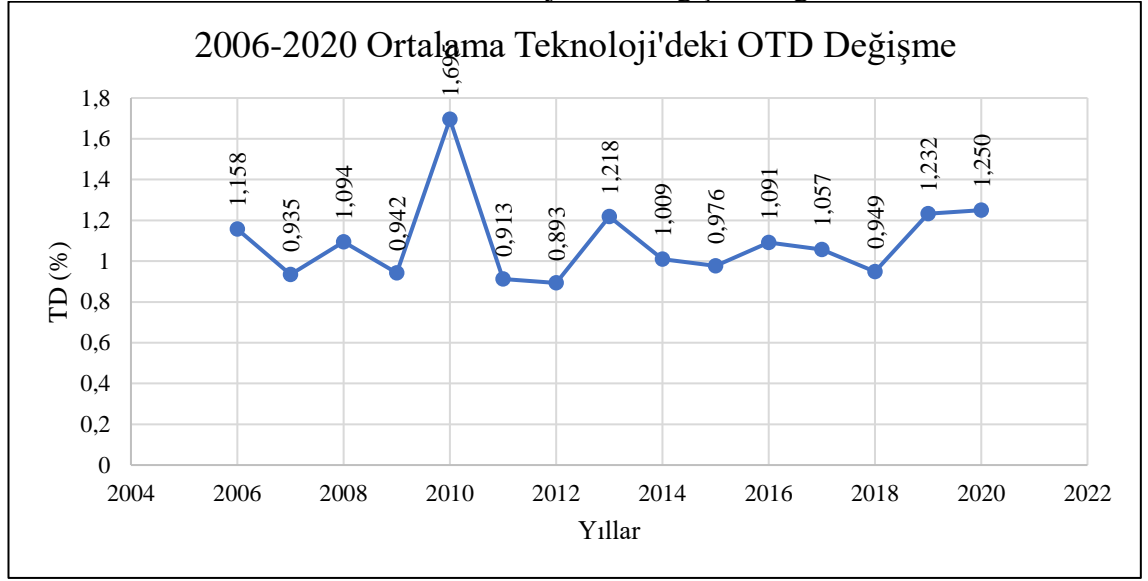
Kuveyt Türk Katılım Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,117), 2008 (1,017), 2009 (1,052), 2010 (1,435), 2011 (1,160), 2012 (1,020), 2013 (1,140), 2016 (1,010), 2017 (1,005), 2018 (1,051), 2019 (1,202) ve 2020 (1,325) olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,618), 2014 (0,950) ve 2015 (0,966) olduğu tespit edilmiştir.

Türkiye Finans Katılım Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,046), 2009 (1,103), 2010 (1,441), 2011 (1,069), 2012 (1,028), 2013 (1,196), 2014 (1,098), 2015 (1,092), 2016 (1,348), 2017 (1,026), 2018 (1,405), 2019 (1,021) ve 2020 (1,500) yılı olduğu saptanmıştır. Diğer yandan TD’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında, 2007 (0,911) ve 2008 (0,870) yılı olduğu söylenebilir.

Albaraka Türk Katılım Bankasının TD’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,204), 2009 (1,077), 2010 (1,589), 2013 (1,114), 2016 (1,025), 2018 (1,025), 2019 (1,252) ve 2020 (1,067) yılı olduğu saptanmıştır. Öte yandan TD’de azalış yaşanan yıllar, 2007 (0,669), 2008 (0,957), 2011 (0,939), 2012 (0,962), 2014 (0,959), 2015 (0,949) ve 2017 (0,955) olarak bulgulanmıştır.

Grafik 3.4’te 2006-2020 dönemi için analiz edilen bankaların söz konusu teknolojideki değişimlerinin, senelik ortalama değerlerini göstermektedir. Bu değerler yukarıda açıklanan yıllık teknolojik etkinlikteki değişimlerin ortalama değerleri hakkında bilgi vermektedir.

Grafik 3.4: 2006-2020 Ortalama Teknoloji'deki Değişim Değerleri.

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Grafik 3.4'ten görüldüğü üzere, 2006-2020 dönemi incelemeye alınan bankaların TD'deki değişimlerinin, dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. TD'deki en yüksek artışın görüldüğü yıl, 2010 yılı olarak ifade edilebilir. Söz konusu dönemde bankalar, o yılda ortalama olarak üretim sınırını en fazla genişlettikleri belirtilebilir. TD'nin en düşük olduğu yıl ise, 2012 yılı olarak görülmektedir. Bankaların üretim sınırlarında bir azalışın yaşandığı görülmektedir. 2018 yılından itibaren bankaların TD'deki performanslarında bir artış yaşandığı diğer bir sonuç olarak ifade edilebilir.

Tablo 3.10: 2006-2020 Dönemi 21 bankanın MTFV Değerlerindeki Değişim

Bankalar	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
ZİRAAT BANKASI	0.984	3.524	0.483	1.382	1.654	1.498	0.281	1.501	1.110	1.165	1.096	1.080	1.025	1.147	1.419
HALK BANKASI	1.395	0.757	0.994	0.937	1.349	1.038	1.013	1.280	1.019	1.123	1.046	0.992	0.952	1.180	1.393
VAKIF BANKASI	1.322	1.048	1.063	1.067	1.451	1.168	0.898	1.021	1.396	0.833	1.053	1.190	0.996	1.437	1.527
YAPI VE KREDİ BANKASI	0.739	1.227	1.078	0.933	2.752	0.724	0.932	1.247	1.068	1.035	1.063	1.041	0.889	1.119	1.278
GARANTI BANKASI	1.235	1.161	1.079	0.930	1.434	1.259	0.958	1.214	1.088	1.150	1.165	0.994	1.109	1.921	0.758
İS BANK	1.251	1.156	1.102	1.111	1.443	0.865	0.905	1.070	1.033	1.017	1.018	0.954	0.871	1.128	1.274
SEKER BANK	2.202	0.678	1.438	0.624	1.035	0.829	1.273	0.918	0.884	1.142	1.163	0.830	0.684	1.156	1.344
TÜRK EKONOMİ BANKASI TEB	1.016	0.854	0.856	1.160	1.157	1.618	0.938	1.234	0.961	1.004	1.099	0.970	0.734	1.063	1.287
TURKISH BANK	0.724	1.693	1.773	0.574	1.838	0.948	1.668	1.405	0.756	0.762	1.363	0.984	0.863	0.946	1.286
BURGAN BANK (TEKFEN)	1.501	0.832	0.800	0.831	1.315	1.315	1.303	2.011	1.133	1.118	1.209	1.144	0.911	0.912	1.491
AKBANK	1.187	1.166	1.100	0.845	1.450	0.995	1.095	1.234	1.116	1.185	1.129	1.144	0.925	1.106	1.304
ANADOLU BANK	1.094	1.036	1.031	1.182	1.288	1.116	0.993	1.359	0.971	0.942	1.111	0.998	1.159	1.014	1.668
DENİZ BANK	1.133	1.240	0.767	1.029	1.481	1.111	0.602	1.436	0.869	0.969	0.999	0.952	0.860	1.109	1.345
QNB FINANSBANK	1.233	0.522	1.070	0.930	1.372	1.026	1.021	0.965	1.093	0.953	1.001	1.036	0.797	1.211	1.374
HSBC BANK	1.143	0.997	0.767	0.970	1.192	1.530	0.891	1.317	1.158	1.072	1.661	1.222	0.912	1.257	1.432
HABİB BANK	1.276	0.636	0.975	1.146	1.385	0.900	1.117	1.148	0.928	1.032	0.848	1.058	0.935	0.897	1.475
ARAP TURK BANKASI	1.467	0.943	2.345	0.308	1.534	1.139	0.742	1.906	0.826	0.995	1.022	1.307	0.853	0.912	1.079
BANK MELLAT	1.094	0.941	1.202	1.065	2.953	0.437	0.732	0.556	1.094	1.331	0.928	0.486	0.811	1.688	1.313
KUVEYT TURK	1.117	0.618	1.017	1.052	1.435	1.160	1.020	1.140	0.913	1.004	0.983	1.032	0.992	1.162	1.234
TURKIYE FINANS	1.303	0.911	0.870	1.103	1.273	1.210	1.028	1.196	1.098	1.092	1.348	1.026	1.405	1.021	1.500
ALBARAKA TURK	1.204	0.668	0.917	1.096	1.311	1.090	1.031	1.114	0.931	0.953	1.053	0.934	1.048	1.252	1.067
Ortalama	1.188	0.978	1.029	0.927	1.477	1.057	0.928	1.213	1.012	1.034	1.101	1.002	0.928	1.152	1.311

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.10'dan görüleceği üzere, 2006-2020 dönemi kapsamında her yıl için analiz edilen 21 bankanın TFV endeksine bağlı olan performanslarının değişim değerleri verilmiştir. TFV değerlerinde artış ($M_0 > 1$) bankaların verimliliğinde o dönemde bir artış yaşandığı, tam tersi durumda ise, TFV'de bir azalama ($M_0 < 1$) bankaların söz konusu dönemde verimliliklerinde (performans) bir azalma olduğunu gösterirken, ilgili endeks değeri ($M_0 = 1$) ise, o dönemde verimlilikte herhangi bir değişimin olmadığı konusunda bilgi verir şekilde belirtilebilir.

Ziraat Bankasının TFV'de artış yaşanan yıllar 2007 (3,524), 2009 (1,382), 2010 (1,654), 2011 (1,498), 2013 (1,501), 2014 (1,110), 2015 (1,165), 2016 (1,096), 2017 (1,080), 2018 (1,025), 2019 (1,147), ve 2020 (1,419) yılı olduğu görülmektedir. Öte yandan TFV'de azalış yaşanan yıllar, 2006 (0,984), 2008 (0,483), 2012 (0,281) yılı şeklinde ifade edilebilir.

Halk Bankasının TFV'de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,395), 2010 (1,349), 2011 (1,038), 2012 (1,013), 2013 (1,280), 2014 (1,019), 2015 (1,123), 2016 (1,046), 2019 (1,180) ve 2020 (1,393) yılıdır. Diğer yandan TFV'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,757), 2008 (0,994), 2009 (0,937), 2017 (0,992) ve 2018 (0,952) yılı olduğu saptanmıştır.

Vakıflar Bankasının TFV'de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,322), 2007 (1,048), 2008 (1,063), 2009 (1,067), 2010 (1,451), 2011 (1,168), 2013 (1,021), 2014 (1,396), 2016 (1,053), 2017 (1,190), 2019 (1,437) ve 2020 (1,527) yılı olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan TFV'de azalış yaşanan yıllar, 2012 (0,898), 2015 (0,833), 2018 (0,996) yılı olarak belirtilebilir.

Yapı ve Kredi Bankasının TFV'de artış yaşanan yıllar, 2007 (1,227), 2008 (1,078), 2010 (2,752), 2013 (1,247), 2014 (1,068), 2015 (1,035), 2016 (1,063), 2017 (1,041), 2019 (1,119) ve 2020 (1,278) yılı olduğu görülmektedir. Diğer yandan TFV'de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2006 (0,739), 2009 (0,933), 2011 (0,724), 2012 (0,932) ve 2018 (0,889) yılı şeklinde ifade edilebilir.

Garanti Bankasının TFV'de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,235), 2007 (1,161), 2008 (1,079), 2010 (1,434), 2011 (1,259), 2013 (1,214), 2014 (1,088), 2015 (1,150), 2016 (1,165), 2018 (1,109) ve 2019 (1,921) yılı olarak tespit edilmiştir. Öte yandan TFV'de

azalış yaşanan yıllar ise 2009 (0,930), 2012 (0,958), 2017 (0,994) ve 2020 (0,758) yılı olarak söylenebilir.

İş Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,251), 2007 (1,156), 2008 (1,102), 2009 (1,111), 2010 (1,443), 2013 (1,070), 2014 (1,033), 2015 (1,017), 2016 (1,018), 2019 (1,128) ve 2020 (1,274) yılı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2011 (0,865), 2012 (0,905), 2017 (0,954), 2018 (0,871) yılı olarak saptanmıştır.

Şeker Bankın TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (2,202), 2008 (1,438), 2010 (1,035), 2012 (1,273), 2015 (1,142), 2016 (1,163), 2019 (1,156) ve 2020 (1,344) yılı olarak bulgulanmıştır. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,678), 2009 (0,624), 2011 (0,829), 2013 (0,918), 2014 (0,884), 2017 (0,830) ve 2018 (0,684) yılı olduğu söylenebilir.

Türk Ekonomi Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,016), 2009 (1,160), 2010 (1,157), 2011 (1,618), 2013 (1,234), 2015 (1,004), 2016 (1,099), 2019 (1,063) ve 2020 (1,287) yılıdır. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,854), 2008 (0,856), 2012 (0,938), 2014 (0,961), 2017 (0,970) ve 2018 (0,734) yılı olduğu saptanmıştır.

Turkish Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar, 2007 (1,693), 2008 (1,773), 2010 (1,838), 2012 (1,668), 2013 (1,405), 2016 (1,363) ve 2020 (1,286) yılı olduğu görülmektedir. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise, 2006 (0,724), 2009 (0,574), 2011 (0,948), 2014 (0,756), 2015 (0,762), 2017 (0,984), 2018 (0,863) ve 2019 (0,940) yılı olarak belirlenmiştir.

Burgan Bankın TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,501), 2010 (1,315), 2011 (1,315), 2012 (1,303), 2013 (2,011), 2014 (1,133), 2015 (1,118), 2016 (1,209), 2017 (1,144) ve 2020 (1,419) yılı olarak söylenebilir. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,832), 2008 (0,800), 2009 (0,831), 2018 (0,911) ve 2019 (0,912) yılı olarak söz edilebilir.

Ak Bankın TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,187), 2007 (1,166), 2008 (1,100), 2010 (1,450), 2012 (1,095), 2013 (1,234), 2014 (1,116), 2015 (1,185), 2016 (1,129), 2017 (1,144), 2019 (1,106) ve 2020 (1,304) yılı olduğu görülmektedir. Öte yandan TFV’de

azalış yaşanan yıllar ise, 2009 (0,845), 2011 (0,995) ve 2018 (0,925) yılı şeklinde söylenebilir.

Anadolu Bankın TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,094), 2007 (1,036), 2008 (1,031), 2009 (1,182), 2010 (1,288), 2011 (1,116), 2013 (1,359), 2016 (1,111), 2018 (1,159), 2019 (1,014) ve 2020 (1,668) yılı olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2012 (0,933), 2014 (0,971), 2015 (0,942) ve 2017 (0,998) yılı olduğu söylenebilir.

Deniz Bankın TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,133), 2007 (1,240), 2009 (1,029), 2010 (1,436), 2011 (1,111), 2013 (1,481) 2019 (1,109) ve 2020 (1,345) yılı şeklinde ifade edilebilir. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise, 2008 (0,602), 2012 (0,767), 2014 (0,869), 2015 (0,969), 2016 (0,999), 2017 (0,952) ve 2018 (0,860) yılı olduğu saptanmıştır.

QNB Finans Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,233), 2008 (1,070), 2010 (1,372), 2011 (1,026), 2012 (1,021), 2014 (1,093), 2016 (1,001), 2017 (1,036), 2019 (1,211) ve 2020 (1,374) yılı olarak söz edilebilir. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında ise, 2007 (0,522), 2008 (0,930), 2013 (0,965), 2015 (0,953) ve 2017 (0,797) yılı şeklinde söylenebilir.

HSBC Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,143), 2010 (1,190), 2011 (1,530), 2013 (1,317), 2014 (1,158), 2015 (1,072), 2016 (1,661), 2017 (1,222), 2019 (1,257) ve 2020 (1,432) yılı olarak saptanmıştır. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,997), 2008 (0,767), 2009 (0,970), 2012 (0,891) ve 2018(0,912) yılı olarak tespit edilmiştir.

Habib Bankın TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,276), 2009 (1,146), 2010 (1,385), 2012 (1,117), 2013 (1,148), 2015 (1,032), 2017 (1,058) ve 2020 (1,475) yılı olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında, 2007 (0,636), 2008 (0,975), 2011 (0,900), 2014 (0,928), 2016 (0,948), 2018 (0,935), 2019 (0,897) yılı şeklinde yorumlanabilir.

Arap Türk Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,467), 2008 (2,345), 2010 (1,534), 2011 (1,139), 2013 (1,906), 2016 (1,022), 2017 (1,307) ve 2020 (1,079) yılı olduğu bulgulanmıştır. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,943),

2009 (0,308), 2012 (0,742), 2014 (0,826), 2015 (0,995), 2018 (0,853), 2019 (0,912) yılı olarak saptanmıştır.

Bank Mellatın TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,094), 2008 (1,202), 2009 (1,065), 2010 (2,953), 2014 (1,094), 2015 (1,331), 2019 (1,688) ve 2020 (1,313) yılı olarak saptanmıştır. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında, 2007 (0,941), 2011 (0,437), 2012 (0,732), 2013 (0,556), 2016 (0,928), 2017 (0,486) ve 2018 (0,811) yılı olarak ifade edilebilir.

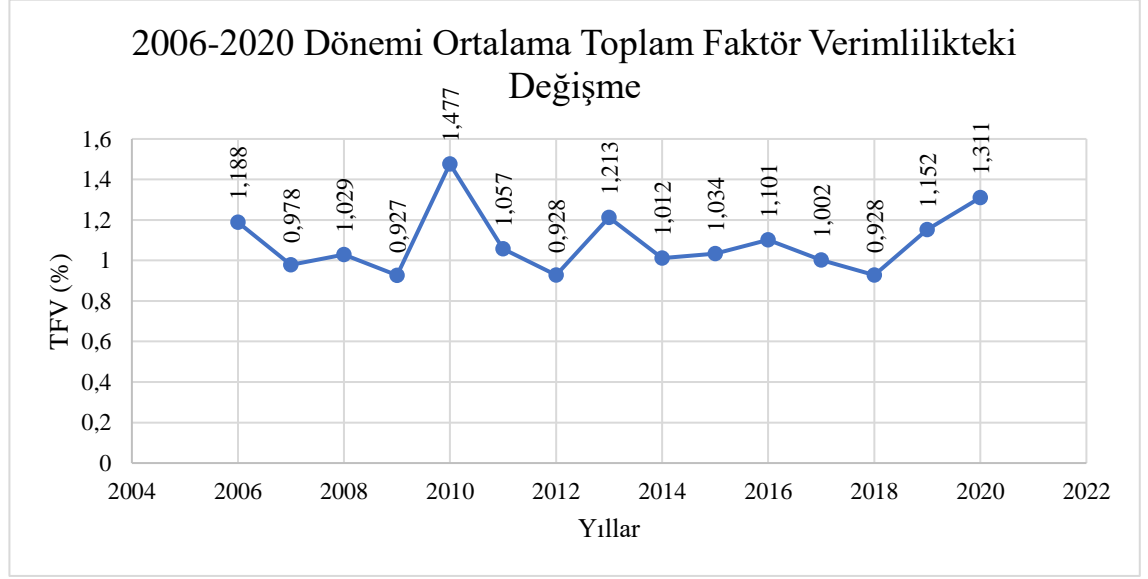
Kuveyt Türk Katılım Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar, 2006 (1,117), 2008 (1,017), 2009 (1,052), 2010 (1,435), 2011 (1,160), 2012 (1,020), 2013 (1,140), 2015 (1,004), 2017 (1,032), 2019 (1,162) ve 2020 (1,234) yılı olduğu tespit edilmiştir. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise 2007 (0,618), 2014 (0,913), 2016 (0,983) ve 2018 (0,992) yılı olduğu söylenebilir.

Türkiye Finans Katılım Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar 2006 (1,303), 2009 (1,103), 2010 (1,273), 2011 (1,210), 2012 (1,028), 2013 (1,196), 2014 (1,098), 2015 (1,092), 2016 (1,348), 2017 (1,026), 2018 (1,045), 2019 (1,021) ve 2020 (1,500) yılı olarak bulgulanmıştır. Diğer yandan TFV’de azalış yaşanan yıllara bakıldığında, 2007 (0,911) ve 2008 (0,870) yılı olarak belirlenmiştir.

Albaraka Türk Bankasının TFV’de artış yaşanan yıllar; 2006 (1,204), 2009 (1,096), 2010 (1,311), 2011 (1,090), 2012 (1,031), 2013 (1,114), 2016 (1,053), 2018 (1,048), 2019 (1,252) ve 2020(1,067) yılıdır. Öte yandan TFV’de azalış yaşanan yıllar ise, 2007 (0,668), 2008 (0,917), 2014 (0,931), 2015 (0,953) ve 2017 (0,934) yılı olarak belirlenmiştir.

Grafik 3.5’te 2006-2020 dönemi için analiz edilen bankaların söz konusu toplam faktör verimliliğindeki değişimlerin, senelik ortalama değerlerini göstermektedir. Bu değerler yukarıda açıklanan yıllık teknolojik etkinlikteki değişimlerin ortalama değerleri hakkında bilgi vermektedir.

Grafik 3.5: 2006-2020 Ortalama Toplam Faktör Verimliliğindeki Değişim Değerleri.

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Grafik 3.5'ten görüldüğü üzere, 2006-2020 dönemi incelemeye alınan bankaların TFV'deki değişimlerinin ortalamasına bakıldığında, TFV'deki değişimin dalgalı bir seyir izlediği anlaşılmaktadır. TFV'deki en yüksek artışın görüldüğü dönem, 2010 dönemi olarak ifade edilebilir. Söz konusu dönemde bankalar, o yılda en verimli oldukları dönem olarak belirtilebilir. TFV'nin en düşük olduğu yıl ise, 2009 yılı olarak görülmektedir. 2009 yılında ise, bankaların verimliliklerinde bir düşüşün meydana geldiği görülmektedir. Son olarak bankaların 2016 yılından 2018 yılına kadar düşen verimliliklerinde 2019'dan itibaren bir toparlanmanın başlamasıyla 2020 yılında da yükselişin devam ettiği ifade edilebilir.

Tablo 3.11'de görüleceği üzere, 2005-2020 dönemi için her yıl için ayrı ayrı hesaplanan ve etkin olmadığı belirlenen bankalar için referans kümesi (etkin olan) bankalar ve söz konusu referans olan bankaların referans olma sıklıkları gösterilmektedir.

Tablo 3.11: Etkin Olmayan Bankaların Referans Kümeleri

YIL	Etkinsiz Bankalar	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Bankalar	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Bankalar	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları
2005	1	9,4,8	3=(3), 4=(8), 5=(2), 8=(7), 9=(2), 16=(3), 18=(3), 19=(6), 21=(5)	2006	1	21,3,8	3=(6), 5=(3), 8=(4), 10=(2), 16=(1), 18=(6), 19=(1), 21=(6)	2007	4	7,5	2=(2), 3=(3), 5=(6), 7=(2), 13=(3), 16=(5), 18=(1), 19=(6), 20=(4)
2005	2	9,4,8		2006	2	10,21		2007	6	19,2,5,7	
2005	6	19,4,3,18,21		2006	4	10,21,3,5		2007	8	19,3,20	
2005	7	8,16,4,19		2006	6	21,3,18,5		2007	9	16,20,13	
2005	10	16,4,8,19		2006	7	19		2007	10	20,2,16,13	
2005	12	8,21,19,18		2006	9	16,10		2007	12	16,3,5,19	
2005	13	19,8,4,		2006	11	18,5,3		2007	14	19,5	
2005	14	3,5,21,4		2006	12	21,18,8		2007	15	19,5	
2005	15	21,3,5,4		2006	13	8,21,18,3		2007	17	5,16,18	
2005	17	16,18		2006	15	18,8,3		2007	21	19,13,20,16,3	
2005	20	8,19,21									

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.11: Etkin Olmayan Bankaların Referans Kümeleri (Devamı)

YIL	Etkinsiz Bankalar	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları
2008	1	3,2,19	2=(2), 3=(3), 7=(1), 16=(2), 17=(5), 18=(6), 19=(9), 20=(5)	2009	1	3,9	6=(2), 7=(1), 16=(1), 18=(9), 19=(10), 20=(2)	2010	2	18,3,19,6	3=(5), 4=(7), 6=(5), 9=(1), 16=(3), 18=(10), 19=(10)
2008	4	3,18,17,20		2009	2	19,3		2010	5	6,18,4	
2008	6	17,19,20,18,3		2009	4	3,18,19,20		2010	7	4,19,16,6	
2008	8	3,20,18,19		2009	5	18,3		2010	8	19,18,4	
2008	10	20,19,3,16		2009	8	19,18		2010	10	16,3,19	
2008	12	17,3,19		2009	10	3,19,16		2010	11	18,4,3	
2008	13	3,7,2,19		2009	11	3,6,18		2010	12	9,19,18	
2008	14	18,17,19,3		2009	12	19,18		2010	13	4,19,6	
2008	15	18,3,17,19		2009	13	19,7,6		2010	14	3,18,19	
2008	21	18,19,3,20,16		2009	14	19,18,3		2010	15	18,19,4	
				2009	15	19,18		2010	17	4,16,18	
				2009	21	3,19,18,20		2010	20	19,18	
								2010	21	6,19,3,18	

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.11: Etkin Olmayan Bankaların Referans Kümeleri (Devamı)

YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları
2011	2	20,5,3,1	1=(10), 3=(11), 5=(4), 13=(1), 16=(6), 17=(4), 19=(1), 20=(4)	2012	1	9,3	3=(5), 6=(4), 9=(2), 11=(1), 16=(2), 20=(2), 21=(7)	2013	1	2,19,3	2=(5), 3=(1), 9=(2), 10=(3), 11=(3), 16=(1), 17=(7), 19=(6), 20=(3), 21=(2)
2011	4	1,5,20,3		2012	2	3,6,21		2013	4	17,2,11,20	
2011	6	17,3,1		2012	4	11,3,21		2013	5	2,17,11	
2011	7	16,1,3		2012	8	21,6		2013	6	17,2,20,11	
2011	8	17,16,3,1		2012	10	9,16,3		2013	7	9,19	
2011	10	3,16,19		2012	12	3,16,20,21		2013	8	20,17,10	
2011	11	5,3,20,1		2012	13	20,21		2013	12	19,10,17	
2011	12	17,3,1,16		2012	14	21,6		2013	13	19,21	
2011	14	17,3,1		2012	15	6,21		2013	14	19,17,21,2	
2011	15	1,3,13,16						2013	15	17,10	
2011	21	5,1,3,16,20						2013	18	9,19,16	

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.11: Etkin Olmayan Bankaların Referans Kümeleri (Devamı)

YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları
2014	1	10,3,20	3=(8), 4=(3), 9=(1), 10=(4), 16=(5), 17=(2), 20=(9)	2015	1	10,3,20,19	3=(8), 4=(4), 7=(2), 10=(5), 16=(2), 17=(5), 19=(9), 20=(1)	2016	1	21,4,20,10,3	3=(3), 4=(5), 9=(2), 10=(4), 15(1), 20=(6), 21=(7)
2014	2	10,3,17		2015	2	4,3,19,10		2016	2	20,4,10,21,3	
2014	6	10,17,3,4		2015	6	17,3,19,4		2016	6	20,5,3,4,21	
2014	7	3,20,16		2015	8	17,19,4,3		2016	8	15,20,5	
2014	8	4,20		2015	12	16,3,17,19,10		2016	12	10,9,21,4	
2014	12	16,20		2015	13	19,7,3		2016	13	20,21,5	
2014	13	20,3		2015	14	10,17,19		2016	14	5,4,21	
2014	14	4,20,3		2015	15	16,19,3,7		2016	19	9,20,10,21	
2014	15	20,3,16		2015	21	17,3,4,19,10					
2014	18	3,16									
2014	19	9,10,20									
2014	21	16,20									

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.11: Etkin Olmayan Bankaların Referans Kümeleri (Devamı)

YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları	YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları
2017	1	10,11,20	3=(1), 4=(7), 9=(8), 10=(6), 11=(2), 15=(1), 16=(1), 17=(1), 19=(3), 20=(6)	2018	4	10,2,3	2=(7), 3=(4), 10=(3), 15=(1), 16=(5), 20=(5), 21=(6)	2019	2	20,1,5,3,10	1=(5), 3=(11), 5=(10), 10=(7), 16=(10), 20=(5), 21=(3)
2017	2	9,10,19,4		2018	6	21,2,3		2019	4	10,5,3	
2017	5	17,11,3,10		2018	7	2,21,20,16		2019	6	10,3,5	
2017	6	10,9,19,4		2018	8	21,2		2019	7	16,1,20,5,3	
2017	7	9,4,20		2018	9	20,10,16		2019	8	16,3,5,10	
2017	8	8,20,9		2018	11	10,3,1		2019	9	20,5,16,10	
2017	12	9,4,20		2018	12	16,15,20		2019	11	3,1,16	
2017	13	20,4,9		2018	13	20,2,21		2019	12	3,16,21,20	
2017	14	9,10		2018	14	21,2,16		2019	13	5,1,16	
2017	18	20,15		2018	19	3,2,20,21		2019	14	10,3,5	
2017	21	19,10,4,9						2019	15	3,16,21	
						2019	17	5,3,10,16			
						2019	18	16,21			
						2019	19	16,20,1,3,5			

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.11: Etkin Olmayan Bankaların Referans Kümeleri (Devamı)

YIL	Etkinsiz Banka	Referans kümesi	Referans elemanlarının referans olma sayıları
2020	2	10,3,1	1=(2), 3=(6), 9=(1), 10=(9), 12=(1), 15=(2), 16=(3), 20=(8), 21=(7)
2020	4	20,3,10	
2020	5	12,15,3	
2020	6	20,3,11,10	
2020	7	16,21,20	
2020	8	20,21,10	
2020	11	10,20,3	
2020	13	20,21,10	
2020	14	20,21,10	
2020	17	21,15,16,10,	
2020	18	9,21,16	
2020	19	1,3,20,10	

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Tablo 3.10’na bakıldığında, 2005-2020 yıllarında yapılan bankaların etkinlik analizine göre, toplam 21 bankadan sadece 14’ü bankadan hariç, diğer tüm bankalar en az bir kere herhangi bir yılda referans birim olmayı başarabildikleri anlaşılmaktadır.

Bankalar arasında on altı yıllık periyotta toplamda 78 kez referans seçilerek en fazla referans gösterilen banka 3’ü bankadır. Onu takiben 70 kez referans gösterilerek ikinci en çok referans olarak gösterilen banka ise, 19’ü bankadır olduğu anlaşılmaktadır.

Üçüncü ve dördüncü en fazla referans seçilen bankalar ise sırasıyla, 20 ve 16’ü bankalar olarak görülmektedir. Bu bankaların referans gösterilme sayıları ise sırasıyla; 51 ve 50 dir. Beşinci sırayı ise 43’er kez referans olarak seçilen iki banka; 10 ve 21’ü bankanın paylaştığı anlaşılmaktadır. (Tablo 3.10)

2.4.Panel Veri Analizi

2.4.1. Veri Seti

Çalışmanın ampirik bölümünün ikinci kısmını oluşturan panel veri analizinde ise, 2006-2020 dönemini içeren on beş yıllık panel veri seti hazırlanmıştır. Modelde Türk bankacılık sisteminde faaliyet gösteren yirmi bir bankanın (Üçü katılım bankası ve on

sekizi konvansiyonel banka) etkinlik performansı literatüre paralel şekilde bankaların içsel ve dışsal değişkenler yardımıyla analiz edilmiştir.

Modelde bağımlı değişken; Teknik Etkinlik (TE) seçilirken, bağımsız değişkenler ise, Öz kaynak Kârlılığı (ROE), Sermaye Yeterlilik Oranı (SYO), Toplam Krediler/Toplam Aktifler (TK/TA), Likit Aktifler/Toplam Aktifler (LA/TA), Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve Reel Döviz Kuru (RDK) olarak belirlenmiştir. Modeldeki bağımsız değişkenlerden TÜFE, GSYİH ve RDK modelin dışsal değişkenleri, diğerleri ise, içsel değişkenleridir. Söz konusu analize ilişkin veriler, analiz kapsamında olan her bir bankanın faaliyet raporlarından, bağımsız denetim raporlarından, bilançolarından, TKBB, TBB, BDDK, TÜİK ve EVDS web sitelerinden yazar tarafından derlenmiştir. Çalışmada panel veri analizinde (Stata-17) paket programından yararlanılmıştır.

2.5.Panel Veri Analizi Statik Modelleri

Panel veri; aynı yatay kesit birimlerinin zaman boyutunda tekrarlı gözlemlerinden meydana gelmektedir. (Çınar, 2021: 4; Avcı, 2017: 168; Baltagi, 2005: 1). Diğer bir ifadeyle bireyler, ülkeler, firmalar, hane halkları vb. yatay kesit birimlerine ait değerler belirli bir zaman boyutunda bir araya getirilerek hazırlanmaktadır (Tatoğlu, 2020: 2; Sevgi, 2019: 81).

Panel veri analizi kesit birimlerin farklılıklarını hesaba katarak söz konusu farklılığın model içinde hem kontrol edilmesi hem de ölçülmesine imkân tanımaktadır. Hem zaman hem de kesit boyutu barındırdığından daha geniş ve kapsamlı bilgi vermesinin yanısıra değişkenler arasında daha az bağlantı probleminin çıkmasına serbestlik derecesinin artmasına ve daha çok farklı etkinliğin sağlanmasına olanak sağlamaktadır. Sadece zaman serisi ya da yatay kesit verilerinde kolayca tespit edilemeyen etkiler, panel veri analizinde daha iyi bir şekilde belirlenmekte ve ölçülebilmektedir. Panel veriler daha kompleks yapıda davranış modelleri ile analiz yapma imkânı vermesinden ötürü yatay kesit analizi ve zaman serisi analizine göre daha üstün bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Tarı vd., 2019: 492).

Panel veriler, zaman boyutu veya birim boyutunun uzunluğu veya kısalığı bakımından farklı isimler alabilmektedir. Eğer yatay kesit birimi zamandan büyükse, bu durum kısa panel olarak ifade edilmektedir. Eğer zaman boyutu yatay kesit biriminden

büyükse bu durum, uzun panel olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca, panel veriler, dengeli ve dengesiz olarakta şekillenmektedir. Yatay kesit birimleri için eksiksiz zaman boyutu var ise (aynı sayıda) o zaman dengeli panelin varlığından bahsedilebilir. Tam tersi durumda ise dengesiz bir panelin varlığı söz konusu olmaktadır (Tarım, Koç ve Abasız, 2019: 491).

Panel veri hem yatay hem de birim boyutlar içeren veridir. Y_{it} ile ifade edilen panel veriler; $i=1,2,3,\dots,N$ ile birimler sembolize edilirken, $t=1,2,3,\dots,T$ ile ise, zaman boyutu sembolize edilmektedir. N adet birim ve T adet gözlem ile yapılan panel regresyonunda $N \times T$ kadar gözlemin meydana geldiği söylenmektedir (Çınar, 2021: 4; Sevgi, 2019: 65).

Genel olarak tek değişkenli bir panel veri regresyonunun yapısı şu şekilde formülize edilebilir (Tatoğlu, 2020: 4-5; Çınar, 2021: 13):

$$Y_{it} = a_{it} + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it} \quad i=1,\dots,N; t=1,\dots,T \quad (3.19)$$

şeklinde formülize edilebilir. Denklem (3.19)'a göre, Y_{it} bağımlı değişkeni ifade etmektedir. X_k bağımsız değişkenleri temsil ederken, a ise sabit parametreyi temsil etmektedir. β parametresi eğimi ve son olarak u ise hata terimini sembolize etmektedir.

Denklem (3.19)'da i alt indisi yatay kesit birimlerini, t alt indisi ise, zaman boyutunu temsil etmektedir. Sabit terimin ve hata teriminin (a ve u) i ve t alt indislerini barındırması ise her iki parametrenin de hem birim hem de zaman etkilerinin olduğuna işaret etmektedir.

K bağımlı değişkenli (Çok boyutlu) model ise şu şekilde formülize edilebilir (Çınar, 2021: 13; Avcı, 2017: 19):

$$Y_{it} = a_{it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \beta_{3it}X_{3it} + \dots + \beta_{Kit}X_{Kit} + \varepsilon_{it} \quad (3.20)$$

veya $j = 1,2,3, \dots, K$, $i = 1,2,3, \dots, N$ ve $t = 1,2,3, \dots, T$ için

$$Y_{it} = \alpha_{it} + \sum_{j=1}^K \beta_{jit}X_{jit} + \varepsilon_{it} \quad (3.21)$$

şeklinde ifade edilebilir. Denklem (3.20 ve 3.21) en genel panel veri analizi modellerinin formülize halidir.

Burada α_{it} sabiti ve $\beta_{jit}=(\beta_{1it},\beta_{2it},\beta_{3it}, \dots, \beta_{Kit})$ parametrelerini yansıtmaktadır. Y_{it} i'nci birimin t'nci zaman boyutunu ifade eden bağımlı (açıklanan) değişkeni gösterirken, $X_{jit}=(X_{1it}, X_{2it}, X_{3it}, \dots, X_{Kit})$ i'nci birimin t'nci zaman boyutunu gösteren bağımlı değişkenleri ve son olarak ise ε_{it} de $i=1,2,3,\dots,N$ ve $t=1,2,3,\dots,T$ için $\varepsilon_{it} \sim NID(0, \sigma_3^2)$ olduğu farz edilen hata terimini ifade etmektedir.

Panel veri kendi içinde statik ve dinamik olmak üzere ikiye ayrılır. Statik panel veri yöntemleri “Sabit Etkiler ve Rassal Etkiler”, dinamik panel veri modelleri ise “Arellano-Bond (1991), Arellano-Bover (1995) ve son olarak Blundell-Bond (1998)” şeklinde ifade edilmektedir. Statik yöntemlerde değişkenlerin kendi gecikme değerleri dikkate alınmazken, bu durum dinamik panel yöntemlerinde tam tersi durumu kapsamaktadır (Dağılgan, 2020: 93; Tatoğlu, 2013: 80). Dinamik panel veri analizi yöntemleri, analiz için daha fazla gözlem kullanımına imkân vermesi, daha homojen bir gözlem yapısına olanak sağlaması, serbestlik derecesini artırması ve bağımsız değişkenler arasındaki bağlantı sorunlarını azaltması nedeniyle sıklıkla tercih edilmektedir (Baltagi, 2005).

2.5.1.Sabit Etkiler Modeli

Bu model denklemde bulunan tüm yatay kesitlere farklı bir sabit değer atamaktadır. Söz konusu modelde eğim katsayıları (β) değişmediği varsayımı göz önünde bulundurulmaktadır. Sabit katsayılarının zaman boyutunda veya hem birim hem de zaman boyutunda değiştiği varsayılmaktadır (Özer ve Çiftçi, 2009: 5). Denklem (3.22)'de sabit etkiler modeli gösterilmiştir.

$$Y_{it} = \alpha_i + X'_{it}\beta + e_{it} \quad (3.22)$$

$$i= 1,\dots\dots\dots N \quad t= 1,\dots\dots\dots T$$

$$E(e_{it}) = 0, cov(e_{it}, e_{ij}) = 0, var(e_{it}) = \sigma_e^2 \text{ ve } E(X_{it}e_{it}) = 0$$

Sabit etkiler denkleminde, X'_{it} parametresi bağımsız değişkenler (açıklayıcı) vektörünü temsil ederken, Y_{it} parametresi ise bağımlı değişkeni (açıklanan) temsil etmektedir. β parametresi ise, eğim katsayılarını ifade ederken, e_{it} parametresi denklemde hata terimlerini ve son olarak α_i parametresi ise, sabit terim birim etkisini ifade etmektedir (Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 6).

Sabit etkiler modeli, gölge değişkenler (dummy) ile de alternatif bir şekilde tahmin edilebilmektedir. Burada her yatay kesite (d) ile sembolize edilen gölge değişken atanmaktadır (Özer ve Çiftçi, 2009: 5). Aşağıda denklem (3.23)'te alternatif gölge değişkenli modelin denklemi yer almaktadır.

$$Y_{it} = \sum_{j=1}^N a_j d_j + (\beta_{lit}X_{lit} + \dots + \beta_{kit}X_{kit}) + e_{it} \quad (3.23)$$

Yukarıda denklem (3.23)'te $i=j$ koşulu meydana geldiğinde d_j 1'e eşit olmaktadır, söz konusu koşulun sağlanamaması durumunda ise, eşitlik 0'a eşit olmaktadır. ($a_1 \dots \dots \dots a_N$) denklemde sabitleri sembolize ederken, β parametresi eğitimdeki değişimleri temsil etmektedir.

2.5.2. *Rassal (Tesadüfi) Etkiler Modeli*

Rassal etkiler modelinde, kesit boyutunda ve zaman boyutunda oluşan değişimler, hata terimlerine bir bileşen şeklinde ilave edilmektedir. Dolayısıyla modelin genel hata terimi iki bileşenden oluşmaktadır. Burada amaç sabit etkiler modelinin serbestlik derecesi derece kaybını bertaraf etmek şeklinde ifade edilebilir. (Baltagi, 2001: 15). Yanısıra bu modelde, model için seçilen örneklem haricinde herhangi bir etkininde eklenmesi imkânı elde edilmektedir (Özer ve Çiftçi, 2009: 5; Bayraktutan ve Demirtaş, 2011: 8). Denklem (3.24)'te rassal etkiler modeli denklemi gösterilmiştir.

$$Y_{it} = a + X'_{it}\beta + (\mu_i V_{it}) \quad (3.24)$$

$i= 1, \dots \dots \dots N \quad t= 1, \dots \dots \dots T$

$$E(u_i) = (V_{it}) = 0, cov(u_t, V_{jt}) = \sigma_{u,v}, Var(u_i) = \sigma_u^2 \text{ ve } E(X_{it}, U_t) = 0$$

Burada X_{it} parametresi bağımsız değişkenlerin vektörünü, Y_{it} parametresi ise, bağımlı değişkeni ifade etmektedir. β parametresi değişken katsayılarını son olarak a parametresi ise, sabiti denklemde sembolize etmektedir.

Bu modelde varsayım olarak hata terimleri varyansları sifıra eşit olduğu ve hem bağımsız hem de özdeş bir şekilde dağıldığı göz önünde bulundurulmaktadır. μ_i gözlenemeyen rassal etkileri temsil ederken, V_{it} geriye kalan hataları gösteren

parametredir. Her iki hata teriminin de birleşiminden elde edilen rassal etkiler modelinin denklemi ise denklem (3.25)'te gösterilmektedir.

$$Y_{it} = \alpha_i + X'_{it}\beta + e_{it} \quad (3.25)$$
$$e_{it} = \mu_i + V_{it}$$

Burada hata terimleri varyansı, sabit varyans ve sıfır kovaryans biçimini göstermemektedir.

2.6.Dinamik Panel Veri Analizi¹⁴

Belirli bir dönemdeki iktisadi olay(lar), büyük oranda geçmişten meydana gelen tecrübelerin ve eskiden beri gelen davranışların etkisi içinde bulunduğundan, iktisadi bir olay ele alınırken, gecikmeli değerlerin modele açıklayıcı parametre olarak ilave edilmesi önem taşımaktadır. Bu yüzden model içinde gecikmeli değişkenler barındırma imkânı veren (Tatoğlu, 2020: 115) dinamik modeller kullanılmaktadır.

Statik panel veri analiz modelleri olan Sabit etkiler modeli ve rassal etkiler modellerinde bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin modele dahil edilmesi, hata terimi ile bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri arasında korelasyon oluşturmasından dolayı problemler oluşturmaktadır. (Arı ve Özcan, 2011: 8). Bu problemlerden dolayı statik modellerle yapılan tahminlerin sonuçları tutarsız hale gelmektedir. Bunun yerine bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin yerine araç değişkenlerin kullanımı önerilmiştir (Atilla ve Kök, 2020: 9; Baltagi, 2005: 135-136). Anderson ve Hsiao (1981) modelde bağımlı değişkenin ilk farkının alınıp, modelde araç değişken olarak kullanılması suretiyle söz konusu problemin bertaraf edileceğini ileri sürmüştür.

Araç değişkenlerin hata terimleriyle korele olmaması bağımsız değişkenlerle korele olması gerekmektedir. Dolayısıyla önerilen araç değişkenler tahmin yöntemi, tüm moment koşullarının kullanımını sağlamamasından dolayı tutarlı ancak etkin bir yöntem olamayacaktır (Atilla ve Kök, 2020: 10; Arı ve Özcan, 2011: 9).

Arellano ve Bond (1991), söz konusu problemin bütün araç değişkenlerin modele dahil edilmemesinden dolayı yaşandığını öne sürmektedir. Dolayısıyla Arellano ve Bond

¹⁴ GMM notasyonları için bkz. (Doğanay 2019).

(1991), Anderson ve Hsiao (1981)'in yöntemini geliştirip modele bütün gecikmeli değerleri modele araç değişken olarak dahil edilmesini önererek Genelleştirilmiş Momentler Metodunu (GMM- Generalized Method of Moments) ileri sürmüştür. (Erdinç ve Aydınbaş, 2021: 224; Arı ve Özcan, 2011: 9).

Arellano ve Bond GMM tahmincisinin, eğer modelde otoregresif parametre sayısı fazla ise ve birim etkinin varyansının, hata teriminin varyansına oranı yüksek olduğu durumlarda tahmin gücü zayıflamaktadır. Arellano ve Bond GMM tahmincisinin dengesiz panel veri setiyle tahmin edilmesi veya T (zaman boyutu) küçük olduğu koşullarda ilk fark dönüşümünde zayıf düşmekte ve verilerde kayıp yaşanmaktadır. Böylesine yapılan işlemlerde birtakım birimlere ait verilerin tamamıyla kaybedilmesi durumu da meydana gelebilmektedir (Tatoğlu, 2020: 138).

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı Arellano ve Bover (1995) Sistem GMM tahmincisini geliştirip önermiştir. Birkaç yıl sonra ise Blundell ve Bond (1998) Arellano ve Bover (1995)'i geliştirmiş ve fark GMM' den daha başarılı sonuçlar verdiğini ispatlamıştır (Erdinç ve Aydınbaş, 2021: 12; Arı ve Özcan, 9).

Sistem GMM tahmincisi hem fark denklemde bağımlı değişkenin gecikmeli fark değerlerini araç değişken olarak kullandırma imkânı verirken, hem de düzey denklemde de bağımlı değişkenin gecikmeli farklarının araç değişken olarak kullanılmasına imkân sağlamaktadır (Baltagi, 2005, 147-148). Söz konusu tahmin yönteminin, bağımlı değişkenin gecikmeli fark değerlerini araç değişken olarak modelde kullanması, modelin duyarlılığını artırmakta ve sonlu örneklem sapmasını düşürmesinden dolayı fark GMM' den daha iyi sonuçlar vermektedir. Bu tahminci fark denklemi ve düzey denklemini bir sistem içinde birleştirerek tahmin yapmaktadır (Atilla ve Kök, 2021: 10).

İki aşamalı sistem GMM tahmincisi ile tahmin edilen bir model sonucunun geçerliliği iki test ile sınıanmaktadır. Bunlardan ilki sargan testi ikincisi ise otokorelasyon testidir. Sargan testinde kullanılan araç değişkenlerin uygunluğu ölçülmektedir. Sargan testinin, istatistiki olarak anlamsız olması (0.05'ten büyük) gerekmektedir. Otokorelasyon testi ise Arellano ve Bond (1991)' de belirtilen t (AR₁ ve AR₂) testleri ile ölçülmektedir. AR₂ test sonucunun istatistiki olarak anlamsız (0.05'ten büyük) olması gerekmektedir. AR₂ test sonucunun istatistiki olarak anlamsız olması, dolayısıyla modelde otokorelasyonun olmadığı manasına gelmektedir. Modelin genel anlamlılığının

belirlenmesi hususu ise Wald testinin sonucu ile tespit edilmektedir. Wald testinin sonucu ise istatistiki olarak anlamlı (0.05'ten küçük) olması gerekmektedir (Akdağ ve Ekinci, 163-164). Denklem (3.26)'da bir dinamik panel denklemi gösterilmektedir.

$$Y_{it} - Y_{it-1} = (a - 1)Y_{it} + X'_{it}\beta + \mu_i + \gamma_i + \varepsilon_{it} \quad (3.26)$$

Yukarıda gösterilen söz konusu denklemde Y_{it} parametresi bağımlı değişkeni sembolize etmektedir. X'_{it} parametresi ise, farkı alınmış bağımlı değişkeni açıklayan bağımsız değişkenleri ifade etmektedir. μ_i parametresi, gözlenemeyen yatay kesit etkisini temsil ederken, γ_i parametresi ise, gözlenemeyen zaman etkisini belirtmektedir. ε_{it} parametresi hata terimini ve son olarak i ve t sırası ile birim ve zamanı temsil etmektedir. Denklem (3.26), şu şekilde formülize de edilebilmektedir.

$$Y_{it} = aY_{it-1} + X'_{it}\beta + \mu_i + \gamma_i + \varepsilon_{it} \quad (3.27)$$

Denklem (3.26) bu şekilde formülize edildiğinde ise gözlenemeyen yatay kesit etkisi bertaraf edilmiş olmaktadır. Denklem (3.27)'nin farkı alınırsa denklem şu şekilde oluşmaktadır.

$$\Delta Y_{it} = a\Delta Y_{it-1} + \Delta X'_{it}\beta + \Delta\mu_i + \Delta\gamma_i + \Delta\varepsilon_{it} \quad (3.28)$$

Modelde ise hata terimi şu şekilde formülize edilmektedir.

$$\Delta\varepsilon_{it} = \varepsilon_{it} - \varepsilon_{it-1} \quad (3.29)$$

Denklem (3.29), gecikmeli bağımlı değişkenlerle koreledir. Gecikmeli bağımlı değişken ise şöyle formülize edilmektedir.

$$\Delta Y_{it-1} = Y_{it-1} - Y_{it-2} \quad (3.30)$$

GMM modeli tahmincisi, hata teriminin ortogonal olduğu, *diğer bir ifade ile seri olarak ilişkili olmadığı ve bağımsız değişkenlerin zayıf dışsal olduğu* varsayımıyla aşağıdaki moment koşullarını devreye alır.

$$E[Y_{it-s} \Delta \varepsilon_{it}] = 0 \text{ tümü için } s \geq 2, t=3, \dots, T \quad (3.31)$$

$$E[X_{it-s} \Delta \varepsilon_{it}] = 0 \text{ tümü için } s \geq 2, t=3, \dots, T \quad (3.32)$$

Dolayısıyla burada en az iki kere gecikmeli bağımlı değişken, denklemde araç olarak kullanılmaktadır. Bu moment koşullarında oluşan tahminciye Fark-GMM denilmektedir.

Sistem-GMM’de ise, fark denkleminde araçlar aynı olarak yer alırken, düzey denkleminde bulunan araçlar ise, gecikmeli farkları alınmaktadır. Farkı alınan değişkenler, bağımsız değişkenlerin düzeyleri ile yatay kesit etkisi arasında korele olmamalıdır. Aşağıda gösterilen denklem (3.33)’te varsayım gösterilmiştir.

$$E[Y_{it+p} \mu_i] = E[Y_{it+s} \mu_i] = E[X_{it+p} \mu_i] = E[X_{it+s} \mu_i] \text{ tüm } p \text{ ve } s \text{’ler için} \quad (3.33)$$

Dolayısıyla sistemin ikinci kısmı için ek moment koşulları aşağıda bulunan denklem (3.34) ve (3.35)’te gösterilmektedir.

$$E[\Delta Y_{it-s} (\mu_i + \varepsilon_{it})] = 0 \text{ } s = 1 \text{ için} \quad (3.34)$$

$$E[\Delta X_{it-s} (\mu_i + \varepsilon_{it})] = 0 \text{ } s = 1 \text{ için} \quad (3.35)$$

Böylelikle (3.31), (3.32), (3.34) ve son olarak (3.35)’te görüldüğü üzere moment koşulları devreye alınmaktadır. Dolayısıyla bu yöntemle birlikte tutarlı ve verimli tahmincilerin oluşturulmakta ve belirli bir sistem içinde yapılmaktadır. Bu yöntem sistem-GMM olarak ifade edilmektedir. Tezde dinamik panel yöntemi uygulanacaktır. Model tahmin yöntemi olarak ise iki aşamalı Arellano ve Bover / Blundell ve Bold Sistem GMM Tahmincisi (Sistem-GMM) kullanılacaktır.

2.6.1.Çalışma İçin Hazırlanan Dinamik Panel Veri Analizi Modeli

Çalışmanın bu bölümünde bankacılık sektöründe yer alan konvansiyonel ve katılım bankalarının teknik etkinliklerini etkileyen faktörlerin ve bu faktörlerin etki derecelerinin ortaya konulmasının yanı sıra konvansiyonel ve katılım bankalarının etki derecelerinin farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi için,

$$TE_{it} = \mu_i + \beta_1 TE_{it-1} + \beta_2 ROE_{it} + \beta_3 SYO_{it} + \beta_4 (TK/TA)_{it} + \beta_5 (LA/TA)_{it} + \beta_6 X_{it} + \beta_7 D_i + \delta_i + \varepsilon_i \quad (3.36)$$

şeklindeki dinamik panel modeli tahmin edilmek üzere ele alınmıştır. Burada TE_{it} i . bankanın teknik etkinliğini, TE_{it-1} i . bankanın teknik etkinliğinin bir gecikmeli değeri, ROE_{it} i . bankanın ROE'sini, SYO_{it} i . bankanın sermaye yeterlilik oranını, $(TK/TA)_{it}$ i . bankanın toplam kredilerinin toplam aktifleri içerisindeki payını, $(LA/TA)_{it}$ i . bankanın likit aktiflerinin toplam aktifleri içerisindeki payını, X_{it} makroekonomik kontrol değişkenlerini ($GSYIH$ ($GSYIH_{it}$), TUFEBazlı enflasyon (ENF_{it}), reel döviz kuru (RDK_{it}) v.b.) ve D_i katılım bankaları “1”, konvansiyonel bankalar “0” şeklindeki kukla değişkenini göstermektedir.

Modelin teknik etkinlik üzerindeki etkilerin ve etki düzeylerinin katılım ve konvansiyonel bankalar açısından farklılık gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacı doğrultusunda tanımlanan kukla değişkenin ROE_{it} ve SYO_{it} ile etkileşimleri ($D_i * ROE_{it}$ ve $D_i * SYO_{it}$) modele dahil edilmiştir. Bu şekilde ROE_{it} ve SYO_{it} 'nin teknik etkinlik üzerindeki etkisi tahmin edilerek katılım ve konvansiyonel bankaları üzerinden ayrı ayrı yorumlanabilecektir.

2.7.Tahmin Sonuçları¹⁵

Bu kısımda dinamik panel veri analizinin model tahmin sonuçlarına yer verilecektir. Modelde kullanılan değişkenlere ait korelasyon matrisi, betimleyici istatistikler ve tahmin sonuçları tablolarda yer almaktadır.

Tablo 3.12: Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gözlem	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
TE	315	0.8957905	0.1465188	0.368	1
ROE	315	12.51819	7.743582	-34.6	40.4
SYO	315	21.77283	15.98949	12.21	109.15
TK/TA	315	46.93831	24.41321	0.0595077	78.9
LA/TA	315	28.29298	20.99157	0.0227095	98.1
TUFE	315	9.947333	3.570627	6.16	20.3
GSYIH	315	4.553701	3.840167	-4.839578	10.97783
RDK	315	99.78467	17.41206	62.17	127.71

Kaynak: Yazarın hesaplamaları.

Tablo 3.12’te değişkenler, gözlem sayısı, ortalama, standart sapma, değişkenlerin minimum ve maksimum değerleri olmak üzere, modelde kullanılan değişkenlerin betimleyici istatistiklere yer verilmiştir.

Tablo 3.13: Değişkenlere Ait Korelasyon Matrisi

	TE	ROE	SYO	TK/TA	LA/TA	TUFE	GSYIH	RDK
TE	1							
ROE	0.0740	1						
SYO	-0.0231	-0.1012	1					
TK/TA	-0.1662	-0.0938	-0.3373	1				
LA/TA	-0.0805	-0.0834	0.7076	-0.0329	1			
TUFE	0.0165	-0.1021	0.0014	0.0436	-0.1466	1		
GSYIH	0.0088	0.0016	-0.0617	0.0184	0.0855	-0.1116	1	
RDK	-0.0198	0.2984	0.0315	-0.1067	0.1733	-0.7505	0.1789	1

Kaynak: Yazarın Hesaplaması.

Tablo 3.13’te yer alan değişkenlere ait korelasyon matrisi, değişkenler arasında yüksek derecede korelasyon olmadığını göstermektedir.

¹⁵ Kontrol değişkenlerinin farklı kombinasyonlarının kullanılan diğer 5 model, yukarıdaki 3 model ile mukayese edildiğinde, elde edilen tahmin sonuçlarının çok farklı olmadığı ve bazı kontrol değişkenleri modellere eklendiğinde ise, diğer değişkenler üzerinde anlamsız sonuçların ortaya çıktığı saptanmıştır. Geriye kalan diğer 5 model Ek’tedir.

Tablo 3.14: Model 1 Kontrol Değişkenlerinin Dikkate Alınmadığı Model.

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5392	0.000*
ROE_{it}	0.0020	0.002*
SYO_{it}	-0.0013	0.044**
$(TK/TA)_{it}$	0.0030	0.000*
$(LA/TA)_{it}$	0.0023	0.000*
$D_i * ROE_{it}$	0.0137	0.000*
$D_i * SYO_{it}$	-0.0007	0.000*
<i>Kesme</i>	0.2104	0.000*
Zaman Boyutu		15
Kesit Boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Wald Testi	1358.86	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.1712	(0.0015)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0566	(0.2907)
Sargan Testi	15.6167	(0.9258)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 3.14’te iki aşamalı ve kontrol değişkenlerinin dikkate alınmadığı Model 1 sonuçlarına göre, teknik etkinliğin bir gecikmeli değeri %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Teknik etkinliğin bir gecikmeli döneminde meydana gelen 1 puan artış, teknik etkinlikte, cari dönemde, 0.5392 puanlık artışa yol açmaktadır. ROE’nin katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. ROE’de yaşanan 1 puan artış, teknik etkinlikte 0.0020 puanlık bir yükselişe neden olmaktadır. SYO’nun katsayısı %5 önem düzeyinde anlamlıdır. SYO’da oluşan 1 puan artışta, teknik etkinlikte 0.0013 puanlık bir azalmaya sebep olmaktadır. SYO’nun negatif bir etki yaptığı ve söz konusu negatif etkinin, beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Toplam kredilerin toplam aktiflere oranının katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Söz konusu değişkende yaşanan 1 puan artış, teknik etkinlikte 0.0031 puanlık bir artışa yol açmaktadır. Likit aktiflerin toplam aktiflere oranının katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu değişkende yaşanan 1 puan bir artış, teknik etkinlikte 0.0023 puanlık bir artış meydana getirmektedir. D1 ($D_i * ROE_{it}$), ROE değişkeninin katılım bankalarının teknik etkinlikleri üzerine etkisini yansıtan etkileşim kukla değişkenidir. D1 ($D_i * ROE_{it}$), parametresinin katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. ROE’deki bir puan bir artışın, katılım bankalarının teknik etkinliklerini, konvansiyonel bankalara göre, 0.0138 puan daha fazla artırdığı ifade edilebilir. D2 ($D_i * SYO_{it}$), SYO değişkeninin katılım bankalarının teknik etkinlikleri üzerine etkisini yansıtan etkileşim kukla değişkenidir. D2 ($D_i * SYO_{it}$) parametresinin katsayısı %1 önem

düzeyinde anlamlıdır. SYO’da meydana gelen bir puan bir artışın, katılım bankalarının teknik etkinliklerini, konvansiyonel bankalara göre 0.0007 birim daha fazla azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.15: Model 2 Kontrol Değişkeninin TÜFE Bazlı ENF’un Olduğu Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5630	0.000*
ROE_{it}	0.0017	0.033**
SYO_{it}	-0.0016	0.088***
$(TK/TA)_{it}$	0.0033	0.000*
$(LA/TA)_{it}$	0.0034	0.000*
ENF_{it}	0.0025	0.004*
$D_i * ROE_{it}$	0.0146	0.016**
$D_i * SYO_{it}$	-0.0001	0.000*
<i>Kesme</i>	0.1349	0.015**
Zaman Boyutu		15
Kesit Boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Wald Testi	827.41	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.2386	(0.0012)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0873	(0.2769)
Sargan Testi	14.72514	(0.9476)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 3.15’te görüldüğü üzere iki aşamalı ve kontrol değişkenlerinden TÜFE bazlı ENF’un olduğu model 2 tahmin sonuçlarına göre, teknik etkinliğin bir gecikmeli değeri, %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Teknik etkinliğin bir gecikmeli döneminde meydana gelen 1 puan artış sonucunda, cari dönemde, 0.5630 puanlık bir artış meydana gelmektedir. ROE’nin katsayısı %5 önem düzeyinde anlamlıdır. ROE’de 1 puan bir artış olduğunda, teknik etkinlikte 0.0017 puanlık bir artış yaşanmaktadır. SYO’nun katsayısı %10 önem düzeyinde anlamlıdır. SYO’da meydana gelen 1 puanlık artış ise, teknik etkinlikte 0.0016 puanlık bir azalmaya neden olmaktadır. SYO’nun negatif çıkması beklenen bir sonuçtur. Toplam kredilerin toplam aktiflere oranının katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Söz konusu değişkende yaşanan 1 puan yükselme, teknik etkinlikte 0.0033 puanlık bir artış meydana getirmektedir. Likit aktiflerin toplam aktiflere oranının katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu değişkende yaşanan 1 puan artışı, teknik etkinliği 0.0034 puan artırmaktadır. D1 ($D_i * ROE_{it}$), parametresinin katsayısı %5 önem düzeyinde anlamlıdır. ROE’de meydana gelen bir puanlık artışın, katılım bankalarının teknik etkinliklerini konvansiyonel bankalara göre 0.0147 puan daha fazla artırdığı

söylenbilir. D2 ($D_i * SYO_{it}$) parametresinin katsayısı, %1 önem düzeyinde anlamlıdır. SYO'da meydana gelen bir puan artışın, katılım bankalarının teknik etkinliklerini, konvansiyonel bankalara göre, 0.0008 puan daha fazla azalttığı sonucunu göstermektedir.

Tablo 3.16: Model 3 Kontrol Değişkenlerinden RDK'nun Dikkate Alındığı Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5808	0.000*
ROE_{it}	0.0024	0.000*
SYO_{it}	-0.0019	0.071***
$(TK/TA)_{it}$	0.0027	0.004*
$(LA/TA)_{it}$	0.0027	0.002*
RDK_{it}	-0.0005	0.014**
$D_i * ROE_{it}$	0.0170	0.001*
$D_i * SYO_{it}$	-0.0008	0.000*
<i>Kesme</i>	0.2382	0.001*
Zaman Boyutu		15
Kesit Boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Wald Testi	569.48	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.1849	(0.0014)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0844	(0.2782)
Sargan Testi	15.35802	(0.9326)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları.

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Tablo 3.16'da iki aşamalı ve kontrol değişkenlerinden RDK'nun olduğu model 3 tahmin sonuçlarına göre, teknik etkinliğin bir gecikmeli değeri, %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Teknik etkinliğin bir gecikmeli döneminde meydana gelen 1 puan artış sonucunda, cari dönemde, teknik etkinlikte 0.5808 puanlık bir yükselme meydana gelmektedir. ROE'nin katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. ROE'de 1 puanlık bir artış yaşandığında, teknik etkinlikte 0.0024 puanlık bir yükselme yaşanmaktadır. SYO'nun katsayısı %10 önem düzeyinde anlamlıdır. SYO'da meydana gelen 1 puanlık artış teknik etkinlikte 0.0019 puanlık bir azalmaya neden olmaktadır. SYO'nun negatif bir etki yaptığı ve söz konusu negatif etkinin beklenen bir durum olduğu söylenebilir. Toplam kredilerin toplam aktiflere oranının katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Söz konusu değişkende yaşanan 1 puanlık bir artışta, teknik etkinlikte, 0.0027 puan artış meydana gelmektedir. Likit aktiflerin toplam aktiflere oranının katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. Bu değişkende yaşanan 1 puan artış sonucunda, teknik etkinlikte 0.0027 puanlık bir yükselme olmaktadır. D1 ($D_i * ROE_{it}$), parametresinin katsayısı %1 önem düzeyinde anlamlıdır. ROE'de meydana gelen bir puanlık artışın, katılım

bankalarının teknik etkinliklerini konvansiyonel bankalara göre, 0.0170 puan daha fazla artırmaktadır. $D2 (D_i * SYO_{it})$ parametresinin katsayısı, %1 önem düzeyinde anlamlıdır. SYO'da meydana gelen bir puanlık artışın, katılım bankalarının teknik etkinliklerini, konvansiyonel bankalara göre, 0.0008 birim daha fazla azaltmaktadır.

Dinamik panel veri modellerinin sonuçlarına genel olarak bakıldığında, test edilen modellerde teknik etkinliğin bir gecikmeli değerinde meydana gelen artışların, katılım bankalarının cari dönem teknik etkinliklerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Öz kaynak kârlılığı değişkeninin katılım bankalarının teknik etkinliklerini artırıcı bir etki yaptığı çalışmada ulaşılan diğer bir sonuçtur.

Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise, sermaye yeterliliği oranı değişkeninin katılım bankalarının teknik etkinliklerini azaltıcı bir etki yarattığıdır. Bankalar bilindiği üzere finansal piyasalarda aracılık rolü üstlenen kurumlardır. Bankalar fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara kaynak tahsisi yaparken, topladıkları mevduatları kredi kanalı vasıtası ile sisteme dahil etmekte ve bu işlemde kâr sağlamaktadır. Sermaye yeterliliği oranı bankaların olası tehlikeli (kriz, aşırı mevduat çekimi vs.) gibi durumlara karşı kendilerini garantiye almalarını sağlayan bir nevi ihtiyat güdüsü ile âtil vaziyette tuttukları mevduattır. Söz konusu bu mevduatın sisteme dahil edilmeyip âtil olarak tutulması bankaların etkin olamamasına, diğer bir ifade ile optimum kaynak tahsisinin sağlanamamasına ve gelir elde edememelerine neden olabilmektedir.

Dolayısıyla bankaların bu tutumu konservatif (gelenekselci, korumacı) bir davranış olmasından dolayı, sermaye yeterliliği oranının bankaların teknik etkinlik performansına negatif bir etki yapacağı düşünülmektedir.

Gerek toplam kredilerin toplam aktiflere oranı gerekse likit aktiflerin toplam aktiflere oranının katılım bankalarının teknik etkinliklerine artırıcı bir etki doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ROE değişkeninin etkileşim kuklası ROE deki artışların katılım bankalarının teknik etkinliklerini konvansiyonel bankalara göre daha fazla artırdığını işaret etmektedir. SYO değişkeninin etkileşim kuklası ise SYO daki katılım bankalarının teknik etkinliklerini konvansiyonel bankalar göre daha fazla düşürdüğünü göstermektedir.

SONUÇ

Finansal piyasalar, finansal sistem içinde, fon arz edenler ve talep edenlerin bir araya geldiği piyasa türüdür. Fon arz edenlerden fon talep edenlere, ilgili kaynakların aktarımı ve tahsisi konusunda finansal piyasalardaki en önemli aracı kurum bankalardır.

Bankacılık sektörü bir ülkenin hem kalkınmasına hem de refah seviyesinin yükselmesine katkıda bulunmaktadır. Ayrıca sağlam bir finansal sistemin varlığından söz edebilmek için, güçlü bir bankacılık sistemine ihtiyaç vardır. Bu nedenle bankaların finansal sistemde daha etkin ve verimli olması, bir ülke veya bir finansal sistem için en önemli etmenlerin başında gelmektedir.

Bankaların başlıca amacı ise, şirketlerde olduğu gibi kârlarını en yüksek düzeye ulaştırmak şeklinde belirtilebilir. Bundan dolayı bankalar finansal sistemde üstlendikleri bu aracılık kisvesi altında, fon alışveriş işlemlerinden faiz ve kâr payı olarak gelir elde etmektedir. Bankalar sistem içerisinde optimum kaynak tahsisini gerçekleştirdiklerinde ise hem etkin olmakta hem de verimliliklerini artırarak gelişimlerini sürdürmektedirler. Dolayısıyla söz konusu kurumların performansları, kaynakları ne derece etkin ve ne derece verimli olarak kullandıklarına bağlı olmaktadır.

Türkiye'deki finansal sistem içinde en fazla payı olan sektör bankacılık sektörüdür. Türk bankacılık sektörü, bünyesinde üç tür bankacılığı barındırmaktadır. Bunlar katılım bankacılığı, konvansiyonel (mevduat, ticari) ve kalkınma ve yatırım bankacılığıdır. Konvansiyonel bankacılık, Türk bankacılık sistemi içinde en yüksek paya ve dolayısıyla ağırlığa sahiptir. Bu durumun bir yansıması olarak bankacılık sistemindeki kaynakların büyük bir çoğunluğu da söz konusu bu bankalara aittir.

Katılım bankacılığı, İslâm dininin yasakladığı faize karşı hassasiyet gösteren ve dolayısıyla faizsizlik ilkesi çizgisinde hareket eden ve bu ilkeye uygun şekilde faaliyetlerini kâr-zarara katılma esas ve usulüne göre yürüten bankacılık türüdür. Katılım bankaları mevduat bankalarına göre farklı tarzda (İslâmi usule uygun) fon toplama ve kullandırma teknikleri ile öne çıkan ve dikkatleri üzerine çeken bir bankacılık modeli şeklinde ifade edilebilir. Katılım bankaları, konvansiyonel bankaların yerine getirdiği birçok bankacılık hizmetini başarılı bir şekilde yürütmektedir.

Katılım bankalarının amacı, inanç hassasiyeti olan birey ya da kurumların faizli sistemde değerlendirmek istemedikleri ve dolayısıyla âtıl olarak tuttıkları birikimlerini

faizsiz sistem içine alarak, finansal sisteme kanalize etmektedirler. Bu sayede katılım bankaları topladıkları âtil fonları finansal sisteme kazandırmış olmakla kalmayıp aynı zamanda reel sektörü de destekleyerek, ülke ekonomisine, kalkınmasına ve refah seviyesinin de yükselmesine olumlu katkı yapmaktadır.

Literatürde Faizsiz bankacılık veya İslâmi bankacılık olarak da bilinen katılım bankacılığı, 1960'lı yıllarda Mısır'ın Mith Ghamr kasabasında ortaya çıkmış ve dünya çapında hızla gelişmiştir. Ortadoğu ve Arap coğrafyası haricinde Avrupa, Amerika ve dünyanın birçok ülkesinde katılım bankacılığı sistemi günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. 2019 yılı itibarıyla katılım bankacılığı 1.993 Milyar (\$)’lık toplam varlığa sahiptir.

Türkiye’de katılım bankacılığı sistemi 1983 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile “Özel Finans Kurumları” adı altında başlamıştır. 2005 yılında ise bankacılık kanunu kapsamında statüleri bankaya dönüştürülmüştür. Türkiye’de şu an üçü kamu üçü de özel sermayeli olmak üzere altı katılım bankası mevcuttur. Katılım bankaları konvansiyonel bankalara bir rakip olarak değil, aksine sistemin tamamlayıcısı ve bir alternatifidir. Türkiye’de katılım bankacılığı sektörünün, bankacılık sektöründen aldığı pay 2020 yılında %7’dir.

Performans, planlı ve amaçlı bir etkinlik sonrasında elde edilen sonucun nitel veya nicel bir ifadesidir. Herhangi bir şeyi ölçmedeki amaç, ölçülen şey hakkında bilgi edinmektir. Performans değerlendirmesi, günümüzde kurumlar için adeta vazgeçilmez bir durum haline gelmiştir. Bu durum bankalar açısından da geçerlidir. Bankaların bütün birimleri için performans ölçümü yapılmaktadır. Bu sayede yöneticiler sürekli ve detaylı bilgi akışını elde edebilmektedir. Bankalar ileriye dönük projeksiyon stratejilerini geliştirirken ya da herhangi bir yatırım kararı alırken, elde edilecek kâr ya da zararı ve kaynak maliyetlerini tespit etme konularında performans çıktılarına göre hareket ederler. Diğer bir ifade ile performans analizi yardımıyla bankalar etkinliklerini, performanslarını ve iç dinamiklerini, değerlendirmekte ve banka performansının artırılması adına çözüm önerileri geliştirilmektedir.

Bu çalışmanın amacı katılım bankalarının performanslarını konvansiyonel bankaları ile mukayeseli bir şekilde belirlemektir. Çalışma 2005-2020 dönemi için 21 bankanın (üçü katılım, onsekiz’i konvansiyonel banka) teknik etkinlik (toplam etkinlik)

ve toplam faktör verimliliklerini araştırmakta ve toplam faktör verimliliğini alt unsurlarına ayırarak (etkinlikteki değişim, teknolojideki değişim, ölçek etkinliğindeki değişim ve son olarak toplam faktör verimliliğindeki değişme) verimlilikteki değişmelerin hangi unsurlardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Ayrıca çalışmada bankaların teknik etkinliklerini belirleyen ve etkileyen etmenlerin belirlenmesi adına dinamik panel veri analizi (Sistem-GMM Yöntemi) yapılmıştır. Bankacılık sisteminde performans analizi üzerine yapılan çalışmaların büyük bir bölümü konvansiyonel bankalar üzerinedir. Katılım bankaları üzerine yapılan çalışmaların sayısında -söz konusu bankacılık sisteminin popülerliğinden dolayı- son yıllarda ciddi anlamda bir artış olmasına karşın yeterli seviyede bir literatür oluştuğunu söylemek güçtür. Bu yüzden Türkiye’de katılım bankalarının performanslarını analiz eden yeni çalışmalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla bu çalışma kullandığı ampirik metotlar aracılığıyla katılım bankalarının performanslarını konvansiyonel bankalarla mukayese etmek suretiyle bu ihtiyaca cevap vermektedir.

Çalışmada ilk olarak katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların etkinlik ve verimliliği VZA analizi yöntemi ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi yardımıyla analiz edilmiş ve bulgular mukayese edilmiştir. Hesaplamalar Tim Coelli tarafında geliştirilen (Deap-2.1) paket programı aracılığıyla yapılmıştır.

VZA analizi için 2005-2020 dönemini kapsayan on altı yıllık bir veri setinde bu girdiler Şube Sayısı, Personel Sayısı, Öz kaynaklar ve Toplanan Fonlar çıktılar ise, Kullandırılan Fonlar, Diğer Faaliyet Gelirleri, Kâr payı (Faiz) Gelirleri, Ücret ve Komisyon Gelirleri olarak belirlenmiştir. Çalışmada literatürde sıklıkla banka performansının belirlenmesinde kullanılan aracılık ve kârlılık yaklaşımları yerine farklı bir yöntem olan karma yöntem uygulanmıştır. Analize ilişkin veriler, analiz kapsamında olan her bir bankanın faaliyet raporlarından, bağımsız denetim raporlarından, bilançolarından, TKBB, TBB ve BDDK web sitelerinden derlenmiştir.

Panel veri analizinde ise, 2006-2020 dönemini içeren on beş yıllık panel veri seti hazırlanmıştır. Söz konusu yirmi bir bankanın (Üçü katılım bankası ve on sekizi konvansiyonel banka) etkinlik performansları literatüre paralel şekilde içsel ve dışsal değişkenler yardımıyla analiz edilmiştir.

Çalışmada bağımlı değişken; Teknik Etkinlik (TE) seçilirken, bağımsız değişkenler ise, Öz kaynak Kârlılığı (ROE), Sermaye Yeterlilik Oranı (SYO), Toplam Krediler/Toplam Aktifler (TK/TA), Likit Aktifler/Toplam Aktifler (LA/TA), Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) ve Reel Döviz Kuru (RDK) olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenlerden TÜFE, GSYİH ve RDK dışsal değişkenler olarak ifade edilirken geriye kalanlar ise, içsel değişkenlerdir. Çalışmada panel veri analizi (Stata-17) paket programı yardımıyla yapılmıştır.

Veri Zarflama Analizinde etkinliğin ölçülmesinde referans değer TE=1 olarak belirlenmektedir. Hesaplanan performans skoru TE=1 ise, bankanın ilgili yılda teknik etkinliği sağladığı (TE<1 ise) teknik etkinliği yakalayamadığı, diğer bir ifade ile etkinsiz bir durumda olduğu ifade edilmektedir.

2005-2020 dönemi için yıllık ortalama değerler bazında tüm yıllarda bankacılık sektörünün etkin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yıl bazında bakılacak olursa, 2005, 2011, 2013, 2017 ve 2018 yıllarında on bankanın teknik etkinliği yakaladığı geriye kalan on bir bankanın ise etkinsiz bir performans sergilediği görülmüştür.

2006, 2007 ve 2008 yıllarında ise, on bir bankanın teknik etkinliğe ulaştığı geri kalan on bankanın ise, etkinsiz bir performans sergilediği ifade edilebilir. 2009 ve 2010 yılında ise, teknik etkin olan sekiz bankadan, etkinsiz performans sergileyen on üç bankadan söz etmek mümkündür. 2012 ve 2015 yıllarında ise, on iki banka teknik etkinken, dokuz banka etkinlik performansı sergileyememiştir. 2005 ve 2020 yılları, dokuz bankanın teknik etkinliğe ulaştığı, on iki bankanın ise, etkinsiz olduğu görülmektedir. 2005-2020 döneminde on üç bankanın teknik etkin olduğu 2016 yılı bankacılık sektörünün en başarılı performans gösterdiği yıl olurken, 2019 yılı ise, sadece yedi bankanın teknik etkin olması sebebiyle bankacılık sektörünün performans olarak en zayıf olduğu dönem olarak dikkat çekmektedir.

2005-2020 döneminde yani on altı yılın tamamında etkin olmayı başarabilen (tam teknik etkin) bankalar Vakıf bank ve Habib Bank olarak tespit edilmiştir.

Her bir bankaya ait etkinlik ortalamaları katılım ve konvansiyonel bankalar için gruplandırılmış ve söz konusu bankalar için etkinlik ortalamalarından hareketle sektör ortalaması hesaplanmıştır. Söz konusu her iki bankacılık sektörünün de 16 yıllık dönem

için etkin olmadıkları (etkinsiz oldukları) anlaşılmaktadır. Bununla birlikte katılım bankacılığının etkinlik performansının konvansiyonel bankacılığın etkinlik performansına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Bu rekabet gücü açısından da fikir vermektedir. Etkin olmaya en yakın aday veya etkinlik seviyesine en fazla yakınsayan bankacılık sektörü katılım bankacılığı sektörüdür.

Toplam faktör verimliliği endeks değerinin birden büyük olması söz konusu dönemde ilgili bankanın verimliliğinde bir artışa, birden küçük olması ise, bir azalışa işaret etmektedir.

Ayrıca toplam faktör verimliliği, Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi yardımıyla hesaplandığında, iki ana alt bileşenine (Teknik etkinlikteki değişim ve teknolojiye bağlı değişim) ayrılmakta, teknik etkinlikteki değişim ise kendi iki ana (Ölçek etkinliğinde değişim ve saf (pür) etkinlikteki değişim) bileşene ayrılmaktadır. Dolayısıyla Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi toplam faktör verimliliğindeki değişimin kaynaklarını daha detaylı bir şekilde açıklamaya olanak sağlamaktadır.

2005-2020 dönemi için Malmquist toplam faktör verimliliği endeksinin on altı yıllık ortalama sonuçları analize dahil edilen yirmi bir bankanın hepsinde bir verimlilik artışı olduğunu ve toplam faktör verimliliğindeki ilerlemenin asıl kaynağının teknik etkinlikteki artıştan ziyade teknolojik etkinlikteki artış olduğunu göstermektedir. Etkinlikteki değişimin kaynağı ise ölçek etkinliğindeki artıştan kaynaklanmaktadır.

Etkinlikteki değişime bakıldığında, her bir bankanın on altı yıllık ortalama sonuçlarına göre, yedi bankanın etkinlikte ilerleme kaydettiği, dokuz bankanın etkinliğinde ise, gerileme olduğu anlaşılmıştır. Etkinliğinde herhangi bir değişim olmayan banka sayısı beştir.

Teknolojiye bağlı değişime bakıldığında, her bir bankanın on altı yıllık ortalama sonuçlarına göre, yirmi bir bankanın yirmisinde teknolojik ilerleme olduğu saptanmıştır. Bir bankanın teknolojik gerileme yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bankaların teknolojilerindeki ilerlemelerin, etkinlikteki ilerlemelerinden daha fazla olduğu yine analizden çıkarılan diğer bir sonuç şeklinde yorumlanabilir. Bu ise zamansal süreç içerisinde en iyi üretim sınırlarını artırdıkları manasına gelmektedir.

Toplam faktör verimliliğindeki değişime bakıldığında, yine yirmi bir bankanın yirmisinin toplam faktör verimliliğinde ilerleme olduğu bir bankanın ise, toplam faktör

verimliliğinde gerileme yaşadığı görülmektedir. Buradan şu sonuç çıkarılabilir. İlgili dönemde Türk bankacılık sektöründe ele alınan bankaların neredeyse hepsi verimli olarak çalışmaktadır. Bu verimlilik artışının temel sebebi ise teknolojiye artışı, teknik etkinlikteki artıştan daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Malmquist toplam faktör verimliliği endeksinin yıllık ortalama sonuçlarına bakıldığında, tüm bankalar için 2006, 2008, 2010, 2011, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2019 ve 2020 yıllarında toplam faktör verimliliğinde bir artıştan bahsetmek mümkündür. Konuyu daha ayrıntılı bir şekilde ele aldığımızda tüm bankalar özelinde toplam faktör verimliliğindeki artışın 2008, 2010, 2013, 2017 ve 2019 yıllarında teknolojiye ilerlemeden, 2011 ve 2015 yıllarında ise teknik etkinlikteki ilerlemeden kaynaklandığını söylemek mümkündür. Diğer yıllarda ise toplam faktör verimliliğindeki artış hem teknik etkinlikteki ilerlemeden hem de teknolojiye ilerlemeden kaynaklanmıştır.

Malmquist toplam faktör verimliliği endeksinin yıllık ortalama sonuçları 2007, 2009, 2012 ve 2018 yıllarında toplam faktör verimliliğinde bir azalışa işaret etmektedir. 2009 ve 2018 yıllarında toplam faktör verimliliğindeki azalma hem teknik etkinlikteki gerilemeden hem de teknolojiye gerilemeden kaynaklanmıştır. 2007 ve 2012 yılında toplam faktör verimliliğindeki azalmanın nedeni ise teknolojiye gerilemedir.

Teknik etkinlikteki ilerleme/gerilemenin asıl kaynağı, ölçek etkinliğindeki ilerleme/ gerileme olduğu da belirtilmelidir.

Dinamik panel veri modellerinin sonuçlarına genel olarak bakıldığında, test edilen modellerde teknik etkinliğin bir gecikmeli değerinde meydana gelen artışların, katılım bankalarının cari dönem teknik etkinliklerini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır. Öz kaynak kârlılığı değişkeninin katılım bankalarının teknik etkinliklerini artırıcı bir etki yaptığı çalışmada ulaşılan diğer bir sonuçtur.

Çalışmada ulaşılan diğer bir sonuç ise, sermaye yeterliliği oranı değişkeninin katılım bankalarının teknik etkinliklerini azaltıcı bir etki yarattığıdır. Bankalar bilindiği üzere finansal piyasalarda aracılık rolü üstlenen kurumlardır. Bankalar fon fazlası olanlardan fon açığı olanlara kaynak tahsisi yaparken, topladıkları mevduatları kredi kanalı vasıtası ile sisteme dahil etmekte ve bu işlemde kâr sağlamaktadır. Sermaye yeterliliği oranı bankaların olası tehlikeli (kriz, aşırı mevduat çekimi vs.) gibi durumlara karşı kendilerini garantiye almalarını sağlayan bir nevi ihtiyat güdüsü ile âtil vaziyette

tuttukları mevduattır. Söz konusu bu mevduatın sisteme dahil edilmeyip âtil olarak tutulması bankaların etkin olamamasına, diğer bir ifade ile optimum kaynak tahsisinin sağlanamamasına ve gelir elde edememelerine neden olabilmektedir.

Dolayısıyla bankaların bu tutumu konservatif (gelenekselci, korumacı) bir davranış olmasından dolayı, sermaye yeterliliği oranının bankaların teknik etkinlik performansına negatif bir etki yapacağı düşünülmektedir.

Gerek toplam kredilerin toplam aktiflere oranı gerekse likit aktiflerin toplam aktiflere oranının katılım bankalarının teknik etkinliklerini artırıcı bir etki doğurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ROE değişkeninin etkileşim kuklası, ROE'deki artışların katılım bankalarının teknik etkinliklerini konvansiyonel bankalara göre daha fazla artırdığını işaret etmektedir. SYO değişkeninin etkileşim kuklası ise, SYO'daki artışların katılım bankalarının teknik etkinliklerini konvansiyonel bankalara göre daha fazla düşürdüğünü göstermektedir.

Genel olarak değerlendirilecek olursa, katılım bankaları ve nispi olarak daha düşük bir seviyede olan konvansiyonel bankalar etkinlik performansı bakımından başarısız, diğer bir ifade ile düşük etkinlik seviyesinde kalmıştır. Dolayısıyla tüm bankaların etkinlik eksikliği problemini bertaraf etmesi bakımından yapısal tedbirler almaları gerekmektedir.

Ayrıca daha nitelikli personel istihdamı; eğitim olanakları, teknolojik imkanları artırılarak daha donanımlı personel istihdamı rekabet güçleri ve etkinlik performanslarının gelişmesi açısından önemli bir unsur olarak söylenebilir. Ayrıca katılım bankaları tanıtıcı faaliyet ve unsurlarını reklamlar vb. medya iletişim yöntemlerini artırarak hem bilinirlik hem de tanınırlık seviyelerini artırmaları performanslarına artırıcı bir etken olarak ifade edilebilir.

Bu sayede inanç hassasiyeti olan vatandaşların katılım bankalarına yapacak olan yatırımları artırılarak bir performans artışı sağlanabilecektir. Yine katılım bankacılığının çeşitli finansal enstrümanlarının tanıtılması ve bu enstrümanlara yatırımcı çekilmesi konusunda yapılacak faaliyetlerin hızlandırılması ve artırılması performans artırıcı bir hamle niteliği taşıyacağı şeklinde ifade edilebilir. Türkiye'de katılım bankalarının sayısının artması ve hizmet ağlarının geliştirilmesi yine söz konusu sektörün hem rekabet gücünü artırıcı hem de performanslarını artırıcı bir unsur niteliği taşıdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- ABDO, Khawla K. (2020): The Impact of Internal Variables on The Islamic Banks and Conventional Banks Financial Performance In Jordan: A Comparative Study. *International Journal of Economics and Financial Issues* 10 (6), pp. 222–231.
- ABDUH, Muhamad (2018): Assessing The Performance of Islamic Banking In Brunei Darussalam: Evidence From 2011-2016. *International Journal of Economics, Management and Accounting The International Islamic University Malaysia* (Special Issue: Islamic Banking and Finance), pp. 171–189.
- ABDUH, Muhamad; Hasan, Sidratul Mahabub; Pananjung, Alfatih Gesan (2013): Efficiency and Performance of Islamic Banks in Bangladesh. *Journal of Islamic Banking and Finance* April-June, pp. 94–106.
- ABİTTER Özulucan, & Ali Deran (2014). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması/The Comparison of Participation Banking and Traditional Banking on the Perspective of Banking Services and Accounting Applications. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 85–108.
- ACAR, Mehmet Fatih; ERKOÇ, Taptuk Emre; YILMAZ, Bülent (2015): Türk Bankacılık Sektörü İçin Karşılaştırmalı Performans Analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (2), pp. 1–11. DOI: 10.30803/adusobed.188782.
- AGLIETTA, M., & Mojon, B. (2010). Central Banking. A. N. Berger, P. Molyneux, & J. O. S. Wilson (Eds.), *Oxford Handbook of Banking* (pp. 233–256). Oxford University Press.
- AHSAN, Mohammad Kamrul (2016): Measuring Financial Performance Based on CAMEL: A Study on Selected Islamic Banks in Bangladesh. *Asian Business Review* 6 (1), pp. 47–56.
- AKAL, Zühal (2005): İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi. Çok Yönlü Performans Göstergeleri. 6th ed. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 473.

- AKDAĞ, Saffet; EKİNCİ, Mehmet Ali (2018): Çeşitli Finansal Oranlar ile Kârlılık Arasındaki İlişki: Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama. Sezer Kahyaoğlu Bozkuş, Zülfi Umut Özkara (Eds.): Katılım Finans. Teorik ve Ampirik Çalışmalar. 1st ed. Ankara: Gazi Kitabevi, pp. 153–170.
- AKDENİZ, H. Ahmet; Durmaz, Faruk (1998): Verimliliğin Genel Performans Üzerindeki Yansımalarının Uygulaması. *DEÜ İİBF Dergisi* 13 (2), pp. 85–99.
- AKDİŞ Muhammed. (2011). *Para Teorisi ve Politikası* (2nd ed.). Gazi Kitabevi.
- AKGÜÇ, Öztin (1987): 100 Soruda Türkiye'de Bankacılık. İstanbul: Gerçek Yayınları.
- AKGÜÇ, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık* (3rd ed.). Gerçek Yayınevi.
- AKHİSAR, İlyas; Tezergil, Seher (2014): Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk Sigorta Sektörü Uygulaması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 5 (10), pp. 1–14.
- AKTAŞ, Metin (2008): Hisse Senedi Seçimi ve Hisse Senedi Seçiminde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesine Yönelik İMKB Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama. Doktora. İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKTAŞ, Metin; AVCI, Tunahan (2013): Türkiye'de Katılım Bankacılığı ile Faize Dayalı Bankacılığın Etkinlik Açısından Karşılaştırılması. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 50 (576), pp. 85–98.
- AKTAŞ, Metin; AVCI, Tunahan (2015): Performance Comparison of The Participating Banking on A Country Basis. *International Journal of Social Science Research* 6 (2), pp. 66–82.
- AKTAŞ, Metin; Avcı, Tunahan (2015): Ülkeler Bazında Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması. *International Journal of Social Science Research* 6 (2), pp. 66–82.
- AKTEPE, İ. (2013), Sorularla Katılım Bankacılığı. TKBB Yayınları, Yayın No: 4, İstanbul.
- AKTEPE, İ. E. (2012). *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. TKBB Yayınları.

- AKYILDIZ, İsmihan (2019): Finansal Krizlerin Banka Performansına Etkileri: Türk Bankacılık Sektöründe Uygulama. Yüksek Lisans. Marmara Üniversitesi, İstanbul. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AKYÜZ, Fatma; SOBA, Arif Şevket; YEŞİL, Tolga (2020): Katılım Bankalarının CAMELS Analizi Yöntemiyle Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (87), pp. 145–166.
- ALBARAKA TÜRK. (2015). *Katılım Bankacılığı: Sistemi, Çalışma Esasları ve Uygulaması*. Albaraka Yayınları.
- ALPAN, İnan (2000): Banka Etkinliğinin Ölçülmesi ve Düşük Enflasyon Sürecinde Bankacılıkta Etkinlik. *TBB Bankacılar Dergisi* (34), pp. 82–96.
- ALPUN Mevlüde. (2017). *Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığının Yeri ve Katılım Bankacılığının Güçlü ve Zayıf Yönleri* Yüksek Lisans Tezi Başkent Üniversitesi, Ankara.
- AL-QUDAH, Hanan Ahmad (2020): The Impact of Financial Performance of Stock Prices of Jordanian Islamic Banks (During Period From 2010 To 2018). *International Journal of Economics and Financial Issues* 10 (1), pp. 228–234.
- ALSU, Erkan; Taşdemir, Ahmet; Kallo, Zakaria (2018): Katılım Bankalarının Performanslarının Değerlendirilmesi: Topsis Yöntemi ile Uluslararası Karşılaştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences* 17 (1), pp. 303–316.
- ALTAN, Mikail; CANDOĞAN, Mehmet Ali (2014): Bankaların Finansal Performanslarının Değerlemesinde Geleneksel ve Gri İlişki Analizi: Katılım Bankalarında Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* Nisan 2014 (27), pp. 374–396.
- ALTAY N. Oğuzhan, Coşkun KÜÇÜKÖZMEN, & Mert URAL (Eds.). (2014). *Banka İktisadi ve İşletmeciliği* (1st ed.). Detay Yayıncılık.
- ALTAY, N. (2014). Finansal Sistem ve Bankalar. N. Oğuzhan Altay, Coşkun KÜÇÜKÖZMEN, & Mert URAL (Eds.), *Banka İktisadi ve İşletmeciliği* (1st ed., pp. 1–13). Detay Yayıncılık.

- ALTINTAŞ, M Ayhan (2006): Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Sermaye Yeterliliği. Ankara: Turhan Kitabevi.
- ALTUN ADA, Ayşen; DALKILIÇ, Nilüfer (2014): Efficiency Analysis in Islamic Banks: A Study for Malaysia and Turkey. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar* 8 (1), pp. 9–33.
- ANDERSON, T. W.; HSIAO, CHENG (1981): Estimation of Dynamic Models with Error Components. *Journal of the American Statistical Association* 76 (375), pp. 598–606.
- APOSTOLİK Richard, C. D., Apostolik, R., & Donohue, C. (2015). *Foundations of financial risk: An Overview of Financial Risk and Risk-Based Financial Regulation*. John Wiley & Sons.
- ARABACI, H. (2018). Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Gelişimi. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 25–42.
- ARAS Osman Nuri, & Mustafa ÖZTÜRK (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 167–179.
- ARELLANO, Manuel; BOND, Stephen (1991): Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations. *Review of Economic Studies* 58, pp. 277–297.
- ARELLANO, Manuel; BOVER, Olympia (1995): Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models. *Journal of Econometrics* 68 (1), pp. 29–51.
- ARI, Ayşe; Özcan, Burcu (2011): İşçi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analiz. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (38), pp. 101–117.
- ARİÇELİK, Gülçin (2010): Ticari Bankalarda Performans Ölçümü: Camels Analizine Dayalı Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- ARSLAN, Bengül Gülümse; Ergeç, Hakan (2010): The Efficiency of Participation and Conventional Banks in Turkey: Using Data Envelopment Analysis. *International Research Journal of Finance and Economics* (57), pp. 156–168.
- ARSLAN, Farika Mümine; BAYRAKTAR, Yüksel (2020): Katılım Bankalarının Gelişimi ve Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Deneyimi. *Maliye Araştırmaları Dergisi* 6 (3), pp. 107–123.
- ARSLAN, İbrahim; Yapraklı, Sevda (2008): Banka Kredileri ve Enflasyon Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Ekonometrik Bir Analiz (1983-2007). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik* (7), pp. 88–103.
- ARTUN Tuncay. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye'de Bankacılık* (2nd ed.). Tekin Yayınevi.
- ASLANTAŞ, Mehmet Fatih; YILMAZ, Tuncer (2020): Covid-19 Döneminde Kamu Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performansları Üzerine Bir İnceleme. Bener GÜNGÖR, Ceyda YERDELEN KAYGIN (Eds.): *Finansal Performans Araştırmalarında Güncel Yaklaşımlar*. 1st ed. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, pp. 327–349.
- ATEŞ, Apaslan; Esmer, Soner (2013): VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: 2009 Küresel Finans Krizinin Türk Konteyner Terminallerine Etkisi, II.Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi. 16-18.05.2013 Aksaray., pp. 75–84.
- ATHANASOGLU, Panayiotis P.; Brissimis, Sophocles N.; Delis, Matthaios D. (2008): Bank-specific, industry-specific and macroeconomic determinants of bank profitability. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money* 18 (2), pp. 121–136. DOI: 10.1016/j.intfin.2006.07.001.
- ATILLA, Yücel; Kök, Recep (2020): Askeri Harcamaların İktisadi Büyümeye Etkisi: Sistem GMM Yaklaşımı. *İzmir İktisat Dergisi* 35 (2), pp. 299–316.
- ATUKALP, M. Esra (2018): Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi ile Türk Bankacılık Sisteminde Bölgesel Performans Ölçümü. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar* 55 (638), pp. 17–34.

- AVCI, Tunahan (2017): İslâm Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması ve Performansları Üzerinde Etkili olan Finansal Oranların Belirlenmesi. Doktora Tezi. Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi, Niğde. Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD.
- AYAYDIN, Hasan; BOSTAN, Fatma (2021): Türk Bankacılık Sektöründe Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi: Entropi, Vikor ve Topsis Yöntemleriyle Bir Uygulama. 1st ed. Ankara: Gazi Kitabevi.
- AYÇİN, Ejder (2020): Çok Kriterli Kara Verme. Bilgisayar Uygulamalı Çözümler. 2nd ed. Ankara: Nobel.
- AYDIN Nurhan (Ed.). (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- AYDIN Nurhan. (2018). *Sermaye Piyasaları ve Finansal Kurumlar*. Anadolu Üniversitesi Yayınları (Açık Öğretim Yayınları).
- AYRIÇAY, Yücel; KILIÇ, Meltem; Bolat, İsmet (2019): Türkiye, Katar, Suudi Arabistan ve Endonezya'daki İslami Bankaların Performanslarının Karşılaştırılması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 11 (20), pp. 66–80.
- AYRIÇAY, Yücel; Özçalıcı, Mehmet; Bolat, İsmet (2017): Katılım Bankalarının Performanslarının AHP ve GIA Tekniklerinden Oluşan Bütünleşik Bir Sistem ile Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Pamukkale Journal of Eurasian Social Studies* 4 (2), pp. 54–69.
- AYSAN, A. F., Dolgun, M. H., & Turhan, M. I. (2013). Assessment of the Participation Banks and Their Role in Financial Inclusion in Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, 49(sup5), 99–111.
- AZİZUD-DİN, Azimah; Hussin, Siti Aida Sheikh; Zahid, Zalina (2016): Performance Comparison of Islamic and Commercial Banks in Malaysia. *The 4th International Conference on Quantitative Sciences and Its Applications (ICOQSIA 2016) AIP Conf. Proc. 1782, 040003-1–040003-7; doi: 10.1063/1.4966070 Published by AIP Publishing. 978-0-7354-1444-0/\$30.00*, pp. 1–7.

- BAĞCI, Haşim; ESMER, Yusuf (2014): Katılım Bankalarında Performans Analizi: Türkiye Örneği. *13. Ulusal İşletmecilik Kongresi/ 8-10 Mayıs 2014-Antalya*, pp. 929–934.
- BAKAN, İsmail; Kelleroğlu, Hakan (2003): Performans Değerlendirme: Çalışanların Performans Değerlendirme Uygulamalarından Beklentileri Konusunda Bir Alan Çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 8 (1), pp. 103–127.
- BALKAN Dursun (2019): Performans Ölçüm Sistemleri. 1st ed. USA and Ankara: Gece Akademi (Kitaplığı).
- BALTAGİ, Badi (2005): *Econometric Analysis of Panel Data*. 3rd ed. England: J. Wiley & Sons.
- BANKER, Rajiv D; Thrall, R M (1992): Estimation of Returns to Scale Using Data Envelopment Analysis. *European Journal of Operational Research* (62), pp. 74–84.
- BAŞDAR, Canan (2019): Finansal Performans ve Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri. 1st ed. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- BAUER, Paul W.; Berger, Allen N.; Ferrier, Gary D.; Humphrey, David B. (1998): Consistency Conditions for Regulatory Analysis of Financial Institutions: A Comparison of Frontier Efficiency Methods. In *SSRN Journal*, pp. 85–114. DOI: 10.2139/ssrn.137992.
- BAYBAŞ Arslanel, Yurdanur (2018): Türk Kalkınma ve Yatırım Bankacılık Sektöründe Performans (Camels) Analizi. Uzmanlık Tezi. İller Bankası, Ankara.
- BAYKUŞ, O.; BEKTAŞ, S. (2021): Katılım Bankalarının Kâr Paylaşım Oranlarını Belirleyen Etmenler Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Türkiye Katılım Bankaları Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ağustos 2021 (Özel Sayı), 397-422.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf; Demirtaş, Işıl (2011): Gelişmekte Olan Ülkelerde Cari Açığın Belirleyicileri: Panel Veri Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (22), pp. 1–28.

- BAYRAM, Erdi (2020): Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi: Critic ve Promethee Yaklaşımları. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi* 9 (18), pp. 32–38.
- BAYRAM, Erdi (2021): Türkiye’deki Katılım Bankalarının Critic Temelli Edas Yöntemiyle Performans Değerlendirmesi. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 13 (21), pp. 55–72.
- BEHDİOĞLU, Sema ve ÖZCAN, Gözde (2009): Veri Zarflama Analizi ve Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 14 (3), pp. 301–326.
- BEKTAŞ, Selahattin (2016): Biga İlçesinde Süt Üretim Kooperatiflerinin Etkinlik ve Verimlilik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale. Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı.
- BEKTAŞ, Selahattin (2021): Entropi ve Mairca Yöntemiyle Türk Katılım Bankalarının Finansal Performans Sıralaması. *International Journal of Social Inquiry* 14 (1), pp. 113–144.
- BEKTAŞ, Selahattin; Seki, İsmail (2016): Süt Üretim Kooperatiflerinde Etkinlik ve Verimlilik: Biga Örneği. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (1), pp. 1–18. DOI: 10.31454/usb.375505.
- BEKTAŞ, Selahattin; SEKİ, İsmail (2018): Türk Bankacılık Sistemindeki Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Rekabet Gücü Bakımından Karşılaştırılması. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 16 (4), pp. 197–215. DOI: 10.11611/yead.447962.
- BENLİ KESKİN, Yasemin (2006): İstanbul Menkul Kıymet Borsası İmalat Sanayi İçin Etkinlik ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi. Ankara: Seçkin Yayınları.
- BERGER, Allen N.; Humphrey, David B. (1997): Efficiency of Financial Institutions: International Survey and Directions for Future Research. *SSRN Journal* (98), pp. 175–212. DOI: 10.2139/ssrn.2140.
- BERGER, A. N., Molyneux, P., & Wilson, J. O. S. (Eds.). (2010). *Oxford Handbook of Banking*. Oxford University Press.

- BEST, Philip (1998-1992): *Implementing Value at Risk*. Chichester West Sussex England, New York NY USA: J. Wiley & Sons ([Financial engineering]).
- BEYCAN, Mehmet (2007): *Bankalarda Performans Değerlemesi ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BİNGÖL, Dursun (2003): *İnsan Kaynakları Yönetimi*. 5th ed. Ankara: Beta Basım Yayın.
- BLUNDELL, Richard; BOND, Stephen (1998): Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models. *Journal of Econometrics* 88, 115-143.
- BOLAT, İsmet; Metin, Mehmet (2019): Türkiye'deki Katılım Bankalarının Finansal Etkinliklerinin Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (31), pp. 349–380.
- BOZKAYA, Gülferah; Bolat, İsmet (2020): Türkiye'deki Özel Sermayeli Mevduat Bankaları ile Katılım Bankalarının Aktif Kalitesi ve Kârlılık Oranlarının Karşılaştırılması Üzerine Bir Araştırma. *Research Studies Anatolia Journal* 3 (1), pp. 19–36.
- BOZKURT, Eda; Sevinç, Haktan; Eroğlu Sevinç, Demet (2019): Katılım Bankacılığının Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *International Congress of Islamic Economy, Finance And Ethics Proceedings Book April 27-28, 2019 / İstanbul-TURKEY*, pp. 28–39.
- BOZKUŞ KAHYAOĞLU, S., & ÖZKARA, Z. U. (Eds.). (2018). *Katılım Finans: Teorik ve Ampirik Çalışmalar*. Gazi Kitabevi.
- BUĞAN, Mehmet Fatih (2015): *Katılım Bankaları ile Konvansiyonel Bankaların Etkinliklerinin Vza ve Malmquist TFV Endeksi ile Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Antep Üniversitesi, Gaziantep. Sosyal Bilimler Enstitüsü-İşletme ABD.
- BUĞAN, Mehmet Fatih (2018): İslami Finansal Kavramlar ve Araçlar. Durmuş Çağrı Yıldırım, Emrah İsmail Çevik (Eds.): *Para Bankacılık ve Finansal Sistem*. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, pp. 423–446.

- BULUT Kemalettin. (2015). *Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Finansal Yapısı ve Bu Yapının Müşteri Tercihine Etkisi* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.
- CANBAZ, Mustafa (2018): Katılım Bankacılığı. 2nd ed. Beta Basım Yayın: İstanbul.
- CANDAN, Ekrem (2007): Türk Bütçe Sisteminde Performans Denetimi. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- CANDAN, Hasan; Özün, Alper (2006): Bankalarda Risk Yönetimi ve Basel II. 1st ed. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- CANDEMİR, Mehmet; Deliktaş, Ertuğrul (2006): TİGEM İşletmelerinde Teknik Etkinlik, Ölçek etkinliği, Teknik İlerleme, Etkinlikteki Değişme ve Verimlilik Analizi. 1st ed. Ankara: Tarımsal Ekonomi araştırma Enstitüsü.
- CASU, Barbara; Girardone, Claudia; Molyneux, Philip (2004): Productivity Change in European Banking: A Comparison of Parametric and Non-Parametric Approaches. *Journal of Banking & Finance* 28 (10), pp. 2521–2540. DOI: 10.1016/j.jbankfin.2003.10.014.
- CHARNES, A; Chooper, W w; Rhodes, E (1978): Measuring the Efficiency of Decision Making Units. *European Journal of Operational Research* 2, pp. 429–444.
- CİNGİ, Selçuk; Tarım, Armağan (2000): Türk Banka Sisteminde Performans Ölçümü VZA-Malmquist TFP Endeksi Uygulaması. *Türkiye Bankalar Birliği Araştırma Tebliğleri Serisi* Ankara.
- COELLİ, Timothy J.; Rao, D.S. Prasada; O'Donnell, Christopher J.; Battese, George E. (2005): An Introduction To Efficiency And Productivity Analysis. 2nd ed. NewYork/ABD: Springer Yayınları.
- COELLİ, Timoty J; Rao, D.S. Prasada; O'Donnell, Christopher J; Battase, George E (1998): An Introduction to Efficiency ve Productivity Analysis. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- COOPER, William W.; Seiford, Lawrence M.; Zhu, Joe (2011): Handbook on Data Envelopment Analysis. Boston, MA: Springer US (164).

- COŞKUN Metin. (2006). Editör: Nurhan Aydın (Ed.), *Bankacılık Uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.
- COŞKUN, M. (2010). *Para ve Sermaye Piyasaları: Kurumlar, Araçlar, Analiz*. Detay Yayıncılık.
- ÇAĞIRAN KENDİRLİ, Hülya; KENDİRLİ, Selçuk; AYDIN, Yasemin (2019): Küresel Kriz Çerçevesinde Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Mali Performanslarının TOPSİS Yöntemiyle Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 33 (1), pp. 137–154.
- ÇAKMAK, Nermin; Ocaklı, Emre (2006): Performans Değerlendirmesi Gerekli Midir? Neden? *Gazi Üniversitesi ÜNAK'06 Bilimsel İletişim ve Bilgi Yönetimi Sempozyumu*, Ankara 212-230.
- ÇELİK, Serkan (2020): Türk Katılım Bankacılığı Sektöründe Performans Analizi: Bütünleşik Critic ve Mabac Uygulaması. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi* 6 (2), pp. 312–335.
- ÇELİK, Şaban; Öncü, Erdem (2019): Efficiency of Participation and Conventional Banks: Evidence from Turkey. *Journal of Islamic Financial Studies* 05 (02), pp. 58–71.
- ÇETİN, Ali Cüneyt; BITIRAK, İbrahim Anıl (2010): Banka Karlılık Performansının Analitik Hiyerarşi Süreci ile Değerlendirilmesi: Ticari Bankalar ile Katılım Bankalarında Bir Uygulama. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* 2 (2), pp. 75–92.
- ÇINAR, Mehmet (2021): Panel Veri Ekonometrisi. Stata ve EViews Uygulamalı. 1st ed. Bursa: Ekin Yayınevi.
- ÇİLEK, Arif; KARAVARDAR, Alper (2020): Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performansının Analizi. *Maliye Finans Yazıları* (113), pp. 99–118.
- ÇİLLİ, Hüseyin (1993): Economies of Scale and Scope in Banking Evidence From The Turkish Commercial Banking Sector. *TCMB Tartışma Tebliğleri* (No: 9308).
- ÇOLAK, Ömer Faruk (2001): *Finansal Piyasalar ve Para Politikası*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- DAĞILGAN, Gökhan (2020): Demokrasi ve Ekonomik Özgürlüklerin Banka Performansına Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ünelere Yönelik Ampirik Bir Yaklaşım. Doktora Tezi. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Ekonometri ABD.
- DALEY, Jenifer; Matthews, Kent (2009): Measuring bank efficiency: Tradition Or Sophistication? — A note. *Cardiff Economics Working Papers Working Paper No. E2009/24*, pp. 1–11.
- DELİKTAŞ, Ertuğrul (2002): Türkiye Özel Sektör İmâlat Sanayiinde etkinlik ve Toplam Faktör Verimliliği Analizi. *ODTÜ Gelişim Dergisi* 29 (3-4), pp. 247–284.
- DELOİTTE (2014): Türkiye'de Katılım Bankacılığı. Büyüme Yolundaki Önemli Adımlar. İstanbul. Available online at https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/financial-services/kat%C4%B1%C4%B1m_bankaciligi2014.pdf.
- DEMİRCİ, Ayhan (2018): Teori ve Uygulamalarla Veri Zarflama Analizi. 1st ed. Ankara: Gazi Kitabevi.
- DIFC Dubai International Financial Centre. (2007). *A Guide to Islamic Finance In Or From The DIFC*. Praesidium LLP refers to the DIFC Incorporated LLP.
- DİETRİCH, Andreas; Wanzenried, Gabrielle (2014): The determinants of commercial banking profitability in low-, middle-, and high-income countries. *The Quarterly Review of Economics and Finance* 54 (3), pp. 337–354. DOI: 10.1016/j.qref.2014.03.001.
- DİKİCİ, Yakup (2018): Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi ile Karşılaştırılması. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 4 (2), pp. 117–125.
- DİKKAYA, Mehmet; Kutval, Yunus (2014): Katılım Bankacılığı Türkiye Örneği. Ankara: Savaş Yayınevi.
- DİLEK, Barış İ. (2009): Performans Değerlendirme ve Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- DİNÇ, Y. (2016). Bankacılığın Ekonomiye Katkıları. Aysel GÜNDOĞDU (Ed.), *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri* (1st ed., pp. 71–84). Nobel Akademik Yayıncılık.
- DOĞAN, Mesut (2013): Katılım ve Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türkiye Örneği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (58), pp. 175–188.
- DOĞANAY, Muharrem Akın (2019): Gelişmekte Olan Ülkelerde Kurumlar ve Ekonomik Büyüme: Dinamik Panel Veri Analizi. Doktora Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon. Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat ABD.
- DOĞUKANLI, H. (2019). Finansal Kurumlar. KOÇYİĞİT, Murat, Mutlu. (Ed.), *FİNANSAL KURUMLAR* (pp. 2–18). Anadolu Üniversitesi Yayınları (Açık Öğretim Yayınları).
- DURANLAR Selçuk. (2014). *Bankacılık ve Kambiyo İşlemleri* (2nd ed.). Paradigma Akademi Yayınları.
- DURMUŞ Çağrı YILDIRIM, Emrah İsmail ÇEVİK (Ed.). (2018). *Para Bankacılık ve Finansal Sistem*. Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- EGE, İlhan; Şener, Zeynep (2013): Performans Ölçümünde Kullanılan Yöntemler: Performans Karnesine Kumanda Paneli Karşılaştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi-MUFAD* (57), pp. 107–120.
- EKİNCİ, Ramazan (2021): Finansal Serbestleşmenin Etkinlik Üzerindeki Etkisi: İki-Aşamalı Çift-Bootstrap Veri Zarflama Analizi Bulguları. *Sosyoekonomi* 29 (47), pp. 319–336.
- EL-GAMAL, Mahmoud A. (2006): *Islamic Finance. Law, Economics, and Practice* / Mahmoud A. El-Gamal. 1st ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- ELİTAŞ, Cemal; AĞCA, Veysel (2006): Firmalarda Çok Boyutlu Performans Değerleme Yaklaşımları: Kavramsal Bir Çerçeve. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 8 (2), pp. 343–370.
- ELMAS, Bekir (2016): *Finansal Tablolar Analizi*. 2nd ed. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

- ER, Bünyamin; UYSAL, Mustafa (2012): Türkiye'deki Ticari Bankalar ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 26 (3-4), pp. 365–387.
- ERDİNÇ KÖSE. (2008). *Kamu Bankalarının Ülke Ekonomisi ve Finansal Sistem Üzerindeki Etkileri*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- ERDİNÇ, Zeynep; Aydınbaş, Gökçen (2021): Tarımsal Katma Değer Belirleyicilerinin Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (1), 213-232.
- ERDOĞAN, Özer (2011): Banka Etkinliklerinin Risk Odaklı Yaklaşımla Modellenmesi ve Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması. Doktora Tezi. Kadir Has Üniversitesi, İstanbul. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDOĞAN, Seda (2018): Türk Bankacılık Sektörünün 2009-2016 Dönemi Camels Derecelendirme Sistemi ile Performans Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Tokat Gazi Osmanpaşa Üniversitesi, Tokat. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ERDOĞAN, Seyfettin; Gedikli, Ayfer; Yıldırım, Durmuş Çağrı (Eds.) (2017): İslâm Ekonomisi ve Finansı. 1st ed. İzmit-Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- ERKAN Özdemir, M. S. (2019). *Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar -II-* (Vol. 2). TKBB Yayınları.
- EROL İbrahim, EROL Demiray Ece. (2013). *Para-Banka Teori ve Politika* (1st ed.). Orion Kitabevi.
- ESMER, Yusuf; BAĞCI, Haşim (2016): Katılım Bankalarında Performans Analizi: Türkiye Örneği - Performance Analysis Of Participation Banks: The Case Of Turkey. *SOBED* 8 (15), pp. 17–30.
- EYCEYURT BATIR, Tuğba; Volkman, David A.; Gungor, Bener (2017): Determinants of Bank Efficiency in Turkey: Participation Banks Versus Conventional Banks. *Borsa İstanbul Review* 17 (2), pp. 86–96.
- EYCEYURT BATIR, Tuğba (2019): Türkiye’de Kamu Katılım Bankalarının Bankacılık Sektörü Bazında Değerlendirilmesi: CAMELS Analizi ile 2015-2017 Yıllarına İlişkin Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (83), pp. 193–212.

- FARANDYA, Alan Ray; Suwito, Demas Asfario; Dabutar, Lila Kondi (2017): Efficiency of Islamic Banks In Indonesia: Data Envelopment Analysis. *International Journal of Economics, Management and Accounting The International Islamic University Malaysia* 25 (2), pp. 337–354.
- FARE, Rolf; Grosskopf, Shawna; Narris, Mary; Zhang, Zhongyang (1994): Productivity Growth, Technical Progress, and Efficiency Change in Industrialized Countries. *American Economic Review* 84 (1), pp. 66–83.
- FLAPPER, Douwe P.; FORTUIN, Leonard; STOOP, Paul P.M. (1996): Towards Consistent Performance Management Systems. *International Journal of Operations & Production Management* 16 (7), pp. 27–37.
- FRASER, Lyn M.; Ormiston, Aileen (2010): Understanding Financial Statements. 9th ed. Upper Saddle River N.J.: Prentice Hall.
- GAVUROVA, Beata; BELAS, Jaroslav; KOCISOVA, Kristina; KLIESTIK, Tomas (2017): Comparison of Selected Methods for Performance Evaluation of Czech and Slovak Commercial Banks. *Journal of Business Economics and Management* 18 (5), pp. 852–876. DOI: 10.3846/16111699.2017.1371637.
- GEZEN, Aslı (2019): Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Entropi ve WASPAS Yöntemleri ile Performans Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (84), pp. 213–232.
- GİRGİN, Mustafa (2011): Finansal Sektörde Performans Değerlendirme. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GODDARD, John; Liu, Hong; Molyneux, Phil; Wilson, John O.S. (2013): Do Bank Profits Converge? *Eur Financial Management* 19 (2), pp. 345–365. DOI: 10.1111/j.1468-036X.2010.00578.x.
- GÖKALP, Füsün (2014): Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Karlılığı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (32), pp. 191–201.
- GÖKALP, Mehmet Faysal; Güngör, Turan (1993): İslam Toplumunun Ekonomik Yapısı. İstanbul: Fey vakfi Yayınları.

- GÖRMÜŞ, Şakir Ahmet ALBAYRAK, & Aydın YABANLI (Eds.). (2019). *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (2nd ed.). TKKB Yayınlar.
- GÖRMÜŞ, Şakir; Albayrak, Ahmet; Yabanlı, Aydın (Eds.) (2019): *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı*. 2nd ed. İstanbul: TKBB Yayınları.
- GÖRMÜŞ, Ş., & YABANLI, A. (2019). Katılım Bankacılığı Ekosisteminin Gelişimi. Şakir GÖRMÜŞ, Ahmet ALBAYRAK, & Aydın YABANLI (Eds.), *Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı* (2nd ed., pp. 104–135). TKKB Yayınlar.
- GULUMSER Arslan, Bengül; Ergeç, Etem Hakan (2010): The Efficiency of Participation and Conventional Banks in Turkey: Using Data Envelopment Analysis. *International Research Journal of Finance and Economics* (57), pp. 156–168.
- GÜLHAN, Ünal; Evcan, Uzunlar (2011): Bankacılık Sektöründe Kârlılığını Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne yönelik Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (1), pp. 341–368.
- GÜMÜŞ, FATİH B.; NALBANTOĞLU, ÖNER (2015): Türk Bankacılık Sektörünün Camels Analizi Yöntemiyle 2002-2013 Yılları Arasında Performans Analizi. *AKÜ İİBF Dergisi* 17 (2), pp. 83–106.
- GÜNDOĞDU Aysel (Ed.). (2016). *Küresel Kriz Sonrası Gelişmeler Işığında Bankacılığın Temelleri* (1st ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- GÜNDOĞDU, AYSEL (2018): Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Performansının Gri İlişki Analizi ile Ölçülmesi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* ((17. UİK Özel Sayısı)), pp. 201–214.
- GÜNEY, Güven (2018): Türkiye’de Devlet Eliyle Katılım Bankacılığı Dönemi: Bir Etkinlik Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (3), pp. 1539–1546.
- GÜNEYSU, Yusuf; Er, Bünyamin; Ar, İlker Murat (2015): Türkiye'deki Ticari Bankaların Performanslarının AHS ve GİA yöntemleri ile İncelenmesi. *KTÜ SBE Sos. Bil. Dergisi* (9), pp. 71–93.

- GÜNGÖR, Bener; YERDELEN KAYGIN, Ceyda (Eds.) (2020): Finansal Performans Araştırmalarında Güncel Yaklaşımlar. 1st ed. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- GÜRKAN, S. (2018). Finansal Kurumlar. Durmuş Çağrı YILDIRIM, Emrah İsmail ÇEVİK (Ed.), *Para Bankacılık ve Finansal Sistem* (pp. 297–329). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- HABİB, Syeda Fahmida (2018): *Fundamentals of Islamic Finance and Banking*. 1st. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons (Wiley finance series).
- HASSAN, K., & Lewis, M. (2007). *Handbook of Islamic banking*. Edward Elgar.
- HATUNOĞLU, Zeynep; SATIR, Haluk; YAŞAR, Feyzi (2019): Katılım Bankalarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Performanslarının Değerlendirilmesi: Entropi ve Topsis Yöntemleri ile Uygulama. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16 (2), pp. 646–676.
- HAZAR Adalet, & BABUŞÇU Şenol. (2019). *Bankacılığa Giriş: Temel Bankacılık Bilgileri* (1st ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- HAZIROĞLU, T. (2015), Katılım Ekonomisi ve Katılım Bankacılığı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı. İstanbul.
- HAZIROĞLU, Temel; Koyuncu, Orhan; Solak, Mehmet Yuşa (2019): Katılım Bankacılığı İş Modeli. Şakir Görmüş, Ahmet Albayrak, Aydın Yabancı (Eds.): Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı. 2nd ed. İstanbul: TKBB Yayınları, pp. 166–187.
- HİLTON, Ronald W.; MAHER, Michael W.; SELTO, Frank H. (2003): *Cost Management-Strategies For Business Decissions*. ABD: Mc Graw Hill.
- HİLTON, Ronald W.; MAHER, Michael W.; SELTO, Frank H. (2005): *Cost Management-Strategies For Business Decissions*. ABD: Mac Graw Hill.
- İBRAHİM, Mukdad (2015): A Comparative Study of Financial Performance between Conventional and Islamic Banking in United Arab Emirates. *International Journal of Economics and Financial Issues* 5 (4), pp. 868–874.

- IBRAHİM, Mukdad (2015): Measuring the Financial Performance of Islamic Banks. *Journal of Applied Finance & Banking*, 5 (3), pp. 93–104.
- IFSB. (2019). *Islamic Financial Services Industry Stability Report*. Islamic Financial Services Board.
- IOCV-IOSCO. (2004). *Islamic Capital Market Fact Finding Report: Report of The Islamic Capital Market Task Force of The International Organization of Securities Commissions*. IOSCO.
- IQBAL, Zamir; Mirakhor, Abbas (2011): An Introduction to Islamic Finance. Theory and Practice. 2nd ed. / Zamir Iqbal. Singapore: Wiley.
- IQBAL, M., & Molyneux, P. (2005). *Thirty Years of Islamic banking: History, performance, and prospects*. Palgrave Macmillan.
- İŞİĞİÇOK, Erkan (2008): Performans Ölçümü, Yönetimi ve İstatistiksel Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik* (7), pp. 1–23.
- KAHYAOĞLU Bozkuş, Sezer; Özkara, Zülfi Umut (Eds.) (2018): Katılım Finans. Teorik ve Ampirik Çalışmalar. 1st ed. Ankara: Gazi Kitabevi.
- KALAYCI, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51–74.
- KALE, Süleyman (2009): Veri Zarflama Analizi ile Banka Şubelerinin Performansının Ölçülmesi. Doktora Tezi. Kadir Has Üniversitesi, İstanbul. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KANDEMİR, O. (2017). Dünya'da ve Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi. Ferudun KAYA (Ed.), *Bankacılık: Giriş ve İlkeleri* (5th ed., pp. 43–58). Beta Yayıncılık.
- KAPLAN, Robert S.; NORTON, David P. (1996): The Balanced Scorecard. Translating Strategy Into Action. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press.
- KARACA, Süleyman Serdar; Ekşi, İbrahim Halil; Altemur, Necati (2019): Türkiye'deki Katılım Bankalarının Etkinlik Analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 10 (2), pp. 280–290.

- KARAÇOR Zeynep (2006). Öğrenen Ekonomi Türkiye: Kasım 2000-Şubat 2001 Krizinin Öğrettikleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(16), 379–391.
- KARAHAN, Hidayetullah; Ersoy, Hicabi (2016): Faizsiz Finansın Temel Prensipleri ile Türkiye’de Reel Kesimde Kullanılması. *Maliye ve Finans Yazıları* 0 (105), pp. 93–114.
- KARAKAYA, Aykut (2018): Katılım Bankalarının Teknik ve Ölçek Etkinlikleri. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi* 2 (2), pp. 109–118.
- KARAKAYA, Aykut (2020): Bulanık Karar Verme Yaklaşımıyla Katılım Bankaları Finansal Performansı. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* ((Prof. Dr. Talha USTASÜLEYMAN Özel Sayısı)), pp. 99–122.
- KARAMAN, Rıfat (2009): İşletmelerde Performans Ölçümünün Önemi ve Modern Bir Performans Ölçüm Aracı Olarak Balanced Scorecard. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 8 (16), pp. 410–417.
- KARAPINAR, Aydın; Dogan, Ismail Cagri (2015): An Analysis on the Performance of the Participation Banks in Turkey. *Accounting and Finance Research* (www.sciedupress.com/afr) 4 (2), pp. 24–33.
- KARCIOĞLU, Reşat; AĞIRMAN, Ensar; ALPA, Kübra; YETİM, Aslıhan; DAYI, Rabia (2018). *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11 (2), pp. 149–170.
- KARTAL, Cem (2020): Katılım Bankalarının Kar ve Maliyet Kriterleri Açısından Vikor Yöntemi ile Performans Analizi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 18 (1), pp. 158–175.
- KAYA Ferudun (Ed.). (2017). *Bankacılık: Giriş ve İlkeleri* (5th ed.). Beta Yayıncılık.
- KAYA Türker, Yasemin; Doğan, Ela (2005): Dezenflasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sektöründe Etkinliğin Gelişimi. Ard Çalışma Raporları. *BDDK Araştırma Dairesi* (2055/10).
- KAYA, Ferudun (2017): Katılım Bankacılığı. 1st ed. İstanbul: Beta Basım Yayın.

- KAYA, Süleyman; Dede, Kenan; Karabulut, Esmâ (2019): Katılım Bankacılığında Kullanılan Sermaye Piyasası Ürün ve Uygulamaları. Şakir Görmüş, Ahmet Albayrak, Aydın Yabanlı (Eds.): Yaşayan ve Gelişen Katılım Bankacılığı, vol. 10. 2nd ed. İstanbul: TKBB Yayınları, pp. 272–295.
- KAYGUSUZ, Mehmet; ERSOY, Behlül; BOZDOĞAN, Tunga (2018): CAMELS Değerlendirme Sistemiyle Bankaların Finansal Performanslarının TOPSİS Yöntemiyle Analizi. *Journal of Social And Humanities Sciences Research* 5 (30), pp. 4309–4323.
- KESKİN BENLİ, Yasemin (2012): Veri Zarflama Analizi (VZA) ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (TFV): Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakis* 12 (3), pp. 369–382.
- KESKİN BENLİ, Yasemin; KARACA, Süleyman Serdar; BOZDAN, Dicle Nehir (2018): Measuring of Performance of Participation Banks with Camels Analysis in Turkey. *Journal of Current Researches on Business and Economics* 8 (2), pp. 197–210.
- KETTELL, Brian (2010): *Islamic Finance in a Nutshell. A Guide for Non-Specialists*. 1st ed. Hoboken, N.J.: Wiley (Wiley finance series).
- KETTELL, B. (2011a). *Introduction to Islamic Banking and Finance*. John Wiley & Sons.
- KETTELL, B. (2011b). *The Islamic Banking and Finance Workbook: Step-by-Step Exercises to Help You Master the Fundamentals of Islamic Banking and Finance*. John Wiley Publisher.
- KEVSER, Mustafa (2020): Banka Türlerinin Karşılaştırmalı Finansal Performans Analizi: Türkiye İçin Ampirik Bir Araştırma. In *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi* 23 (1), pp. 61–80.
- KHAKİ, Audil Rashid; Sangmi, Mohi-ud-Din (2011): Islamic Banking: Concept and Methodology. *SSRN Journal*. DOI: 10.2139/ssrn.2184856.
- KHAN, Muhammad Nauman; Amin, Md Fouad Bin; Khokhar, Imran; Hassan, Mehboob ul; Ahmad, Khaliq (2018): Efficiency Measurement of Islamic and Conventional Banks In Saudi Arabia: An Empirical And Comparative Analysis. *Journal of*

Islamic Thought and Civilization of The International Islamic University Malaysia (Special Issue: Islamic Banking And Finance), pp. 111–134.

KHAN, Tauseef; Ahmad, Waqar; Rahman, Muhammad Khalil Ur; Haleem, Fazal (2018): An Investigation of the Performance of Islamic and Interest Based Banking Evidence from Pakistan. *Journal of Business and Public Administration* 9 (1), pp. 81–112.

KHAN, F. (2010). How 'Islamic' is Islamic Banking? *Journal of Economic Behavior & Organization*, 76(3), 805–820.

KOÇYİĞİT, Murat, Mutlu. (Ed.). (2019). *Finansal Kurumlar*. Anadolu Üniversitesi Yayınları (Açık Öğretim Yayınları).

KORKMAZ, Gülsüm; TAŞ, Yeliz; ZEYTİNOĞLU, Emin (2019): Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması: Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Uygulama. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* 6 (3), pp. 666–680.

KÖK, Recep; Deliktaş, Ertuğrul (2003): Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.

KÖNE Aylin Çiğdem (2003). Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(2), 233–246.

KUBALI, Derya (1999): "Performans Denetimi". *Amme İdaresi Dergisi* 32 (1), pp. 31–62.

KUTVAL Yunus. (2019). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası-Katılım Bankaları İlişkisi: Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

KÜÇÜKBAY, Füsün; GÖZKONAN, Ümit Hasan (2019): Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların ÇKKV Yöntemleri ile Performansının Değerlendirilmesi: Topsis ve Gri İlişkisel Analiz Yöntemleri ile Karşılaştırmalı Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi* (25), pp. 71–94.

- KÜÇÜKBIÇAKÇI, Ramazan (2004): Banka Yeniden Yapılandırma Programları ve Ekonomik Sonuçları. Uzmanlık Yeterlilik Tezi. TCMB, Ankara. Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü.
- Kv, B. M., & Deb, A. T. (2008). Theoretical Framework Of Competition As Applied To Banking Industry. *MPRA Paper*(7465), 1–61.
- LAITINEN, Erkki K. (2002): A Dynamic Performance Measurement System: Evidence From Small Finnish Technology Companies. *Scandinavian Journal of Management* 18, pp. 65–69.
- LONE, F. A. (2016). *Islamic Banks and Financial Institutions: A Study of Their Objectives and Achievements*. Palgrave Macmillan UK.
- LORCU Fatma, (2010): Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: Türk otomotiv sanayi uygulaması. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 39 (2), pp. 276–289.
- MARTIĆ, Milan M; Novakovic, Marina S.; Baggia, Alenka (2009): Data Envelopment Analysis Basic Models and their Utilization. *Organizacija* 42 (2), pp. 37–43.
- MİSHKİN, F. S. (2016). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (Eleventh Edition). Pearson series in economics. Pearson.
- MİSHKİN, F. S., & Eakins, S. G. (2018). *Financial Markets and Institutions* (Ninth edition). Pearson.
- MOUALHI Mouna (2015): Efficiency in Islamic Banking: Evidence from MENA Region. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, 1 (2), pp. 5–21.
- NAWAZ, Tasawar; Haniffa, Roszaini (2017): Determinants of Financial Performance of Islamic Banks: An Intellectual Capital Perspective. *Journal of Islamic Accounting and Business Research* 8 (2), pp. 130–142.
- ODABAŞ, Alper; BOZDOĞAN, Tunga (2020): Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Electre Yöntemiyle Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (88), pp. 199–224.

- OĞUZ, Ahmet Bünyan (2016): Türkiye Kamu, Özel Sermayeli Mevduat ve Katılım Bankalarının 2005-2013 Arasındaki Bazı Bilanço Kalemlerinin Karşılaştırılması. *ijmeb* 12 (29), pp. 225–241.
- OKUR, Hatice (2010): Bankaların Performans Değerlendirmelerinde Bilgisayarın ve Bilgi Teknolojilerinin Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul. Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.
- OKUR, Yaşar (2007): Türkiye’de Kamu Denetimi, Değişim Süreci ve Performans Denetimi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- ONUR, V. (1965). *Bankacılık Hukuku, Hukuki Bünyeleri İtibariyle Banka Muameleleri* (1st ed.). Kardeş Matbaası.
- OTLEY, David (1999): Performance Management: A Framework For Management Control Systems Research. *Management Accounting Research*, (10), pp. 363–382.
- OUSAMA, A.A.; Fatima, A.H. (2015): Intellectual Capital and Financial Performance of Islamic banks. *Int. J. Learning and Intellectual Capital* 12 (1), pp. 1–15.
- ÖNAL, Servet; ERASLAN, Süleyman; ÖZDOĞAN, Hacı (2021): Türkiye’de Özel ve Kamu Katılım Bankalarının 2015-2020 Dönemindeki Karlılıklarının Oran Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 11 (1), pp. 109–124.
- ÖNCÜ, S., & AKTAŞ, R. (2007). Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), 247–266.
- ÖNDER Timur. (2005). *Para Politikası: Araçları, Amaçları ve Türkiye Uygulaması* Uzmanlık Tezi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Ankara.
- ÖNDEŞ, Turan; ÇALI, Mehmet Serkan; AYDIN, Salih; MUTİ, Ali (2020): Türkiye’de Bulunan Ticari Bankalar ile Katılım Bankaları’nın Electre Yöntemi ile Performans Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 34 (3), pp. 689–710.

- ÖZCAN, M. E., & Hazıroğlu, T. (2000). Bankacılıkta Yeni Bir Boyut: Katılım Bankacılığı. *Albaraka Bereket Dergisi*, 3(9), 8–10.
- ÖZDEMİR, M., & Aslan, H. (2017). *Türkiye’de İslami Finansın Dönüşümünün Ekonomi Politikası*. Seta Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Seta Yayınları 85. TurkuvaZ Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
- ÖZDEN, Ünal H (2008): Veri zarflama analizi (VZA) ile Türkiye’deki vakıf üniversitelerinin etkinliğinin ölçülmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi* 37 (2), pp. 167–185.
- ÖZER, Akif (2009): Performans Yönetimi Uygulamalarında Performansın Ölçümü ve Değerlendirilmesi. *Sayıştay Dergisi* (73), pp. 3–29.
- ÖZER, Mustafa; Çiftçi, Necati (2009): Ar-Ge Harcamaları ve İhracat İlişkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (23), pp. 39–49.
- ÖZGÜR, Ersan (2007): Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları ile Rekabet Edebilirliği. Doktora Tezi. Afyonkarahisar Üniversitesi, Afyonkarahisar. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZGÜR, Ersan (2008): Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi* 10 (1), pp. 159–175.
- ÖZKAN, Tuba (2019): Türkiye’de Katılım Bankalarının Performans Ölçümü: Camels Analizine Dayalı Bir Uygulama. *Turkish Studies* 14 (3), pp. 903–920.
- ÖZKAN, Tuba (2020): Türk Bankacılık Sektöründe Finansal Performans Ölçmede TOPSIS Yönteminin Kullanımı: Katılım Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Maliye Finans Yazıları* (113), pp. 47–64.
- ÖZSOY, M. Şerafettin (2012): Sağlam Bankacılık Modeli ile Katılım Bankacılığına Giriş. 1st ed. İstanbul: Kuveyt Türk Yayınları, checked on <https://www.kuveytturk.com.tr/katilimbanciliginaagiris>.
- ÖZSOY, İ. (1994). Kredi Faizi: Kur’ân’a Göre Bir Değerlendirme. *İslâmî Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 30–41.

- ÖZSOY, İ., Görmez, B., & Mekik, s. (2013). Türkiye’de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. *Yönetim ve Ekonomi*, 20(1), 187–206.
- ÖZTÜRK Nazım. (2017). *Para Banka Kredi* (4th ed.). Ekin Kitabevi.
- ÖZTÜRK, Doğan; Canbaz, Muhammed Fatih; Gür, Murat (2017): Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının 2009-20016 Yılları Etkinliklerinin Vza ile Karşılaştırılması. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları 2017*, pp. 1–10.
- ÖZTÜRK, Meryem; GENÇER, Özge (2020): Türk Bankacılık Sistemindeki Katılım Bankaları ile Geleneksel Bankaların Finansal Performanslarının Karşılaştırılması (2016:Q1-2020:Q2 DÖNEMİ). *International Journal of Social Humanities Sciences Research* 7 (60), pp. 3010–3026.
- ÖZULUCAN, Abitter; Özdemir, Fevzi Serkan (2010): Katılım Bankacılığı. Muhasebe Organizasyonu, Uygulamalar, Finansal Tablolar & Bağımsız Denetim. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- ÖZÜDOĞRU, Haşim (2018): Türkiye’de Katılım Bankalarının Etkinlik Analizi. *4th International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS) VENICE / ITALY 2018*, pp. 60–69.
- PARASIZ. İlker (2009). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar* (9th ed.). Ezgi Kitabevi.
- PARASIZ. İlker (2014). *Modern Bankacılık Teori ve Uygulama* (3rd ed.). Ezgi Kitabevi.
- PARLAKKAYA, R., & Akten ÇÜRÜK, S. (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(3), 397–405.
- PASİOURAS, Fotios; Kosmidou, Kyriaki (2007): Factors Influencing the Profitability of Domestic and Foreign Commercial Banks in the European Union. *Research in International Business and Finance* 21 (2), pp. 222–237. DOI: 10.1016/j.ribaf.2006.03.007.
- PEHLİVAN, Pınar (2015): Türk Bankacılık Sektörü Verimliliğinin Rasyo Analizi Yöntemi ile İncelenmesi: 2005-2014. *Dayanışma Dergisi* (123), pp. 29–40.

- PEHLİVAN, Pınar (2016): Türkiye' de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 16 (31), pp. 296–324.
- PEHLİVAN, Pınar (2015): Scrutinizing Efficiencies of Participation Banks: Turkey Sample 2005-2013. In (*Journal of Finance and Bank Management* 3 (1), pp. 47–55.
- PEHLİVANOĞLU, Ferhat (2011): Doğu Marmara İmalat Sanayi'nde Etkinlik ve Verimlilik (Veri Zarflama Yöntemiyle Bir Analiz). Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- POLAT Tunçer, (2003): Örgütlerde Performans Değerlendirme ve Motivasyon. *Sayıştay Dergisi* Ocak-Mart (88), pp. 87–108.
- POYRAZ, Erkan (2012): Türk Bankacılık Sektöründe Optimal Kredi Düzeyinin Belirlenmesi. *Business and Economics Research Journal Berj Journal* 3 (2), pp. 41–49.
- ROBSON, Ian (2005): Implementing a Performance Measurement System Capable of Creating a Culture of High Performance. *Int J Productivity & Perf Mgmt* 54 (2), pp. 137–145. DOI: 10.1108/17410400510576621.
- SAKA ILGIN, Kübra (2013): Finansal Krizlerin Bankaların Performanslarına Etkisi: Türk Mevduat Bankalarında Camels Modelinin İncelenmesi ve Örnek Bir Uygulama. Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Üniversitesi, Erzincan. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SALMAN, A., & Nawaz, H. (2018). Islamic Financial System and Conventional Banking: A Comparison. *Arab Economic and Business Journal*, 13(2), 155–167.
- SALUR, Mehmet Nuri; CIHAN, Yasin (2020): Comparison of Financial Performances of Banks by Multi Criteria Decision Making Methods: The Case of Turkey. *The Eurasia Proceedings of Educational & Social Sciences (EPESS) International Conference on Management, Economics and Business (IConMEB) IConMEB 2020: International Conference on Management, Economics and Business* 19, pp. 41–49.

- SAMAD, Abdus (2004): Performance Of Interest-Free Islamic Banks V_{1s}-À-V_{1s} Interest-Based Conventional Banks of Bahrain. *IIUM Journal of Economics and Management* 12 (2), pp. 1–15.
- SAMAD, Abdus (2021): Bootstrap DEA Efficiencies of The GCC Islamic Banks: Sources And Comparison During 2014-2016. *International Journal of Economics and Financial Issues* 11 (1), pp. 157–166.
- SANDRİNE, Kablan; Ouidad, Yousfi (2011): Performance of Islamic Banks Across the World: An Empirical Analysis Over the Period 2001-2008. *MPRA Munich Personal RePEc Archive Paper No. 28695*, pp. 1–29.
- SARIASLAN, Halil; Erol, Cengiz (2008): Finansal Yönetim. Kavramlar, Kurumlar ve İlkeler. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- SARIBAŞ, Hakan (Ed.) (2017): İslam İktisadi ve Finansı. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları.
- SAUNDERS, A., & Cornett, M. M. (2008). *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach* (6th ed.). *The McGraw-Hill/Irwin series in finance, insurance, and real estate*. McGraw-Hill Irwin.
- SCHOON, N. (2016). *Modern Islamic banking: Products, processes in practice*. *Wiley finance series*. John Wiley & Sons.
- SEKİ, İsmail (2011): Bilgi Yönetişimi Bağlamında Üniversitelerin Ekonomideki Rolü. Doktora Tezi. Ege Üniversitesi, İzmir. Sosyal Bilimler Enstitüsü/İktisat Anabilim Dalı.
- SEKİ, İsmail; Akbulut, Mehmet (2015): Su Ürünleri Endüstrisindeki Firmaların Etkinlik ve Verimliliklerini Belirleyen Faktörlerin TR22 Bölgesi için Analizi. *Tarım Ekonomisi Dergisi* 21 (1), pp. 1–6.
- SEKİ, İsmail; Barbaros, R Funda (2011): Rekabet Gücünün Ölçülmesinde Ulusal Yenilik Sistemleri ve Üniversite Ekonomisi Yaklaşımı. *Ege Akademik Bakış* 11 (3), pp. 407–424.

- SELÇUK, H., Tunay, K. B [K. Batu], & Tunay, K. B [Kâşif Batu]. (2014). *Ticari Banka Yönetiminin Temelleri* (1. basım : Ekim 2014). Nobel Akademik Yayıncılık; Nobel.
- SERMAYE PİYASASI LİSANSLAMA Sicil ve Eğitim Kuruluşu. (2019). *Finansal Piyasalar: Lisanslama Sınavları Çalışma Notları*. Sermaye Piyasası.
- SEVGİ, Selçuk (2019): Bankacılıkta Performans Ölçüm Yöntemleri ve Strateji Seçiminin Performansa Etkisi, Türk Bankacılık Sektörü Uygulaması. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul. Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ABD.
- SOMASHEKAR, N. T. (2009). *Banking*. New Age International (P) Ltd. Publishers. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&scope=site&db=nlebk&db=nlabk&AN=307446>
- SONGUR, Mehmet H. (1995): Mahalli İdarelerde Performans Ölçümü. Ankara: Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü.
- SUCU Ömer. (2019). *Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının finansal Performansı Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- SUNBAT Ali Can. (2016). *Katılım Bankacılığı* Yüksek Lisans Tezi. Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- SÜMER, G. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve AB Bankacılık Sektörü ile Karşılaştırılması. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(2), 485–508.
- ŞAHİN, İbrahim Eren (2020): Bankacılık Sektöründe Finansal Etkinlik Analizi: Türkiye ve Irak Örneği Karşılaştırması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (43), pp. 110–126.
- ŞAMİLOĞLU, Famil; Akgün, Ali İhsan (2015): Finansal Tablolar Analizi. 2nd ed. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- ŞEKEROĞLU, Sinan; KAYHAN, Furkan (2018): Türkiye'deki Katılım Bankalarının Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi ile Karşılaştırılması. *Katılım Finans: Teorik*

ve Ampirik Yaklaşımlar Editör: Sezer BOZKUŞ KAHYAOĞLU; Zülfi Umut ÖZKARA Gazi Kitabevi Ankara, pp. 317–338.

- TAKAN, M. (2002). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yönetim* (2nd ed.). Nobel yayınları. Nobel Yayın Dağıtım.
- TAKAN, M., & Acar Boyacığlu, M. (2018). *Bankacılık: Teori, Uygulama ve Yöntem* (8th ed.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- TARI, Recep; Koç, Selçuk; Abasız, Tezcan (2019): *Ekonometri. Geleneksel Yöntemler, Zaman Serileri, Panel Veri Analizleri*. 14th ed. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- TARIM, Armağan (2001): *Veri Zarflama Analizi Matematiksel Programlama Tabanlı Göreli Etkinlik Ölçüm Yaklaşımı*. Ankara/Türkiye: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- TAŞAR, Okan, M. (2010). *Türkiye'nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ve Makro Ekonomik Etkilerinin Analizi*. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 76–97.
- TATOĞLU Yerdelen, Ferda (2013): *İleri Panel Veri Analizi. Stata Uygulamalı*. İstanbul: Beta.
- TATOĞLU Yerdelen, Ferda (2020): *Panel Veri Ekonometrisi. Stata Uygulamalı*. 5th ed. İstanbul: Beta.
- TBB. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi "1958-2007"*. Türkiye Bankalar Birliği.
- TBB. (2014). *5411 Sayılı Bankacılık Kanunu* (8th ed.). Türkiye Bankalar Birliği.
- TBB. (2019). *60. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi*. Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- TBB. (2020). *Bankalarımız 2019*. TBB Yayınları.
- TCMB. (2015). *Finansal İstikrar: Türkiye'de Finansal İstikrar Gelişmeleri*. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İdare Merkezi.
- TERZİ, H., Apan, M., Atar, A., & Şahin, H. (2019). *Bireysel Müşterilerin Katılım Bankalarını Tercih Etme Tutumlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Kültürlerarası Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Türkiye ve Avrupa Örneği*. Türkiye

- Katılım Bankaları Birliği TKBB (Ed.), *TKBB Yayınları, Yayın No:11. Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar -II-* (pp. 165–200). TKBB Yayınları.
- TETİK, Nevzat; ŞAHİN, Ahmet (2020): Katılım Bankalarının Finansal Performans Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 32 (2), pp. 293–314.
- TKBB (2019): Katılım Bankaları-2019. İstanbul. Available online at <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/Katilim-Bankalari-2019.pdf>.
- TOK, Ahmet (2009): İslami Finans Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları, Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirme. Sermaye Piyasası Kurulu Yeterlilik etüdü. Sermaye Piyasası Kurulu Hukuk İşleri Dairesi, Ankara. SPK.
- TORAMAN, Cengiz; ATA, H. Ali; BUĞAN, M. Fatih (2015): Mevduat ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 16 (2), pp. 301–310.
- TORAMAN, Cengiz; ATA, H. Ali; BUĞAN, M. Fatih (2015): Mevduat ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 16 (2), pp. 301–310.
- TOUTOUNCHIAN, Iraj (2009): *Islamic Money and Banking. Integrating Money in Capital Theory*. Singapore: Wiley & Sons (Asia).
- TUNCAY, Merve (2018): Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (1), pp. 160–176.
- TUNÇ, H. (2000). Soru-Cevaplarla ÖFK'lar. *Albaraka Yayınları Bereket Dergisi*, 3(10), 13–15.
- TUNÇ, H. (2010). *Katılım Bankacılığı: Felsefesi, Teorisi ve Türkiye Uygulaması* (6th ed.). Nesil Yayınları.
- TÜRK, M., & Eroğlu, İ. (2018). Katılım Bankacılığında Üretimin Finansmanı Üzerine Bir Değerlendirme. S. BOZKUŞ KAHYAOĞLU & Z. U. ÖZKARA (Eds.), *Katılım Finans: Teorik ve Ampirik Çalışmalar* (pp. 119–150). Gazi Kitabevi.

- TÜRKİYE BANKALAR BİRLİĞİ (2020): 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. 12th ed. İstanbul: TBB (5411 Sayılı Bankacılık Kanunu).
- TÜRKİYE KATILIM BANKALARI BİRLİĞİ TKBB (Ed.). (2019). *TKBB Yayınları, Yayın No:11. Katılım Finansmanında Yeni Yaklaşımlar -II-*. TKBB Yayınları.
- ULUDAĞ İlhan, A. E. (1999). *Finansal Hizmetler Ekonomisi: Piyasalar Kurumlar Araçlar*. Beta Basım.
- ULUYOL Osman (2019). 1980-2000 Döneminde Türkiye'de Bankacılığın Gelişimi. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*(17), 73–107.
- URAL Mert (2003). Finansal Krizler ve Türkiye. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 11–28.
- USLU Nilgün Çağlarımak. (2018). *Para ve Banka*. Anadolu Üniversitesi Yayınları (Açık Öğretim Yayınları).
- UYARGİL, Cavide (1994): İşletmelerde Performans Yönetimi Sistemi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları.
- UYGURTÜRK, H. (2018). Finansal Piyasalar. Durmuş Çağrı YILDIRIM, Emrah İsmail ÇEVİK (Ed.), *Para Bankacılık ve Finansal Sistem* (pp. 267–296). Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- UZKESİCİ, N. (1994). *Modern Banka Yönetimi ve Organizasyon*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- UZUNOĞLU, S. (2020). *Bankacılığa Giriş* (2nd ed.). Literatür Yayınları.
- WİDAGDO, Ari Kuncara (2008): The Interest Prohibition and Financial Performance of Islamic Banks: Indonesian Evidence. *International Business Research* 1 (3), pp. 98–109.
- YAĞCILAR Gamze Göçmen. (2010). *Türk Bankacılık Sektörünün Rekabet Yapısının Analizi* Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- YALTA A. Yasemin, YALTA A. Talha. (2019). *Modern Mikro Ekonomiye Giriş* (2nd ed.). Liberte Yayın Grubu (Adres Yayınları).
- YANPAR, A. (2014). *İslami Bankacılık: İlkeler, Araçlar ve Kurumlar*. Scala Yayıncılık.

- YATBAZ, A. (2020). *Faizsiz Finansal Kuruluşlarda Muhasebe ve Finansal Raporlama İlkeleri* (TKBB Yayınları, Yayın No: 13). TKBB Yayınları.
- YAVUZARSLAN, Turgay; Bayazıt Hayta, Ateş (2020): Türkiye de Faaliyet Gösteren Yerli ve Yabancı Sermayeli Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırmalı Analizi. *İşletme Akademisi Dergisi* 1 (3), pp. 187–205.
- YAYAR, Rüştü; Baykara, Halid Velid (2012): TOPSIS Yöntemi ile Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. *Business and Economics Research Journal* 3 (4), pp. 21–42.
- YENİCE, Ebru (2006): Kamu Kesiminde Performans Ölçümü ve Bütçe İlişkisi. *Sayıştay Dergisi* (61), pp. 57–68.
- YETİZ Filiz (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 107–117.
- YETİZ, Filiz (2021): Topsis Yöntemi ile Türk Katılım Bankalarının Performans Analizi ve Bankacılıkta Risk Yönetim Politikalarının Önemi. *Journal of Empirical Economics and Social Sciences* 3 (1), pp. 121–138.
- YILDIRIM, Durmuş Çağrı; Çevik, Emrah İsmail (Eds.) (2018): Para Bankacılık ve Finansal Sistem. Bursa: Ekin Yayın Dağıtım.
- YILMAZ, Erdal (2017): İslami Finansal Araçlarında Sukuk ve Türkiye Uygulaması. Hakan Sarıbaş (Ed.): İslam İktisadi ve Finansı. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, pp. 103–134.
- YILMAZ, Eyyüp (2021): Kâr Payı ve Faiz Oranları Üzerine Nedensellik Analizi: Türkiye ve Malezya Karşılaştırması. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Bingöl.
- YİĞİTOĞLU, İhsan, Ali. (2005). 2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi. *Sosyoekonomi*, 1(1), 115–125.
- YÖRÜK EREN, Fatma; ÇARIKÇI, Oğuzhan (2021): Katılım Bankalarına Genel Bakış ve Geleneksel Performans Değerleme Yöntemi Olarak Oran Analizi Uygulaması. *Uluslararası İşletme Ekonomi ve Yönetim Perspektifi Dergisi* 5 (1), pp. 98–121.

- YÖRÜK EREN, Fatma; ÖZDAĞOĞLU, Aşkın; BEKÇİ, İsmail (2021): Katılım Bankalarının CAMELS Oranlarının Analizi: MULTIMOORA ve MAUT Yöntemleri ile Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi* 12 (30), pp. 552–572.
- YÖRÜKLER, Sacit; Karabeyli, Levent; Kaya, Safiye; Özeren, Baran (2003): Sayıştayın Performans Ölçümüne İlişkin Ön Araştırma Raporu. T.C. Sayıştay Araştırma/İnceleme/Çeviri Dizisi.
- YURTTADUR, Mustafa; DEMİRBAŞ, Hayati (2017): Türkiye de Bulunan Katılım Bankaları ve Özel Sermayeli Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2), pp. 89–117.
- YÜCEL, Emel; Özdemir, Kenan; Önal, Yıldırım Beyazıt (2015): Türkiye Katılım Bankaları ile Malezya İslami Bankalarında Etkinlik ve Performans İlişkisinin Veri Zarflama Yöntemiyle Analizi. *Bankacılar Dergisi* (94), pp. 95–111.
- YÜKSEL, Serhat (2017): İslâmi Bankacılıkta Fon Toplama/Fon Kullandırma Yöntemleri ve İslâmi Finansmanda Sukuk. Seyfettin Erdoğan, Ayfer Gedikli, Durmuş Çağrı Yıldırım (Eds.): *İslam Ekonomisi ve Finansı*. 1st ed. İzmit-Kocaeli: Umuttepe Yayınları, pp. 175–194.
- YÜMLÜ, Adnan (2017): Türk Bankacılık Sektöründe Şube Performans Ölçüm Sistemleri ve Bankalar Arasında Karşılaştırmalı Analiz. Yüksek Lisans Tezi. Başken Üniversitesi, Ankara. sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Model 4 Kontrol Değişkenlerinden GSYIH'ın Dikkate Alındığı Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5425	0.000
ROE_{it}	0.0017	0.000
SYO_{it}	-0.0009	0.161
$(TK/TA)_{it}$	0.0024	0.015
$(LA/TA)_{it}$	0.0018	0.038
$GSYIH_{it}$	0.0008	0.474
$D_i * ROE_{it}$	0.0127	0.000
$D_i * SYO_{it}$	-0.0007	0.000
<i>Kesme</i>	0.2547	0.001
Zaman Boyutu		15
Kesit Boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Walt Testi	2195.92	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.145	(0.0017)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0428	(0.2971)
Sargan Testi	14.78973	(0.9462)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Model 5 Tüm Kontrol Değişkenlerinin (TÜFE GSYİH REDK) Dikkate Alındığı Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5706	0.000
ROE_{it}	0.0017	0.005
SYO_{it}	-0.0012	0.117
$(TK/TA)_{it}$	0.0030	0.005
$(LA/TA)_{it}$	0.0031	0.008
ENF_{it}	0.0014	0.204
$GSYİH_{it}$	0.0012	0.318
RDK_{it}	-0.0001	0.678
$D_i * ROE_{it}$	0.0153	0.036
$D_i * SYO_{it}$	-0.0008	0.000
<i>Kesme</i>	0.1694	0.094
Zaman Boyutu		15
Kesit boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Walt Testi	687.55	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.0751	(0.0021)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0602	(0.2890)
Sargan Testi	14.5484	(0.9513)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Model 6 Kontrol Değişkenlerinden TÜFE GSYIH'ın Dikkate Alındığı Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5760	0.000
ROE_{it}	0.0015	0.000
SYO_{it}	-0.0013	0.104
$(TK/TA)_{it}$	0.0031	0.003
$(LA/TA)_{it}$	0.0032	0.006
ENF_{it}	0.0025	0.023
$GSYIH_{it}$	0.0008	0.478
$D_i * ROE_{it}$	0.0152	0.006
$D_i * SYO_{it}$	-0.0008	0.000
<i>Kesme</i>	0.1297	0.195
Zaman Boyutu		15
Kesit boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Walt Testi	1190.87	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.2052	(0.0013)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0699	(0.2847)
Sargan Testi	14.5076	(0.9521)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Model 7 Kontrol Değişkenlerinden TÜFE RDK'ın Dikkate Alındığı Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5522	0.000
ROE_{it}	0.0018	0.002
SYO_{it}	-0.0017	0.041
$(TK/TA)_{it}$	0.0030	0.002
$(LA/TA)_{it}$	0.0031	0.003
ENF_{it}	0.0019	0.051
RDK_{it}	-0.0001	0.882
$D_i * ROE_{it}$	0.0158	0.006
$D_i * SYO_{it}$	-0.0008	0.000
$Kesme$	0.1766	0.060
Zaman Boyutu		15
Kesit boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Walt Testi	593.67	(0.0000)
Otokorelasyon AR(1)	-3.1438	(0.0017)
Otokorelasyon AR(2)	-1.0936	(0.2742)
Sargan Testi	14.0945	(0.9601)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Model 8 Kontrol Değişkenlerinden GSYIH RDK'ın Dikkate Alındığı Model

Değişkenler	Katsayılar	Olasılık Değeri
TE_{it-1}	0.5823	0.000
ROE_{it}	0.0014	0.128
SYO_{it}	0.0003	0.866
$(TK/TA)_{it}$	0.0031	0.004
$(LA/TA)_{it}$	0.0029	0.001
$GSYIH_{it}$	0.0014	0.224
RDK_{it}	-0.0008	0.010
$D_i * ROE_{it}$	0.0166	0.001
$D_i * SYO_{it}$	-0.0009	0.000
<i>Kesme</i>	0.2083	0.001
Zaman Boyutu		15
Kesit Boyutu		21
Gözlem Sayısı		294
Walt Testi		450.98 (0.0000)
AR(1)		(-3.2166 (0.0013))
AR(2)		(-1.0152 (0.3100))
Sargan Testi		14.75236 (0.9470)

Kaynak: Yazarın Hesaplamaları

Not: * 1%, ** 5% ve *** 10% anlamlılık düzeylerini göstermektedir. Parantez içinde yer alan rakamlar olasılık değerlerini ifade etmektedir.

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	Selahattin		BEKTAŞ
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2004	2007	BAŞAKŞEHİR LİSESİ
Lisans	2010	2014	ÇOMÜ/BİİBF/İKTİSAT
Yüksek Lisans	2014	2016	ÇOMÜ/SBE/İKTİSAT A.B.D.
Doktora	2017	2022	BUÜ/SBE/İKTİSAT A.B.D.
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2008	2009	BAŞAK PETROL ÜRÜNLERİ VE TİC. A.Ş.
2.	2017	2021	BUÜ/İİBF/İktisat Bölümü (Proje Asistanı) 100/2000 YÖK Bursu Kapsamında

<p>Yayımlar:</p>	<p>KİTAP BÖLÜMLERİ Akyazı, H. – Baykuş, O.– Bektaş, S. (2018) "KATILIM FİNANS: “Teorik ve Ampirik Çalışmalar", Katılım Bankalarının Likidite Yönetimindeki Sorunlar, Gazi Kitabevi, ISBN: 978-605-344-861-7.</p> <p>MAKALELER Bektaş, S. – Seki, İ. (2016) “Süt Üretim Kooperatiflerinde Etkinlik ve Verimlilik: Biga Örneği”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, 1-18. Seki, İ. – Arslan, M. – Bektaş, S. (2018) “TR222 Çanakkale Bölgesi Kümelenme Analizi”, Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 10, 15-27. Bektaş, S. – Seki, İ. (2018) “Türk Bankacılık Sistemindeki Katılım Bankaları ile Mevduat Bankalarının Rekabet Gücü Bakımından Karşılaştırılması”, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt 16, Sayı 4, 197-215. Çınar, M. – Yetkin, F. – Bektaş, S. (2019) “Elektrik Tüketiminin Sürdürülebilir Kalkınmaya Etkisi: Türkiye Üzerinde Ampirik ve Davranışsal Bir İnceleme”, Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi, Cilt:3, Sayı: 2, 345-366. Başkol, O. – Bektaş, S. (2020) “Türkiye İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısının Rekabet Gücü Üzerine bir Analiz” <i>Tasam Akademi Dergisi</i>, Cilt:7, Sayı: 2, 331-356. Bektaş, S. – Baykuş, O. (2020) “Seçilmiş Sektörel Krediler ve İktisadi Büyüme İlişkisinin Ampirik Analizi: Türkiye Katılım Bankaları Örneği” <i>Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi</i>, Cilt: 7, Sayı: 10, 244-258. Bektaş, S. (2020) “Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının Sıralanması: Türk Mevduat Bankalarının Critic ve Mairca Yöntemleriyle Performans Analizi” <i>Akademik İncelemeler Dergisi</i>, Cilt: 15, Sayı: 2, 793-822. Bektaş, S. (2021) “Entropi ve Mairca Yöntemiyle Türk Katılım Bankalarının Finansal Performans Sıralaması” <i>International Journal of Social Inquiry</i>, Cilt: 14, Sayı: 1, 113-144. Baykuş, O. – Bektaş, S. (2021) “Katılım Bankalarının Kâr Paylaşım Oranlarını Belirleyen Etmenler Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Türkiye Katılım Bankaları Örneği” <i>Muhasebe ve Finansman Dergisi</i>, Ağustos 2021 Özel Sayı, 397-422. Başkol, O. – Bektaş, S. (2021) “Türkiye Demir-Çelik Sektörünün Ürün Haritalaması: Widodo Yöntemiyle Bir Analiz” <i>Yönetim Bilimleri Dergisi</i>, Cilt: 19, Sayı: Özel Sayı, 57-84.</p> <p>PROJELER Bektaş, S. – Seki, İ. (2016) “Biga İlçesinde Süt Üretim Kooperatiflerinin Etkinlik ve Verimlilik Analizi 2015-2016”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi – BAP. Seki, İ. – Arslan, M. – Bektaş, S. (2018) “TR222 Çanakkale Bölgesinin İmalat Sanayii Kümelenme Potansiyelinin Belirlenmesi 2017-2018”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi – BAP.</p>
<p>Diğer:</p>	<p>KONFERANS VE SEMPOZYUM Seki, İ. – Arslan, M. – Bektaş, S. (2018) “TR222 Çanakkale Bölgesi Kümelenme Analizi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Sempozyumu, 28-30 Nisan 2018, Antalya/TÜRKİYE. Akyazı, H. – Baykuş, O. – Bektaş, S. (2018) “Katılım Bankalarının Likidite Yönetimindeki Sorunlar”, 1. Uluslararası Sigortacılık, Bankacılık ve Finans (IIBF) Sempozyumu, 8 Ekim 2018, Ankara/TÜRKİYE. Başkol, O. M. – Bektaş, S. (2019) “Türkiye İmalat Sanayinin Teknolojik Yapısının Rekabet Gücü Üzerine Bir Analiz”, 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma ve Üniversitelerin Rolü Sempozyumu 21-22 Kasım, 2019, Bandırma / Balıkesir / TÜRKİYE. Baykuş, O. – Bektaş, S. (2021) “Katılım Bankalarının Kâr Paylaşım Oranlarını Belirleyen Etmenler Üzerine Ampirik Bir İnceleme: Türkiye Katılım Bankaları Örneği”, 6. Uluslararası Muhasebe ve Finans Sempozyumu (ISAF-2021) 23-25 Nisan, 2021, Online Meeting, TÜRKİYE. Başkol, O. – Bektaş, S. (2021) “Türkiye Demir-Çelik Sektörünün Ürün Haritalaması: Widodo Yöntemiyle Bir Analiz”, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, 5-6 Temmuz 2021, Online Meeting, TÜRKİYE.</p>
<p>İletişim</p>	
<p>Tarih:</p>	<p>30/12/2021</p>
<p>İmza:</p>	
<p>Adı-Soyadı:</p>	<p>Selahattin BEKTAŞ</p>